مناقب الاصفیاء

در احوالات حضرت مخدوم جهان شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری (۷۸۲ ق)

حضرت مخدوم شاه شعیب ابن جلال منیری شیخپوری (۸۲۴ قمری)

تصویر عکسی کتاب خطی متعلق به کتابخانه بلخیه فتوحه پتنا (کتابت ۱۱۳۳ ق)

به کوشش: سید شاه شمیم الدین احمد منعمی

مرکز تحقیقات فارسی

رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - دهلی نو

بسم الله الرحمن الرحيم

مناقب‌الاصفیاء

در احوالات

حضرت مخدوم جهان شیخ شرف‌الدّین احمد یحییٰ منیری (م: ۷۸۲ ﻫ)

و

حضرت مخدوم شاه شعیب ابن جلال منیری شیخپوری (م: ۸۲۴ ﻫ)

چاپ عکسی کتاب خطّی (مکتوب ۱۱۳۳ ﻫ)

مخزونهٔ کتابخانهٔ بلخیه فتوحیه، پتنا

به‌کوشش:

سیّد شاه شمیم‌الدّین احمد منعمی

مرکز تحقیقات فارسی

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران ـ دهلی‌نو

مناقب‌الاصفیاء

در احوالات:

حضرت مخدوم جهان شیخ شرف‌الدّین احمد یحیٰی منیری

و

حضرت مخدوم شاه شعیب بن جلال منیری شیخپوری

به‌کوشش: سیّد شاه شمیم‌الدّین احمد منعمی

طراحی جلد: عایشه فوزیه

ناظر: حارث منصور

✧

چاپ اوّل: دهلی‌نو ـ آبان‌ماه ۱۳۹۰ هـ ش/نوامبر ۲۰۱۱ م

چاپ و صحافی: الفا آرت، نوئیدا (یو.پی.)

✧

نشانی: شمارهٔ ۱۸، تیلک مارگ، دهلی‌نو-۱۱۰۰۰۱

تلفن: ۲۳۳۸۳۲۳۲-٤، دورنگار: ۲۳۳۸۷٥٤۷

qandeparsi@icro.ir
ichdelhi@gmail.com
mtfhend@gmail.com
www.newdelhi.icro.ir

سرسخن

سرزمین هند در طول قرون سرزمین عرفان‌ها و ادیان مختلف بوده است و بخشی از تاریخ هند نیز خواه و ناخواه با فرهنگ و تمدّن و عرفان و تصوّف اسلامی گره‌خورده است و در روزگارانی این فرهنگ و عرفان، فرهنگ غالب این سرزمین نیز بوده است، به‌خصوص آن که بخش اعظم این فرهنگ و فرمانروایی با زبان شیرین فارسی نیز گره‌خورده بود و در روزگارانی مدید در این سرزمین زبان شیوای فارسی نه تنها زبان درباریان و اهل حکومت، بل زبان عارفان و ملفوظات و گفتارها و پندهای دل‌انگیز آنان نیز بوده است و بسیاری از این عارفان و بزرگان و حتّی سلاطین به‌زبان شکرین پارسی شعر سروده‌اند و نثرهایی سرشار از سجع و قافیه و صناعت ادبی را به‌ذخایر ادبی ما افزوده‌اند. *مناقب‌الاصفیاء* دلیل روشنی بر این تسلّط و عنایت و دلدادگی است که حتّی در روزگاران دور و دیر در دورترین نقاط این سرزمین نیز زبان فارسی زبان ارشاد و وعظ و پند و نیایش و دلدادگی با حضرت معبود بوده است و اینک این کتاب که از پس قرن‌ها روی چاپ را به‌خود می‌بیند دلیل محکم دیگری‌ست در اثبات این مدّعا که عارفان و عاشقان و صوفیان صافی دل، تا چه حدّ و پایه با شعر و نظم و نثر بزرگان ادب پارسی آشنا بوده‌اند و خود در این میدان چه سواران قابلی بودند و همواره در وعظها و خطبه‌ها و سخنان خود از نثر عارفانه و عالمانه و شعر فاضلانه بهره می‌بردند و این دو را چون تار و پود فرشی ابریشمین در هم می‌تنیدند و شعر و نثر فارسی پا به‌پای هم در عرفان و تصوّف و اخلاق این سرزمین نقش داشته است و این صوفیان کرام و شاعران عظام با چه شیوایی و شیرینی این قند پارسی را تا بنگاله و تا آن‌سوی کاشغر و کشمیر بردند و تا چه حدّ بر این دیبای پر نقش و نگار نقش خاطره زدند و کاری کردند کارستان.

جای بسی خوشوقتی‌ست که هم اینک به‌بهانه برگزاری سمینار بین‌المللی حضرت مخدوم جهان شیخ شرف‌الدّین احمد یحیٰی منیری و به‌کوشش سجّاده‌نشین خانقاه منعمیه جناب سیّد شاه شمیم‌الدّین احمد منعمی کتاب ارزشمند *مناقب‌الاصفیاء* روی چاپ را به‌خود می‌بیند و مرکز تحقیقات فارسی دهلی‌نو با همکاری مرکز میکروفیلم نور، خانهٔ فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، دهلی‌نو این اثر ارزشمند را تقدیم شما عزیزان می‌کند. بر خود وظیفه می‌دانم تا از زحمات جناب آقای شمیم‌الدّین احمد منعمی و جناب سیّد شاه محمّد سیف‌الدّین فردوسی و جناب آقای دکتر مهدی خواجه‌پیری رئیس محترم مرکز میکروفیلم نور و جناب آقای دکتر کریم نجفی برزگر رایزن محترم فرهنگی ایران در دهلی‌نو به‌نوبهٔ خود تشکّر کنم که هر یک در چاپ این کتاب سهمی ارزنده داشتند. امید است درآینده شاهد نشر بیش از پیش چنین کتاب‌هایی باشیم.

و من الله التّوفیق و علیه التکلان

علی رضا قزوه
مدیر مرکز تحقیقات فارسی
رایزنی فرهنگی ج.ا. ایران، دهلی‌نو
آبان‌ماه ۱۳۹۰ خورشیدی

مقدّمه*

تاریخ تذکره‌نویسی صوفیای کرام در هند از سیرالاولیای سیّد محمّد مبارک علوی کرمانی معروف به‌امیر خورد کرمانی شروع می‌شود. وی این تذکره را به‌زبان فارسی و بین سال‌های ۷۶۱ و ۷۷۰ هجری نوشته است. *مناقب‌الاصفیاء* نیز از تذکره‌های مهم به‌شمار می‌رود. این تذکره در مورد مشایخ سلسله فردوسیه و کبرویه و سهروردیه چون حضرت مخدوم جهان شیخ شرف‌الدّین احمد یحیٰی منیری (۷۸۲ ه) می‌باشد.

از ویژگی‌های مهم *مناقب‌الاصفیاء* این است که مؤلّف آراء مختلف در مورد شخصیّت‌ها را با حفظ امانت آورده است و با طرح نظریات مختلف بحث عادلانه را پیش کشیده است. این تذکره علاوه بر معرّفی مشایخ سلسله فردوسیه نظریات آنها را نیز شرح نموده است.

متن فارسی مناقب‌الاصفیاء

متن فارسی *مناقب‌الاصفیاء* برای اوّلین بار در مطبع نورالآفاق کلکته چاپ شد. قدیمی‌ترین نسخه متن (سنهٔ کتابت: ۱۱۳۳ ه) در کتابخانهٔ خانقاه بلخیه رای‌پوره فتوحیه شهر پتنا موجود است. نسخه‌های دیگر بعد از این تاریخ کتابت شده است. *مناقب‌الاصفیاء* برای اوّلین بار توسط مولانا سیّد شاه ابوصالح محمّد یونس شعیبی فردوسی به‌اردو بازگردانده شد و در دو جلد از مکتبه دارالرشاد مهاندپور شهر پتنا در سال ۱۳۸٤ هجری چاپ شد. این نسخه اکنون نایاب است.

---

* بخشی از مقدّمه به‌زبان اردو.

صاحب مناقب‌الاصفیاء و زمان تألیف آن

اسم مصنّف در کتاب نیامده، ولی بنا به‌روایت مشهور مصنّف آن حضرت مخدوم شاه شعیب بن جلال منیری شیخ‌پوروی (۸۲۴ هـ) می‌باشد. از تلاش‌هایی که برای یافتن اسم مصنّف کتاب انجام گرفته نتایج زیر به‌دست می‌آید:

۱. مصنّف در هیچ جای کتاب ادّعای دیدار حضرت مخدوم جهان (۷۸۲ هـ) را ننموده، بلکه در نقل واقعات زندگی وی از این عبارات استفاده نموده است: "از راویان حکایت سماعت"، "نیز سماع است"، "القصه"، "از کاملان داننده شنیده شده است"، "نقل است".

۲. مصنّف ادّعای دیدار با حضرت مولانا مظفّر بلخی (۸۰۳ هـ) را نیز ننموده، بلکه زندگی وی را به‌همان روش گذشته بیان نموده است.

۳. مصنّف از حضرت مخدوم حسن بن معزّ نوشه توحید بلخی که در زمان حیات وی تألیف *مناقب‌الاصفیاء* آغاز شده نیز مستقیماً مطلبی بیان ننموده، بلکه از عبارت «سماع است» استفاده کرده است.

۴. مصنّف از معاصران حضرت مخدوم حسن دائم جشن بلخی (۸۵۵ هـ) بوده است.

۵. شیخ عبدالرّحمٰن چشتی مؤلّف تذکره مشهور مراة الاسرار (۱۰۶۵ هـ) از *مناقب‌الاصفیاء* استفاده نموده، ولی وی نیز در مورد مصنّف آن اظهار بی‌اطّلاعی می‌نماید.

در مورد زمان تألیف کتاب *مناقب‌الاصفیاء* نکات زیر را باید درنظر داشت:

۱. تألیف *مناقب‌الاصفیاء* در اواخر زندگی حضرت مخدوم حسین بن معزّ نوشه توحید بلخی (۸۴۴ هـ) آغاز شده است.

۲. کار تألیف کتاب *مناقب‌الاصفیاء* تا بعد از فوت حضرت مخدوم حسین بن معزّ بلخی (۸۴۴ هـ) نیز ادامه داشته، چرا که در این کتاب نام کتاب ملفوظات گنج لایخفی اثر حضرت مخدوم حسین بن معزّ بلخی آورده شده است.

۳. مصنّف *مناقب‌الاصفیاء* از رساله لطیف‌المعانی تألیف مخدوم حسن دائم جشن بلخی (۸۵۵ هـ) نیز نام برده است و این رساله در حدود سال ۸۴۴ هجری تألیف شده است.

مناقب‌الاصفیاء از چند لحاظ حائز اهمیت است:

۱. اوّلین تذکرهٔ فارسی در ایالت بهار هند است و از نظر مرتبه بعد از *سیرالاولیاء* و *قوام‌العقاید* قرار دارد.

۲. ذخیره ادبیات فارسی شبه‌قارّه هند در قرن نهم خیلی وسیع نیست و این کتاب نماینده ادبیات آن عصر و نمونه خوبی از زبان فارسی روزمرّه مردم شمال هند است.

۳. از مقدّمه کتاب چنین برمی‌آید که مصنّف آن به‌زبان عربی نیز آشنایی کامل داشته است.

٤. زبان *مناقب‌الاصفیاء* سلیس و عاری از تکلّف است.

٥. طرز تحریر کتاب *مناقب‌الاصفیاء* مشابه طرز تحریر فارسی حضرت مخدوم جهان است و این امر ناشی از کثرت مطالعه آثار حضرت مخدوم جهان توسّط مصنّف خبیر است.

سیّد شاه شمیم‌الدّین احمد منعمی

سجّاده‌نشین خانقاه منعمیه، پتنا

حضرت سید شاہ شمیم الدین احمد منعمی
سجادہ نشیں خانقاہ منعمیہ میتن گھاٹ، پٹنہ سیٹی
صدر شعبۂ عربی، اورینٹل کالج، پٹنہ سیٹی

حالات مخدوم جہاں کا بنیادی ماخذ مناقب الاصفیاء

ہندوستان میں صوفیائے کرام کے باضابطہ تذکرے کی تاریخ اب تک کی تحقیق کے مطابق سیر الاولیاء سے شروع ہوتی ہے جسے سید محمد مبارک علوی کرمانی المعروف بہ امیر خورد کرمانی نے فارسی زبان میں ۷۶۱ھ سے ۷۷۰ھ کے درمیان ترتیب دیا تھا۔ سیر الاولیاء سے جمالیؔ کے سیر العارفین تک تذکرہ صوفیا کا سفر مناقب الاصفیاء کا ذکر کیے بغیر ادھورا اور ناقص ہے۔ سیر الاولیاء کی شہرت اور چکا چوند اپنی جگہ، لیکن مناقب الاصفیاء بھی اپنی خوبیوں کے اعتبار سے کسی طرح بھی سیر الاولیاء سے کمتر نہیں ہے۔ اگر سیر الاولیاء سلسلہ چشتیہ کے مشائخ کے احوال وکوائف کا احاطہ کرتی ہے تو مناقب الاصفیاء سلسلہ فردوسیہ و کبرویہ و سہروردیہ کے عالی مرتبت مشائخ کے تذکرے کا حق ادا کرتی ہوئی نظر آتی ہے۔ اگر سیر الاولیاء میں سلسلۂ عالیہ چشتیہ کے اکابر کے افکار وخیالات اور تعلیمات وملفوظات کو بڑی خوبی کے ساتھ مرتب فرمایا گیا ہے تو مناقب الاصفیاء میں سلسلۂ فردوسیہ کے مشائخ کرام کی گراں قدر تعلیمات اور بیش قیمت افکار وخیالات کو بڑی چابک دستی کے ساتھ برمحل پیش کیا گیا ہے۔

مصنف سیر الاولیاء کی وفات کو مشکل سے ستر پچھتر سال گذرے ہوں گے کہ دہلی سے کم وبیش گیارہ سو کیلومیٹر دور صوبہ بہار میں سیر الاولیاء کے نشان راہ پر چل کر ایک ایسا تذکرہ وجود میں آگیا جس نے نہ صرف یہ کہ تذکرہ نگاری کی راہ میں ایک سنگ میل قائم کر دیا بلکہ اپنے بعد اس فن میں داخل ہونے والوں کے لیے ایک بہترین اور لائق تقلید مثال بھی قائم کر دی۔

مشائخ صوفیا کے تذکرے کا جو سفر سیر الاولیاء سے شروع ہوا وہ کم وبیش پچھتر برسوں کے اندر مناقب الاصفیاء میں کس منزل تک جا پہنچا اس کو سمجھنے کے لیے دونوں تذکروں کو آمنے سامنے رکھ کر دیکھنے کی ضرورت ہے۔

سیر الاولیاء میں تذکرہ نگاری کا مرکز حضرت سلطان المشائخ خواجہ نظام الدین اولیا (م ۷۲۵ھ) کی ذات والاصفات ہے اور مناقب الاصفیاء میں تذکرہ نگاری کا مرکز حضرت مخدوم جہاں شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری (۷۸۲ھ) کی ذات بابرکات ہے، لیکن اس پس منظر میں دونوں ہی تذکرہ نگاروں نے اپنے اپنے سلسلے کے پیران شجرہ کے حالات کو پیش کیا ہے، مگر سیر الاولیاء کے مقابلے میں صاحب مناقب الاصفیاء نے حضور نبی کریم علیہ الصلوٰۃ والتسلیم اور حضرت سیدنا علی

ابن ابی طالب کرم اللہ وجہ کا ذکر محض ضمناً اور تبرکاً نہیں کیا ہے، بلکہ اپنے شجرے کی ابتدا کے مطابق حضور سید کل رحمت عالم ﷺ اور سیدنا علی کرم اللہ وجہ کے مختصر لیکن جامع تذکرے سے مناقب کا آغاز فرمایا ہے۔ ایک مرید یا مسترشد جو اپنے سلسلے کے جملہ پیران عظام یا مشائخ کرام سے واقفیت حاصل کرنا چاہتا ہو، اسے سیرت نبوی ﷺ اور سیرت حضرت علی رضی اللہ عنہ کو جاننے کے لیے دوسری کتابوں کے بھروسے چھوڑ دیا جائے تو میرے خیال میں یہ ایک اچھی اور صحت مند کوشش نہیں ہوگی۔ اس لحاظ سے صاحب مناقب الاصفیاء نے اپنے سلسلے کے مریدین کے لیے شجرے کے تمام اسمائے گرامی پر معلومات فراہم کر کے صاحب سیر الاولیاء سے زیادہ مفید قدم اٹھایا ہے۔ مزید یہ کہ سیرت نبوی ﷺ اور سیرت حضرت علی رضی اللہ عنہ پر مناقب الاصفیاء میں جو اطلاعات بہم پہنچائی گئی ہیں وہ محض رسمی نہ ہو کر بڑی معلومات افزا اور تقریباً تمام پہلوؤں کا احاطہ کرتی ہوئی نظر آتی ہیں۔ بلکہ سچ پوچھیے تو ان دونوں موضوعات پر مناقب الاصفیاء میں جو مواد موجود ہے وہ بڑی بڑی کتابوں کی ورق گردانی اور ان پر دیدہ ریزی سے بے نیاز کر دینے والا ہے۔ جزاہ اللہ تعالیٰ خیر الجزاء۔

سلسلۂ فردوسیہ کا شجرہ حضرت شیخ نجم الدین کبریٰ ولی تراش سے اوپر بعینہٖ سلسلہ کبرویہ کا شجرہ ہے اور حضرت ضیاء الدین ابونجیب سہروردی سے اوپر بعینہٖ سلسلۂ سہروردیہ کا شجرہ ہے اور حضرت جنید بغدادی سے اوپر بعینہٖ سلسلۂ قادریہ کا شجرہ ہے۔ اس لیے مناقب الاصفیاء وہ قیمتی اور قدیم فارسی تذکرہ ہے جو نہ صرف سلسلۂ فردوسیہ کے مشائخ کا احاطہ کرتا ہے بلکہ سلاسل کبرویہ، سہروردیہ و قادریہ کے اکابر مشائخ کے احوال و کوائف کا بھی ترجمان ہے، نیز حضرت سید الطائفہ جنید بغدادی سے مستفید النعمت سلاسل کے لیے یکساں طور پر مفید و کارآمد ہے۔

عام طور پر دیکھا جاتا ہے کہ صاحب تذکرہ، معاصرین بزرگوں یا قریب العہد شخصیتوں کے حالات کے ساتھ ساتھ، اگر قدیم بزرگوں کے حالات بھی لکھ رہا ہے تو وہ ان قدیم بزرگوں کے تذکرے کے ساتھ انصاف نہیں کر پاتا ہے۔ یہی وجہ ہے کہ ان کے تذکروں میں وہی حصہ اہمیت کا حامل ہوتا ہے جو مصنف کے قریب العہد شخصیتوں سے متعلق ہوتا ہے۔ بقیہ تذکرے صرف زیب داستاں کی حیثیت رکھتے ہیں۔ لیکن مناقب الاصفیاء میں سلسلۂ فردوسیہ کے جملہ مشائخ کے حالات قلم بند کرنے میں افراط و تفریط نظر نہیں آتی، بلکہ سبھی کے سوانح حیات اور ملفوظات کو جمع کرنے کی کوشش تذکرہ نگار نے یکساں طور پر کی ہے اور سبھی کے حالات کو حتی الوسع جمع فرمالیا ہے۔

مناقب الاصفیاء کی ایک نمایاں خوبی یہ بھی ہے کہ اس کے مصنف کو جس شخصیت کے احوال یا افکار و خیالات سے متعلق اختلاف رائے کا علم ہوا ہے تو اسے پوری ایمان داری کے ساتھ پیش کیا ہے اور اس پر طرفین کے خیالات کو نقل کر کے منصفانہ بحث کی بھی کوشش کی ہے۔

مناقب الاصفیاء نہ صرف فردوسی سلسلے کے وابستگان کو ان کے مشائخ سلسلہ سے واقف کرانے کی غرض سے لکھی گئی ہے، بلکہ یہ غایت مقصد و کوشش بھی ہے کہ سلسلۂ فردوسیہ کے مزاج و آہنگ کی بھی وضاحت ہو جائے۔ اس کتاب کے مطالعہ سے اس کے مؤلف کی گراں قدر شخصیت سامنے آتی ہے، جو نہ صرف تذکرہ نگار ہے بلکہ سلسلۂ فردوسیہ کے فیوض و برکات

اور مزاج و آہنگ کا بھی اچھا پارکھی ہے اور اپنے مقام و مرتبے سے نزول کرتے ہوئے متوسط درجے کے مرید کی ذہنی و اعتقادی تربیت کے لیے اس نے اپنا قلم اٹھایا ہے۔

مناقب الاصفیاء کا فارسی متن:

مناقب الاصفیاء کا فارسی متن پہلی بار مطبع نور الآفاق کلکتہ سے طبع ہوا تھا لیکن اس کے متن کی تحقیق اور موجودہ خطی نسخوں سے تطابق کا کام ہنوز باقی ہے۔ ایک اطلاع کے مطابق اس کا سب سے قدیم خطی نسخہ (سنہ کتابت: ۱۰۴۸ھ) خانقاہ بلخیہ رائے پورہ، فتوحہ، پٹنہ کے کتب خانے میں موجود ہے۔ بقیہ جتنے نسخے پائے جاتے ہیں سب بعد کے ہیں۔ مناقب الاصفیاء کا پہلا اردو ترجمہ مولانا سید شاہ ابوصالح محمد یونس شعیبی فردوسی صاحب نے کیا تھا جسے دو جلدوں میں مکتبہ دارالرشاد مہانند پور، دیپ نگر ضلع پٹنہ (موجودہ نالندہ) نے ۱۳۸۴ھ میں شائع کیا تھا۔ اب یہ بھی نایاب ہے۔

مناقب الاصفیاء کے خطی نسخوں میں فرق متن کا ایک اندازہ مکتوبات صدی مطبوعہ ۱۲۸۷ھ سے ہوتا ہے جسے مولوی محمد اکرام صاحب آروی کی فرمائش پر مطبع علوی لکھنؤ نے چھاپا تھا۔ اس طباعت کے اختتام میں مناقب الاصفیاء کا حضرت مخدوم جہاں کے حالات پر مشتمل حصہ بھی شامل کر دیا گیا ہے تاکہ مکتوبات کے قارئین صاحب مکتوبات کے حالات سے بھی واقف ہو جائیں۔ اسی مشمولہ اقتباس میں مناقب الاصفیاء کی مندرجہ بالا ذیل عبارت پر جو حضرت مخدوم جہاں کی تعلیمی سرگرمی اور ازدواجی زندگی سے متعلق ہے، حاشیہ ثبت کیا گیا ہے:

"در آنچه در سنار گانوں در علم مشغول بود مرض حادث شده بود اطبائے آں مقام گفتند دوائے ایں مرض جماع است برائے دفع مرض کنیز که سله داشت ازاں کنیزک یک پسر شد"۔

ایک دوسرا اختلافِ متن جو سرسری مطالعہ میں سامنے آیا وہ مناقب الاصفیاء کے پہلے مطبوعہ اردو ترجمے کو سامنے رکھنے پر واضح ہوتا ہے۔ مطبوعہ فارسی متن اور مطبوعہ پہلے اردو ترجمے کا وہ حصہ جہاں شیخ علوی کاکوی اور شیخ احمد بہاری کا ذکر ہوا ہے ملاحظہ ہو:

"ایں هر دو بزرگاں در عهد دولت سلطان فیروز در دهلی رفتند در توحید سخنهای فراخ و شطح گفتند علمای دهلی بر سلطان فیروز گفتند که ایں هر دو سخنهای می گویند که شایان کشتنی شده اند سلطان محضر ساخت همه اکابر سهر جمع کرد همه اجماع کردند آں هر دو بزرگان را کشتند شهری همچوں دهلی مجمع مشائخ و علما و فضلا و بادشاهی چون سلطان فیروز معتقد درویشان کسی را ایں مقدار نشد که این هر دو بندا گان را به بهانه دیوانگی هم رها کنانیدی" (ص: ۱۳۰)

"ان ہی دونوں کے ساتھ یہ بھی ہوا کہ یہ لوگ شہر دہلی گئے وہ سلطان فیروز کا زمانہ تھا۔

دہلی میں ان دونوں بزرگوں نے توحید میں تفصیل سے باتیں شروع کر دیں اور شطحیات بولنے لگے۔ علمائے دہلی نے سلطان فیروز سے شکایت کی اور کہا کہ یہ دونوں ایسی گفتگو کرتے ہیں کہ اس کی وجہ سے لائق قتل ہو گئے ہیں۔ سلطان نے محضر طلب کیا، تمام اکابرین شہر کو جمع کیا، تمام لوگوں نے اجماع کیا اور یہ دونوں بزرگوار قتل کر دیئے گئے۔ مونس القلوب میں ہے، دونوں بزرگوں کے قتل کے بعد شاہ نے دہلی دروازے پر لکھ دینے کا حکم دیا کہ احمد بہاری اور عزکاکوی جو خدائی کا دعویٰ کرتے تھے ہماری بارگاہ جہاں پناہ میں سزا کو پہنچے، دہلی ایسا شہر مشائخین، علما اور فضلا کی کثرت، سلطان فیروز جیسا درویشوں کا معتقد بادشاہ لیکن کسی سے یہ نہ ہو سکا کہ ان دونوں بزرگوار کو دیوانگی کا بہانہ کر کے رہا کر دیں" (ص: ۱۰۴)

اس ترجمے سے اندازہ ہوتا ہے کہ مترجم (ابو صالح محمد یونس شعبی) کے سامنے جو نسخہ تھا اس میں مونس القلوب (ملفوظات حضرت احمد لنگر دریا بلخی م ۸۹۱ھ) کی عبارت بھی درج متن تھی جب کہ مطبوعہ فارسی متن اور اس کے قریب و بعد کے خطی نسخوں میں وہ عبارت نہیں ملتی۔

صاحب مناقب الاصفیاء اور زمانۂ تالیف

مناقب الاصفیاء میں مصنف نے نہ تو اپنا نام ہی کہیں درج کیا ہے اور نہ کوئی ایسا واقعہ یا واضح رشتہ بیان کیا ہے جس سے مصنف کا تعارف ہو سکے لیکن یہ زبان زد خاص و عام ہے کہ مناقب الاصفیاء کے مصنف حضرت مخدوم شاہ شعیب بن جلال منیری ثم شیخپوروی (م ۸۲۴ھ) ہیں۔ حضرت مخدوم جہاں کے دادا حضرت شیخ اسرائیل اور حضرت مخدوم شعیب رحمۃ اللہ علیہ کے دادا حضرت شیخ عبدالعزیز دونوں حضرت امام محمد فقیہ کے صاحبزادے تھے۔

تلاشِ مصنف میں مناقب الاصفیاء میں داخلی شہادت کی جستجو کرتے ہوئے باتیں ابھر کر سامنے آتی ہیں وہ اس طرح ہیں:

(الف) مصنف نے کہیں بھی حضرت مخدوم جہاں (م ۷۸۲ھ) کی حیات میں ان کے دیدار سے مشرف ہونے کا دعویٰ نہیں کیا ہے بلکہ حضرت مخدوم جہاںؒ کی حیات طیبہ سے متعلق واقعات کو مندرجہ ذیل حوالوں سے نقل کی ہے۔
"از رادایان حکایت سماعت"، "نیز سماع است"، "القصہ"، "از کاملان دانندہ شنیدہ شدہ است"، "نقل است"۔

(ب) مصنف نے کہیں بھی حضرت مولانا مظفر بلخی (م ۸۰۳ھ) کی حیات میں ان کے شرف دیدار سے مشرف ہونے کا بھی دعویٰ نہیں کیا ہے، بلکہ ان کے احوال سے متعلق تذکرہ بھی اس حوالے سے کیا ہے، جس حوالے سے حضرت مخدوم جہاں کے حالات نقل کیے ہیں:

(ج) مصنف نے حضرت مخدوم حسن بن معز نوشۂ توحید بلخی، جن کے زمانۂ حیات میں مناقب الاصفیاء کی تالیف کا آغاز ہونا طے ہے، سے بھی کوئی واقعہ یا اقوال بذات خود نقل نہیں کیا ہے بلکہ "سماع است" کے حوالے سے نقل کیے

ہے۔ یا پھر ان کے ملفوظات و مکتوبات سے نقل کیا ہے۔

(و) مصنف حضرت مخدوم حسن دائم جشن بلخی (م ۸۵۵ھ) کے معاصرین میں تھے۔

(ہ) مشہور تذکرۂ صوفیاء "مراۃ الاسرار" کی تالیف (۱۰۶۵ھ) کے وقت اس کے مؤلف شیخ عبدالرحمن چشتی کے سامنے مناقب الاصفیاء موجود تھی لیکن ان کے پیش نظر نسخہ بھی مصنف سے لاعلمی کا اظہار کر رہا تھا۔ چنانچہ فرماتے ہیں:

"الغرض مناقب الاصفیاء نام کتابی است بغایت معتبر که یکی از خلفای سلسله شیخ شرف الدین جمع کرده و اکثر احوالات شیخ و جمیع پیران سلسله فردوسیه مفصل دران ذکره کرده است"۔ (مرآۃ الاسرار، قلمی، مملوکہ خانقاہ منعمیہ)

مناقب الاصفیاء کے زمانہ تالیف کے سلسلے میں داخلی شہادتوں کے ذریعہ درج ذیل نتائج سامنے آتے ہیں:

(الف) مناقب الاصفیاء کی تالیف کا آغاز حضرت مخدوم حسین بن معز نوشۂ توحید بلخی (م ۸۴۴ھ) کے اخیر زمانہ حیات میں ہوا۔ چنانچہ اس تذکرہ کا آغاز عربی خطبۂ حمد و نعت کے بعد اس طرح ہوتا ہے:

"اما بعد چوں شجرۂ پیران بندگی مخدوم شیخ الاسلام والمسلمین بدر الحق و الحقیقة والدین شیخ حسین معز شمس بلخی متع الله المؤمنین بطول بقائه و ادام علیهم نعمة لقائه"۔

(ب) مناقب الاصفیاء کی تالیف کا سلسلہ حضرت مخدوم حسین بن معز نوشۂ توحید بلخی کی وفات (۸۴۴ھ) کے بعد تک چلتا رہا کیوں کہ اس میں حضرت مخدوم حسین بن معز بلخی کے ملفوظات گنج لایخفی کا حوالہ کئی مقامات پر آیا ہے۔ جس کی آخری مجلس میں یہ ذکر ملتا ہے:

"روز سه شنبه اوّل وقت ظهر بیست چهارم ماه ذی الحجه سنه اربع و اربعین و ثمان بود که جان مبارک او رافی معقد صدق عند ملیک مقتدر معراج شد طیب الله ثراه وجعل الجنة مثواه......"۔

(ج) مناقب الاصفیاء میں مکتوبات حسین نوشۂ توحید بلخی کا ذکر و حوالہ بھی موجود ہے۔ جس کی ترتیب حضرت مخدوم حسن کی زندگی میں شروع ہوگئی تھی، لیکن اس میں اخیر زمانہ حیات تک کے مکاتیب یکجا ہیں، جس سے یہ اندازہ ہوتا ہے کہ مجموعہ کی تکمیل بھی ۸۴۴ھ میں ہوئی۔ ان مکتوبات کے جامع خود صاحب مکاتیب کے صاحبزادے اور جانشین مخدوم حسن دائم جشن بلخی ہیں۔ اس سے بھی یہ قیاس قوی ہوتا ہے کہ مناقب الاصفیاء کی تکمیل ۸۴۴ھ کے بعد ہوئی۔

(د) مناقب الاصفیاء میں مخدوم حسن دائم جشن بلخی (م ۸۵۵ھ) کی تالیف رسالہ لطیف المعانی (کذا) کا ذکر بھی موجود ہے۔ جس میں گرچہ سال تالیف درج نہیں لیکن کئی وجوہ سے یہ قیاس اغلب ہے کہ اس رسالہ کی تالیف بھی

۸۴۴ھ کے آس پاس ہوئی ہوگی۔

(۵) حضرت مخدوم حسین بن معز بلخی کے پوتے حضرت شیخ احمد لنگر دریا بلخی (م ۸۹۱ھ) کے ملفوظات کا مجموعہ 'مونس القلوب' بڑی اہمیت کا حامل ہے۔ اس میں جا بجا حضرت مخدوم جہاں، حضرت مولانا مظفر بلخی اور دوسرے فردوسی مشائخ کا تذکرہ ہوا ہے اور گراں قدر اطلاعات فراہم کی گئی ہیں لیکن حیرت انگیز طور پر کہیں بر سبیل تذکرہ بھی مناقب الاصفیاء کا نام یا حوالہ نہیں آیا ہے۔ اس لیے اگر یہ مان بھی لیں گے کہ مونس القلوب کے وجود میں آنے سے پہلے مناقب الاصفیاء کی تالیف ہو چکی تھی تو یہ ماننا ہوگا کہ اس وقت تک یہ کتاب بالکل غیر معروف تھی۔

مناقب الاصفیاء کئی اعتبار سے نہایت بیش قیمت تالیف ہے۔ زبان و بیان کے لحاظ سے بھی اس کی اہمیت مسلم ہے۔ بہار میں مرتب ہونے والا فارسی کا یہ پہلا تذکرہ ہے اور ہندوستان میں تذکرۂ صوفیہ میں سیر الاولیاء اور قوام العقائد کے بعد شاید اسی کا نمبر ہو۔ نویں صدی ہجری کی ادبیات فارسی ہندی کا مہیا ذخیرہ بہت بڑا نہیں ہے۔ مناقب الاصفیاء اس لحاظ سے معاصر ادب کا ترجمان ہے اور نویں صدی ہجری میں شمالی ہندوستان میں بول چال کی فارسی زبان کا ایک اچھا نمونہ ہے۔ مناقب الاصفیاء کے مطالعہ کے بعد اس کے مصنف کا ذولسانین ہو بالکل واضح ہو جاتا ہے۔ عربی زبان پر قدرت اور افکار و خیالات کی بلندی کی غمازی کرتا ہوا مناقب الاصفیاء کا مقدمہ بلا شبہ بہت خوب ہے۔

مناقب الاصفیاء کی زبان عمومی طور پر سلیس اور شستہ ہے۔ خاص طور پر واقعہ نگاری میں تکلف آمیز زبان سے پرہیز کیا گیا ہے اور الفاظ میں بڑی خوبصورتی کے ساتھ منظر نگاری اور مقصد کی وضاحت کی گئی ہے۔ حضرت ابو نجیب سہروردی کا ایک واقعہ کس سلاست کے ساتھ بیان فرماتے ہیں، ملاحظہ ہو:

> ''نقل است از شیخ ابو مسعود رومی رحمۃ اللہ علیہ کی گفت وقتی برابر شیخ ابو النجیب سهروری رضی اللہ در بغداد در بازار سلطان میگذشتم ناگاه شیخ نظر کرد بریک گوسپندی پوست باز کرده آویخته نزدیک قصاب بایستاد و گفت ایں گوسپند مرامی گوید که من مردارم در حال قصاب بیهوش شد چوں بهوش باز آمد اقرار کرد بصحت قول شیخ و بر شیخ توبه کرد''۔

مناقب الاصفیاء کی فارسی انشاء پر حضرت مخدوم جہاںؒ کی فارسی انشاء کی گہری چھاپ ہے اور یہ اثر یقیناً حضرت مخدوم جہاںؒ کی تصنیفات سے گہرے تعلق اور کثرت مطالعہ کا نتیجہ ہے۔ صاحب مناقب الاصفیاء نے ایک مقام پر ملتقط احیاء علوم الدین کا ایک عربی اقتباس نقل کیا ہے اور پھر اس کا فارسی ترجمہ بھی فرمایا ہے۔ ترجمہ پڑھنے سے حضرت مخدوم جہاںؒ کی شرح آداب المریدین کی فارسی نثر اور انشاء کی یاد تازہ ہو جاتی ہے، ملاحظہ ہو:

> ''واما التوحيد فقد جعل الآن عبارة عن صنعة الكلام و معرفة طريقة

المجادلة والاحاطة بمناقضات الخصوم والقدرة على التشدق بتكثير الاسولة واشارة الشبهات و تاليف الالزامات وكان التوحيد فى العصر الاول عبارة عن امر آخرلایفهم اكثر المتكلين وان فهموه لم يصنعوابه وهوا ان يرى الامور كلها من الله تعالىٰ رويه يقطع التفاته عن الاسباب والوسائط فلايرى الخير والشر والنفع والضرالامنه وهذا مقام شريف احدى ثمراته التوكل كما سياتى بيانه فى كتاب التوكل ومن ثمراته ترك شكاية الخلق و ترك الغضب علهم والرضاوالتسليم بحكم الله تعالىٰ وهذا من مقامات الصديقين''۔

''يعنى واماتوحيد پس بدرستى كه گرد انيده شد اكنو عبارت از صنعت بحث و معرفت طريق مجادله و در گرفتن مناقضات خصمان و قدرت بر اظهار فصاحت به بيسار كردن سوالها والگيختن سببها و جمع كردن الزامها و بود توجيد در عصر اول عبارت از امرى ديگر كه فهم نكنند آں امر را اكثر متكلمان و اگر فهم كنند آن امر را پس موصوف نشوند بدان آن امر انست كه بينند كارها همه از خدا يتعالىٰ ديدنى كه قطع كند التفات بيننده را از سببها و واسطها پس نه بينند خير را و شر را و نفع را و زيان را مگر از خداى و اين مقام بزرگ است يكى از ثمرات اين مقام توكل است چنانچه زود بيايد بيان آن در كتاب توكل و از ثمرات اين مقام ترك شكايت خلق است و ترك غضب است برايشان و رضا و تسليم است بحكم خدا يتعالىٰ و اين مقام از مقام صديقانست''۔

سیر الاولیاء کی ایک غلط روایت کی نشاندہی

فقہ اور عقائد کی بنیاد پر جو مسلک اور مکتبۂ فکر اسلامی تاریخ میں وجود میں آئے ان کے پیروؤں اور متبعین میں اختلاف کے شدت کی افسوسناک داستان چلی آرہی ہے۔ لیکن صوفیائے کرام کے سلاسل مزاج و آہنگ کے اعتبار سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں اور ان کے طریقۂ کار جدا جدا ہیں، ان میں ایسا اختلاف دیکھنے میں نہیں آتا بلکہ ایسے اتحاد قلبی و روحی کی مثالیں ملتی ہیں جو بلا شبہ پیروی و اتباع کے لائق ہیں۔ جہاں کہیں انہیں فروعی اختلاف کا سامنا ہوتا ہے تو اس سے پہلے کہ اس میں شدت آئے وہ یہ اعلان کرتے ہوئے نظر آتے ہیں:

نہ ایں کار می کنم نہ انکار می کنم

اور جہاں کہیں بنیادی اختلاف کی بات ہوتی ہے تو وہ خواہ صوفیا کا لبادہ اوڑھے ہوئے لوگوں ہی کی طرف سے کیوں

نہ ہو، ان کے خلاف سارے سلاسل کے صوفیا سینہ سپر اور قلم بر داشتہ نظر آتے ہیں۔ مثال کے طور پر حلول و اتحاد کے مردود قرار دینے میں ہر سلسلے کے صوفیا یک آواز ہیں۔ اس لیے صوفیائے کرام کا یہ نعرہ ان کے قول و عمل کا آئینہ ہے کہ:

الفقراء كنفس واحدة

ہندوستان میں جن صوفیائے کرام نے تبلیغ و دعوت کا اہم فریضہ انجام دیا ان کے اندر بھی یہ صفت بدرجہ اتم موجود تھی اور ان کے مشن کی کامیابی کا یہ سب سے بڑا راز بھی ہے۔ چشتی مشائخ، سہروردی و کبروی صوفیا کی تعریفیں کرتے نہیں تھکتے تھے۔ چنانچہ چشتی مشائخ کے ملفوظات میں نہ صرف حضرت شیخ الشیوخ عمر بن محمد شہاب الدین السہروردی (م ۶۳۲ھ) کی خوب تعریفیں ملتی ہیں بلکہ ان کی مشہور زمانہ کتاب عوارف المعارف چشتی خانقاہوں اور جماعت خانوں میں خصوصیت کے ساتھ شریک درس تھی۔ سہروردی المشرب صوفیا کی وسعت قلبی کا یہ عالم تھا کہ خواجہ حمیدلدین ناگوری سہروردی (م ۶۴۳ھ)، خواجہ قطب الدین بختیار کاکی کے نہ صرف ہم نوالہ و ہم پیالہ تھے بلکہ سب سے بڑے قدر دانوں میں سے ایک تھے۔ حضرت خواجہ بہاء الدین زکریا ملتانی اپنے مریدوں کو پاکپٹن کی جانب بھیجتے تو خواجہ فریدالدین گنج شکر سے فیض روحی و استفادہ کی وصیت کرتے اور اگر بابا فریدالدین مسعود گنج شکر کا کوئی مرید ملتان کی جانب سفر کرتا تو اسے خواجہ بہاء الدین زکریا ملتانی کی ولایت سے حاضری و استفاضہ کا قاعدہ خود بابا فرید سکھا کر بھیجتے۔ اگر کہیں مختلف سلاسل یا معاصر صوفیا کے درمیان اختلاف رائے یا معاصرانہ چشمک کی نادر مثال ملتی بھی ہے تو وہ جزوقتی طور پر یا صرف مبتدی مریدین کے درمیان پائی جاتی ہے، خود شیخ طریقت کا دامن کہیں آلودہ ہوتا نظر نہیں آتا۔ لہٰذا اگر کہیں کسی تذکرے میں خود شیخ طریقت پر ایسا کوئی الزام نظر آئے تو اسے ان اصولوں پر جانچے بغیر قبول نہیں کرنا چاہیے، جو کسی روایت کو ثقہ سمجھنے کے لیے ضروری ہیں۔ افسوس کی بات یہ ہے کہ ایسی ہی ایک روایت سیر الاولیاء کے مشہور اور رائج متن میں موجود ہے اور جسے شیخ عبدالحق محدث دہلوی سے لے کر خواجہ حسن نظامی دہلوی تک سارے تذکرہ نگار نقل در نقل کرتے چلے آتے ہیں۔

سیر الاولیاء کی محلہ معترضہ روایت پر تنقید و کلام کرنے کی جرأت کسی نے نہیں کی، لیکن صاحب مناقب الاصفیاء نے اس روایت پر تبصرہ کیا ہے۔ ملاحظہ فرمائیے:

سیر الاولیاء

''عرض می دارد کاتب حروف بر آنجمله که شیخ رکن الدین فردوسی را بخدمت سلطان المشائخ (خواجہ نظام الدین اولیا) چنداں اخلاص نبود و او از شهر آمد بود هم در کنار آب چوں در حد کیلوکھری مقامے ساخته است و شیخی بنیاد نهاده پسران او را که چوں نو خاسته بودند و مریدان او را با بندگان سلطان المشائخ نقارے بود کرّات در کشتی سوار و سماع گویاں و رقص کناں زیر خانه سلطان المشائخ می گذشتند۔ روزے بطریق بعد از نماز پیشین در کشتی سوار با جمعیت و سماع و رقص کناں از

پیش خانۂ سلطان المشائخ میگذشتند سلطان المشایخ بدولت بربام جماعت خانہ مشغول نشستہ و والد کاتب حروف رحمۃ اللہ علیہ در آن مجلس پیش ایستادہ بود چوں باغلبہ شورو سماع کہ در کشتی می کردند در نظر مبارک سلطان المشائخ در آمدند، فرمودند سبحان اللہ سالھا یکیدارےں کار خون میخورد و جان خود فدائے این راہ میکند و دیگراں نوخاستہ اندو میگویند تو کیستی کہ مانہ ایم دست مبارک خویشتن بآستین مبارک بر آورد و جانب ایشاں اشارت کرد کہ حالا بروھمین کہ کشتی پسران شیخ رکن الدین بآن غوغازید خانہ خود رسید از کشتی بآن غوغاز برخانہ خود رسید از کشتی فرود آمدند خواستند غسلے کنند ھمینکہ بر لب آد در آمدند در حال غرق شدند بندہ ایں حکایت از خدمت سید السادات سید حسین عم خود سماع دارد“۔

مناقب الاصفیاء

”خواجہ رکن الدین فردوسی برکت صحبت و خدمت او (خواجہ بدر الدین سمرقندی) کمال حاصل کرد مشایخ عصر برروش و طریقت او غبط داشتند شیخ نظام الدین رحمتہ للہ علیہ پاکتر از ان بود کہ ازوی حسد بیاید اما معاملہ مریدان و معتقدان او حسد بود منتظر مصایب و حوادث می بودند اگر چیزی از مصائب روزگار و حوادث دھر بخواجہ رکن الدین فردوسی رسیدی زبان دراز می کردند و می گفتند کہ ایں مصیبت و ایں حادثہ خواجہ رکن الدین را حادثہ از نفس شیخ نظام و گرانی دل او ررسید و معلوم است کہ تمام خلق دھلی معتقد، شیخ نظام الدین بودند ھمہ را ھمت حسد بر خواجہ رکن الدین بود، معلوم نیست ایں حسد مریدان و معتقدان شیخ نظام الدین از چہ بود و منشاء این چیست واللہ اعلم میان ایں ھر دو بزرگان مناظرہ در دین بودہ باشد معتقدان و مریدان شیخ نظام الدین آن مناظرہ را عداوت می پنداشتند و دل برحسد می گماشتند لیکن خواجہ رکن الدین فردوسی در مشاھدہ حق چناں مستغرق بود کہ پیش او ھمہ معذور بودند و ھر نیک و بد کہ اورا می رسید ھمہ از حق میدید و بحق میدید“۔

سیر الاولیاء میں جس تیور کے ساتھ اسے پیش کیا گیا ہے ترجمے میں اس کا رنگ اور بھی ہلاہل ہوگیا ہے۔ اعجاز الحق قدوسی صاحب کا ترجمہ ملاحظہ ہو:

''کاتب حروف عرض کرتا ہے کہ شیخ رکن الدین فردوسی کو سلطان المشائخ سے چنداں اخلاص نہ تھا۔ وہ شہر سے آکر دریائے جمنا کے کنارے حدود کیلوکھری میں مقیم ہوگیا تھا اور یہیں اپنی مرشدی کا جھنڈا بلند کیا تھا۔ اس کے دو بیٹے جو بالکل نوجوان تھے ان کو اور اس کے مریدوں کو آپ سے بغض تھا۔ وہ اکثر کشتی میں سوار ہو کر گاتے ناچتے سلطان المشائخ کے بالاخانے کے نیچے سے گزرتے تھے۔ ایک روز وہ بہت سے لوگوں کے ساتھ کشتی میں سوار ہو کر ظہر کی نماز کے بعد گاتے بجاتے سلطان المشائخ کے گھر کے سامنے سے گذرے۔ سلطان المشائخ جماعت خانے کے بالاخانے پر ذکر و شغل میں مشغول بیٹھے ہوئے تھے۔ کاتب الحروف کے والد رحمۃ اللہ علیہ اس مجلس میں آپ کے سامنے کھڑے ہوئے تھے۔ اس شور و شغب کی وجہ سے سلطان المشائخ کی نظر کشتی کے لوگوں پر پڑی۔ آپ نے ان کو دیکھ کر فرمایا کہ سبحان اللہ! ایک شخص سالہا سال سے اس کام میں اپنا خون جگر کھا رہا ہے اور اپنی جان اس راہ میں فدا کر رہا ہے اس راہ کے دوسرے نئے آنے والے اسے کہتے ہیں کہ تم میں کون سا سرخاب کا پر ہے، جو ہم میں نہیں۔ پھر آپ نے اپنا دست مبارک آستین سے نکالا اور ان کی جانب اشارہ کر کے فرمایا، اب جاؤ۔ عین اس موقع پر شیخ رکن الدین کے بیٹوں کی کشتی آپ کے گھر کے نیچے پہنچی۔ لڑکے شور مچاتے ہوئے کشتی سے اترے اور انہوں نے ارادہ کیا کہ دریا میں غسل کریں۔ جیسے ہی وہ دریا کے کنارے پہنچے غرق ہو گئے۔ بندے نے یہ حکایت اپنے چچا سید السادات سید حسین سے سنی تھی''۔ (ص: ۲۶۷)

اگر سیر الاولیاء کی یہ اکلوتی روایت کسی غیر معروف شیخ رکن الدین فردوسی سے متعلق ہوتی تو نا قابل غور ہو سکتی تھی لیکن حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے نام سے عہد سلطنت کے صرف اور صرف ایک بزرگ معروف ہیں جو اپنے زمانے کے مسلم الثبوت اولیائے کرام میں شمار کیے گئے ہیں۔ صوفیائے کرام کے معروف و مستند تذکروں میں ان کا ذکر موجود ہے۔ لاکھوں لوگ اس سے منسوب و ماخوذ سلسلۂ فردوسیہ سے وابستہ ہیں۔ ان کے پیر و مرشد حضرت خواجہ بدرالدین غزنوی، دہلی کے مقبول و معروف صوفی بزرگوں میں ایک تھے۔ ان کے خلیفہ و جانشین حضرت شیخ نجیب الدین فردوسی جیسے کامل درویش تھے جن کے خلفاء میں حضرت مخدوم جہاں شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری جیسے محقق اور شیخ زمانہ اور حضرت عالم بن علا اندر پتی جیسے عظیم فقیہ و مفتی (صاحب فتاویٰ تتارخانی) کا نام نامی سرفہرست ہے۔ اگر یہ روایت حضرت شیخ رکن الدی فردوسی کے بعض مریدین یا بیٹوں کی نالائقی یا تعصب تک بس ہوتی تو قابل غور ہو سکتی تھی لیکن خود حضرت رکن الدین کی ذات کا نشانہ بنانے کی کوشش کے نتیجے میں یہ روایت بالکل نا قابل یقین ہوگئی ہے۔

اس نا قابل یقین حکایت کو اپنے چچا سید السادات سید حسین سے سننے کا دعویٰ کیا گیا ہے لیکن چونکہ وہ خود اس کے چشم دید گواہ نہیں ہیں، اس لیے انہوں نے کس سے سنا اس کی وضاحت ضروری تھی۔ پھر چچا سے جو حکایت سنی گئی وہ تو ''ایک

روز" سے شروع ہوتی ہے، لیکن اس سے پہلے جو اطلاع یا اپنی رائے شیخ رکن الدین سے متعلق دی گئی ہے اس کی سند کیا ہے؟ اس کی وضاحت نہیں ملتی۔ کسی شخصیت کے بارے میں جو رائے ذاتی تجربے یا مشاہدے کی بنا پر قائم کی گئی ہو وہ قابل غور ہو سکتی ہے لیکن اگر وہ سماعت یا حکایت کے نتیجے میں قائم ہو تو اس کا یقینی ہونا مشتبہ ہو جاتا ہے۔

ایک اور حیرت کی بات یہ ہے کہ کسی دوسرے ماخذ سے حضرت شیخ رکن الدین فردوسی اور حضرت خواجہ نظام الدین اولیا کے درمیان کسی اختلاف یا رنجش یا عدم اخلاص کا پتہ نہیں چلتا بلکہ بعض مآخذ تو اس کے برخلاف ان دونوں شخصیتوں کے درمیان محبت و اخلاص کی گواہی دینے میں نظر آتے ہیں۔ چنانچہ اس روایت کے پایۂ استدلال کا چوبیس ہونا اظہر من الشمس ہو جاتا ہے۔

صاحب مناقب الاصفیاء کے لیے اس روایت کے سلسلے میں بڑی ناقابل یقین صورت حال تھی۔ انداز بیان یہ بتاتا ہے کہ انہیں ایسی کوئی اطلاع کسی دوسرے ذریعہ یا ماخذ سے نہیں پہنچی تھی۔ اس لیے انہوں نے اس غیر ثقہ روایت کی تاویل انداز وقیاس کی بنیاد پر کرنے کی کوشش کی۔ چنانچہ فرماتے ہیں:

"معلوم نیست ایں حسد مریدان ومعتقدان شیخ نظام الدین از چہ بود ومنشاء این چیست واللہ اعلم۔ میان ایں ہر دو بزرگان در دین بودہ باشد ومریدان شیخ نظام الدین آن مناظرہ را عداوت می پنداشتند و بر دل حسد می گماشتند"۔

مناقب الاصفیاء کی پُرخلوص تاویل کرتی ہوئی عبارت سے بھی یہ واضح اشارہ ملتا ہے کہ سیر الاولیاء میں پیش کردہ روایت بالکل بے حقیقت اور ناقابل اعتبار ہے، کیوں کہ اگر ایسا کوئی اختلاف یا رنجش یا عدم اخلاص کا وجود ہوتا تو صاحب مناقب الاصفیاء کے دل میں فردوسی النسبت ہونے کی بنا پر حضرت خواجہ نظام الدین اولیا سے ایک قسم کا حسد موجود رہتا یا پھر دوری ہی جھلکتی لیکن مناقب الاصفیاء کی عبارت اس کے برخلاف خواجہ نظام الدین اولیا قدس سرہ کی عظمت و بزرگی کے اظہار سے شروع ہوتی ہے۔ چنانچہ فرماتے ہیں:

"شیخ نظام الدین رحمۃ اللہ علیہ بپاکتر از اں بود کہ از وی حسد بیاید"۔

اس سلسلے میں ایک اور بات قابل غور ہے کہ جس اختلاف یا عدم اخلاص کی روایت سیر الاولیاء میں پائی جا رہی ہے، اگر اس میں کچھ حقیقت ہوتی تو اس سے فردوسی المشرب حلقہ زیادہ اچھالتا یا نقل کرتا، اس کے برخلاف ان کے یہاں ایسی کسی صورت حال کی کوئی اطلاع نہیں ملتی اور اسے حیرت انگیز طور پر اکلوتا چشتی ماخذ پیش کر رہا ہے جبکہ سلسلۂ چشتیہ کی شہرت و مقبولیت کا آفتاب ان دنوں عروج پر تھا۔ یہ ایک نفسیاتی حقیقت ہے کہ جو مشہور اور عظیم ہوتا ہے وہ ایسی باتوں کو نظر انداز کرتا ہے، کیونکہ اس کی شہرت و عظمت ثابت ہو چکتی ہے اور وہ ایسی چیزوں سے بے نیاز ہو جاتا ہے اس کے مقابلے میں جو کم مشہور اور غیر معروف ہوتا ہے وہ ایسی باتوں کو زیادہ پُرزور بنا کر اور بار بار دہراتا رہتا ہے تاکہ وہ اسی بنا پر کم سے کم شہرت کے ساتھ منسلک رہے۔ لیکن تعجب خیز بات یہ ہے کہ فردوسی ماخذات میں حضرت خواجہ نظام الدین اور حضرت رکن الدین فردوسی کے مابین کسی اختلاف یا عدم اخلاص کا عدم وجود یہ ثابت کر رہا ہے کہ سیر الاولیاء کی اکلوتی روایت یقیناً کسی تحریف یا غلط

فہمی یا سہو اسمی کا نتیجہ ہے۔

اس سلسلے میں خود حضرت مخدوم جہاں شیخ شرف الدین یحییٰ منیری (م ۷۸۲ھ)، جو بذات خود حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے خلیفہ ہیں، کے ملفوظات سب سے بڑے ثبوت ہیں جن میں مختلف مقامات پر حضرت مخدوم جہاں نے حضرت سلطان المشائخ خواجہ نظام الدین اولیا کا ذکر نہایت قدر و منزلت کے ساتھ فرمایا ہے اور بارہا ان پر سائل کے اعتراض کی تردید و تاویل فرمائی ہے۔ حضرت شیخ رکن الدین فردوسی اور حضرت خواجہ نظام الدین اولیا کے مابین کیسے تعلقات و مراسم تھے، اس سلسلے میں بھی حضرت مخدوم جہاں کا مندرجہ ذیل بیان سیر الاولیا کی متذکرہ حکایت کالعدم قرار دینے کے لیے کافی ہے۔ فرماتے ہیں:

''اس سے قبل دہلی میں حضرت شیخ رکن الدین (فردوسی)، شیخی بزرگی میں مشہور و معروف ہوئے ہیں، اپنے پیروں کا عرس کرتے تھے، بلکہ آپ ہی نے دہلی میں (اپنے بزرگوں کے) عرس کو عام کیا۔ اس زمانہ میں شیخ نظام الدین بدایونی رحمۃ اللہ علیہ غیاث پور میں نو وارد تھے، وہاں ایک خاص جگہ میں قیام فرماتے تھے۔ ابھی تک آپ کی شہرت نہیں ہوئی تھی لیکن ان کی دولت و نعمت میں روز افزوں ترقی تھی۔ حضرت شیخ رکن الدین، حضرت شیخ نظام الدین (اولیا) کو عرس میں شرکت کی دعوت دیتے تھے اور آپ عرس میں تشریف لاتے تھے۔ ہمارے شیخ کی والدہ ایک بزرگ عورت تھیں۔ نعمتوں سے مالا مال تھیں۔ یہاں تک کہ لوگ ان کو بھی شیخ کہتے تھے۔ ایک دن شیخ رکن الدین سے فرمانے لگیں: سنتی ہوں کہ غیاث پور میں شیخ نظام الدین بدایونی رہتے ہیں وہ کیسے ہیں اور انہیں کس طرح دیکھ سکتی ہوں؟ شیخ رکن الدین نے فرمایا کہ میں انہیں عرس میں بلاؤں گا، گھر میں ایک خاص جگہ ان کے لیے مخصوص کر دوں گا۔ ان کو وہاں پر لا کر بٹھاؤں گا۔ اور آپ کو جہاں پر کہوں وہاں پر بیٹھ جائیں گی۔ میں بھی اس مجلس میں رہوں گا، انگلی سے اشارہ کر دوں گا کہ یہی ہیں۔ حضرت نے ویسا ہی کیا۔ والدہ کو اسی جگہ لے جا کر بیٹھا دیا جہاں پر کہا تھا اور خود اس مجلس میں چلے گئے جہاں شیخ نظام الدین (اولیا) تشریف فرما تھے۔ وہیں پر سے انگلی سے اشارہ کر دیا کہ یہی ہیں۔ حضرت کی والدہ نے ان کو دیکھ لیا اور پھر اپنی جگہ پر چلی گئیں۔ اس کے بعد شیخ رکن الدین نے ان سے دریافت کیا کہ شیخ نظام الدین کو دیکھا، کیسا پایا؟ حضرت کی والدہ نے فرمایا کہ میں نے ان کی پیشانی میں ایسا نور دیکھا کہ (جس سے یہ ظاہر ہوتا ہے کہ) دہلی میں وہ کارنامہ انجام دیں گے جو کسی نے نہیں کیا''۔

(خوان پر نعمت، ملفوظات مخدوم جہاں، مدت جمع ۷۵۱-۷۴۹ھ)

حضرت مخدوم جہاںؒ کے مذکورہ بیان کے بعد ایک بار پھر سیر الاولیاء کی جانب واپس لوٹا جائے تو ناقابل یقین زیر بحث حکایت سے متصلاً ٹھیک پہلے ایک روایت اس طرح ملتی ہے:

''ایک دفعہ شیخ نورالدین فردوسی نے اپنے تین مریدوں کو سلطان المشائخ کی خدمت میں بھیجا کہ میں نے شیخ شیوخ العالم فریدالحق والدین کی روح پرفتوح کے ایصال ثواب کے لیے کچھ کھانا پکوایا ہے۔از راہ بندہ نوازی آپ بھی تشریف لائیں۔ پھران تینوں میں سے ایک شخص نے کہا کہ اگر سلطان المشائخ، شیخ ہیں، تو مجھے کھانے کی کوئی چیز عنایت فرمائیں گے۔ دوسرے نے کہا کہ مجھے کپڑا عنایت ہوگا۔ تیسرے نے کہا کہ بزرگوں کا امتحان نہیں کرنا چاہیے اور اس قسم کی باتیں نہیں سوچنی چاہئیں۔ جب یہ تینوں سلطان المشائخ کی خدمت میں حاضر ہوئے تو آپ نے ان سے معذرت کرتے ہوئے فرمایا کہ ہم حاضر نہ ہوسکیں گے کیوں کہ آج ہم نے خود کھانا پکوایا ہے لیکن ہمارا دل تمہاری مجلس میں ہوگا۔ ابھی یہ بات ہورہی تھی کہ ایک شخص دہی کا ایک دیگچہ اور چار تنکے لے کر حاضر ہوا۔ سلطان المشائخ نے خادم سے اس شخص کی طرف اشارہ کرتے ہوئے فرمایا کہ یہ دونوں چیزیں اس شخص کو دے دو۔ پھر اس شخص سے فرمایا کہ تم نے کھانے کی چیز اور روپے کے لیے دل میں سوچا تھا۔ پھر خادم سے فرمایا کہ اس دوسرے آدمی کے لیے کپڑا لاؤ اس کو دو۔ پھر تیسرے شخص نے فرمایا کہ اہل دل کی خدمت میں اسی طرح آنا چاہیے، جس خیال کے ساتھ تم آئے ہو اور خادم کو حکم دیا کہ دو تنکے اس کو بھی دو''۔

ٹھیک اس واقعہ کے بعد'' کاتب حروف عرض کرتا ہے'' سے روایت معترضہ شروع ہوتی ہے۔ حضرت مخدوم جہاںؒ کا بیان اور سیر الاولیاء کی یہ دونوں روایتیں پڑھنے کے بعد یہ بالکل واضح ہوجاتا ہے کہ شیخ نورالدین فردوسی سہو کاتب ہے اور وہ دراصل شیخ رکن الدین فردوسی ہی ہے۔ اور یہ بھی واضح ہوجاتا ہے کہ شیخ رکن الدین فردوسی کے وسعت قلبی اور وسیع المشربی کا یہ عالم تھا کہ اپنے پیران سلسلہ کے علاوہ دیگر مشائخ کرام کے ایصال ثواب کے لیے بھی کھانے پکواتے اور مجالس کا اہتمام فرماتے تھے اور ان مجالس میں خواجہ نظام الدین اولیا بنفس نفیس شرکت فرماتے تھے اور اگر جانے سے معذور ہوتے تو اس طرح فرماتے کہ:

''میں حاضر نہ ہوسکوں گا...... لیکن میرا دل تمہاری مجلس میں ہوگا''۔

لہٰذا حضرت خواجہ نظام الدین اولیا اور حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے درمیان کسی قسم کے عدم اخلاص یا رنجش کا کوئی سوال ہی پیدا نہیں ہوتا بلکہ دونوں بزرگوں کے مراسم دیرینہ اور خوش گوار تھے۔

حضرت شیخ رکن الدین فردوسی اور ان کے بھائی نیز مرید وخلیفہ حضرت شیخ نجیب الدین فردوسی سے حضرت خواجہ نظام الدین اولیا کے مخلصانہ و برادرانہ مراسم تھے، اس کا اندازہ لطائف اشرفی (ملفوظات حضرت مخدوم اشرف جہانگیر سمنانی) سے بھی ہوتا ہے کہ جب مخدوم جہاں شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری، حضرت سلطان المشائخ کی بارگاہ میں بہ نیت بیعت حاضر ہوئے تو حضرت سلطان المشائخ نے یہ کہہ کر رخصت فرمایا کہ:

''برادرم شرف الدین نصیب ارادت و حصول سلوک شما برادرم نجیب الدین فردوسی است بروید کہ ایشاں مترصد قدوم شما و منتظر حضور معلوم اند''۔

شیخ رکن الدین فردوسی کے بھائی اور مرید وخلیفہ حضرت شیخ نجیب الدین فردوسی کو ''برادرم'' کہہ کے مخاطب کرتے اوران کے پاس شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری جیسے شاندار داعلیٰ مستقبل والے نوجوان (سیم غیست، نصیب دام مانیست) کو ارادت وتربیت کے لیے بھیجنے سے کسی اختلاف یا رنجش کی بو آتی ہے یا محبت واخوت کی خوشبو؟

حضرت مخدوم جہاں شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری نے اپنے ملفوظات میں جس عقیدت ومحبت کے ساتھ حضرت خواجہ نظام الدین اولیا اوران کے پیرومرشد حضرت خواجہ فرید الدین مسعود اجودھنی قدس سرہما کا ذکر فرمایا ہے ٹھیک اسی طرح حضرت خواجہ نظام الدین اولیا قدس سرہ نے اپنے ملفوظات میں حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے پیرومرشد حضرت شیخ بدرالدین سمرقندی اوران کے پیرومرشد حضرت شیخ سیف الدین باخرزی کا ذکر نہایت عقیدت اور دارفتگی کے ساتھ فرمایا ہے۔

حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے پیرومرشد اور مربی حضرت شیخ بدرالدین سمرقندی سے خواجہ نظام الدین کے کیسے مراسم تھے، اسے خود سیرالاولیاء کے مصنف اس طرح بیان کرتے ہیں:

''کاتب حروف نے اپنے والد سے سنا تھا کہ شیخ بدرالدین سمرقندی نہایت بزرگ تھے اور شیخ سیف الدین باخرزی کے خلیفہ تھے۔ انہوں نے شیخ نجم الدین کبریٰ کو پایا تھا۔ سید زائر الحرمین تھے۔ حافظ اور دانش مند تھے۔ جس میں یہ کمال ہوں اس کی فضیلت کا کیا پوچھنا۔ سماع کا غیر معمولی ذوق رکھتے تھے۔ بغیر سلطان المشائخ (خواجہ نظام الدین اولیا) کے سماع نہ سنتے تھے''۔

حضرت شیخ بدرالدین سمرقندی کا وصال ہوا تو شیخ رکن الدین فردوسی ان کے لائق جانشین ہوئے اس موقع پر حضرت خواجہ نظام الدین اولیا بنفس نفیس ایصال ثواب کی مجلس میں تشریف لے گئے تھے۔ ملاحظہ ہو سیرالاولیا کی عبارت:

''جب شیخ بدرالدین سمرقندی رحمت حق سے جا ملے تو ان کو سنگولہ میں دفن کیا گیا۔ تیسرے روز سلطان المشائخ تشریف لائے۔ سماع کی مجلس منعقد ہوئی۔ سلطان المشائخ ذرا دیر سے پہنچے۔ اس لیے دوسرے قبرستان کے احاطے میں تشریف فرما ہوئے۔ جب اہل مجلس کھڑے ہوئے تو آپ بھی کھڑے ہوئے۔ مجلس کے بعض حاضرین نے عرض کیا کہ آپ کے اور مجلس کے درمیان کافی فاصلہ ہے۔ آپ تشریف رکھیے۔ آپ نے فرمایا کہ اہل مجلس کی موافقت کرنا ضروری ہے''۔ (ص: ۵۵۶)

خود مناقب الاصفیاء میں حضرت شیخ رکن الدین فردوسی کے پیرومرشد اور شیخ الشیخ حضرت شیخ سیف الدین باخرزی کے حالات زیادہ تر خواجہ نظام الدین اولیا سے منقول ہیں۔ یہ سارے حوالے اس جانب اشارہ کررہے ہیں کہ حضرت خواجہ نظام الدین اولیا اوران کے پیران کے فردوسی اکابر ومشائخ بشمول خواجہ رکن الدین فردوسی سے دیرینہ و پرخلوص تعلقات تھے۔

اس کے برخلاف سیر الاولیاء کی اکلوتی حکایت کسی طرح بھی قابل قبول نہیں ہے۔

سیر الاولیاء ہندوستان میں قدیم ترین تذکرۂ صوفیہ ہے اور اس کی اہمیت مسلم ہے، لیکن اس کے متن کی گہرائی سے چھان پھٹک نے جدید محققین کو تحریف کا واضح اشارہ دیا ہے اور وہ لوگ سیر الاولیاء کے متن کو 'الف' سے 'ی' تک مستند ماننے پر تیار نہیں ہیں، چنانچہ پروفیسر نثار احمد فاروقی لکھتے ہیں:

''کتاب کا نام سیر الاولیا فی محبت الحق جل وعلا ہے (سَیر بروزن خیر) اس کی تالیف کے بارے میں اندازہ یہ ہے کہ ۷۵۲ھ سے شروع ہو کر ۷۹۰ھ تک کار تالیف جاری رہا۔ اس میں فیروز شاہ تغلق کی وفات کا ذکر ہے جو ۷۸۹ھ میں واقع ہوئی۔ مؤلف سیر الاولیا کا انتقال ۷۷۰ھ میں ہو چکا تھا، یہ اضافے زمانہ مابعد میں کسی نے کیے ہوں گے.......... سیر الاولیا کا اردو ترجمہ دوبارہ ہو چکا ہے مگر فارسی متن کی تحقیق و تدوین جیسی ہونی چاہیے ابھی تک نہیں ہوئی۔ اس میں بہت سی غلطیاں راہ پاگئی ہیں اور شخصی اغراض سے کچھ تحریف و الحاق بھی ہوا ہے۔ (مقدمہ قوام العقائد ص: ۱۲)

سیر الاولیاء میں سنین کی غلطیاں بھی موجود ہیں۔ پروفیسر نثار احمد فاروقی فرماتے ہیں:

''سیر الاولیاء میں بعض سنہ صریحاً غلط ہیں''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۲۷)

حضرت خواجہ فرید الدین مسعود گنج شکر سے خواجہ نظام الدین اولیاء کو خلافت ملنے کی تاریخ بھی سیر الاولیاء میں غلط مندرج ہے۔ پروفیسر نثار احمد فاروقی صاحب کی تحقیق ملاحظہ ہو:

''سیر الاولیاء، ص: ۱۱۶ میں خلافت ملنے کی تاریخ ۱۳ رمضان ۶۶۹ھ ملتی ہے۔ لیکن یہ غلط ہے اور درر نظامی کی روایت یعنی ۶۶۰ھ صحیح معلوم ہوتی ہے''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۳۸)

حضرت شیخ جمال الدین ہانسوی کے وصال کا ذکر سیر الاولیاء میں موجود ہے، اس پر تبصرہ کرتے ہوئے پروفیسر نثار احمد فاروقی صاف گوئی کے ساتھ فرماتے ہیں:

''سیر الاولیاء، ص: ۱۷۷ میں یہی واقعہ ہے مگر شیخ جمال ہانسوی کا نام نہیں لکھا ''بزرگ بود از خلفائے شیخ شیخ العالم'' لکھا ہے یہ بھی ممکن ہے کہ کسی نے نام حذف کر دیا ہو۔ کتابوں میں اس طرح کی تحریفیں ہمیشہ ہوتی آئی ہیں اور سیر الاولیاء میں تو یقیناً ہوئی ہیں''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۵۴)

پروفیسر نثار احمد فاروقی پر ہی بس نہیں، مشہور مؤرخ پروفیسر اقتدار حسین صدیقی بھی سیر الاولیاء کے سلسلے میں اپنے ایک مقالے میں بڑی صاف گوئی سے اظہار خیال فرماتے ہیں:

''خواجہ معین الدین چشتی کا فوائد الفواد میں بہت کم ذکر ہے۔ چودھویں صدی عیسوی کے اخیر میں میر خورد نے سیر الاولیا میں کچھ زیادہ ذکر کیا ہے لیکن یہ بھی غلط روایت سے پاک نہیں ہے۔ شیخ محمد اکرام نے سیر الاولیا بعد کے تذکروں کے حوالے سے لکھا ہے کہ خواجہ اجمیر میں فتح دہلی کے پہلے پرتھوی راج

اس کے برخلاف سیر الاولیاء کی اکلوتی حکایت کسی طرح بھی قابل قبول نہیں ہے۔

سیر الاولیاء ہندوستان میں قدیم ترین تذکرۂ صوفیہ ہے اور اس کی اہمیت مسلم ہے لیکن اس کے متن کی گہرائی سے چھان پھٹک نے جدید محققین کو تحریف کا واضح اشارہ دیا ہے اور وہ لوگ سیر الاولیاء کے متن کو 'الف' سے 'ی' تک مستند ماننے پر تیار نہیں ہیں، چنانچہ پروفیسر نثار احمد فاروقی لکھتے ہیں:

''کتاب کا نام سیر الاولیا فی محبت الحق جل وعلا ہے (سَیر بروزن خیر) اس کی تالیف کے بارے میں اندازہ یہ ہے کہ ۷۵۲ھ سے شروع ہو کر ۷۹۰ھ تک کار تالیف جاری رہا۔ اس میں فیروز شاہ تغلق کی وفات کا ذکر ہے جو ۷۸۹ھ میں واقع ہوئی۔ مؤلف سیر الاولیا کا انتقال ۷۷۰ھ میں ہو چکا تھا، یہ اضافے زمانہ مابعد میں کسی نے کیے ہوں گے......... سیر الاولیا کا اردو ترجمہ دوبارہ ہو چکا ہے مگر فارسی متن کی تحقیق وتدوین جیسی ہونی چاہیے ابھی تک نہیں ہوئی۔ اس میں بہت سی غلطیاں راہ پا گئی ہیں اور شخصی اغراض سے کچھ تحریف والحاق بھی ہوا ہے۔ (مقدمہ قوام العقائد، ص: ۱۲)

سیر الاولیاء میں سنین کی غلطیاں بھی موجود ہیں۔ پروفیسر نثار احمد فاروقی فرماتے ہیں:

''سیر الاولیاء میں بعض سنہ صریحاً غلط ہیں''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۲۷)

حضرت خواجہ فرید الدین مسعود گنج شکر سے خواجہ نظام الدین اولیاء کو خلافت ملنے کی تاریخ بھی سیر الاولیاء میں غلط مندرج ہے۔ پروفیسر نثار احمد فاروقی صاحب کی تحقیق ملاحظہ ہو:

''سیر الاولیاء، ص: ۱۱۶ میں خلافت ملنے کی تاریخ ۱۳ رمضان ۶۶۹ھ ملتی ہے۔ لیکن یہ غلط ہے اور درر نظامی کی روایت یعنی ۶۶۰ھ صحیح معلوم ہوتی ہے''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۳۸)

حضرت شیخ جمال الدین ہانسوی کے وصال کا ذکر سیر الاولیاء میں موجود ہے، اس پر تبصرہ کرتے ہوئے پروفیسر نثار احمد فاروقی صاف گوئی کے ساتھ فرماتے ہیں:

''سیر الاولیاء، ص: ۱۷۷ میں یہی واقعہ ہے مگر شیخ جمال ہانسوی کا نام نہیں لکھا ''بزرگ بود از خلفائے شیخ شیخ العالم'' لکھا ہے یہ بھی ممکن ہے کہ کسی نے نام حذف کر دیا ہو۔ کتابوں میں اس طرح کی تحریفیں ہمیشہ ہوتی آئی ہیں اور سیر الاولیاء میں تو یقیناً ہوئی ہیں''۔ (حاشیہ نقد ملفوظات، ص: ۱۵۴)

پروفیسر نثار احمد فاروقی پر ہی بس نہیں، مشہور مورخ پروفیسر اقتدار حسین صدیقی بھی سیر الاولیاء کے سلسلے میں اپنے ایک مقالے میں بڑی صاف گوئی سے اظہار خیال فرماتے ہیں:

''خواجہ معین الدین چشتی کا فوائد الفواد میں بہت کم ذکر ہے۔ چودھویں صدی عیسوی کے اخیر میں میر خورد نے سیر الاولیا میں کچھ زیادہ ذکر کیا ہے لیکن یہ بھی غلط روایت سے پاک نہیں ہے۔ شیخ محمد اکرام نے سیر الاولیا بعد کے تذکروں کے حوالے سے لکھا ہے کہ خواجہ اجمیر میں فتح دہلی کے پہلے پرتھوی راج

کے زمانے میں سکونت پذیر ہوئے لیکن ان بہتر ماخزوں کو نظر انداز کر دیا ہے جن میں سیر الاولیا کے برعکس شہادت ملتی ہے۔مثال کے طور پر صدر الصدور"۔(اردو میں تاریخ نویسی ص:۱۹۹)

اس لیے سیر الاولیاء کی پیش کردہ اطلاع اگر کسی دوسرے مستند ماخذ میں بھی پائی جاتی ہے تو اس کے صحیح و درست ہونے میں کوئی شبہ نہیں لیکن اگر کسی دوسرے مستند ماخذ میں اس کے برخلاف اطلاعات ملتی ہیں تو اس کے مقابلے میں سیر الاولیاء کی روایت ناقابل قبول اور ساقط الاعتبار ٹھہرے گی۔ مثلاً حضرت علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہ کی شہادت کا ذکر کرتے ہوئے لکھتے ہیں:

"عبدالرحمن ابن ملجم نے، جو امیر معاویہ کی طرف ہوگیا تھا عین نماز میں اپنی زہر آلود تلوار سے آپ کو سخت زخم لگایا"۔(ص:۷۹)

حضرت امام حسن ابن علی رضی اللہ عنہما کی شہادت کے بارے میں یہ اطلاع سیر الاولیاء میں ملتی ہے کہ:

"امیر المومنین حضرت امام حسین کی بیوی جعدہ بنت الشعث کندی نے امیر معاویہ کے اشارے سے کسی نہ کسی ترکیب سے موقع پا کر زہر دے دیا"۔(ص:۸۲)

لہٰذا میری ناقص رائے میں عرصۂ دراز سے چلی آرہی یہ خلش حضرت شیخ رکن الدین فردوسی اور خواجہ نظام الدین اولیا قدس سرہما کے درمیان کچھ تھا، آج بالکل دور ہوگئی اور دونوں مستند بزرگوں کے درمیان جو خلوص اور ارتباط قلبی تھا وہ بالکل واضح ہوگیا۔ واللہ اعلم بالصواب۔

مناقب الاصفیاء کے نادر ماخذات

مناقب الاصفیاء میں معروف ماخذات کے علاوہ کچھ ایسی کتابوں سے بھی استفادہ کیا گیا ہے جو اب بالکل ناپید ہیں تا دم تحریر ان کے بارے میں لاعلمی ہے مثلاً

برہان الاتقیا	مصنفہ	لامعلوم
رسالہ بیدار نامہ	"	خواجہ ضیاء الدین ابونجیب سہروردی
مصفی	"	مولانا علیٰ کمال دانشمند
سراج العارفین	ملفوظات	خواجہ نظام الدین اولیا

کاش مناقب الاصفیاء میں یہ سب ہوتا

مناقب الاصفیاء صرف سلسلۂ فردوسیہ کی تاریخی دستاویز ہے بلکہ بہار میں صوفیائے کرام کی مہتم بالشان تبلیغ و دعوت کا سب سے پرانا ریکارڈ بھی ہے۔ بہت سارے واقعات اور حالات ہم صرف مناقب الاصفیاء کی وجہ کر جان پائے ہیں۔اس دور سے متعلق بہتیرے نقوش مناقب الاصفیاء کے مطالعہ کے نتیجے میں ابھر کر سامنے آتے ہیں۔لیکن بعض معاملات میں اس کے باوجود بھی مایوسی ہوتی ہے۔مثلاً حضرت خواجہ رکن الدین فردوسی اور حضرت خواجہ نجیب الدین فردوسی سے متعلق بہت کم

معلومات بلکہ نا کے برابر اطلاعات مہیا ہیں، اس سلسلے میں مناقب الاصفیاء بھی مایوس کرتی ہے۔حضرت مخدوم جہاں کی جائے پیدائش، سن پیدائش، تاریخ پیدائش اور یوم ولادت کچھ بھی مناقب الاصفیاء میں درج نہیں۔حضرت مخدوم کے اباواجداد سے متعلق بھی مناقب الاصفیاء کی خاموشی کھلتی ہے۔حضرت مخدوم جہاں کے نانا قاضی شہاب الدین کے متعلق بھی صرف ایک سطر کی رسمی اطلاع حیرت انگیز ہے۔اگر اس جانب صاحب مناقب الاصفیاء نے ایک ذرا مزید توجہ فرمائی ہوتی تو تاریخی اعتبار سے مزید احسان ہوتا۔حضرت مخدوم جہاں کی تصانیف کا جائزہ تو درکنار موجود و دستیاب تصانیف کی کوئی فہرست بھی نہیں پیش کی گئی ہے۔مکتوبات قدیم (مکتوبات صدی)، معدن المعانی، اجوبہ کاکوی اور شرح آداب المریدین کے علاوہ کسی تصنیف کا نام تک مناقب الاصفیاء میں نہیں آیا۔حضرت مخدوم جہاں کے وصال کے بارے میں بھی مصنف نے وصیت نامہ کے علاوہ مزید کوئی اطلاع فراہم نہیں کی ہے۔کیفیت نماز جنازہ وتدفین ومابعد تدفین پر بالکل خاموش ہے۔سیر الاولیاء جس کے نشان راہ پر چل کر مناقب الاصفیاء تالیف ہوئی اگر اس کی بھی پیروی کی گئی ہوتی تو حضرت مخدوم جہاں کے عزیز واقربا اور خلفا کے متعلق بڑی نادر معلومات یکجا ہو جاتیں۔لیکن افسوس مناقب الاصفیاء کے مصنف نے اس جانب خاطر خواہ توجہ نہیں فرمائی۔یہی کچھ حال حضرت مولانا مظفر بلخی قدس سرہ کے حالات کا بھی ہے۔اس سلسلے میں ایک اور بات قابل غور ہے کہ مناقب الاصفیاء کا متن حضرت مولانا مظفر بلخی کے واقعہ وصال پر ختم ہو جاتا ہے۔اگر مخدوم حسین سے متعلق بھی کچھ معاصر چشم دید حالات ضمناً جمع کر لیے گئے ہوتے تو یہ بڑے کارآمد اور بیش قیمت ہوتے۔ لیس للانسان الا ما سعی۔

مَناقِبُ الاصفیاء

مخدوم شعیب قدس سرّہ

بسم الله الرحمن الرحیم

نسخه‌های خطی نشان هویت ماست. این میراث ارزشمند حاصل
تأملات ژرف و حاصل اندیشه و تفکر دانشوران و بزرگان علم و عمل است که
با کوشش گذشتگان از نسلی به نسل دیگر منتقل و در ادامه راه آنان تکامل
یافته است. اما متأسفانه در توفان حوادث بعض از مصحف بسیاری
از این گنجینه‌های علمی از بین رفته است که فقدان هر یک ضربه‌ای جبران
ناپذیر به جامعه بشریت وارد آورده است.

مرکز بین‌المللی میکروفیلم نور که به امر رهبر معظم جمهوری اسلامی ایران حضرت
آیت الله خامنه‌ای، عهده‌دار حفظ و نشر بخشی از میراث کهن اسلامی است
با ابتکاری جدید در صدد برآمده تا از هر یک از نسخه‌های خطی نادر و نفیس اسلامی تعداد
۲۰ نسخه با تمام کیفیت نسخه اصل تکثیر و در اختیار کتابخانه‌های بزرگ جهان قرار دهد
تا ضمن نشر تفکر و اندیشه اسلامی و دسترسی آسانتر محققین و دانش‌پژوهان، دستنوشت
اصل نسخه‌ها به عنوان سند برای نسلهای آینده باقی بماند.

مهدی خواجه‌پیری

بسم الله الرحمن الرحیم

نسخه‌های خطی نشان هویت ماست. این میراث ارزشمند حاصل حیات اهلی و ماحصل اندیشه و تفکر دانشوران و بزرگان علم و عمل است که با کوشش گذشتگان از نسلی به نسل دیگر منتقل و در ادامه راه آنان تکامل یافته است. اما متأسفانه در توفان حوادث بعضی مصحف بسیاری از این گنجینه‌های علمی از بین رفته است که فقدان هر یک ضربه‌ای جبران ناپذیر به جامعه بشریت وارد آورده است.

مرکز بین‌المللی میکروفیلم نور که به امر رهبر معظم جمهوری اسلامی ایران حضرت آیت الله خامنه‌ای، عهده‌دار حفظ و نشر بخشی از میراث کهن اسلامی است با ابتکاری جدید در صدد برآمده تا از هر یک از نسخه‌های خطی نادر و نفیس اسلامی تعداد ۲۰ نسخه با تمام کیفیت نسخه اصل تکثیر و در اختیار کتابخانه‌های بزرگ جهان قرار دهیم تا ضمن نشر تفکر و اندیشه اسلامی و دسترسی آسانتر محققین و دانش‌پژوهان دست‌نوشت اصل نسخه‌ها به عنوان سند برای نسلهای آینده باقی بماند.

مهدی خواجه پیری

مشخصات نسخه :

اسم کتاب : مناقب الاصفیاء

اسم مؤلف : مخدوم شعیب قدس سره

محل نگهداری نسخه اصل :

مالک این نسخه :

شماره ثبت :

تاریخ و محل تحریر نسخه :

مرکز بین المللی میکروفیلم نور

مرکز بین المللی میکروفیلم نور

٦٤٣٢

مناقب الاصفيا
رقمه سنه ١١٣٢ هـ
كاتب ما ليجند

٣٦

مناقب الاصفیاء
مؤلف مخدوم شعیب صاحب قدس سرہ

کاتب: نامعلوم
سنہ کتابت ۱۱۴۳ھ
تعداد اوراق - ۱۲۱
زبان - فارسی
فن: سیر و سوانح

هو المنعم الکریم

انتساب الشیخ فاضل حضرت آخوند انتساب الشیخ حسام الدین [illegible] قدس سره

حضرت بدیع الدین مدار قدس سره شیخ [illegible] قدس سره و انتساب او بحضرت
شیخ ابو الحسن المغربی قدس سره و انتساب الشیخ طیفور قدس سره
و انتساب صاحب [illegible] قدس سره بحضرت [illegible] طیفور [illegible]
[illegible]

هو المنعم الکریم

طریق ادای صلوة الجمعة از حضرت مخدوم شرف الدین احمد یحیی منیری

قدس سره العزیز منقول است که حضرت مخدوم شرف جهان دام شرفه روزی

بعد نماز جمعه جلوس همت مانوس بجامع مسجد فرمودند طالبان دین

و محققان ارباب یقین گرد او مجتمع [illegible] نشسته بودند کلمات دینی و معانی الفقه

گفتند میان مولانا آدم حفظه الله گفت که در ادای نماز جمعه میان علمای [illegible]

خاطر بعضی وسوسه است لیکن بعضی ارباب سنت و جماعت نماز جمعه [illegible]

ادا می گویند از ایشان التماس فرمودند که طریق ادای صلوة الجمعه بیان فرمایند حضرت شیخ

آن است که [illegible] رکعت بخوانند [illegible] که اول چهار رکعت سنت صلوة الجمعه

بخوانند بعد چهار رکعت نماز جمعه فرض پس از شنیدن خطبه بخوانند بعد از

بعد چهار رکعت سنت بخوانند لیکن در این سنت نیت ظهر و جمعه هم بکنند

بلکه بگوید اربع رکعات [illegible] سنت [illegible] بعد چهار رکعت نماز فرض

خواهد نیت ـــ همین نوع کند نیت ان اصلی [illegible] اربع رکعات الظهر قربة

الی الله [illegible] ادا رکعت وقت و هم اصالت [illegible] متوجها الی جهة الکعبة [illegible]

و بعد از تکبیر [illegible] در هر رکعت اولی و ثانیه با فاتحه هر سوره که خواهد بخواند ختم کند

و در رکعت ثالثه و رابعه مخیر است [illegible] در رکعت [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] اربع رکعات الظهر [illegible]

[illegible] رکعت وقت [illegible] اصالت [illegible] الی جهة الکعبة الشریفة الله اکبر

[illegible] فاتحه [illegible] که خواهد [illegible] و در رکعت [illegible]

مگر در تعقیب الحمد سوره الم ترکیف و سوره والتین بخواند و بعد هر ادای نماز [illegible]

نماز فرض جمعه [illegible] بعد [illegible] الکریم صد بار بخواند یا [illegible] الحمید [illegible] فعاله

یا [illegible] بعد [illegible] سبحان الله و بحمده سبحان الله [illegible] و بعد از [illegible] صد بار

بخواند سبحان الله العظیم و استغفر الله [illegible] بعد [illegible] هفت بار فاتحه و هفت بار [illegible]

و هفت بار [illegible] بخواند [illegible] بخواند اللهم یا غنی

یا حمید یا مبدئ یا معید یا رحیم یا ودود اغننی بحلالک عن حرامک و

بطاعتک عن معصیتک و بفضلک عمن سواک [illegible]

اللهم اکفنی بحلالک عن حرامک و اغننی بفضلک عمن سواک [illegible]

بسیار مجرب است که اگر [illegible] هر روز بعد [illegible] بار [illegible]

مراقبت [illegible] در [illegible] رزق [illegible]

مناقب الاصفیا

از شیخ شعیب فردوسی قدس سره

حقیر لطف حسن بلخی فردوسی کتبخانه بلخیه فتوحه پٹنه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی ملک نفوس العابدین فصرفها فی خدمته
وصادق قلوب العارفین فشرفها بمعرفته واجاد عقول
القاصدین فنبهها وشاهد اسرار الواجدین فهیمها واستوی
اشباح من عبده فلاطفها بنواله وافضاله واستوی علی
ارواح من احبته فکاشفها بنعت جلاله ووصف جماله
والصلوة علی حبیبه الذی بحبه قدر ما کان وسولاه ما کان
وکوشف بتجلیات الجمال وبلغ فیها غایات الکمال لقد
رای من آیات ربه الکبری ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین
او ادنی فاوحی الی عبده ما اوحی ورضوان الله علیهم

علی السابقین الاولین من المهاجرین والانصار الذین لوح
فی قلوبهم طوالع الانوار وقطع اسرارهم عن شهود الاغیار
وافرد قصودهم عن دنس الآثار المتبعین من الفضل و
الرضوان و علی الذین اتبعوهم باحسان والسلام علی
شرذمة من رجال الله بعدهم الی هذا الاوان واللاحقین
بهم ثم منهم فی آخر الزمان رجال دعاهم النبی بالاخوان الذین
ترقوا عن منازل الطلب والاستدلال الی ساحات مقامات
الوصال حثهم فی محبتهم بما اتیهم رسول الله فی قوله واشوقا
الی لقاء اخوانی واکرمهم بذکر فی کلامه وانا اشد شوقا
اللهم صلی الله علیه و علیهم اما بعد چون شجره پیران بندگی مخدوم
شیخ الاسلام والمسلمین بدر الحق والحقیقه والدین [illegible] حسین
معز شمس بلخی متع الله المومنین بطول بقائه وادام علیهم نعمه
لقائه که سبب نجات و دلیل هدایت مریدانست بهوسکان

ساحات الاتصال

حضرت شیخ چنگ بدان حبل متین زده و آنرا مایهٔ ایمان
و سلام خود ساخته و غوغای فخر این پیوند بملکوت آسمان
رسانیده و غلغلهٔ مباهات آن اعتصام در ملاء اعلی در انداخته
و خود سزاوارند که سر افتخار بر کیوان برآرند که تمسک بالعروة
الوثقی کرده اند و تشبث بشجرهٔ طیبهٔ اصلها ثابت و فرعها
فی السماء دارند علی الخصوص که درین زمانه مدعیان و متصنعان
که همه جهان بظلمت فسق و کذب تاریک گشته از سعادت
بخت این مقبولان ازلی ثمره این شجرهٔ طیبه بظهور آمده که
کوکب دری یوقد من شجرة مبارکة و ما را این شجرهٔ مبارکه را
نور علی نور آمده عنایت ازلی این نیکبختان را انجبار کرده
بور راه نموده تا سر در قدم بندگان حضرت شیخ آورده اند سعادت
الله بنوره من یشاء و بشرف قبول آنجناب مشرف گشتند
متشکرانه این قبولیت را هرچه کنند زیبا آید که سجود نیاز ده ان

زده اند و این شجره مبارکه را لیلاً و نهاراً و سراً و جهاراً

ورد زبان و قبلهٔ جان ساخته و کعبهٔ امن و امان دانسته اند

اما اکثری بندگان این حضرت منشاء و مولد بعضی پیران

این شجرهٔ طیبه کم میدانند چه آن صدیقان خداوند تعالی را

در قصر خلوت و پردهٔ وحدت پرستیده و سلطان غیرت الهی

آن نازنینان حضرت را در سراپردهٔ تواری پنهان داشته

تا از نظر اغیار مستور مانده و سکنات ایشان با ستفسار

اخبار و آثار ایشان محتاج میگردند مؤلف این اذکار

محرر این آثار عفی الله عنه احوال و اخبار جمله پیران این

شجرهٔ طیبه از مولد و منشاء و نسبت و بدایت شروع ایشان

در کار تصوف و بعضی مناقب و کلمات و تاریخ وفات ایشان

بقدر وسع و امکان درین اوراق تحریر آورده و آنرا مناقب الاصفیا

نام نهادم تا هر که را باطلاع بر مناقب احوال این صدیقان

حاجت افتد دران نظر کنند بمقصود ظفر یابند و مؤلف بیچاره را
بدعای ایمان یاد آرد و پیش از شروع در مقصود مقدمهٔ متضمن
شمه از روش پیران این شجرهٔ طیبه و تقلید مریدان بدان
روش و مذهب ایشان و بیان معنی اعتقاد و ذکر مناقب
پیران و غیرت ایشان بر مریدان تمهید کرده آمد تا روش
این مشایخ و بندگان ایشان معلوم شود و داعیه حقیقی
باعث اصلی تالیف نیز ازینجا مفهوم گردد المقدمه بدانکه سند
صحبت و خرقهٔ مشایخ رضوان الله علیهم طرق بسیار در بسیار
پیوسته و اسناد شجرهای مشایخ کرام بمناهج مختلفه بحضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم میرسد اما این شجرهٔ طیبه را نسبتی
عالی و سلک با نظام و طریقهٔ بس عجیب است و پیران این
شجرهٔ مبارکه از جمیع مشایخ روی زمین متمیزند و روش
این صدیقان از روش جمله مشایخ خانواده دیگر از صلحا

صلحا و زهاد و عباد ممتاز است و کلمات این مشایخ را در
طور عشق و محبت و توحید و معرفت علوی است که کلمات دیگران
بلطافت آن نمیرسد فی الجمله این شجرهٔ طیبه رنگی دارد که غیر او
ندارد صبغة الله و من احسن من الله صبغه و بندگان
این مشایخ و پیوستگان ایشان را نیز روشی و اعتقادی
دیگر و طریقی ممتاز از طرق دیگران است هر که از روی
صورت و معنی بیکی از ایشان پیوسته است از و جدا نتوان
نتوان داد و از روش و اعتقاد او چه توان گفت بیت
ذره بود بخورشید رسید ✻ قطره بود بدریا پیوست ✻ و
آنکسانیکه پیوند صوری کرده و بتقلید اعتقاد بسته اند نصوحان
حسن اعتقاد گوی سعادت از سعیدان ارادت برده اند
و اعتقاد در لغت چیزی در دل گرفتن و قرار دادن باشد
و بیشتر این طایفه محبت بر انست که از سویدای دل مرید

سر بر زند و کلیتاً دل او را متوجه و مشغول عظمت سر گردانند

و این لطیفه ایست ربانی تا کدام صاحب دولت را روزی

کند هر که اعتقاد یافت همه یافت و آنکه نیافت هیچ نیافت

مصطفی علیه السلام در شان اعتقاد چنین بشارت نمود که

ما فضلکم ابو بکر بکثرة صوم و لا صلوة و لکن بما وقر فی صدره

یعنی بر شما که ابو بکر فاضل آمد نه بنماز بسیار و نه بروزه بسیار

بلکه بچیزی که بزرگ آمد بر دل وی گویند آن عظمت مصطفی بود

علیه السلام پس غایت مقصود طالبان و خلاصه مطلوب مریدان

و سر رشته دولت ابدی و سرمایه سعادت سرمدی همین

اعتقاد آمد و مراتب درجات آنرا نهایت نیست ادنی مرتبت

اعتقاد و شمه از ثمره آن بر ضمن بیان روش پیوستگان

این صدیقان که مرقوم مبارک د مفهوم خواهد گشت و در روش

ظاهر بندگان ایشان آنست که سر را خلیفه الله و قایم مقام

قایم مقام محمد رسول الله تصور کنند و حسن آدابی که مر نبی را باید کرد
مر او را بجا آرند و در امور شروع بی اذن وی هیچ عملی نکنند
و همان را قبله نجات خود دانند نه کار با قول ابو حنیفه
دارند نه کذر بمذهب شافعی که گفته اند مریدان باید که رخت
کفر و ایمان و دین و مذهب در بارگاه ارادت پیر فرود آرد
و مفلس و بی مایه ایستد و اگر چنین نباشد دولت آن ندارد که
پیر را از محیط احدیت آمده بیند چنانکه گفت بیت هر چه او کرد
کرده حق دان :: هر چه او گفت راز مطلق دان :: باری پیر را
در پایه اجتهاد بدانند و در اصل و فرع دین تقلید وی کنند تا اگر
از وی پرسند بر کدام مذهبی ادب مریدی آن باشد که بگوید بر مذهب
شافعی ام یا ابو حنیفه تا از تاب غیرت پیر که پرتو غیرت الهی
هست بسلامت توانند ماند و اگر مرید در امری از امور شرعی و عملی از
اعمال دینی بی اذن پیر تمسک بقول ابو حنیفه یا توجه بشافعی

در اجابت پیر

کند یسی نگذرد که شحنه بسیاست غیرت سر و مال از نهاد او برآرد

و تیغ زند و طرد بر فرق فضول او زند چنانکه پیش روی مردان است

نه بیند و آن نه آنچنان باشد که خلق میگویند که لیت سر و سینه

لیت سر چنین و چنین نیست معاذ الله که از پیر کسی را الم رسد

این از عقاید جهال است بلکه از پیران هر چه بخلق رسد همه

رحمت و نعمت رسد که ایشان را رحمةٌ للعالمین آورده اند

آنکه کسی را نکبتی رسیده است آن از آن سبب بود که چون از یکی

حرکتی در وجود آمد که آزار خاطر پاک ایشان بدان حاصل شد

غیرت الهی در کار میشود و دریای سخط بجوش می آید نهنگ دریا

نیست

فرو دستش میبرد نه آنکه قصد پیر آنست چه صفت ایشان ا

نه بهم الشفقه و الناس علی خلق الله اما هر چند چنین است که پیران همه

نیست

رحمت اند لیکن ایشان را مریدان غیرت پیش از دست

مشایخ

که پادشاهان را بر حرم خود باشد و حکایات سلف و خلف

متنازع در بعضی بسیار منقول است وآنرا در شریعت اصلی هست
وآن اینست صحابه رضوان الله علیهم نشسته بودند پیغامبر علیه السلام
بیامد و پاره کاغذ بر دست عمر رضی الله عنه دید در ان توریت
نوشته فغضب رسول الله و قال اتتهوکون انتم کما تهوکت الیهود
والنصاری والله لو کان موسی حیا لما وسعه الا اتباعی عمر
رضی الله عنه توبه کرد وآنرا از دست بیفکند سوال چون محقق شد
که هر پیغمبر بر مذهب پیغمبر است پیغمبر بر کدام مذهب باشد جواب
پیغمبر از تصرف عقول بشری گذشته و از ادراک اوهام بیرون
جسته است میزان عقل رکیک کار و بار او را نتوانند سنجید اعمال
افعال او مقتضای نسبت سمعه و بصره نسبت بتعالی دیگر دارد
جواب بحقیقت اینست اما برای اسکات عوام مسلمانان بگوییم که
پیغمبر را نیز در اصول و فروع دین و مذهب پیغمبر خود است همچنین
پیغمبر تا حضرت رسالت علیه السلام نه چنانکه عوام را تصور

بسته که پیر تقلید مذهبی از مذاهب اربعه دارد کلا وحاشا که پیر

در مقام کشف و مشاهده است و صاحب کشف را تقلید علما ظاهر

درست نیست چنانکه سلف را بود رحمهم الله تعالی و در قوت القلوب

آورده است و طریقة السلف اذا کاشفه الله بالمعرفة و

علم الیقین لا یسعه تقلید احد من العلماء اما عمل او در فروع

چون با هو الاحوط است جایی قول ابو حنیفه موافق آن

می آید و گاهی قول شافعی مطابق می نماید فالحاصل مرید از

پیر هیچ نتواند گفت و هیچ نشان نتواند داد آن دل ندارد که فکر کند

کند آن زبان ندارد که ذکر کند و نتواند چنانکه شیخ لب سعدی

و انشش زکجا تا بکجا است مقدر پس که رود نام بیشش بر دو هم

و در کلمات این طائفه آمده است که مریدان زهره ندارند که

پیران را تنها گویند اگر وقتی از وقت در دل ایشان عظمت پیران

غافل وار بگذرد آنرا گناه کبیره تصور کنند اما هر که در تحصیل سلوک

عکس

سلک سگان ایشان گشت و خود را به بندگان آستانه ایشان
بربست بغیر ذکر ایشان نیاساید و جز مدح ایشان خواندن نخواهد
و چون از حقیقت ایشان نشان نتوان داد بیچاره مرید که اسیر
ظلمت هوا و گرفتار حضیض سفلی است او را بذروه اعلای ادراک
احوال باطن ایشان که لی مع الله وقت عبارت از آنست
راه نیست ضرورت تا با آثار ظاهر ایشان نشست باید کرد و
بگفت و گوی ایشان و جست و جوی آن مشغول باید شد مولف
بیچاره را باعث اصلی بالحقیقه این بود که بجستن بعضی آثار
ظاهر پیران این شجره طیبه اهتمام نمود بیت گر تنگ شکر خریدن
نتوانم باری مگس از تنگ شکر می رانم بعضی از آن در کتب معتبره
دیده و یافته و بعضی بسماع از ثقات بصحت پیوسته آنجمله درین
اوراق جمع آورده تا بهانه ذکر آن نازنینان حضرت البیت
گردد و این بیچاره هلاک وادی من تشعبت به الهموم بسعادت

جمعیت ذکر ایشان راه یابد و آن نه اندک دولتیست که فوا
دوستان حق ذکر حق است بالحقیقه پیغمبر علیه السلام برین
اشارت فرموده آنجا که گفت عند ذکر الصالحین تتنزل الرحمه
المرجو که مولف مفلس را منصبه از رشحات ابن رحمت
مرحوم کردانند و از آثار برکات این دولت محروم مکنند
ومحتمل که طالبی و صادقی را کلمه دو کلمه ازین اوراق خوش
آید و بما حفظه آن حرقتی و لذتی حاصل شود این بیچاره را
مسبب نجات کردد نقل است که یحیی عمار که امام هری بود
استاد شیخ عبدالله انصاری چون وفات کرد او را بخواب
دیدند پرسیدند که خدای تعالی با تو چه کرد گفت خطاب فرمود
که یحیی با تو کارها سخت داشتم ولیکن روزی در مجلس ما را
می ستودی دوستی از دوستان ما آنجا بگذشت آن شنید
وقتش خوش گشت ترا در کار خوشی او کردم و اگر نه آن بودی

بودی که دیدی که ما با توجه کردمی خداوندا این مفلس درمانده را
که بدوستان تو بر بسته است ازین امید نا امید مگردان و بطفیل
بندگان ایشان بخش انک بالاجابة جدیرٌ و علی ما تشاء قدیرٌ
بدان رزقک الله محبة احبابه و وفقک الله علی اتباع اولیاء.
که بعد صحابه و تابعین و تبع تابعین رضوان الله علیهم مشایخ
بر دو طبقه بوده اند طبقهٔ اول در عراق عرب و بغداد و خاسته
اند و اکثری از ایشان هم در بغداد بوده اند و همانجا خفته
اند همه از آنجا بغداد را برج اولیا گویند و آن عصر شیخ جنید بغدادی
بود رحمة الله علیه و بعضی مشایخ که فرید الدین عطار در تذکرة الاولیا
ذکر کرده و بیشتری از ایشان را شیخ علی عثمان جلابی در کشف المحجوب
آورده همه در آن عصر بوده اند و درین عصر نیز مشایخ بوده اند
طبقهٔ دوم در عراق عرب و بعضی عراق عجم و شهرهای خراسان
و ما وراء النهر بوده اند چنانکه خوارزم و همدان و طوس و غزال.

و آن عصر خواجه نجم الدین کبری بود رحمة الله و شیخ الشیوخ
شیخ شهاب الدین سهروردی و شیخ احمد برکه و امام محمد غزالی و
شیخ محی الدین ابن عربی همدران عصر بوده اند فی الجمله تا بدانی
و در هر دو عصر هر که از ایشان صاحب مقامات عالیه خاسته و
در توحید و معرفت و عشق و محبت قدم عالی داشته شاخی از این
شجره مبارکست و از جاهای بدین سلسله عالی می پیوندد
و سیروان این سلسلت بانتظام نسب ذکر هر یک بزرگوار و نسبت
اسناد جمله بدین شجره طیبه طاقتی دارد که بشرح مجلدی گردد
اما برای تنبیه و معرفت طریق نسبت و اسناد را چند تن که
مشهور و معروف اند و کلمات عالی در طور توحید و محبت از
ایشان منقولست چنانچه خواجه بایزید بسطامی و حسین منصور
حلاج و شیخ فرید عطار و مولانا جلال روم و قاضی عین القضات
همدانی و مصلح الدین شیخ سعدی شیرازی و قاضی حمید الدین ناگوری

ناگوری و شیخ شرف الدین پانی پتی رحمة الله علیهم هر که از ایشان

یکی از پیران شجره مبارک پیر نسبت پیوستن او هم در ذیل

ذکر آن بزرگوار گفته آید اکنون ذکر پیران شجره بر سبیلی که خواجه

بوده‌اند نخست بر سبیل تذکار و تعداد مقدم در رشته می آید

بدین تفصیل ذکر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ذکر امیر المؤمنین علی

کرم الله وجهه ذکر امیر المؤمنین حسین شهید دشت کربلا رضی الله عنه

ذکر امام زین العابدین رضی الله عنه ذکر امام محمد باقر رضی الله عنه

ذکر امام جعفر صادق رضی الله عنه ذکر امام موسی کاظم رضی الله عنه

ذکر امام علی رضا رضی الله عنه ذکر خواجه معروف کرخی رحمة الله علیه

ذکر خواجه سری سقطی رحمة الله علیه ذکر خواجه جنید بغدادی رحمة الله علیه

ذکر خواجه ممشاد علو دینوری رحمة الله علیه ذکر خواجه احمد سیاه دینوری

بعمویه — رحمة الله علیه ذکر خواجه محمد بن عبد الله المعروف رحمة الله علیه

قاضی

ذکر خواجه وجیه الدین ابو حفص رحمة الله ذکر خواجه ضیاء الدین

ابو النجیب سهروردی رحمة الله علیه ذکر خواجه نجم الدین کبری

رحمة الله علیه ذکر [۱۲۸] خواجه سیف [۱۲۱۰] الدین باخرزی رحمة الله علیه ذکر خواجه

بدر الدین سمرقندی رحمة الله علیه ذکر [۱۳۰۳] خواجه رکن الدین فردوسی

رحمة الله علیه ذکر خواجه [۱۳۰۵] نجیب الدین فردوسی رحمة الله علیه ذکر

مخدوم جهان [۱۳۰۶] شیخ شرف الحق والدین [۱۳۶۴] رحمة الله علیه ذکر مخدوم مرحوم

شیخ مظفر بلخی رحمة الله علیه بیت نام خوبان بر زبان

من گذشت * شد دهن شیرین چه شیرین نامهاست *

مؤلف بیچاره درا در اتباع سنن این شجره مبارکه بذکر مخدوم

مرحوم شیخ مظفر و شیخ جهان شرف الحق والدین قدس الله

اسرارهم بدایت می بایست کرد اما بر تحریر مناقب و آثار

ایشان اولا جرأت نمودن نتوانست و زهره نداشت که

ابتدا بذکر احوال پاک ایشان سخن تواند پرداخت و در احوال

ظاهر پیغمبر علیه السلام بزرگان سخن بسیار گفته کتابها ساخته

ساخته بودند نقل و ترجمه آن را وسیله ساخته بذکر مصطفی و اهل بیت
عاقب سلف مشایخ بدایت کرده تا در پناه این خیر الوسایل
جمله از کار آسان شود و ذکر آثار پاک مخدوم مرحوم شیخ جهان
هم بر سبیل اذکار ایشان مسطور کرده و در میلاد و هجرت و
وفات رسول علیه السلام و بعضی تواریخ و جز آن اختلاف
اقوال و روایات بسیار است و در هر خبری که در وی اختلاف
روایات آمده است و یک قول صحیح درین مختصر همان قول
صحیح ذکر کرده و اقوال دیگر متروک افتاد تا موجب اطالت نگردد
و هر جا که قولی صحیح قوی نیافته بضرورت ذکر اختلاف روایت و
تعدد اقوال کرده آمد و از مشاهیر مولد و تاریخ وفات بعضی
پیران و بدایت و نهایت کار ظاهر ایشان و آنچه بتفتیش و
تتبع یافته شد همبران نهج ذکر کرده و آنچه یافته نشده و یا
از سر غفلتی و سهوی در ذکر نیامده هر گرا از بندگان حضرت شیخ

خبری دران باب بر سبیل صحت و تحقیق رسیده باشد بعد
تتبع و وقوف بر آن حاصل آید درین اوراق ثبت نماید
عیب و نقصان مولف بیچاره را بدامن ستاری و عصمت
پوشیده باشد و نحمد الله تعالی علی جمیع آلائه و اجل النعماء ان الحقنا
بشجرة طیبة اصلها ثابت و فرعها فی السماء و نصلی علی محمد سید
الانبیاء و علی احبائه من الاولیاء و الاصفیاء ذکر محمد مصطفی
صلی الله علیه و سلم آن سلطان انبیا آن مهتر اصفیا و
آن مقصود وجود عالم آن مطلوب از آفرینش آدم آن
راوی روایت رؤیتی فلی عن ربی آن والی ولایت لا نبی
بعدی آن مسافر عالم اسری آن مقیم مقام دنی فتدلی آن
رازدار اسرار ما اوحی آن واصل قاب قوسین او ادنی
آن سید الاولین و الآخرین آن خاتم الانبیاء و المرسلین
آن همه دانست پیشواه محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم آنکه

ایلاد وجود موجودات طفیل وجود اوست بلکه ظهور مکونات قطره
از بیکران دریای جود او مهتری که جمیع کائنات برای او بود خداوند تعالی
ظهور درشنای او بود مخلوق محمدست او چه تواند گفت خطبه مناقب
او لولاک می سراید و جلوه مراتب او اصطفیناک مینماید شعر
لحسبک ان اثنی الله ربی تعالی قد مدحتک یا مربی محمد بن عبدالله
بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف قریشی بود صلی الله
علیه وسلم و مناقب قریش درکتب احادیث مذکورست و ذکر
نسب نبی صلی الله علیه وسلم تا آدم علیه السلام درکتب متداول و مشهور
بشرح مسطورست و نسب نبی علیه السلام از عبدالله تا عدنان که بیست
ویک شخص اند متفق علیه است و کسی را دران خلافی نیست و نضر هم
از بنانست که قریش از اولاد اواند و آنچه از عدنان تا آدم
علیهما السلام اند اختلاف دران بسیارست تا علما گویند هیچ قولی [illegible]
صحت نپیوسته که اعتماد را شاید اما باکثر اقوال نسب پیغمبر

[illegible]

صلی الله علیه وسلم با سمعیل بن ابراهیم خلیل الله صلوات الله علیه
میرسد و مادر وی عم آمنه بنت وهب بن عبد مناف
زهره بن کلاب بن مره نیز قرشیه بود در اخبار آمده است که
مادر مصطفی علیه السلام در آخر ماه جمادی الاولی روز دوشنبه
حامله گشت و نه ماه حامله بماند مصطفی علیه السلام در آخر روز
دوشنبه هشتم ماه ربیع الاول عام الفیل در مکه مبارک شرفها
الله تعالی بظهور آمد و آن روز بسیاری از عجایب و خوارق
ظاهر شده چنانکه بر روی افتادن بتانی که کفار در کعبه نهاده
بودند و بحیره ساوه که آن نهری عظیم و معبد کفره بود و وقتی
خشک نشده بود آن روز خشک گشت همچنین جنبیدن ایوان
کسری که در ملک فارس بود و قصری بس رفیع بر آورده آن
قصر در اضطراب آمد و چهارده کنگره از آن بیفتاد و آتشی که
مجوس افروخته بودند هزار سال کد نشسته بودی از فروغ خشت و کشته

گشته نشده بود و آن روز گذشته شد و مانند آن عجایب بسیار
ظاهر گشت و از جمله ظهور علامات نبوت و آثار اشراق پرتو انوار
رسالت بود که آن را در اصطلاح متکلمان ارهاص و ارصاد گویند
پیغمبر علیه السلام ختنه کرده و ناف بریده زاده شد و او را اعمام
در سجده یافتند و هر دو انگشت شهادت هم چون متضرعان
سوی آسمان برداشته ابی لهب را کنیزکی معتقه بود ثویبه نام
ثویبه بتقدیم ثای مثلثه است او را عم چند روزی او شیر داده
بعد با سیر رضاع عبد المطلب جد رسول علیه السلام حلیمه شیر دادی
و حلیمه بنت ابی ذؤیب از بنی سعد بن بکر بود او را حلیمه سعدیه گفتندی
از وی مرویست رضی الله عنها که گفت پیغامبر عم در روزی آن قدر
ببالودی که بچه دیگر بماهی ببالاید و هر وقت که پیغمبر علیه السلام را
در کنار می‌نهادم هر دو پستان من از او را پیش آمدی تا آن قدر که
خواستی شیر بخوردی و برادر وی با وی شیر بخوردی یعنی پسر حلیمه

سیر شدی و هر دو در خواب میرفتند و پیش از آن در پستان ما
آنقدر شیر نبود که برادر او سیر گردد و همچنین آثار برکت
پیغمبر علیه السلام در خانه ما متاع خانه و ماده شتر ما افزون
ظاهر شدن گرفت و چنان فراخی پدید گشت که پیش از آن
نبود و گوسفندان بر ما جمع آمدند تا پیغمبر علیه السلام دو ساله شد
روزی او و برادر او میان بزرگان شبان بودند برادر او شتابان
پیش ما آمد و گفت آن برادر من که قریشی است دو مرد جامه سپید
پوشیده آمده او را بر پهلو غلطانیده شکم او را اشکاف کرده
و او را می جنبانند حلیمه میگوید ما برفتیم و او را دیدیم ایستاده
یافتیم و گونه روی او متغیر شده از حال می پرسیدیم گفت
دو مرد آمدند مرا بر پهلو غلطانیدند و شکم من بشکافتند و
چیزی آنجا می جستند که من آن ندانستم پس او را
آوردیم شوهر من گفت یا حلیمه میترسم که این بچه را آسیب

... چنین رسیده باشد پیش از آنکه آشکارا شود این را
با اهل بیت باید رسانید آنگاه او را اعم پیش مادر او بردیم
مادر وی گفت چیست یا حلیمه که این پسر را آورده و تو بر این
فرزند حریص بوده حلیمه میگوید من در جواب یکشنبه کردم مادر
مصطفی عم لازم گرفت تا قصه حال با وی باز گفتم گفت زنهار بخدای
که شیطان را بر وی دست رس نیست و کار این پسر کاری
بزرگست اگر بگوئی ترا از ان خبر دهم گفتم بگوی گفت در آنچه
بدین فرزند باردار شدم بخواب دیدم که نوری از من جدا
شد و قصرهای بصری را که زمین شام است روشن گردانید
والله هیچ حملی مرا سبکبارتر از و نبود تو بگذار این فرزند را
و غم او مخور و مصطفی عم بدو سال و چهار ماه رسیده بود که
عبدالله به روی در مدینه مبارکه وفات یافت و بروایتی
بهفت ماهه بود و بروایتی دو ماهه و از میراث کنیزکی بود

رسید او را ام ایمنه حبشیه گفتندی دودایگی پیغامبر علیه السلام
بکرد و چنانچه پیغامبر علیه السلام بزرگ شد او را آزاد کرد
و بزید ابن حارثه بزنی داد و اسامه رضی الله عنه ازو متولد
گشت چون پیغامبر عم بشش سال رسید و بروایتی چهار سال
ایمنه مادر وی با بوا وفات یافت و ابوا بکسر همزه و سکون
نام مقامی است میان مکه و مدینه همدر آن جای مدفون گشت
و آنکه در خلاصة السیر گفته که دفن وی بحجون و حجون نام کوهی است
بر اعلای مکه و آن مقبره مشرف و معظم است و حدیثی بروایت
عایشه رضی الله عنها همانجا آورده ان النبی صلعم نزل الحجون
کئیبا فاقام به ما شاء الله عزوجل ثم رجع مسرورا قال سئلت
ربی عزوجل فاحیی لی امی فآمنت بی ثم ردها یعنی پیغامبر عم
محزون و منکسر در حجون فرود آمد و مدتی در آنجا ماند پس
مسرور باز گشت و گفت از خدای خواستم که مادر مرا زنده

آ ره کرواند پس زنده کردانید واو بمن ایمان آورد پس باز
بمیراند شیخ محی الدین نوادی رحمه الله در کتاب تهذیب الاسما
واللغات بوضع وافترا این حدیث تصریح کرده وگفته که واضع
این حدیث قلیل الفهم وعدیم العلم بود واگر عالم بودی اینقدر بدانستی
که کافر را ایمان بعد از موت هیچ نفع نکند چه اگر بعند الیاس
ایمان می آرد مقبول نیست وبه دلیل این حدیث را ذکر
اول آنکه گفت برای رد این حدیث این آیه بسنده است قوله تعالی
ومن یرتدد منکم عن دینه فیمت وهو کافر فاولئک حبطت اعمالهم
فی الدنیا والآخرة واولئک اصحاب النار هم فیها خالدون
دوم آنکه در صحیح مسلم حدیث صحیح از ابن عباس مرویست
استاذنت ربی ان استغفر لامی فلم یاذن لی فاستاذنته ان
ازورقبرها فاذن لی معنی حدیث ظاهر است سیوم آنکه
در اخبار صحاح از روات ثقات بصحت پیوسته که وفات

آ ره گرواند پس زنده گردانید و او بمن ایمان آورد پس باز

بمیراند شیخ محی الدین نوادی رحمة الله در کتاب تهذیب الاسما

واللغات بوضع وافترا این حدیث تصریح کرده و گفته که واضع

این حدیث قلیل الفهم و عدیم العلم بود و اگر عالم بودی انقدر بدانستی

که کافر را ایمان بعد از موت هیچ نفع نکند چه اگر عند الیاس

ایمان می آرد مقبول نیست و به دلیل این حدیث را از دو

اول آنکه گفت برای رد این حدیث این آیه بسنده است قوله تعالی

ومن یرتدد منکم عن دینه فیمت وهو کافر فاولئک حبطت اعمالهم

فی الدنیا والآخرة واولئک اصحاب النار هم فیها خالدون

دوم آنکه در صحیح مسلم حدیث صحیح از ابن عباس عم مرویست

استاذنت ربی ان استغفر لامی فلم یاذن لی فاستاذنته ان

ازورقبرها فاذن لی معنی حدیث ظاهر است سیوم آنکه

در اخبار صحاح از روات ثقات بصحت پیوسته که وفات

مادر مصطفی ع در ابوا بوده و همانجا مدفون گشت نه بگور آزر
چون اما بعضی گویند عجب نباشد که مصطفی علیه السلام بدین
مخصوص بود و مادر مصطفی علیه السلام را بدعای وی زنده
کرده باشند بر نهجی که تکلیف در وی محقق شود و ذلک بالنسبة
ما عاینته فی القبر چنانکه از جمله مسائل حدیث میثاق فراموش
گردانیده اند برای تحقق تکلیف پس ایمان با تس نبود و مستبوان
بود که در صورت اول احوال آخرت را معاینه نکرده باشد
ثم بعثناکم من بعد موتکم لعلکم تشکرون دلیلی ظاهر است برین معنی
چون قوم موسی را این نوع واقع باشد اگر مادر مصطفی را
باشد بدعای وی چه جای عجب و آیه و من یرتدد منکم الخ
در حق مرتدان است چه کفر ایشان غلیظ است و آیه ما کان
للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین و مانند آن و
حدیث ان استغفر لامی وارد است در طلب مغفرت باقرار

ز چهار شرکت دعا، احیا و تحقق تکلیف و ایمان آوردن او
امری دیگر است با آن مناسبتی ندارد والقصه عجب نیست که پیغامبر علیه السلام
از جون دعا کرده باشد تا در اهوا مادر او را زنده گردانیده
و رفع حجب شده باشد لاسیما مصطفی علیه السلام مخصوص بود بدین معنی
که یکجا هر راه از پیش و یکجا هر راه از پس معاینه میکرد و هیچ چیز
حاجب نبود والقصه چون پیغامبر علیه السلام یتیم گشت عبدالمطلب
جد وی علیه السلام او را در پرورش خود آورد و او هشت ساله بود که عبدالمطلب
نیز وفات یافت و ابوطالب را به تربیت وی علیه السلام وصیت کرد
پیغامبر علیه السلام بر ابوطالب میبود اما خداوند تبارک و تعالی
او را از جمیع رسوم جاهلیت پاک داشت تا هیچ بتی را از
بتان ایشان هیچ وقتی تعظیم نکرد و در هیچ معبدی و مشهدی
از مشاهد ایشان حاضر نشد اگرچه او را مطالبه نمودند او باز ماندی
و خدای تعالی او را از آن نگاه داشتی و فی الحدیث عن علی

رضی الله عنه ان النبی صلعم قال ما عبدت صنما قط و ما شربت

خمرا قط و ما زلت اعرف ان الذی هم علیه کفر یعنی پیغامبر

گفت هرگز هیچ بتی نپرستیده ام و هیچ خمری نخورده ام

و همیشه میدانستم که آنچه ایشان بر آنند کفر است و این محض

لطف حق تعالی بود در باب وی که او را علیه السلام از آن

پاک داشت و همه محاسن اخلاق روزی کرد چندانکه قوم را

پاکی و امانت و راستی او معاینه شد او را محمد امین خواندندی

و هم با همین بشناختندی تا دوازده ساله شد برابر ابوطالب

بسفر شام بیرون آمد بدیری رسید آنجا راهبی بود بحیرا

نام بضم با و فتح حا ست چون او پیغامبر را علیه السلام

دید بدیدن حلیه او را علیه السلام بشناخت دست وی بگرفت

و گفت هذا سید العالمین هذا رسول رب العالمین یبعثه

الله رحمة للعالمین گفتند بچه دانستی گفت بر آن دانستم

زنستیم که چون شما از دره کوه بیرون آمدید هیچ سنگی و کلوخی نماند
که او را سجده نکرد و ما در کتب خویش یافته ایم که جماد است
سجده نکنند مگر پیغامبر را و بحیرا ابوطالب را گفت اگر بر این
شفقت داری این را باز گردان که اگر این بشام رسد
بخدای که از دست یهود بسلامت نماند ابوطالب او را
علیه السلام باز گردانید و دوم سفر او آن بود که برابر میسره
غلام خدیجه جانب شام بیرون آمد و تا بصری رسید و میسره
را خدیجه بسود او فرستاده بود میسره بعضی خوارق و
عجایب از علامات نبوت در صحبت پیغامبر عم معاینه
کرد چون باز گشتند خدیجه را رضی الله عنها از آنجمله خبر داد
خدیجه چون آن اخبار بشنید و شرف نسب و حسن خلق و امانت
و بزرگی وی علیه السلام بدید الفت رغبت کرد تا بنکاح وی درآید
پیغامبر علیه السلام بیست و پنج ساله بود که خدیجه را در نکاح

آورد و چون بسی و پنج سال رسید در بنای کعبه حاضر شد و ترجیح
را او را آوردن سنگ باری داد و قریش او را علیه السلام حکم
اختیار کرد و درین مدت شغل دل مع الله تعالی علی الدوام
داشت و در بدایت وحی خلوت بر دل وی محبوب گشت تا
برای تعبد شبها بغار حرا رفتی و حرا نام کوهیست در مکه که
جبرئیل علیه السلام نخست بروی همانجا فرود آمد و قصه تزویج
خدیجه و ازواج دیگر و اولاد و اعمام رسول علیه السلام و بدایت بعثت
و نزول وحی و ظهور علامات نبوت در کتب مطول مسطور است
و اخبار آن معروف و مشهور اگر آنچه درین مختصر ذکر کرده شود
بملالت کشد چون پیغامبر علیه السلام را چهل سال تمام
شد مشاطه ازل جمال رسالت او را بر تخت و ما ارسلناک الا
کافة للناس جلوه داد و خطبه و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین
باسماع جهان و جهانیان رسانید گویند در هر راهی که پیغا

پیغامبر علیه السلام گذشتی و بهر حجری و شجری که رسیدی همه پیش
وی بر روی افتادندی و گفتندی السلام علیک یا رسول الله
السلام علیک یا حبیب الله و معجزات وی علیه السلام از عدد
رمل و حصی افزونست چنانچه شق قمر و روان شدن آب از
میان انگشتان و جز آن و ظاهرترین همه معجزات وی و بزرگترین
آن قرآنست که همه فصحای عرب از آوردن مانند آن عاجز
آمدند و کس را قدرت حقیقت کلت آن نشد و نتواند بود و
لو کان بعضهم لبعض ظهیرا پیغامبر علیه السلام بعد از بعثت
بسیزده سال بمکه مبارکه اقامت داشت و بر سجاده بعثت
لاتمم مکارم الاخلاق دعوت کرد او صلی الله علیه و سلم چنان
کامل بود که گویند اگر معجزه نبودی اخلاق و اوصاف او بر حقیقت
نبوت و صدق رسالت شاهد بسنده بودی چنانکه چندین
منکران روی مبارک وی دیدند و بی معجزه ایمان آوردند و گرویدند

مضاف کلمه

گفتند لیس هذا وجه الکذابین این روی دروغ گویان
نیست در حال ایمان آوردند و بی حجتی و معجزه اسلام قبول کردند
و از عائشه صدیقه رضی الله عنها از اخلاق وی علیه السلام پرسیدند
گفت کان خلقه القرآن یعنی هر خلق خوب که قرآن بدان
ناطق است پیغامبر علیه السلام بدان آراسته بود و بعضی از اخلاق
وی آنست که با خلق زندگانی خوش کردی و باز پرس همه کردی
و تواضع با همه نمودی و مسکینان را طعام دادی و عیادت
مریضان کردی هم مر مسلم را و هم مر کافر را و برابر جنازه مسلمانان
رفتی و با همسایگان زندگانی خوب کردی چه کافر و چه مسلم
و مسلمانان را سبب مجالست صحبت تعظیم داشتی و اجابت
استدعای طعام کردی و غصه فرو خوردی و حلیم ترین
مردمان بودی و غضب برای خدا کردی و هرگز برای نفس خود
غضب نکردی و حق را بنفاذ رسانیدی اگر چه وزر باقی

زبانی رسیدی و انس مالک رضی الله عنه گفت من ده سال
خادمی مهتر عالم کردم هرگز در هیچ کاری مرا نگفت که بد کردی و یا
خیر کردی چون نیکو کردمی دعا کردی و چون چیزی ناخوش کردی
گفتی مگر آنکه امر مقدر را مقدور را و در خانه با خادمان کار بهم
کردی و هر که او را بنا دانی کار فرمودی امتناع نیاوردی و اگر
کسی او را از صحابه و یا دیگری آواز دادی گفتی لبیک و اگر بر
کودکان بگذشتی بر ایشان سلام کردی و پیوسته عیب مسلمانان
پوشیدی و یاران را بوقت درماندگی دست گرفتی و اگر سائلی
نرسیدی بطلب رفتی و اگر کسی بحاجتی آمدی و وی در نماز بودی نماز
سبک تمام کردی و روی بوی آوردی و حاجت وی تمام کردی
و باز در نماز شروع کردی و از همه تبسم بسیار کردی و یا باری
بسیار خندیدی تا بسا وقت بن دندان مبارک پدید گشتی
هرگز هیچ طعامی را عیب نکردی و سوار شدی بر هر چه میسر شدی

از اسب و لاشه و شتر و وقتی پیاده رفتی و وقتی پابرهنه
و وقتی بی دستار و بی کلاه چنانچه خواستی به بازار شدی و چنان
با فقرا و ملوک یکنوع کردی و بتعظیم ملوک و تحقیر فقرا اعتبار
نکردی گفتی با فلان و با فلان و اگر مکتوب نویسانیدی املا
همچنین کردی که من محمد بن عبدالله الی فلان بن فلان و در خانه
از طعام خواستن شرم داشتی و نخواستی اگر میدادند هرچه
میخوردی و لباس وقت خود خیاطی و طعام کشیدی و بدست
خود طعام و آب خوردی و کسی را خدمت نفرمودی و آنچه
از مباح یافتی پوشیدی تا گاهی طاقیه گلیم محسب پوشیدی و گاهی
فوطه بزرگ بودی همانرا حیث راست کرده بس بشب کرده
دادی بحسب لباس وقت با این لباس نماز جنازه گذاردی
و نوافل در خانه هم با این لباس گذاردی و از شمایل جسته
او چه توان گفت و چندان توان نوشت بیت بر آن نهاد

نظاره کردم خوبی که آفرید خدای ، چو نیک بنگریدم یکان یکان
و در وی بود او صلعم با این همه مکارم اخلاق و محاسن آداب
صد هزار چندین که زبان از تقریر و قلم از تحریر آن عاجز آید
آراسته بود و دایم متضرع از حق درخواستی و تعلیم امت را دعا
همچنان کردی اللهم حسن خلقی و خلقی و جنبنی من منکرات
الاخلاق یعنی یا بار خدای آراسته گردان ظاهر مرا و باطن مرا
نگاه دار مرا از اخلاق بد و چون حق تعالی او را علیه السلام
در اخلاق کامل گردانید در کتاب قدیم وی را ثنا کرد که انک
لعلی خلق عظیم کسی که آنرا خدای تعالی بخلق عظیم ستاید دیگری او را
چه ستاید و از اخلاق او چه تواند گفت این بود ذکر شمه از
اخلاق وی صلعم اما صفت ظاهر پیغامبر صلعم آنست که او میانه
قد بود اگر مرد طویل برابر شدی از ایشان دراز نمودی با این
همه ایشان را طویل خواندندی و او را میانه قد گفتندی و گفتی خیر

در میانه قد است اما رنگ روی مبارک سپید و روشن و صاف
بود نه در غایت سپیدی و نه زردی و نه سرخی و خوی مبارک
خوشبوی تر از مشک اذفر بود و موی سر مبارک گاه تا کنف
رسیدی و گاه تا نرمه گوش رسیدی و گاه طریقه گیسو که
چهار شق بودی و گاه تا گوشها افتادی و چون شانه کردی
از شکست چنان نمودی گویا نور در آب است که موج میزند
و سپیدی تار موی سر و ریش زیاده از هفده نبود و هر
مداحی که روی مبارک را بدیدی جز بماه چهاردهم تشبیه نکردی
و انس بن مالک رضی الله عنه گفت چون نظر ابوبکر صدیق
رضی الله عنه بر جمال مصطفی افتادی بشعر این گفتی
امین مصطفی بالخیر یدعو کضوء البدر زایله الظلام ... و
صفای بشره روی چنان بود که خوشی و ناخوشی در حال پیدا
شدی و جبهه مبارک او فراخ بود گشاده و بزرگ

بزرگ چشم و چشمها بسرخی زدی و بینی مبارک برابر بود و
گشاده دندان و چون دهن بخندد گشادی دندانها بطریق
برق درخشیدی و همیشه با تبسم بودی بی خنده قهقهه و غفلت
و خوب ترین نشستن بود و گرد روی و انبوه ریش و از درازی و
پهنائی ریش را فزود و آورد روی و بر معتاد یک قبضه داشتی
چنانچه بدرازی منسوب نشدی و فراخ سینه بود و از سینه
تا ناف همچو نای بود و بر سینه و شکم خطی بود باریک از موی و
در شکم مبارک سه شکن بود یکی درون ازار کردی و دو بیرون
داشتی و فراخ پشت بود و بمیان دو کتف خاتم نبوت داشتی
و سطبر بازو بود و ذراعین و بند دستها دراز داشت و
کف دست فراخ و نرم تر از ابریشم بود تا انس بن مالک گفت
رضی الله عنه ما مسست دیباجا و لا حریرا الین من کف رسول
صلعم و کف مبارک دایم خوشبوی بودی با طیب و بی طیب و هر کرا

دست دادی تمام روز دست او بو کردی و چون دست مبارک
بر سر بچه فرود آوردی آن بچه از خوشبوئی میان بچگان ممتاز
بودی و از عایشه رضی الله عنها مرویست که گفت چشم داشته
می بودم پیغامبر علیه السلام از مستراح بیرون آید من در آیم
هرچه بایم برگیرم وقتی از مستراح بیرون آمد من در آمدم
غایط ندیدم اما از اثر رفت خاک نمناک از زمین برکندم
و بجامه پیچیدم لطیف تر از مشک اذفر بود هرکجا پیغمبر بانی
رفتی آن زاد حسبک کردی بر همه خوشبوئیهای مجلس غالب آمدی
و غایط او را کسی ندیدی همین که بنشین رسیدی زمین آن را
فرو بردی و در کتاب تهذیب الاسماء اللغات گفته وکان
یتبرک ببوله و دمه و این از خصایص نبوت چنانکه
موی و ناخن که از وی جدا شدی و خصایص او صلعم
بسیار است و اکثر آن در احکام نکاح است و جمله را

نسخه [illegible]

جمله را علما بر چهار قسم منحصر کرده اند و هر یک قسمی بتفصیل و شرح
محتاج است بعضی از و واجبات بود چنانچه نماز چاشت و تهجد و
جز آن و بعضی از مباحات چنانکه صوم وصال و دخول مکه بغیر
احرام و زیاده بر چهار زن و آنکه رغبت بر نکاح زنی کردی او را
اجابت واجب شدی و دیگری را خطبه آن زن حرام بودی و اگر
زنی ذات زوج بودی طلاق او را بر آن زوج واجب شدی و
مثل آن و بعضی از محرمات چنانکه شعر و خط و امساک زنی که
پیغامبر را کراهت کردی و مانند آن و بعضی از فضایل و اکرام
بود چنانکه تایید شریعت و حرمت زنانی که بعد از وی بودند بر
جمیع مسلمانان و آنکه در حالت نماز کسی را بخواندی اجابت بر وی
واجب بودی و بدان نماز وی نشکستی و از پس همانقدر دیدی که از
پیش و کس را حلال نبود که او را بنام خواندی بلکه یا نبی الله و یا
رسول الله گویند و در اسما پیغامبر صلی الله علیه و سلم بسیار است تا بعضی صوفیه

که مر خدای عز و جل الف اسم و للنبی صلعم الف اسم و بعضی محدثان

متاخر نود و نه نام جمع کرده اند و ابن عربی رحمها الله شصت و چهار

اسم ذکر کرده چنانکه در احادیث صحاح آمده که پیغامبر علیه السلام فرموده

است که مرا نامهاست من محمد و احمد و ماحی که مر احمد ایتعالی

سبب محو کفر گردانیده و حاشر آنکه فردا حشر خلایق در پیش او باشد

و عاقب که بعد او پیغامبری نباشد و مقفی بکسر فا بصیغه اسم فاعل

از باب تفعیل که آخر انبیا و خاتم ایشانست و نبی التوبه و نبی الرحمه

و نبی الملحمه و فی روایه و نبی الملاحم و هو الحرب و از ابن عباس

رضی الله عنه مرویست که پیغامبر علیه السلام گفت نام من در قرآن

محمد است و در انجیل احمد و در توریت احید و انما سمیت احید

لانی احید امتی عن نار جهنم یعنی نام برده شده ام احید از آنکه

امت خود را بر گردانم از آتش دوزخ یعنی نگاه دارم و بعضی

اسما دو می صلعم علما از آنجا زیاده کنند که خدای تعالی او را

او را در قرآن رسول و نبی و امی و مبشر و بشیر و نذیر و سراج و منیر
و رؤف و رحیم و شاهد و مبین و داعی و هادی و طه و یس و
مزمل و مدثر و مذکر و خاتم خوانده است و رحمة للعالمین و
عبدالله و عبد و نعمت و رحمت گفته و غیر این او را صد م
اسما بسیار است چنانکه مصطفی و متوکل و امین و کنیت
مشهور وی صلعم ابوالقاسم است اما جبرئیل علیه السلام
او را ابوابراهیم کنیت کرد و از جابر رضی الله عنه مرویست که
پیغامبر علیه السلام گفت سموا باسمی ولا تکنوا بکنیتی یعنی نام
من دیگری را بدارید اما بکنیت من کسی را نخوانید بعضی علما
گویند نهی در حدیث محمول بر جمع است میان نام و کنیت پیغامبر
صلعم یعنی کسی را که محمد نام باشد او را ابوالقاسم کنیت مکنید
بعضی میگویند محمول بر غیر جمع است یعنی کسی را که محمد نام باشد
همان را ابوالقاسم کنیت کنید غیر او را مکنید اما بعضی علما گویند

نهی مذکور محمول بر مدت حیات پیغامبر عم باید گفت و اگر نه چنین
اسماء اسلاف و خلف و کنیت ایشان بجمیع و غیر جمیع مسموع نیست
مجلسی نباشد و مورد حدیث نیز میگویند که پیغامبر عم با صحابه
راهی میرفت از عقب منافقی آواز داد که یا ابا القاسم پیغامبر
عم ملتفت گشت منافق گفت ترا نمی خوانم دیگری را میخوانم اظهار آ
لله جوار آنگاه پیغامبر عم این حدیث فرمود و نهی کرد و کفار مکه
و منافقان مثل این جفاها و اظهار جفا بسیار کرده اند که ذکر آن
مستنکر است چنانکه زن ابو لهب پیغامبر عم را مذمم گفتی و قریش
بجای محمد مذمم اسم او را علیه السلام هجو و شتم میکردند از ابو هریره
رضی الله عنه مرویست که پیغامبر عم گفت الا تعجبون کیف یصرف
الله عنی شتم قریش و لعنهم و یشتمون مذمما و یلعنون مذمما و انا محمد
یعنی عجب نمی دارید که چگونه دفع میکند خدای تعالی از من شتم و لعن
قریش را که ایشان بد میگویند مذمم را و لعنت میکنند مذمم را

ندهم را ومن محمدم خصوصا چون ابوطالب مرد و خدیجه وفات یافت
قریش جفا وایذا زیاده کردند تا پیغامبر عم را فرمان هجرت بسوی
مدینه شد وآمدن جن بعضی وایمان آوردن ایشان و معراج و
فرضیت صلواة خمسه وجز آن که هر یک قصه بشرح وبسط محتاج است
جمله همه در مکه مبارک بود و بعده پیغامبر عم به پنجاه وسه سال رسیده
بود که بحکم وحی از مکه مبارک هجرت کرد دو کس یار او بودند یکی
ابوبکر صدیق رضی الله عنه دوم عامر بن فهیره غلام ابوبکر رضی الله عنهما
و بفتح حا دلیل ایشان عبد الله ابن اریقط کافر بود که اسلام او معلوم
نشده است اریقط بضم همزه وفتح را وسکون یاست وبعد او قاف
مکسوره و سبب هجرت وقصه آن معروف و مشهور است روز دوشنبه
دوازدهم ماه ربیع الاول عم در مدینه مبارک زادها الله تعالی شرفا
بمحلت بنی نجار اخوال عبد المطلب نزول فرمود وآن هنگام خلق مدینه
[illegible] یکدیگر را

مژده میدادند که جاء محمد جاء رسول الله و در کوچه و بازار و بالا
بام خانها بر آمده میگفتند شعر طلع البدر علینا من ثنیات
الوداع وجب الشکر علینا ما دعی لله داع و در تهذیب نواب
مذکور است ابتدای تاریخ در اسلام از هجرت است و در آن جموع علماء امت
و کسی را در آن خلافی نه و اول کسی که تاریخ هجرت کرد عمر بود رضی الله عنه
سنه سبع عشر من الهجرة و پیغامبر صلی الله علیه وسلم بعد از هجرت
ده سال در مدینه مبارکه در قید حیات بود و هر سالی بامری از امور
مشهوره مخصوص است که تا هنگام رحلت واقع شده سال اول
پیغامبر خرم مسجد و مساکن خویش بنا کرد و میان مهاجر و انصار مواخات
داد و عبد الله بن سلام اسلام آورد و بانگ نماز مشروع گشت
سال دوم تحویل قبله شده و آن در ماه شعبان بود بعد شانزده
ماه از هجرت و روزه ماه رمضان و صدقه فطر فرض گشت و همدران
رمضان و شوال جنگ بدر بود و بنا بعائشه و تزویج فاطمه الزهرا

همدران سال بود سال سیوم غزوات و سرایات بسیار بود چنانکه
جنگ احد و آن هفتم ماه شوال روز شنبه بود و بعده جنگ بدر دوم
که آنرا غزوه بدر صغری خوانند و آن در غره ماه ذی قعده بود و
جنگ بنی نضیر و حرمت خمر و تزویج حفصه و زینب و تزویج ام کلثوم
بعثمان و میلاد حسن رضی الله عنه دران سال بود اما در بعضی
تواریخ هم گفته اند غزوه بدر صغری در غره ماه مذکور سال چهارم
بوده است سال چهارم تزویج ام سلمه و قصر صلواة و نزول آیه
تیمم و جنگ خندق بود سال پنجم جنگ دومه و قریظه و نزول
آیه حجاب بود سال ششم جنگ حدیبیه و بیعت رضوان و
جنگ بنی مصطلق و کسوف شمس و نزول آیه ظهار بود سال هفتم
جنگ خیبر و تزویج ام حبیبه و میمونه و صفیه و آمدن ماریه قبطیه
دلدل و قدوم جعفر و اصحاب او از حبشه و در اسلام ابوهریره
بود سال هشتم جنگ موته و ذات السلاسل و فتح مکه و تولد

ابراهیم و وفات زینب بنت رسول الله صلعم و جنگ حنین
بود و دران سال گرانی نرخها شد تا گفتند سعره لنا ای تقدر
نرخ کن سال نهم جنگ تبوک و حج ابوبکر و وفات ام کلثوم
و نجاشی بود و دران سال وفد بسیار رسیده و وفد جماعتی را
گویند که از محلی بیایند سال دهم پیغامبر عزم حجة الوداع
رفت و وفات ابراهیم و رسلام جریر و نزول سوره اذا جاء
نصر الله و الفتح هم دران سال بود و چون پیغامبر عزم از
حجة الوداع بازگشت روزی بالای منبر بگفت ان عبدا خیره
الله بین ان یوتیه من زهرة الدنیا ما یشاء و بین ما عنده
فاختار ما عنده یعنی بدرستی که خدای تعالی مخیر گردانید بنده را
میان زینت دنیا تا هرچه ازان خواهد بوی دهد و میان آنچه
نزدیک اوست از درجه و کرامت پس اختیار کرد آنچه نزدیک
خدا است ابوبکر رضی الله عنه بگریست و گفته یا دران دید را

پدران خود فدای تو کرده ایم یا رسول الله ابو سعید خُدری اوی حدیث
گوید ما ازان عجب داشتیم و مردمان میگفتند عجب مردیست این پیر که
پیغامبر علیه السلام خبر میدهد از بنده که خدای او را مخیر گردانید میان زینت
دنیا و میان آنچه نزدیک ویست و او میگوید مادران و پدران فدای
تو کرده ایم بعد چند روز دانستیم که آن مخیَّر همین پیغامبر بود علیه السلام و
ابو بکر داناترین ما همه بود بعد ازان آغاز مرض رسول علیه السلام روز
چهارشنبه بیست و هفتم ماه صفر بود در خانه میمونه بود رضی الله عنها روز
پنجشنبه عصابه بر پیشانی مبارک بسته از خانه بیرون آمد و بر منبر رفتن
خواست بر نردبان نشست (بر زدین) و گونه روی مبارک زرد گشته بود بلال
را فرمود خلق را ندا دردِه که جمع آیند برای شنیدن وصیت پیغامبر خدا
که این وصیت آخرین است بلال رضی الله عنه ندا در داد مردمان از
صغیر و کبیر بهم جمع آمدند جمله درهای خانه کشاده و بازارها بر حال چنانکه
دکانها کشاده همچنان بگذاشتند بحدی که دختران بکر از خانها برای

شنیدن وصیت پیغامبر عم بیرون آمد تا مسجد از درون برون
برگشت پس پیغامبر عم استاده شد و خدای را حمد و ثنا گفت و خطبه
بلیغ ادا کرد و مردمان را از مرگ آگاه کنانید و از موت انبیای پیشین
یاد دهانید و از رحلت خود خبر داد و در وصیت باکرام و احترام
مهاجر مبالغه نمود و در بعضی روایت آمده است که ابتدای وصیت
بدین کلمات کرد که یا ابن آدم عش ما شئت فانک میت واحبب
ما شئت فانک تارکه واحبب من شئت فانک مفارقه آنگاه از
منبر فرود آمد و بمنزل شد و مرض غالب آمد چنانکه بیش از آن برای
خطبه بیرون نیامد و مدت مرض وی عم چهارده روز بود و از عمر
شصت و سه سال رسیده بود که دوازدهم ماه ربیع الاول روز دوشنبه
بوقت چاشت فراغ از منزل دنیا القرارگاه عالم منزه المصدر
سفر کرد و سال برده بود از هجرت و از عایشه رضی الله عنها مرویست
که گفت ان من نعم الله تعالی علی ان رسول الله عم توفی فی بیتی و

فی یومی و بین سحری و نحری و ان الله جمع بین ریقی و ریقه عند موته
یعنی و برستی که از نعمتهای خدای تعالی بر من آنست که پیغامبر صلعم در خانه
من و در نوبت من و میان سحر و نحر من یعنی بر سینهٔ من وفات یافت
و خدای تعالی آب دهان مرا با آب دهان وی جمع کرد هنگام رحلت وی و عزم
و آنچنان بود که من پیغامبر صلعم را تکیه داده بودم و عبد الرحمن ابی بکر
در آمد و مسواک بر دست داشت پس دیدم که پیغامبر سوی او می بیند
دانستم که او مسواک را دوست میدارد گفتم بگیرم از وی برای تو ای رسول الله
گفت آری پس مسواک ستدم بدست وی دادم و سخت بود گفتم نرم کنم
یا رسول الله گفت آری پس آنرا بخاییدم و بدهان خود نرم کردم و
بوی دادم آنگاه او عزم مسواک کرد و پیش وی مطهرهٔ آب بود که هرزو
دست دران می انداخت و بر روی مبارک میمالید و میگفت لا اله الا الله ان
للموت سکرات پس دست بر داشت و میگفت فی الرفیق الاعلی تا مقبوض
گشت و دستهای مبارک مائل شد صلعم چون حضرت رسالت

رحلت فرمود ملایکه جامه بالای او کشیدند بعضی صحابه دهشت خوردند
تا موت او را علیه السلام انکار کردند و بعضی را سخن بسته شد تا دوم روز سخن
گفتند و همچنین هر یکی را حالات مختلفه پیدا آمده مگر ابو بکر و عباس رضی الله
عنهما میگفت یا ابتاه اجاب ربا دعاه یا ابتاه من ربه ما ادناه یا ابتاه
من جنة الفردوس مأواه یا ابتاه الی جبریل ینعاه و این ابیات در
مرثیه پیغامبر علیه السلام فرمود شعر ماذا علی من شمّ تربة احمدٍ ان لا یشمّ
مدی الزمان غوالیا صُبّت علیّ مصائبٌ لو انها صُبّت علی الایام
صرن لیالیا بعده سخن در غسل وی علیه السلام میگفتند که از در حجره کسی گفت
لا تغسلوه فانه طاهر و مطهر بعد از آن آوازی شنیدند اغسلوه فان
ذلک ابلیس و انا الخضر و خضر علیه السلام سخنی چند دیگر در تعزیت
و تسلیت صحابه و اهل بیت بگفت آنگاه اختلاف در این افتاد که جامه
از تن مبارک وی بکشند یا با جامه غسل دهند تا باز آوازی شنیدند
اغسلوه فی ثیابه آنگاه او را علیه السلام با پیراهن غسل دادند و هیچ کس وی را

بر سر تربت او حضرت فاطمه رضی الله عنها

عضوی را نمی‌خواستند که برگردانند مگر خود برمیگشت و شنیدند که آوازی
می‌آمد ارفقوا برسول الله فانکم ستکفون یعنی در شستن پیغامبر رفق کنید
و بنرمی بشوئید بدرستی که شما را نیز مکافات آن خواهد بود و علی و
عباس و فضیل و قثم پسران عباس و میان موالی اسامه و شقران
او را علیه السلام غسل دادند و اوس انصاری نیز با ایشان بود و آب
از ازار مبارک علی رضی الله عنه میچکید و میگفت صلی الله علیک لقد
طبت حیاً و میتاً یعنی در حیات و ممات خوشبوئی آنگاه او را عم در
سه جامه نادوخته تکفین کردند و بر جنازه نهادند و نماز جنازهٔ وی
فرادی گزاردند و این از بهر آن کردند تا هر یک فرد در نماز جنازهٔ
وی اصل باشد و یکی تابع دیگری نبود و وقت نماز دراز باشد تا هر که
از حوالی مدینه قصد کند بدین دولت مشرف گردد باز اختلاف در
مدفن کردند ابوبکر صدیق رضی الله عنه گفت که از پیغامبر عم شنیده‌ام
انبیا را جائیکه وفات باشد دفن همانجا کنند آنگاه او را عم در

حجره عایشه دفن کردند و همان کسانیکه غسل داده بودند در قبر فرود

آمدند چون وی را علیه السلام دفن کردند فاطمه رضی الله عنها از عایشه شنید

در دو مصیبتی که وی را رسیده بود مر انس را گفت یا انس اطابت انفسکم

ان تحثو علی رسول الله التراب یعنی خوش است شما را که بر رسول خدای

خاک میپاشید انس مالک گفت رضی الله عنه هیچ روزی نیکوتر و

روشن تر از آن روز ندیده ام که پیغامبر علیه السلام در مدینه در آمد همه چیزها

آن روز روشن گشته بود و هیچ روزی قبیح تر و تاریکتر از آن

روز ندیدم که پیغامبر علیه السلام در آن روز وفات یافت که همه چیز تاریک

گشته بود و ما بدفن او مشغول بوده ایم و دستهای ما خاک آلوده

بود و هنوز نیفشرده بودیم که دلهای خود را دیگرگون یافتیم آن

صفا و رفت که بود نماند انا لله و انا الیه راجعون شعر یا

خیر من دفنت فی القبر اعظمه ... وطاب من طیبهن القاع و الاکم

نفسی الفداء لقبر انت ساکنه ... فیه العفاف و فیه الجود و الکرم

حجره عایشه دفن کردند و همان کسانیکه غسل داده بودند در قبر فرود

آمدند چون وی را عم دفن کردند فاطمه رضی الله عنها از عایشه شنید

در مصیبتی که وی را رسیده بود مر انس را گفت یا انس اطابت انفسکم

ان تحثوا علی رسول الله التراب یعنی خوش است شما را که بر رسول خدای

خاک میباشید انس مالک گفت رضی الله عنه هیچ روزی نیکوتر و

روشن تر از ان روز ندیده ام که پیغامبر عم در مدینه در آمد همه چیزها

آن روز روشن گشته بود و هیچ روزی قبیح تر و تاریک تر از ان

روز ندیدم که پیغامبر عم در ان روز وفات یافت که همه چیز تاریک

گشته بود و ما بدفن او مشغول بوده ایم و دستهای ما خاک آلوده

بود و هنوز نیفشرده بودیم که دلهای خود را دیگرگون یافتیم آن

صفا و رفت که بود نماند انا لله و انا الیه راجعون شعر یا

خیر من دفنت فی القبر اعظمه وطاب من طیبهن القاع والاکم

نفسی الفداء لقبر انت ساکنه فیه العفاف وفیه الجود والکرم

والکرم گویند اعرابی بر تربت مبارک بایستاد و این دو بیت
بگفت هاتف آواز داد با اعرابی انا قد غفرنا لک بهذین البیتین
در حجره عایشه جای دو قبر دیگر بود بعد پیغامبر عم عایشه رضی الله عنها
ابوبکر را جای داد تا او را نزدیک مصطفی عم دفن کردند و مقام
یک قبر برای خود داشته بود چون عمر را رضی الله عنه سفر آخرت
پیش آمد عثمان را رضی الله عنه پیش عایشه فرستاد و خاندان
نبوت را بستوده و در اجلال و اکرام و احسان خاندان چند سخنی
بگفت و گفت میتوانی آن مقام که برای خود داشته بمحبت پیغامبر
بمن بخشی و ایثار کنی عثمان رضی الله عنه پیش عایشه آمد چنانکه عمر
گفته بود پیغام بگذارد عایشه فرمود اگرچه آن مقام بهتر است نزدیک
من از دنیا و آنچه در وست چون مصطفی را شفیع آوردی ایثار
کردم و بعمر بخشیدم عثمان رضی الله عنه بیامد و عمر را دو چشم بر در
بود چون عثمان جواب عایشه بعمر رسانید و گفت که عایشه ایثار کرد

والکرم گویند اعرابی بر تربت مبارک بایستاد و این دو بیت
بگفت هاتف آواز داد با اعرابی انا قد غفرنا لک بهذین البیتین
در حجره عایشه جای دو قبر دیگر بود و بعد پیغامبر علیه السلام عایشه رضی الله عنها
ابوبکر را جای بداد تا او را نزدیک مصطفی علیه السلام دفن کردند و مقام
یک قبر برای خود داشته بود چون عمر را رضی الله عنه سفر آخرت
پیش آمد عثمان را رضی الله عنه پیش عایشه فرستاد و خاندان
نبوت را بستود و در ایثار کرم و احسان خاندان چند سخنی
بگفت و گفت میتوانی آن مقام که برای خود داشته بمحبت پیغامبر
بمن بخشی و ایثار کنی عثمان رضی الله عنه پیش عایشه آمد چنانکه عمر
گفته بود پیغام بگذارد عایشه فرمود اگر چه آن مقام بهتر است نزدیک
من از دنیا و آنچه در دست چون مصطفی را شفیع آوردی ایثار
کردم و بعمر بخشیدم عثمان رضی الله عنه بیامد و عمر را دو چشم بر در
بود چون عثمان جواب عایشه بعمر رسانید و گفت که عایشه ایثار کرد

والاکرم گویند اعرابی بر تربت مبارک بایستاد و این دو بیت
بگفت هاتف آواز داد یا اعرابی انا قد غفر نالک بهذین البیتین
در حجره عایشه جای دو قبر دیگر بود بعد پیغامبر عم عایشه رضی الله عنها
ابوبکر را جای داد تا او در نزدیک مصطفی عم دفن کردند و مقام
یک قبر برای خود داشته بود چون عمر را رضی الله عنه سفر آخرت
پیش آمد عثمان را رضی الله عنه پیش عایشه فرستاد و خاندان
نبوت را بستود و در احترام و احسان خاندان چند سخنی
بگفت و گفت میتوانی آن مقام که برای خود داشته بمحبت پیغامبر
بمن بخشی و ایثار کنی عثمان رضی الله عنه پیش عایشه آمد چنانکه عمر
گفته بود پیغام بگذارد عایشه فرمود اگرچه آن مقام بهتر است نزدیک
من از دنیا و آنچه در وست چون مصطفی را شفیع آوردی ایثار
کردم و بعمر بخشیدم عثمان رضی الله عنه بیامد و عمر را دو چشم بر در
بود چون عثمان جواب عایشه بعمر رسانید و گفت که عایشه ایثار کرد

و آن مقام بتو داد عمر رضی الله عنه فرمود یا عثمان استوار نمی دارم

که عایشه چنین کند باز برو تحقیق کن هر چند که عثمان تکرار کرد عمر گفت

باز برو عثمان رضی الله عنه باز پیش عایشه آمد و گفت یا عایشه عمر از

غایت شرف و عزت آن مقام استوار نمی دارد که تو آنرا ابد و شرف

توانی داد و مرا باز فرستاده است عایشه گفت ما خاندان کرم ایم ایثار

هر چه یکبار داده ایم داده ایم برو عمر را بشارت برسان عثمان رضی الله عنه

بشارت بعمر رسانید عمر خدای را شکر گفت و مصطفی و خاندان مصطفی

بستود آنگاه چون وفات یافت او را در آنجا دفن کردند و سنه ای

مقبره شریف را قبه و محوطه نبود زائران که بزیارت آمدندی بگریه و زاری

نزدیک قبر مطهر شدندی و خود را بقبر مبارک میمالیدند و مثل این بی ادبیها

میکردند بعضی بزرگان مدینه برای دفع این جرئت و بی ادبیها محوطه

برآوردند بران مقدار که ایستاده از بیرون بر قبر مبارک نظر

افتادی باز بعضی نادان از سر گستاخی دیوار می جهیدند و درون

درون میرفتند و همبران طریق جرئت مینمودند انگاه زبیده
حرم هارون رشید قبه برآورد و سر آن قبه کشاده داشت وقتی
خلیفه بزیارت روضه مطهره آمد و گفت من درون قبه درآیم
سعادت بوس خطه تربت مبارک حاصل کنم هر چند منع کردند نشنید
نسبیبی کرد از ان راه که بالای قبه بود درون فرود آمد از
اشراق نور تربت مبارک چشم او خیره گشت چون بعد زیارت
بیرون آمد سر قبه را بپوشانید قبه مبارک تا عهد منصور خلیفه
همبران هیئت بود اما بهیئتی که الیوم روضه مطهره است قصه
عمارت آن چنانست که منصور خلیفه در مصر بود پیغامبر علیه السلام را
بخواب دید که میفرماید ای منصور چهار نفر ترسایان بلباس زناد
آمده مجاور روضه من گرفته اند میباشند و برای بیرون کشیدن
قالب من سمج زده اند نزدیکست که بقالب من تعرض
رسانند اگر رسیدن توانی بشتاب و ایشان را دریاب.

منصور بیرون آمد وزرا و امرا را گفت مرا کاری پیش آمده است تا

مدینه بسرعت باید رفت هر که تواند مرا موافقت کند و خود

مسارعت نمود تا گویند چهل شبانروز را راه بود هفت روز

قطع کرد بمدینه رسید بزیارت مصطفی مشرف گشت و علما و

شرفای مدینه را طلب کرد و گفت من نذری کرده بودم آن

آورده ام مجاوران روضهٔ مبارک را طلب کنید تا بدیشان

بدهم همه مجاوران جمع آمدند گفت کسی مانده است گفتند کسی

نمانده است مگر چهار تن زهاد که ایشان میان مردمان کم می آیند

تمام روز در نخلستان بعبادت خدا مشغول باشند شب در

رباط کنند فرمود ایشان بطلب اولی اند تا ملاقات ایشان

کنم آنگاه باعزاز تمام ایشان را آوردند خلیفه گفت بمعبد ایشان

را زیارت باید کرد برخاست و برباط شد چون در حجره باز

کردند دیدند سیخ زده و خاک و سنگ ریزه توده شده بود و مردمان

مردمان دران سوراخ درآمدند و دیدند مقدار یک گز یا دو گز مانده
بود که به تربت مبارک رسند منافقان را گرفتند و دیدند زنانه
در بر داشتند خلیفه خوابی که دیده بود آشکارا کرد چون معجزه رسول
علیه السلام معاینه کردند ترسایان را پارچه پارچه ساختند و خلیفه
چندگاه آنجا اقامت کرد آن سبع بهفت جوشش سد و گرداگرد شد
قبه مبارک را از سر بنا کرد و بنیاد عمیق کنانیدند و بهفت جوشش
برکردند تا برابر زمین شد آنگاه بالای آن قبه برآوردند و امروز
همان دو قبر ابوبکر و عمر رضی الله عنهما درون قبه مبارکست و برابر
قبرهاشان بیرون قبه برای زیارت علامت کرده و خط کشیده اند
هذا قبر رسول الله هذا قبر ابی بکر هذا قبر عمر **نقلست** که خواجه جمال
موصلی سالها مجاورت روضه مبارک کرد و جاه و مال بسیار
باخت و با مجاوران روضه مطهره در ساخت برین نیت که
اگر وایابان مصطفی عم مرا دفن کنند سعادتی برده باشم و وصیت

مردمان دران سوراخ درآمدند دیدند مقدار یک گز یا دو گز مانده
بود که به تربت مبارک رسند منافقان را گرفتند و دیدند زنار
در بر داشتند خلیفه خوابی که دیده بود آشکارا کرد چون معجزه رسول
علیه السلام معاینه کردند ترسایان را پارچه پارچه ساختند و خلیفه
چندگاه آنجا اقامت کرد آن سیج هفت جوش سد و دگر دایر
قبه مبارک را از سر بنا کرد و بنیاد عمیق بکاوند و هفت جوش
بر کردند تا برابر زمین شد آنگاه بالای آن قبه برآوردند و امرا
همان دو قبر ابوبکر و عمر رضی الله عنهما درون قبه مبارک است و برابر
قبرشان بیرون قبه برای زیارت علامت کرده و خط کشیده‌اند
هذا قبر رسول الله هذا قبر ابی بکر هذا قبر عمر نقلست که خواجه جمال
موصلی سالها مجاورت روضه مبارک کرد و جاه و مال بسیار
باخت و با مجاوران روضه مطهره در ساخت برین نیت که
اگر مرا پایان مصطفی عم دفن کنند سعادتی برده باشم و صحبت

کرده بود که از بدین دولت شرف کردم بر خاک نرسیدن جو بشنو

کردانیم علیهم با سعادت راعیه با بو سعید خدایا بحرمت احمد مجتبی محمد

مصطفی و جمله انبیا و اولیا ما را دولت دیدار قبه مبارک مصطفی

علیه السلام روزی کن و خاک حوار تربت روضه مطهره کرامت فرما

یا ارحم الراحمین یا اله العالمین ما را امروز از بین سعادت محروم

مگردان و فرداء در زمره بندگان او حشر کن و بطفیل سکان کوی او

بخش صلی الله علیه و سلم و علی آله و ازواجه و اولاده و اصحابه

و عترته و احفاده و علی جمیع الانبیاء و المرسلین و آلهم الطیبین

والطاهرین اجمعین ذکر امیر المومنین علی کرم الله وجهه

آن برهان حجت نبوی آن سلطان ملت مصطفوی آن قبله اولیا

و امام اهل ایمان آن قدوه اصفیا و آفتاب کرم و احسان

آن صاحب ذوالفقار و رایت نبی آن صفی و برهم مومنان ولی

و آن مولائی که فعلی مولاه در باب او آن مقتدائی که مآب همه

کرده بود که از بدین دولت مشرف گردم بر خاک غربت من چون بشنود

که رابعهم کلبهم باسط ذراعیه بالوصید خدایا بحرمت احمد مجتبی محمد

مصطفی و جمله انبیا و اولیا ما را دولت دیدار قبهٔ مبارک مصطفی

علیه السلام روزی کن و خاک جوار تربت مدینهٔ مطهره کرامت فرما

یا ارحم الراحمین یا اله العالمین ما را امروز از این سعادت محروم

مگردان و فردا در زمرهٔ بندگان او حشر کن و بطفیل سگان کوی او

بخش صلی الله علیه و سلم و علی آله و ازواجه و اولاده و اصحابه

و عترته و احفاده و علی جمیع الانبیاء و المرسلین و آلهم الطیبین

و الطاهرین اجمعین ذکر امیرالمومنین علی کرم الله وجهه

آن برهان حجت نبوی آن سلطان ملت مصطفوی آن قبلهٔ اولیا

و امام اهل ایمان آن قدوهٔ اصفیا و آفتاب کرم و احسان

آن صاحب ذوالفقار و رایت نبی آن صفی و برهٔ مومنان ولی

و آن مولائی که فعلی مولاه در باب او آن مقتدائی که مآب همه

همه اهل طریقت جناب او آن معدن صفا و وفا آن مرتضی و
برادر مصطفی آن اسد الله الغالب علی بن ابی طالب کرم الله وجهه
از اجلاء صحابه و برادر او دری حقیقی و داماد رسول مکرم بود و یکی
از اصحاب شعه و یکی از عشره مبشره و یکی از ستهٔ اصحاب شوری بود.
که پیغامبر مکرم رحلت کرد و از ایشان خوشنود بود یکی از خلفاء
راشدین و علماء ربانیین بود تا مسیب رضی الله عنه گفت هیچ یکی
از صحابه سلونی نگفتی مگر علی و ابن عباس رضی الله عنه گفت نه
عشر علم علی یافت و یک عشر دیگران و بخدای که علی دران عشر
شریک ایشانست و گفت چون ما را چیزی از علی بتحقیق بشنودی
بغیر رجوع نکردمی و ابن مسعود گفت رضی الله عنه ما در میان صحابه
بالاتفاق میگفتیم که ان افضی اهل المدینه علی تا کبار صحابه علم از و
پرسیدندی و در واقعات همه را رجوع بفتوای وی بودی و اقوال
[illegible]

مثل معروف در شان اوست و او در زهد بمحل اعلی است تا سفیان بن
عیینه رضی الله عنه گفت خشت بر خشت و چوب بر چوب ننهاد و گویند
و ورا ازاری غلیظ بود که پنج درم خریده بود آن پوشیدی و در مسند
احمد حنبل رحمه الله علیه آورده است که علی گفت رضی الله عنه
که من از گرسنگی سنگ بر شکم می بندم و صدقه من امروز بچهار هزار
دینار رسیده است و بروایتی چهل هزار علما گویند از این صدقه
زکوة مال مراد نیست که او در عمر خود آنقدر ذخیره نکرد که نزدیک
این مبلغ باشد بلکه مراد از این صدقه زمینهای وقف است که
رو آنرا صدقه جاریه گردانیده بود و حاصل غله آن زمین بر آن قدر
میرسید علی رضی الله عنه در طریقت مقتدای همه اهل جماعت است
و جمله مشایخ رجوع و توجه بوی دارند تا جنید گفت شیخنا فی الاصول
و البلاء علی المرتضی یعنی امام و خواجه ما در علم و معاملات این راه
علی است رضی الله عنه علم این راه را اهل طریقت اصول خوانند

خوانند نه معاملات وی خود همه بلا کشیدنست و نیز جنید گوید اگر مرتضی
این یک سخن نگفتی اصحاب طریقت چه کردندی و آن اینست که از مرتضی
سوال کردند که خدای را بچه شناختی گفت بدانکه شناسا کرد او مرا
بخود که او خداوندیست که شبیه او نتواند بود و هیچ صورتی او را نتوان
یافت بهیچ حسی او را قیاس نتوان کرد بهیچ خلقی که او نزدیکست
در دوری خویش و دورست در نزدیکی خویش بالا همه چیزهاست
نتوان گفت تحت او چیزیست و او نیست چون چیزی و نیست از
چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان آن خدائی که او چنین
است و چنین نیست نیست هیچ چیز غیر او و اگر کسی شرح این سخن دهد
مجلدی گردد نقلست که یکی نزدیک وی آمد که یا امیرالمومنین مرا
وصیتی کن گفت لا تجعلن اکبر شغلک باهلک و ولدک فان
یکن اهلک و ولدک من اولیاء الله فان الله لا یضیع اولیاءه
وان کانوا اعداء الله فما همک و شغلک لاعداء الله نگر تا شغل

زن و فرزند را مهم ترین اشغال خود نگردانی که اگر ایشان از

دوستان خداوند اند خداوند تعالی دوستان خود را ضایع نگذارد

و اگر از دشمنان خداوند اند و دشمنان خدا چرا داری

که از وی پرسیدند که پاکیزه ترین کسبها چیست گفت غناء القلب

هر دل که بخداوند تعالی توانگر باشد نیستی دنیاوی او را درویش نکند

و هستی آن شادی نیارد و کلمات علی رضی الله عنه و حقایق عبارات

و دقایق اشارات او مشهورست چنانکه چند کلمه از وی منقولست که

رشید الدین وطواط هر یک را به دو بیت فارسی ترجمه کرده و

کتابی ساخته و لطایف کلام او رضی الله عنه بیش از آنست که بعد

اندر آید و او در مقامات عالیه رفیع القدر جلیل الصدرست و او را

در طریقت شانی عظیم است و مقامات عجیب که این مختصر آن را

بر نتابد و او قرشی هاشمی است و کنیت او ابوالحسن و پیغامبر علیه السلام

او را ابوتراب کنیت کرد و کان احب ما ینادی به الیه فهو اخو رسول

برسول اکرم صلعم سورهٔ حیات یعنی آنکه پیغامبر او را برادر خواننده بود و
قصهٔ آن بیشتر گفته آید و بیشترین نداها نزدیک وی آن بود که
او را بدان اسم خواندندی که یا اخا رسول الله و بذکر نسب وی
حاجت نیست از آنکه نسب وی نسب پیغامبر علیه السلام باز میگردد و نام پدر او
ابو طالب عبد مناف بود و او پسر عبد المطلب بن هاشم بن
عبد مناف است و مادر علی مرتضی رضی الله عنه فاطمه بنت اسد بن هاشم
بن عبد مناف نیز هاشمیه بود او بعد بعثت پیغامبر علیه السلام در حیات
بود و ایمان آورد و بسوی مدینه هجرت کرد و پیش پیغامبر علیه السلام
وفات یافت پیغامبر علیه السلام بر جنازهٔ وی نماز گذارد و خود در قبر وی
فرود آمد و او اول هاشمیه است هاشمی از وی متولد گشت و آن
علی بود رضی الله عنه و او از صغر در میان کفار بر آمد اما وثنی
بتان ایشان را سجده نکرد گویند او را در دعا کرم الله وجهه
هم از آنجا گویند او را ابو طالب در ایام صغر وصیت کرده بود

که بر محمد باشی و هرچه ترا محمد بفرماید آن کنی علی ملازم او بود دیگر

رسول الله درآمد و پیغامبر عم در نماز بود علی رضی الله عنه پرسید

این چه میکنی و دران وقت سخن گفتن در نماز مباح بود پیغامبر

فرمود این را نماز گویند بندگی خدای تعالی بدین طریق کنند قوم

لیکن علی وصیت پدر را یاد آورد پیغامبر عم تلقین ایمان کرد

علی اجابت نمود و او ده ساله بود و بروایتی هشت ساله و بروایتی

دوازده ساله و بروایتی پانزده ساله و درین نیز اختلافست

کدام کس از صحابه اول ایمان آورد بعضی گویند خدیجه بروایتی

ابو بکر رضی الله عنه و بعضی گویند علی رضی الله عنه و در اکثر روایات است

بر سبقت اسلام خدیجه اتفاق است اختلاف بعد اوست بعضی

علما گویند احتیاط اولی آنست که گویم از مردان احرار اول

ابو بکر رضی الله عنه ایمان آورد و از کودکان علی و از زنان

خدیجه و از موالی زید بن حارثه و از بندگان بلال و از حبشی

لد بنی له همگی ایمان آورد ملازم پیغامبر عم بودی و چون پیغامبر
عم هجرت کرده چند روزی اورا در مکه بجای خود گذاشت تا
ودایع و امانات مردمان و وصایا که بروی بود عم بر ایشان
سپارد و آنگاه باهل خود بپیوندد علی رضی الله عنه همچنان کرد و
در مدینه به پیغامبر پیوست پیغامبر عم در شان قرب قرابت وی
با خود چنین خبر داد علی منی و انا من علی و لا یؤدی عنی الا انا او
یعنی علی از من است و من از علی ام و آنچه باو از من تعلق دارد همیش
من ادا کنم یا علی و سبب ورود حدیث آن بود که در آن سال که پیغامبر عم
ابوبکر را بحج فرستاد و بعد ازو اتفاق افتاد که نبذ عهد با مشرکان باید
کرد و سوره براءة که در آن آیه انما المشرکون نجس فلا یقربوا
المسجد الحرام بعد عامهم هذا و مثل این احکام دیگر بود بر مشرکان
باید خواند علی رضی الله عنه را ساخته کرد و این حدیث فرمود از آنکه
عرب را عادت بود آنچه میان ایشان از صلح و ابرام و نبذ عهد و

جز آن بودی جز رئیس قوم او نکردی یا کسی که به نسبت نزدیک وی
بودی از غیر ایشان قبول نکردندی و نیز از سعد ابی وقاص حدیثی
در از مرویست در آخر حدیث گفته که چون این آیه فرود آمد که تعالوا
ندع ابناءنا و ابناءکم و نساءنا و نساءکم پیغامبر مرتضی علی و فاطمه و
حسن و حسین را طلبید و گفت اللهم هؤلاء اهلی یعنی ای بار خدای
ایشان اهل منند و از زید ارقم رضی الله عنه حدیث طویل مرویست
در آن گفته که پیغامبر در میان مکه و مدینه بسر آبی فرود آمده بود که
آنرا خم میگویند آنجا ایستاده شد و خطبه کرد و خدای را حمد و ثنا غدیر خم
گفت و وعظ کرد بعده گفت دانا و آگاه باشید که من همچو شما
بشرم نزدیک است که رسول خدا بمن آید و من او را اجابت ×
کنم بدرستی که برای شما دو چیز میگذارم اول کتاب خدای تعالی که
در آن هدی و نور هست بدان عمل کنید و چنگ در زنید و بر آن
تحریص و ترغیب بسیار کرد آنگاه فرمود دوم اهل بیت منست

جز آن بودی جز رجس قوم ادا نکردی یا کسی که از ایشان نزدیک وی
بودی از غیر ایشان قبول نکردندی و نیز از سعد ابی وقاص رضی
در او مرویست در آخر حدیث گفته که چون این آیه فرود آمد که تعالوا
ندع ابناءنا و ابناءکم و نساءنا و نساءکم پیغامبر صلعم علی و فاطمه و
حسن و حسین را طلبید و گفت اللهم هؤلاء اهلی یعنی ای بار خدای
ایشان اهل منند و از زید ارقم رضی الله عنه حدیث طویل مرویست
در آن گفته که پیغامبر صلعم میان مکه و مدینه بسر آبی فرود آمده بود که
آنرا خم میگویند آنجا ایستاده شد و خطبه کرد و خدای را حمد و ثنا غدیر خم
گفت و وعظ کرد بعده گفت و اما و آگاه باشید که من همچو شما
بشرم نزدیک است که رسول خدا بمن آید و من او را اجابت
کنم بدرستی که برای شما دو چیز میگذارم اول کتاب خدای تعالی که
در آن هدی و نور است بدان عمل کنید و چنگ در زنید در آن
تحریص و ترغیب بسیار کرد آنگاه فرمود دوم اهل بیت منست

منت در شما میگذارم و گفت اذکّرکم الله فی اهل بیتی و سه بار
تکرار کرد یعنی خدای را یاد میدهانم شما را در حق اهل بیت خود که
ایشان را در رنج ندارید راوی را پرسیدند که اهل بیت پیغامبر
کیانند آیا زنان او اهل بیت او نه‌اند گفت هستند و لیکن
اهل بیت او کسانی اند که بر ایشان صدقه حرام شده است گفتند که
ایشان کیانند گفت علی و آل عقیل و آل جعفر و آل عباس و از
عمران حصین رضی الله عنه مرویست که گفت پیغامبر عم فرموده
است دوستی که علی از منست و من از علی ام و او مولای همه مؤمنانست
یعنی ولی و صاحب و معین ایشانست و نیز پیغامبر گفت عم هرکرا
من مولی باشم علی مولای اوست و مولی را بسیار معنی آمده است
چنانکه دوست و ولی و جز آن تاویل حدیث از شروح کتب احادیث
معلوم کردد اما مورد آنست که اسامه زید علی را گفت تو خوندکار
من نیستی خوندکار من جز رسول الله صلعم نیست آنگاه پیغامبر عم این

و محبت علی در دل مصطفی بجائی بود که عایشه را پرسیدند که
نزدیک پیغامبر علیه السلام کدام کس از زنان دوست‌تر بود گفت فاطمه
گفتند از مردان بگوی گفت علی و از بریده مرویست رضی الله عنه
پیغامبر فرمود علیه السلام که خدای تعالی مرا بدوستی چهار کس امر کرده
است و خبر داده که او ایشان را دوست میدارد گفتند یا رسول الله
نام ایشان بگوی فرمود علی از ایشانست و سه بار تکرار کرد و
گفت ابوذر و مقداد و سلمان و از انس رضی الله عنه مرویست
که گفت پیش پیغامبر علیه السلام جانوری پخته آوردند گفت خداوندا آنکه
دوستترین خلق تو باشد نزدیک من آور تا با من این
جانور بخورد آنگاه علی رضی الله عنه بیامد و با وی بخورد و از ابن
عمر مرویست رضی الله عنه که پیغامبر علیه السلام میان دو کس از
صحابه برادری داد علی رضی الله عنه گریه کنان بیامد و گفت
یا رسول الله میان یاران خود برادری دادی میان من و کسی

هیچ یکی بند دی پیغامبر صلعم فرمود تو برادر منی در دنیا و آخرت
و از سعد ابی وقاص رضی الله عنه مرویست که پیغامبر عم بغزوهٔ
تبوک بیرون آمد علی را در میان اهل خود خلیفه گذاشت علی گفت
یا رسول الله مرا میان کودکان و زنان میگذاری پیغامبر عم فرمود
یا علی ترا خوش نمی آید که از من بمنزله هارون باشی از موسی یعنی بجای
من باشی مگر همین است که بعد من نبی نباشد و از سهیل سعد رضی
الله عنه مرویست که پیغامبر عم روز خیبر گفت فردا این علم بر
کسی خواهم داد که خدای تعالی فتح بدست او داده است و او خدای را
و رسول خدای را دوست میدارد و خدای و رسول خدای او را
دوست میدارد چون شب در آمد مردمان میان خود حکایت میکردند
و در خوض آن بودند که پیغامبر عم علم بکدام کس خواهد داد چون
صبح شد همه بخدمت پیغامبر شدند و هر یکی امید داشت که علم بوی
خواهد داد آنگاه پیغامبر عم فرمود کجاست علی بن ابی طالب

گفتند یا رسول الله چشم وی به درد آمده است فرمود کسی بفرستید

او را بیارد علی رضی الله عنه بیامد پیغامبر علیه السلام آب دهن مبارک

بچشم وی بمالید در حال نیکو شد چنانکه گویی هیچ درد بوی نبود

پیغامبر علیه السلام علم بعلی داد علی رضی الله عنه گفت یا رسول الله با ایشان

قتال کنم مادام که اسلام آرند پیغامبر فرمود همبرین هیئت پیش

ایشان رو و ایشان را باسلام دعوت کن و خبر ده از آنچه

واجبست بر ایشان از حق الله و پیغامبر علیه السلام سوگند راند و گفت

بخدای اگر بواسطه تو یک تن هدایت یابد بهترست ترا از

ثواب و اجر آنکه صدقه کنی شتران سرخ را که آن اعز اموال

عربست و مراو را رضی الله عنه در غزا و قتال پیش پیغامبر علیه السلام

و بعد وی اخبار چندانست که لا تعد ولا تحصی با پیغامبر علیه السلام در

غزوه بدر و احد و خندق و بیعة رضوان و خیبر و فتح مکه و حنین

و طایف حاضر بود و در جنگ اعدا و را رضی الله عنه مآثر

معانرده زخم رسید فی الجمله اهل تواریخ را اجماع است که علی رضی الله عنه
درین مشاهد مذکوره که در آن باب احادیث وارد است و جمیع
مشاهد و غزوات دیگر جز تبوک که ذکر آن بالا گذشت با پیغامبر ع م
حاضر بود و ما بعد پیغامبر ع م چنانکه فتح بصره در عهد خلافت عمر رضی الله
عنه از دست او بود و قصه تقویت او در فتح عراقین هم در عهد
خلافت عمر مشهور است و نقل است که چون عمر را رضی الله عنه سفر
آخرت پیش آمد گفت هیچ یکی احق بامر خلافت ازین کسان نیست
که پیغامبر ع م رحلت کرد از ایشان خشنود بود و نام علی و عثمان
و طلحه و زبیر و سعد ابی وقاص و عبد الرحمن عوف گرفت سته
اصحاب شوری اینند که عمر رضی الله عنه وفات یافت و امر
خلافت شوری گذاشت میان ایشان علی رضی الله عنه از
خلافت محترز بود صحابه خلافت عثمان را قبول کردند بعد عثمان
هنوز علی میل بامر خلافت نداشت تا سعید بن مسیب گفت رضی الله عنه

[illegible]

چون افضل صحابه علی بود رضی الله عنه همه بر در علی آمدند و گفتند

ما ترا الخلافت قبول میکنیم که تو بر آن احق علی گفت رضی الله عنه

هر که را اهل بدر قبول کنند او احق باشد آنگاه همه جمع شدند

کسی نماند از صحابه و غیر صحابه که بر در علی نیامد چون چنین دید علی

رضی الله عنه بیرون آمد و بمسجد پیغامبر صلعم شد و بر منبر برآمد اول

کسی که برای بیعت بر منبر شد طلحه بود رضی الله عنه آنگاه دیگران

بیعت کردند ماه ذی حجه بود و سال بر سی و پنج از هجرت و

مدت خلافت او رضی الله عنه پنج سال بود درین مدت اموری

که انتظام یافته از فتح ولایات و ضبط اقالیم و قتال خوارج و

حروب کفار و جز آن در کتب تواریخ و اسانید مشهوره مسطور

است تا گویند چون علی رضی الله عنه بکوفه اندر آمد حکما و علمای

عرب گفتند لقد زینت الخلافة یعنی خلافت بسیار آراستی و ترا بدان

احتیاج نبود او بتو احوج بود و مناقب او رضی الله عنه از

چون افضل صحابه علی بود رضی الله عنه همه بر در علی آمدند و گفتند

ما ترا بخلافت قبول میکنیم که تو بر آن احق علی گفت رضی الله عنه

هر که را اهل بدر قبول کنند او احق باشد انگاه همه جمع شدند

کسی نماند از صحابه و غیر صحابه که بر در علی نیامد چون چنین دید علی

رضی الله عنه بیرون آمد و بمسجد پیغامبر محرم شد و بر منبر بر آمد اول

کسی که برای بیعت بر منبر شد طلحه بود رضی الله عنه انگاه دیگران

بیعت کردند ماه ذی حجه بود و سال بر سی و پنج از هجرت و

مدت خلافت او رضی الله عنه پنج سال بود درین مدت اموری

که انتظام یافته از فتح قلعجات وضبط اقالیم و قتال خوارج و

حروب کفار و جز آن در کتب تواریخ و اسانید مشهوره مسطور

است تا گویند چون علی رضی الله عنه بکوفه انور آمد حکما و علماء

عرب گفتند لقد زینت الخلافة یعنی خلافت بیارا آستی و نه بدان

احتیاج نبود او بتو احوج بود و مناقب او رضی الله عنه از

وازان بیشتر است که درین مختصر گنجد حدیثی چند که بالا ذکر رفت
اشارت وعبارت آن برای ادراک بعضی فضایل او رضی الله عنه
بسنده است و مانند این احادیث پیغامبر عم وآیات کتاب الله
در شان فضل او و نیز پیغامبر عم اورا بقتل او خبر داده بود که
انکه بقتل در آثار آمده است که علی رضی الله عنه دران سالی که
کشته شده آن سال و ماه و روز دانسته بود وازان خبر داده
چنانکه نقل است که عبد الرحمن ابن ملجم که یکی از خوارج بود یکسال باز
عزم بکشتن علی داشت و در کمین بود روزی که زخم بروی خواهد
انداخت او رضی الله عنه بکوفه بود روز جمعه هفدهم ماه رمضان
برای نماز صبح بیرون آمده بود اوز یعنی بط بروی بانگ کرد آنرا
از پیش دور میراندند گفت بگذارید که نوحه میکند چون علی رضی الله عنه
بمسجد رسید و در نماز شروع کرد عبد الرحمن ابن ملجم از عقب در آمد
تیغ زهرآلوده برمشابندوی زد چنانکه بدماغ وی رسید علی گفت

دان بیشتر است که درین مختصر گنجد حدیثی چند که بالا ذکر رفت
اشارت و عبارت آن برای ادراک بعضی فضایل او رضی الله عنه
بسنده است و مانند این احادیث پیغامبر ع م و آیات کتاب الله
در شان فضل او و نیز پیغامبر ع م او را بقتل او خبر داده بود که
انک مستقتل در آثار آمده است که علی رضی الله عنه دران سالی که
کشته شده آن سال و ماه و روز دانسته بود و ازان خبر داده
چنانکه نقل است که عبد الرحمن ابن ملجم که یکی از خوارج بود یک سال باز
عزم بکشتن علی داشت و در کمین بود در روزی که زخم بروی خواهد
انداخت او رضی الله عنه بکوفه بود روز جمعه هفدهم ماه رمضان
برای نماز صبح بیرون آمده بود او بزغبی بط بروی بانگ کرد آنرا
از پیش وی براندند گفت بگذارید که نوحه میکنند چون علی رضی الله عنه
بمسجد رسید و در نماز شروع کرد عبد الرحمن ابن ملجم از عقب در آمد
تیغ زهر آلوده بر پیشانی وی زد چنانکه بر دماغ وی رسید علی گفت

رضی الله عنه فزت و رب الکعبه یعنی سوگند به پروردگار کعبه که پیروز
یافتم آورده اند که علی را رضی الله عنه در نماز حالی و شغلی بود که اگر
او را در حرب زخم تیر رسیدی و پیکانی در اندام مبارک او مانده بودی
و کشیدن آن دشوار شدی در حالت نماز کشیدندی او را از آن
خبر نبودی گویند که چون عبدالرحمن تیغ گزارد علی تا در نماز بود
خون از وی جدا نشد و وضوی وی نشکست و او را از زخم خبر نبود
چون از نماز فارغ شد خون روان گشت آنگاه او را بخانه
آوردند او وصیت میکرد چون از وصیت فارغ شد گفت
السلام علیکم و رحمة الله و برکاته بعد از آن هیچ سخنی نکرد مگر لا اله
الا الله تا مقبوض گشت مدت عمر او شصت و سه سال بود آنگاه
حسن حسین و عبدالله جعفر او را غسل دادند و علی از بقیه حنوط پیغامبر
عم چیزی داشته بود بدان او را معطر کردند و بسه جامه کفن
کردند که در آن دستار و پیراهن نبود و بیاورد حسن رضی الله عنه جنازه

جنازه او نماز گزارد و شب یکشنبه وقت سحر بیست و یکم ماه مبارک
رمضان بقعری مدفون گشت و سال بر چهل بود از هجرت کرم الله
وجهه رضی الله عنه ذکر امیر المومنین حسین شهید دشت کربلا
رضی الله عنه آن نگین خاتم نبوت آن در دریای کرم و فتوت
آن سید جوانان جنان آن یکی از دو لولو مرجان آن سرو قصر
شهدا و قتیل الله آن سر لشکر قتلا سبیل الله آن مخزن اسرار
محبت آن راز دار بلا بالای حضرت آن همای فضای محبت و
شهباز عشق آن سیمرغ قاف معرفت و مقتول تیغ ناز عشق
آن گل گلشن جلالت آن ریحان چمن رسالت آن مبتلا و حریق
نار بلا امیر المومنین حسین شهید دشت کربلا رضی الله عنه سبط
رسول اکرم بود و مشهود بجنت و مبشر بدان از حضرت رسالت
فرمود الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة و از درستی قدم
اوی چه توان گفت که همه اهل این صناعت بر این

اجماع و اتفاق است و خود دین و اسلام و راه بحق هرکه
از خاندان او یافته است او را در معاملات این کار و مقامات
این طریقه شانی عظیم است و کلمات لطیف در بیان اسرار
رموز حقایق از و منقولست چنانچه گفت اشفق الاخوان
علیک دینک یعنی شفیق ترین برادران بر تو دین تست از آنچه
نجات مرد در متابعت این بود و هلاک در مخالفت آن و
در اعمال اهل هر جهان بود که محدثان گویند و کان الحسین فاضلا کثیر
الصلوة والصوم والصدقة وافعال الخیر جمیعا و او رضی الله عنه
بیست و پنج بار بحرم محترم کعبه پای پیاده رفته و حج کرده بود و
اخلاق او از صفات و از ایثار و سخا و کرم و وفا و شمایل دیگر
آنرا احتیاج بشرح و بیان نیست که او رضی الله عنه پرورده خوان
نبوت و گوهر کان رسالت بلکه خلاصه آن معدن بود و او
مرجع جمله مشایخ است تا شجره های مشایخنا با جمعهم بدو میرسد و آنکه

و آنکه شجره بعضی پیران بخواجه حسن بصری رحمة الله علیه میرسد
و از آنجا بعلی رضی الله عنه غالبا بواسطه حسین خواهد بود نه بی واسطه
در کتاب سبیل فیه مسامحت افتاده است والله اعلم و آنچه بعضی گویند
تولد حسن بصری در عهد خلافت عمر بود و او علی را رضی الله عنه دریافته
بود و صحبت نه پیوسته است چه علمای کبار برین معنی تصریح کرده اند
چنانچه شیخ محی الدین نووی در کتاب تهذیب الاسماء و اللغات
در تاریخ میلاد حسن بصری میگوید ولد الحسن لسنتین بقیتا من خلافة
عمر رضی الله عنه و قیل انه لقی علی ابن ابی طالب لم یصح و در ذکر منشاء
حسن بصری میگوید قال ابو زرعه لم ار من لم یصحب النبی علیه السلام
اشبه من الحسن نقلست روزی مردی نزدیک حسین آمد و گفت باصحابه
ای پسر رسول خدا مردی درویشم و اطفال دارم مرا از قوت
امشب می باید حسین او را گفت بنشین که ما را رزقی در راه است
تا بیارند پس ساعتی از رفت برنیامد پنج صره از زر دینار از نزد ساعتی

معاویه بیاوردند و در هر صره هزار دینار و گفتند که معاویه می‌گوید

عذر می‌خواهد و می‌گوید این مقدار در وجه کهتران صرف فرماید و

خدمتی نیکوتر از این بجا آرم حسین رضی الله عنه بشارت بران

درویش کرد آن هر پنج صره بدو داد و از وی عذر خواست که

بس دیر ماندی و سخت اندک عطائی یافتی اگر من دانستمی که این مقدار

هست ترا انتظار نفرمودمی ما را معذور دار که ما اهل بلائیم و از

همه راحات دنیا باز مانده ایم مرادهای خود گم کرده زندگانی براد

دیگران بسر می‌بریم و فضایل و مناقب وی رضی الله عنه در شهرت

بغایتی است که بر هیچکس از امت پوشیده نیست و او قرشی هاشمی

است رضی الله عنه و کنیت او ابو عبدالله و او را در حیات مصطفی

عم و بعد از وی یا ابن رسول الله می‌گفتند و او و برادر او حسن

رضی الله عنه پیغامبر عم را یا ابت گفتندی و علی را رضی الله عنه

بنام می‌خواندند و آنچنان بود که پیغامبر عم پرستاران ایشان را فرموده بود

دمی بودند چون ابنای حدیث یعنی ایشان هر دو پسران مشهوراند
تمام این حدیث بیشتر ذکر کرده آید و مادر او فاطمه بنت محمد رسول الله
صلعم سیدة نساء اهل الجنة بذکر نسب حسین و فضایل فاطمه رضی الله
عنها حاجت نیست از آفتاب چه جای شرح و بیان است و اورا
چه جای احتیاج بنشان حسین رضی الله عنه بعد هجرت چهارم سال
پنجم ماه شعبان بمدینه مبارک متولد گشت و بکنار رسول صلعم و در نظر
شفقت وی تربیت یافت و او و برادرش حسن شب و روز با
رسول صلعم می‌بودندی تا اگر گاهی بخانه مادر رفتندی فرمودی یا فاطمه
پسران مرا بطلب آنگاه ایشان را بوسیدی و کنار گرفتی و فرمودی
ایشان هر دو ریحان منند از دنیا و از اسامه رضی الله عنه مرویست
که گفت شبی بحاجتی پیش پیغامبر صلعم رفتم بیرون آمد و خود را بچیزی بسته
بود چون از عرض غرض خود فارغ شدم گفتم یا رسول الله آن
چیست که خود را بدان پیچیده آنگاه پیغامبر صلعم کشف کرد دیدم

برشت وی حسن و حسین بوده اند فرمود ایشان هر دو پسران
منند و پسران دختر منند خداوندا من ایشان را دوست
میدارم تو نیز ایشان را دوست میدار و هر که ایشان را دوست
میدارد او را هم دوست دار و اکثر اوقات پیغامبر عم دست
حسن و حسین گرفتی و همچنین دعا کردی و احادیث بسیار و آثار
بیشمار در باب ایشان و اهل بیت منقولست چنانچه بعضی از آن
در ذکر علی رضی الله عنه بالا گذشت و نیز بسی احادیث و اخبار
مشهورست که مخصوص بحق حسین است رضی الله عنه چنانکه از علی
رضی الله عنه مرویست که گفت پیغامبر عم فرمود که حسین از منا
ست و من از حسینم هر که حسین را دوست دارد خداوندا
او را دوست دارا د حسین سبطی است از اسباط و سبط را
معنی بسیار است چنانکه قبیله و درخت و امت و فرزند و نیز خواص
و اولاد را گویند و هر یک معنی در حدیث محتمل است و از غیر خطا نیست

آمده

خطاب رضی الله عنه مرویست که گفت روزی بنزد پیغامبر
علیه السلام شدم دیدم که حسین را بر پشت خود نشانده و رشته در
دهن گرفته و یک سر رشته بدست حسین داده بود بر او حسین
بزانو میرفت چون من آن بدیدم گفتم نیکو شتریست شتر تو
یا ابا عبد الله پیغامبر علیه السلام گفت نیکو سواریست او یا عمر و آن از
غایت محبت بود و از ذکر فضایل او رضی الله عنه همین قدر کفایتست
است که او محبوب جان محمد رسول الله و میوه دل حبیب الله بود
علیه السلام و از انس مالک رضی الله عنه مرویست که گفت پیغامبر علیه السلام را
پرسیدم از همه اهل بیت تو کدام ایشان نزد تو محبوب ترست
فرمود حسن و حسین و از بریده رضی الله عنه مرویست که گفت
پیغامبر علیه السلام بر منبر خطبه میگفت ناگاه حسن و حسین پیراهنهای
سرخ پوشیده پیدا شدند و از خردی میافتادند و میخیزیدند
پیغامبر علیه السلام از منبر فرود آمد و ایشان را بر گرفت و بالای منبر برد

و پیش خود داشتند پس گفت صدق الله انما اموالکم و اولادکم

فتنة یعنی خداوند تعالی راست گفت که مال شما و فرزندان شما

فتنه شمااند این هر دو کودکان را میدیدم که می آمدند و می لغزیدند

مرا صبر نماند که کلام تمام کنم تا قطع حدیث کردم و ایشان را

با خود بر آوردم و محبت مصطفی علیه السلام بجایی با ایشان بود که آورده اند

چون او را عم میل دل بحسن و حسین غلبه آورد جبرئیل بیامد و

گفت فرمان میشود دل بر ایشان منه که حکم ما برین رفته است که

یکی را از زهر هلاهل بآخرت بریم و دویم را از زخم نیزه و تیغ هلاک [illegible]

جگر پاره کنیم گویند از آن گاه که جبرئیل خبر این تیر بلا غیرت

ز شست قبضه قضا و قدر بسوی آن شاهزادگان گشاده

بمصطفی علیه السلام رسانید هر وقت که نظر مبارک او بر ایشان افتادی

زبان ناوک جگر دوز در دل خلیدی و گفتی رضینا بقضائک و حمد

معلوم است که از آثار آن غیرت بر ایشان چه رسید تا آورده اند

و نقلست که حسن را رضی الله عنه چند بار زهر دادند کار نمیکرد
آخر زهر اثر کرد حسین را و اهل بیت را رضوان الله علیهم طلبید
و وداع کردن گرفت حسین رضی الله عنه پرسید چیست یا حسن
گفت من زهر خورده ام چند بار مرا زهر چشانیده بودند اثر
نکرده بود این بار آن بار راست که مرا به رسول خدای پیوندد حسین گفت
یا حسن میدانی که کدام کس ترا زهر چشانیده فرمود میدانم گفت نام
وی بگوی حسن گفت مادر من فاطمه غماز نبود و پدرم علی غماز نبود من
چون غمازی کنم پس بجوار رحمت حق پیوست القصه حسین بعد وفات
حسن رضی الله عنه ده سال در صدر حیات بود و درین مدت کار او
جز رنج و بلا کشیدن نبود تا آورده اند چون معاویه بمرد و یزید
ملک او قرار گرفت روز بروز همی بشام متغلب گشت و امیر یزید که
در مدینه بود بحسین رضی الله عنه طلب بیعت کرد و بعضی شیوخ صحابه
جمع در ملا قرشیه بودند منهم عبد الله بن عباس رضی الله عنه با حسین گفتند

که حسن رضی الله عنه با معاویه صلح بدان شرط کرده بود که بعد از وی

امر خلافت بخاندان نبوت باز گردد و یزید خلافت بتغلب و

ظلم گرفته است یا ابن رسول الله ما با تو بیعت میکنیم و چون این خبر

بلشکر مسلمانان برسد نزد الفرصت خواهند کرد و شیوخ صحابه با حسین

بیعت کردند و او بر نهج شرع خلیفه گشت چه بیعت اشراف برای

صحت خلافت و امامت کافی است و یزید را معاویه استخلاف نکرده

بلکه گویند وصیت کرده بود که امر خلافت بخاندان نبوت بگذارد

و بیعت اشراف تمام نبود چه وی در دمشق بود و اشراف در مدینه

و همین معنی در کتاب تبصرة الادلیا مسطور است چون مزاحمت امیر

بسیار شد حسین رضی الله عنه به اهل کوفه نامه نوشت و نوشت

تا او را در کفایت یزید یاری دهند اهل کوفه جواب نوشتند که امیر المؤمنین

علی پدر تو دار الخلافه کوفه کرده بود یا ابن رسول الله اگر تو در کوفه

بیایی ما ترا یاری کنیم و شر یزید را کفایت کنیم حسین رضی الله عنه

رضی الله عنه با جماعتی به مشورت کرد ایشان گفتند بیرون آمدن از مدینه
مصلحت نیست که هیچ جایی برابر مدینه نباشد چون از دست
حق بر جنیفی رفته بود همان پیش آمد و حسین از مزاحمت امیر مدینه
که طلب بیعت میکرد تنگ آمده بود عزیمت سوی کوفه جزم کرد و در
مرقد مصطفی علیه السلام رفت و گفت چنانک پیشگاه عن اختیار یا
مذ متوکل العقد و تربت مبارک و صحابه و اهل مدینه را وداع کرد و
با ام سلمه و اهل بیت خود از مدینه مبارک روی بکوفه آورد و خبر
انتقال حسین رضی الله عنه بر یزید رسید عبید الله زیاد و عمر سعد
شمر لعین را با لشکرهای گران نامزد کرد تا راه بر ایشان مسدود
و بند کنند و اگر گرفتند و حسین رضی الله عنه بدشت کربلا رسیده بود
که آن زمین عراقست همانجا فرود آمد و بآن بی آبی با ایشان
جنگ میکرد تا شب عاشورا که آن شب جمعه نیز بود و حسین رضی الله عنه
حضرت رسالت را صلی الله علیه و سلم بخواب دید که میفرماید ای فرزند

امتان بی مهر من قصد کشتن تو کرده اند بشتاب و نزد من آی که من و علی
فاطمه و حسن در آرزوی لقای تو ایم و همچنین هر یکی از برادران حسین و
اهل بیت او پیغامبر را و پدران و مادران خود را بخواب می دیدند که
میگفتند عجلوا عجلوا الرحیل الینا قریب گویند حسین چون رسول
خدا را بخواب دید گفت یا نبی الله مرا با خود ببر که از دست جفای
امتان تو در مانده ام پیغامبر گفت صلعم یا قرة عینی ان لک فی الجنة
درجة لا تنالها الا بالشهادة یعنی ای روشنی چشم من برای تو در
بهشت درجه آراسته اند تا تیغ جفای دشمنان بر سر و روی نازنین
نخوری بدان درجه نرسی و نیز از سلمی رضی الله عنها روایت است که گفت
بر ام سلمه رضی الله عنها در آمدم و او گریه میکرد گفتم چرا گریه میکنی گفت
رسول را صلعم در خواب دیدم که سر و ریش مبارک گرد آلوده داشت گفتم
چیست ترا یا رسول الله گفت شهدت قتل الحسین انفا و در اخبار
آمده است قتل الحسین بن علی یا فلذة کبد البتول و یا قرة عین الرسول

۷ ابی رسولکم بعث بنا ح ومکه و نیشباح عدنک فقال قتیل مظلوماً وجدی

بابت مهموماً و رأى کان بالامس مسروراً فلولم اسالک طی نعیهم لکنت فیهم
ملوما انگاه چون صبح عاشورا که صبح قیامت ایشان بود بدمید اهل بیت
رسول گرسنه و تشنه برخواستند تیمم کردند و نماز بگزاردند و اسلحه در
پوشیدند یکان یکان فرزندان خاندان بمیدان میرفتند غزا های
پسندیده میکردند و شهید میشدند تا در بعضی قصص آورده اند که هفت
برادر و بیست و سه پسر و شش برادرزادگان حسین پیش حسین جانبازی نمودند
و چنین شهید شدند علی اصغر که دیگر از زین العابدین گویند از همه خورد سال و
بیمار بود و حسین رضی الله عنه بمستورات گفت اگر توانید او را نگاه دارید
که یادگار رسول الله صلعم بر شما بماند انگاه حسین اسپ در میدان تاخت و
بآواز بلند گفت هرکه مرا شناسد شناسد و هرکه نشناسد الحال بشناسد
منم حسین علی مرتضی و سخنی چند بر سبیل وعظ و نصیحت برایشان گفت
ایشان ازان فعل بد خود باز نه ایستادند بجنگ مشغول شدند زخمی بر کام مبارک او

رسید از راست درگذشت و بسعادت شهادت پیوست و بتحقیق پیوسته
آنجا پیوست شصت و یک سال از هجرت گذشته و شصت و دوم در آمده بود
و بعد ازان بر اهل بیت او گذشت آنچه گذشت که آنرا شرح نتوان داد
وآن خود گذشت وای بران بیچارگان که این داغ ملامت تا حشر بماند
مانند شعر ویل لمن شفعاؤه خصماؤه والصور فی نشر الخلائق ینفخ
لا بد ان ترد القیامة فاطمة و قمیصها بدم الحسین ملطخ و مشهد
تربت وی مشهور و زیارتگاهی معظم و مشرف است و بعد این واقعه
صعب در اطراف عالم درد و اندوه بمسلمانان رسید یافت و مرثیه بسیار
نوشتند و قصه مخالفت قوم با حسین و سبب این حروب و جفای ایشان
بر خاندان نبی معروف و مشهور است و کتب مطول بشرح و بسط آن
ذکر آن در اینجا مناسب نیست و متروک ازینجا و اما آنچه لایق بدینجا باشد
آنست که گفته اند تا حق ظاهر بود خلق را اجتماع با او بود چون حق
مغفول شد شمشیر کشید صاحبان غرض برای افراحی بر او هجوم کردند

مگر شما خبر ندارید که گفته‌اند در طور شریعت ولند عالم عبودیت

مسعود آیه حقیقت است چنین توانند بود که آن پاکباز ازین طالبان

در طلب رضیت محبان حضرت بودند و در طور محبت محب را پیش احکام

محبوب جز رضیت نبود در عالم عبودیت همه نور رخصت است و در عالم عشق

همه که رخصت و در عالم عبودیت همه دلداری است و در عالم عشق همه جگر

خواری در عالم عبودیت همه نیاز است در عالم عشق همه ناز ناگاه

سلطان عشق خنجر لاابالی از نیام غیرت برکشید و محبان حضرت

بگردن خواست آن عاشقان جانباز سر انداختند مغفر را از سر

بیفکندند و مراد خود را فدای مراد محبوب ساختند و سر تسلیم پیش نهادند

مصرع فکان شان نبود مگر تیغ ناز عشق ؛ شهسوار عشق در میدان

افزایش جولان مینمود و شمشیر و تیره ناز خون آن نازنینان — اراوت

بی‌غیرت بالاعبار که نظران فضول بزبان حال میگفت رباعی

عشق تیغ بود همیشه در کشور ما ؛ میان عود بود همیشه در مجمر ما دهری

سرها در کنند در راز بر طشتها دست کشیم تو بنداری که سرها و آن سلاطین
همت که مراد دوست بر مراد خود برگزیده بودند حکم او را بجان امتثال
مینمودند و هر یکی از ایشان میگفت بیت والله که گر بکشندم و هم جان
عزیزم گر کشته شوم به تیغ خون ریز تو من و جان عزیز را در راه
حق میباخت و سر را گوی میدان محبت میساخت و خود مجان
همیشه تا ابدالآباد در آرزوی جان باختن و تن را فدای راه او
ساختن باشند که حتی نقتل فی سبیلک مرة اخری بیت گر دست دو
هزار جان بنم در پای مبارکت فشانم ذکر امام زین العابدین
رضی الله عنه آن قبله اولیای تابعین آن قدوه اصفیای اربعین
آن غنچه خدیجه کبری آن نور دیده فاطمه زهرا آن پیشوای شریعت
و طریقت آن مقتدای معرفت و حقیقت آن طاوس بوستان
حرم و طس آن یاسمین گلستان طه و یس آن منبع مقام حکمت
آن امین و امام سنت آن شمع جمع خاندان رسول ثقلین چشم و چراغ

چراغ دودمان بتول آل مرتضی مرجع اولاد علی آن مطلع انوار احفاد
نبی آن ثمرهٔ شجرهٔ عین آل اخیار علی اصغر زین العابدین رضی الله عنه
مقدم اصحاب طریقت و معظم ارباب حقیقت و متعبدترین اهل زمان
خود بود و بعضی صحابه رضوان الله علیهم نخست کسی که از احوال و مقامات
این طایفه سخن گفت و از مواجید و کرامات ایشان خبر داد و کار
و علوم ایشان را بقول و فعل آشکارا کرد او بود رضی الله عنه و
او از تابعین است صحابه عظام را دریافته و از ایشان علم شنیده بود
چنانکه بود از حسن بن علی رضی الله عنه و ابن عباس و ابن مسعود و ابو رافع
و سعید بن جبیر و از ازواج عایشه و ام سلمه و حفصه رضوان الله علیهم اجمعین
و او رضی الله عنه مشتهر گشت به حقایق و اسرار بود و کلمات لطیف از
وی منقول است چنانکه آورده اند که از وی پرسیدند که سعیدترین
دنیا و آخرت کیست گفت من اذا رضی لم یحمله رضاه علی الباطل و
اذا سخط لم یخرجه سخطه عن الحق یعنی نیکبخت آنست که چون راضی

بود بر باطل به راضی شود و چون بخشم تو نشستن از حق بیرون نهد

نیارد و در علم حقایق بجائی بود که از رسته خود در دین جمله خبر دارد

که ازین ابیات مفهوم است شعر

ورب جوهر علم لو ابوح به

لقيل لي انت ممن يعبد الوثنا ولاستحل رجال جاهلون دمي

يرون اقبح ما ياتونه حسنا. يعني بسيار جوهر علم است که اگر اظهار کنم

آنرا ابر اینه گفته شود مرا که تو از بت پرستانی و هر اینه حلال گردانند

مردمان جاهل خون من و بینند قبیح هر آنچه بیارند آنرا احسن

یعنی آن اقبح خود را احسن دانند و مرا بکفر و بت پرستی نسبت

کنند و از اکثر صحابه کرام رضوان الله علیهم همین نهج منقول است

چنانچه عبد الله بن عباس رضی الله عنه گفت اگر تفسیر این آیه

کنم ان ربكم الله الذي خلق السموات والارض في ستة ايام

ثم استوى على العرش رجمتموني هر صحابه مرا سنگسار کنند و

ابو هریره گفت اگر شرح این آیه کنم که الله الذي خلق سبع سموات

رسانید بین الارض مثلهن یتنزل الامر بینهن لتعلموا ان الله
علی کل شیء قدیر لکفر نمودنی یعنی خلق مرا کافر خوانند رضوان الله
علیهم اجمعین قیام وی علی بن حسین بن علی است رضی الله عنهم
والده او علی اصغر خوانندی و کنیت وی ابو محمد است و ابو الحسین
ابو بکر نیز گویند و معروف بزین العابدین بود و او را زین العابدین
بدان گفتندی که او رضی الله عنه مشابه ترین همه مردمان بود
باهل بیت رسول علیه السلام قولاً و فعلاً و خلقاً و [illegible] و احوالاً و مادر وی
بنت یزدجرد شهریار بود و او هاشمی مدنی است و مولد و منشاء
او مدینه مبارک است و در تاریخ میلاد [illegible] رضی الله عنه اختلاف است
محمد صالح ترمذی رحمه الله تولد زین العابدین و زهرا رحمهما
الله تعالی در یک سال بود سنه خمسین من الهجره و یعقوب
سفیان گفت رحمه الله تولد هر دو سی و سیوم سال بود و از
سه سنه زمین حول زین العابدین هنگام شهادت امیر مؤمنین [illegible]

رضی الله عنه بیست و هفت ساله بود زیرا که حسین رضی الله عنه

شهید گشت و سال بر شصت و یک بود از هجرت و بر این قول که

تولد او پنجاهم سال از هجرت بود یازده ساله بوده باشد هم

حکم صحبت پدر ایمه و خلافت وی از امیر المومنین حسین رضی الله عنه

درست باشد و این از بهر آن سخن گمانی گفته شد که در روایتها

و خلافت وی از پدر بسبب صغر سن او سخن گویند و او رضی الله عنه

اکرم و افضل اقران بود تا یحیی انصاری گفت رضی الله عنه هو

افضل هاشمی رأیته فی المدینة یعنی او را فاضلترین همه هاشمیان

یافتم بمدینه و زهری گفت لم ادرک بالمدینة من هو افضل منه

یعنی در مدینه کسی را نیافتم که او از وی فاضل بود و حماد زید

گفت رضی الله عنه کان افضل هاشمی ادرکته یعنی زین العابدین

فاضلترین هاشمی بود که دریافته بودم تا بعین وی را بر

جلالت وی در همه چیز اجماعست و او رضی الله عنه از جدات

شنیدست

می‌داشت سخن فصیح اللسان بود و کلام او را علوی نام است
گفت که بعد شهادت امام حسین رضی الله عنه و برادران
و برادرزادگان و پسران وی اهل بیت ایشان را بر صفتی بدمشق
روان داشتند که ذکر آن نه لایق حال آن کتاب است مخدرات
باشد زین العابدین خورد سال بیمار میان ایشان بود
هیچ مردی بجز وی نبود که بر ایشان قیم بود چون اینها را
بدمشق در آوردند یکی وی را گفت کیف اصبحتم یا علی و یا
اهل بیت الرحمة قال اصبحنا من قومنا بمنزلة قوم موسی من
آل فرعون یذبحون ابناءهم ویستحیون نساءهم فلا ندری
صباحنا من مسائنا هذا من حقیقة بلائنا یعنی بامدادان چون
یا علی و یا اهل بیت رحمة گفت بامداد ما از جفای قوم خود
چون بامداد قوم موسی بود از بلاء قوم فرعون که فرزندان
ایشان را بکشتند و زنان ایشان را برده کردند تا نه ما بامداد

می‌شناسیم و نه شبانگاه و دین از حقیقت بلای ماست و از
اصمعی منقولست که گفت بسوی خانه کعبه و زیارت روضه مقدس نبی
عزم بیرون آمده بودم شبی مقمر بود گرد کعبه معظمه طواف
میکردم ناگاه آوازی حزین و با رقت شنیدم دلم نماند تا
سمت آن آواز شدم جوانی نیکوروی پسندیده شمایل که در رو
همه آثار خیر ظاهر بود و دو گیسو کرده دیدم که او آستانه کعبه گرفته
میگفت یا سیدی و مولائی چشمها بخفت و ستارگان فرو رفتند
و تو زنده و پاینده بار خدایا پادشاهان درهای خود می‌بستند
و پاسبانان بر درهای خود بگماشتند و در تو برای سایلان گشاده
است محتاج گناهکار و سایل نیازکار بر در تست ای اجابت
کننده درماندگان امیدوار رحمت تو ام یا رحیم یا کریم و چند
بیتی طریقه مناجات بتضرع و زاری بگفت آنگاه سر برآورد
و سوی آسمان دید و میگفت الهی سیدی و مولائی اگر مطیعم

فبلغتم بتوفیق تو پس ترا است منت بر من و اگر عاصی ام بجهل خویش
پس ترا است حجت بر من باظهار منت خویش بر من خود با شمار
رحمت خویش بر من بنظر رحمت بر من انداز و مرا بیامرز و محروم
مگردان فردا از دیدار جد من و روشنی چشم من که او حبیب تست و
صفی تست و نبی تست محمد مصطفی صلعم در دار کرامت انگاه چند
بیتی دیگر با فصاحت و بلاغت تمام انشا کرد پس گفت یا سیدی
و مولای نیکی بندگان نزد تو مسرت نیارد و بدی ایشان ترا مضرت
نکند یا کریم کرم کن بر من باز ابیاتی چند با کمال نیاز بگفت و همانرا
بزاری تمام تکرار میکرد و میگریست تا بیهوش شد و بیفتاد من
نزدیک او شدم و دیدم زین العابدین بود سر او را بکنار خود
نهادم و بر گریه او بگریستم چندانکه قطرات اشک بر روی مبارک
او افتاد و بهوش باز آمد پس دیده باز کرد و گفت کیست آنکه
مرا باز داشت از ذکر مولای من گفتم من اصمعی ام یا سیدی

این گریه و چندین زاری و تو از اهل بیت ﷺ هدی و از معدن

نبوت و رسالتی خداوند تعالی شما را میگوید انما یرید الله لیذهب

عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا چون این بگفتم بجواب

بنشست و گفت هیهات بو رستی که خدای تعالی بهشت برای

مطیع آفریده است اگرچه بنده حبشی باشد و دوزخ برای عاصی

آفریده است اگرچه شریف قریشی باشد یا اصمعی نشنیده آنچه

خداوند گفت فاذا نفخ فی الصور فلا انساب بینهم یومئذ

ولا یتساءلون اصمعی گوید چون چنین دیدم این کلمات از وی

بشنیدم او را رضی الله عنه بر حال خود بگذاشتم و بگذشتم

مناجات بنظم و نثر بزبان تازی بغایت فصیح و نیک مذوق و

با لطافت است آنچه نثر بود بپارسی آورده شد و آنچه نظم بود

از بهر محافظت شرط اختصار متروک افتاد و او رضی الله

عنه در اخلاق سنیه و اوصاف مرضیه شمایل حمیده و خصایل

فضایل گزیده از کرم و احسان و فتوت و ایثار رفیع القدر بود
نقل است که هشام عبدالملک مروان سالی بحج آمده بود در طواف
میکرد خواست تا حجر اسود را ببوسد از هجوم خلق راه نیافت
بر منبر رفت خطبه میکرد زین العابدین بمسجد آمد طواف کرد چون
نزدیک حجر رسید مردمان تعظیم او کردند و حجر را خالی کرده دادند
تا او استلام کرد مردی از اهل شام چون آن هیبت بدید هشام را
گفت یا امیرالمومنین ترا بحجر راه ندادند که امیرالمومنین توئی آن
جوان خوبروی که بود چون وی بیامد مردمان همه از حجر برمیدند و
بجای مرا و را خالی کردند هشام گفت من او را نشناسم و مراد او
بدین آن بود تا اهل شام مرا او را نشناسند و بدو توجه نکنند و
با نارت وی رغبت ننمایند فرزدق شاعر آنجا ایستاده بود گفت
من او را شناسم گفتند آن کیست یا ابا فراس ما را خبر ده که سخت
مهیب جوانی با روی چو قمر و خد منور دیدیمش فرزدق گفت شما گوش

دارید تا شمه او را صفت کنم و نسبت وی بگویم آنگاه قصیده

در مدح وی هم آنجا انشا کرد بعضی ازان ابیات که گفت شعر

هذا الذی تعرف البطحاء وطأته * والحل یعرفه والبیت والحرم

هذا ابن خیر عباد الله کلهم * هذا التقی النقی الطاهر العلم * هذا

ابن فاطمة الزهراء ویحکم * وابن الوصی علی خیرکم قدم * ینشق نور

الدجی عن نور طلعته * کالشمس تنجاب عن اشراقها الظلم

یکاد یمسکه عرفان راحته * رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم

من معشر حبهم دین وبغضهم * کفر وقربهم منجی ومعتصم * ان

عد اهل التقی کانوا ائمتهم * او قیل من خیر اهل الارض قیل هم

و بسیار ابیات دیگر مانند این است که در مدح وی بگفت و اهل

بیت پیغمبر را بستود هشام با وی خشم کرد و فرمود تا او را

بعسفان محبوس کردند و آن منزلیست میان مکه و مدینه

این خبر بعینه چنانچه بود بزین العابدین رسانیدند دوازده

دوازده هزار درم بروی فرستاد و گفت او را بگوئید یا ابا فراس
ما را معذور دار که ما ممتحنیم و بیش ازین چیزی موجود نداشتیم که
بفرستادمی فرزدق آن سیم باز فرستاد گفت یا پسر پیغامبر خدای
من از برای مال و شعاید بسیار گفته ام و در ان دروغ بسیار آورده
و این ابیات مر کفارت بعضی را از ان برای خدا و محبت پیغامبر
گفته ام چون پیغام او بزین العابدین بردند گفت باز گردید
این سیم باز برید و بگوئید یا ابا فراس اگر ما را دوست داری
میپسند که ما باز ستانیم آنچه یکبار داده باشیم و از ملک خود بیرون
کرده انگاه فرزدق آن سیم قبول کرد و او را رضی الله عنه مناقب
بسیار است و فضایل بیش از آنکه درین مختصر گنجد و بعد حسین
از پسران وی رضی الله عنه غیر زین العابدین هیچ یکی نمانده
بود و مراد را هشت پسر شده و دختری نبود و از ان هشت پسر
چندین شده بیشد که جمله شرفای حسینی که در اطراف عالم و اکناف

جدا شد از پیشانی و وفات وی به مدینه مبارک بود و دفن بگورستان
بقیع و سال بر نود و چهار بود از هجرت و آن سال را سنة
الفقها گویند از کثرت رحلت فقهای امت اندر آن سال رضی
الله عنه و عن ابویه اجمعین ذکر امام محمد باقر رضی الله عنه
آن عالم عامل آن عارف کامل آن نور علی مرتضی آن نور دیده
مصطفی آن نخبه جهان قدس آن متمکن مقام انس آن افضل
فقهای امت آن اعلم علمای کتاب و سنت آن واقف اسرار
شریعت آن سید ابرار طریقت آن سرو چمن کرم و فتوت
آن در درج احسان و مروت آن کریمی که بسیار فقیر را
از ایثار او و آن جوانمردی که فتح ابواب غنیمت خلق کار او
آن مکرمی که پیشه او سنت مفاخر امام راستین ابو جعفر محمد باقر رضی
الله عنه از اجله فقهای مدینه و امام متفق علیه بود و در ورع
تقوی شانی عظیم داشت و او از تابعین است که جابر و انس

انس بن مالک را رضی الله عنهما دریافته و از کبار تابعین و ائمه
ایشان علم شنیده چنانکه پدر وی علی اصغر زین العابدین و
ابن مسیب و ابن حنیفه رضی الله عنهم اجمعین و از وی اشارات
لطیف در کتاب و سنت و کلمات عالی منقولست چنانکه در تفسیر آیه
فمن یکفر بالطاغوت و یومن بالله گفت ما شغلک عن مطالعة الحق
فهو طاغوتک یعنی هر چیزی که باز دارنده تو باشد از مطالعه حق
بت راه تست و مثل این دقایق رموز و لطایف اشارات
از وی بسیار منقولست و او را آیات و کرامات ظاهر بود و بیشتری
از آن مشهور است چنانکه آورده اند که پادشاه عصر قصد هلاک
وی کرد و او را آوردن فرمود چون وی پیش ملک بیامد ملک وی را
تعظیم کرد و عذر خواست و هدیه پیش آورد و او را باز گردانید
گفتند یا ایها الملک قصد هلاک وی داشتی معامله تو با وی دگرگونه
دیدیم گفت چون او نزدیک من آمد بر چپ و راست وی دو شیر

دیدم مرا میگفتند اگر تو قصد وی کنی ما ترا هلاک کنیم و مانند این
فضایل و کرامات وی بسیار است و او محمد بن علی بن حسین
بن علی قریشی هاشمی مدنیست و کنیت او ابو جعفر بود رضوان الله
علیهم اجمعین و نام مادر وی ام عبد الله بود و او دختر امیر المؤمنین
حسن بن علی بود رضی الله عنه و مولد و منشاء او مدینه مبارکست
و او را باقر لقب از آن گفتندی که باقر در لغت شق کننده را
گویند چنانچه علم را بشکافته و اصول آن شناخته چون با
آن دریافته بود و از تبحر علم و سیادت و فضایل او و خصلت
شمایل او به بیان چه حاجت چه شرف ذات او همین
بس است که رسول خدا برابر است شعر اللهم کل بکرمة
قول رزونا قبل جدهم الرسول نقل است که در فراق
آبا خود یعنی حسین و قتیلان کربلا شبها گریستی یکی از ملازمان
صحبت وی مر او را گفت یا سیدی و سید مولائی و آبائی چند

چند گریستی و ناله و خروشی کفت ای دوست یعقوب را یک یوسف
گم شد چندان بگریست که چشمها سپید کرد و من هژده کس را با
بدست خود گم کرده ام کم از آن کریم و هم از خواص وی یکی روایت
کرد که چون لختی شب بگذشتی و وی از وظایف و اوراد فارغ شدی
باواز بلند زاری کردی و مناجات کفتی الهی و سیدی شب در آمد
و ولایت تصرف ملوک بسر آمد و ستارگان بر آسمان هویدا
شدند و خلق جمله بخفتند ناپیدا شدند صورت مردمان بیارامید
و چشمهاشان بخفت و مردمان از در بنو امیه رمیدند و پاسها
نمود بنهفتند و بنو امیه درهای خود اندر بستند و پاسبانان برگماشتند
و آنان که بدیشان حاجتی داشتند حاجت خود فرو گذاشتند
تو بار خدا زنده و پاینده و داننده و بیننده غنودن و خواب
بر تو روا نیست و هر که ترا بدین صفت نشناسد هیچ نعمت سزا
نیست ای آنکه چیزی مر ترا از چیزی دیگر باز ندارد و شب و روز

اندر بقای تو خلل نیارد و درهای رحمت گشاده است بر آنکه ترا
بخواند از مومنان و خزینهای جمله فراخ است که بر تو ثنا گوید فرو
آن خداوندی که رد سایل بر تو روا نباشد آنکه دعا کند از مسایل
و بر درگاه تو سایل را باز دارنده نیست از خلق زمین و آسمانها
بار خدایا چون پس مرگ و حساب گور را یاد کنم چگونه دل را بدنیا
شاد کنم و چون نامه را یاد کنم چگونه با چیزی از دنیا قرار
گیرم و چون ملک الموت را یاد کنم چگونه از بهر دنیا بنازم
پس از تو خواهم از آنچه نزد انم و از تو جویم از آنچه نزد تو خواهم
راحتی اندر حال مرگ بی عذاب و عیشی اندر حال حساب بی عقاب اندر حساب
و این مناجات بعربیت سخت فصیح است که آنرا ابزرگی ترجمه
کرده برای نگاه داشت شرط اختصار را درین جا همان پارسی
آورده گشت و از وی چهار پسر و سه دختر بود و تاریخ وفات وی بهری
بود هفتم ماه محرم روز دوشنبه سال چهارصد و چهارده از هجرت

هجرت و بعضی گویند صد و هفده و بعضی گفته صد و هژده بود
ذکر امام جعفر صادق رضی الله عنه آن عمدهٔ اولیا آن
زبدهٔ اصفیا آن مقبول با امامت آن مقیم مقام استقامت
آن ثمرهٔ شجرهٔ رسالت آن شعبهٔ دوحهٔ کرامت آن کوکب
سمای عز و جلال آن فرید بحر سیادت و کمال آن معدن حکمت
ربانی آن ساکن کعبهٔ سبحانی آن سلسبیل تسنیم عطا رخاندان آن
سلالهٔ جلیل کردار دودمان آل رسالت صادق ابو محمد جعفر صادق
رضی الله عنه مقتدی جملهٔ مشایخ و پیشوای ایشان بود و در آن عصر
همه را اعتقاد بر وی بود و در طریقت قدمی عالی داشت و او را تصانیف
بسیار لطیف است و در آن عبارات فصیح و او از تبع تابعین است
که کبار تابعین را دریافته و از ایشان علم شنیده بود چنانکه پدر وی
محمد باقر و قاسم بن محمد و نافع و زهری و غیرهم رضوان الله علیهم
اجمعین و جملهٔ مشایخ و علمای زمان را امر جلالت و امامت وی

باجماع و اتفاق بود عمرو ابن مقدام گفت رضی الله عنه چون
نظر من بر جعفر صادق افتادی دانستمی که وی از سلاله انبیا
است و نام مادر وی ام فروه بود و او دختر قاسم بن محمد ابی بکر
صدیق بود رضی الله عنهم اجمعین و در مدینه مبارک متولد گشت و
سال بر هشتاد بود از هجرت و کنیت وی ابو عبد الله بود و او را
صادق بلقب خواندندی نقل است که در وقت منصور خلیفه
مدتی خلوت گرفت و بیرون نیامد سفیان ثوری بدر خانه او
آمد گفت مردمان از فواید انفاس تو محروم اند چرا عزلت گرفته
صادق جواب داد که فسد الزمان و تغیر الاخوان و این دو
بیت خواند شعر ذهب الوفاء ذهاب امس الذاهب والناس
بین مخایل و مآرب یتفشون بینهم المودة و الوفاء و قلوبهم
مشحونة بعقارب نقل است که صادق از ابو حنیفه رضی الله
عنه پرسید که عاقل کیست گفت آنکه تمیز کند میان خیر و شر صادق

صادق گفت بهایم نیز تمیز کنند میان آنکه او را بزند و آنکه او را علف
دهد ابوحنیفه گفت نزدیک تو عاقل کیست گفت آنکه تمیز کند در
دو خیر و دو شر تا از دو خیر خیرالخیرین اختیار کند و از دو شر
اهون الشرین برگزیند نقل است که روزی با موالی خود نشسته
بود ایشان را گفت بیایید تا بیعت کنیم و عهد ببندیم که هر که
از میان ما رستگاری یابد همه را شفاعت کند ایشان گفتند
یا ابن رسول الله ترا به شفاعت ما چه حاجت که جد تو شفیع جمله
خلایق است صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم
که بقیامت در روی جد خود نگرم و از وی کلمات بسیار در بیان
معاملات طریقت منقولست چنانکه نقل است که از وی پرسیدند
که درویش صابر فاضل بود یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که
توانگر را دل بکیسه بود و درویش را با خدای او و گفت عبادت
جز بتوبه درست نیاید که حق تعالی توبه را مقدم گردانید بر عبادت

صادق گفت بهایم نیز تمیز کنند میان آنکه او را بزند و آنکه او را علف
دهد ابوحنیفه گفت نزدیک تو عاقل کیست گفت آنکه تمیز کند در
دو خیر و دو شر تا از دو خیر خیر الخیرین اختیار کند و از دو شر
اهون الشرین برگزیند نقل است که روزی با موالی خود نشسته
بود ایشان را گفت بیایید تا بیعت کنیم و عهد به بندیم که هر که
از میان ما رستگاری یابد همه را شفاعت کند ایشان گفتند
یا ابن رسول الله ترا بشفاعت ما چه حاجت که جد تو شفیع جمله
خلایق است صادق گفت من بدین افعال خود شرم دارم
که بقیامت در روی جد خود نگرم و از وی کلمات بسیار در میان
معاملات طریقت منقول است چنانکه نقل است که از وی پرسیدند
که درویش صابر فاضل بود یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که
توانگر را دل بکیسه بود و درویش را با خدای او و گفت عبادت
جز بتوبه درست نیاید که حق تعالی توبه را مقدم گردانید بر عبادت

کما قال الله تعالی التائبون العابدون زیرا که توبه بدایت مقامات است
و عبودیت نهایت آن و گفت ذکر توبه در وقت ذکر خدای غافل
ماندنست از ذکر خدای را یاد کردنست بحقیقت آن بود که فراموش
کند در جنب ذکر خدای جمله اشیا را بجهت آنکه خدای او را عوض بود
از جمله اشیا و گفت هرکه مجاهده کند بنفس برای نفس برسد بکرامات
خداوند و هرکه مجاهده کند بنفس برای خداوند برسد بخداوند
و گفت حق تعالی را در دنیا بهشتست و دوزخ بهشت
عافیتست و دوزخ بلا بهشت آنست که کار خود بخدای باز
گذاری و گفت اگر صحبت اعدا مضر بودی اولیا را ابلیس
ضرر بودی از فرعون لعین و اگر صحبت اولیا نافع بودی مر اعدا
را منفعتی بودی از زن نوح و لوط را و نیز او را کلمات عالیست
در علو عشق و محبت و توحید و معرفت چنانکه نقل است که او را
گفتند همه هنر داری زهادت و کرم و قرة العین خاندانی ولیکن

ولیکن پس متکبری گفت من متکبر نه ام ولیکن مرا کبر کبریائی است که
من چون از سر کبر خود برخواستم کبریائی او بیامد بجای من بنشست
بکبر خود کبر نشاید کرد اما بکبریائی او کبر شاید کرد و گفت مؤمن آنست
که ایستاده است بانفس خویش و عارف آنست که ایستاده است
با خدای خویش و گفت مکر خدای در بنده نهان تر است از رفتن پا
مورچه در سنگ سیاه بشب تاریک و گفت سر معاینه مرا آنگاه
مسلم شد که رقم دیوانگی در من کشیدند و گفت من عرف الله
اعرض عما سواه یعنی عارف معرض بود از غیر حق و صادق
در عصر خویش مرجع جمله مشایخ بود نقل است که یکبار داود طائی
پیش صادق آمد و گفت ای پسر رسول خدای مرا پندی ده
که دلم سیاه شده است گفت یا اباسلیمان تو زاهد زمانه
ترا بپند من چه حاجت گفت ای فرزند پیغامبر شما را بر همه خلایق
فضل است و پند دادن همه بر تو واجب گفت یا اباسلیمان

من ازین بیشتر ترسم که بقیامت جد من دست بر من زند که چرا
حق متابعت نگذاردی این کار نسبت صحیح و نیست قولی نسبت
این کار بمعامله شایسته حضرت حق است داود بکر گفت
یا بار خدایا آنکه معجون طینت او از آب نبوت و ترکیب طبیعت او
اصل برهان و حجت جدش رسول است مادرش بتول او برین
حیرانی است داود که باشد که بمعامله خود معجب شود و بایزید
بسطامی رحمة الله علیه سالها خادمی وی کرده مقام بایزید در جه
وی مشهور است که یکبار رسیده بود گویند آن جمله از برکت خدمت
صادق بود تا وی گوید چهارصد پیر را خدمت کردم اگر بجعفر
صادق نرسیدمی مسلمان نشدمی نقل است که روزی بایزید پیش صادق
بود صادق گفت آن کتاب از طاق فرود گیر بایزید گفت
کدام طاق صادق گفت مدتی شد تا اینجائی و این طاق
ندیده گفت مرا با آن طاق چه کار که در پیش تو سر بر آرم که نه بنظاره

نظاره آمده ام صادق گفت چون چنین است به بسطام رو
که کار تو تمام شد و او را رضی الله عنه مناقب و فضایل بیش از آن است
که در این اوراق گنجد و وفات وی روز دوشنبه بمدینه مبارک بود
و سال یکصد و چهل و هشت بود از هجرت ذکر امام موسی کاظم
رضی الله عنه آن مقتدای شریعت آن امام طریقت آن
برهان حقیقت آن سلطان معرفت آن دارنده سر کرم آن
وارث خلق عظیم آن ثانی نبی الله آن بانی باب الله آن معظم
اولاد بتول آن مکرم رحمن و رسول آن افضل اولاد نبی نام
امام موسی کاظم رحمة الله علیه و علی من تبعه با جمعه در زمان
خود فاضلترین همه اهل علم و معرفت بود همه علمای شریعت و
مشایخ طریقت را رجوع سوی او بود علما حل مشکلات از وی
جستند مشایخ دقایق طریقت از او میگرفتند سلوک طریقت و
ترقی مراتب حقیقت در صحبت و خدمت پدر خود امام جعفر صادق رضی الله عنه

حاصل کرده بود در ریاضت و مجاهده شانی عظیم داشت غواص بحر
وحدت و سائح دریای کثرت بود همه خلق عرب و عجم منقاد و مطیع او
بودند از غایت انقیاد و اطاعت خلق خلیفه عهد هرون الرشید
بر زوال ملک خود ترسید و در ایذای او کوشید روایت کرده اند
که رشید خواست که حال امام موسی بداند و در کار او مطلع شود علی
بن اسمعیل بن جعفر صادق را از غیب مال بسیار کرد و بنزدیک
خویش خواند و احوال موسی از وی معلوم کرد علی بن اسمعیل گفت
امام موسی ضیعه خرید کرد بسی هزار دینار را از مال جعفر بایع گفت
من ازین نقد نخواهم من از فلان نقد خواهم امام موسی آن
مال بجای برد آن نقد که بایع همی خواست در حال سی هزار دینار
بیاورد یعنی بخارق عادت و کرامت آن مال حالی آورده داد
رشید جواب داد که انواع جنس از مشرق تا مغرب بوی می آرند
حسین ابن عبد الله چنین گوید که من از موسی سوال کردم که امروز

در طلب درخت ام غیلان

امروز امام کیست موسی فرمود اگر تو قبول کنی بگویم گفتم بگو فرمود منم
گفتم به چه دلیل اشارت به درخت ام مغیلان کرد و مرا گفت که برو و برا
بگوی که موسی جعفر ترا میخواند من همچنان کردم در حال آن درخت می آمد
و زمین همی درید تا پیش موسی جعفر آمد ساعت که خلیفه چون قصد
هلاک امام موسی کرد کسان خود را با تیغ و تبر بر هلاک او بگماشت
نتوانست تیغ و تبر در وجود امام موسی کار نمیکرد درمانده شد از بعضی
مردمان پرسید که در وجود کسی که تیغ و تبر کار نکند سبیل کشتن او چیست
گفتند قلعی گرم کرده در حلق او بریزند هلاک شود قلعی گرم کرده در حلق
مبارک او ریختند هم هلاک کردن نتوانست امام موسی کاظم برکالهای
قلعی کشیده بیرون می انداخت از جفاهای جفاکاران تحمل میکرد و مکافات
آن اصلا ننوشت هم ازین که او خشم را فرو خوردی خلق او را کاظم
خواندندی زیرا که کظم از روی لغت خشم فرو خوردن را گویند و او
رضی الله عنه بحقیقت هم از حق میدید پیش دیده حق بین او خلق ساقط

شود بود مکافات بر که کند جفا چون نیک و بد از خدای دیدند

روی از همه خلق در کشیدند و بعضی گویند او را کاظم از ان

گفتند که وقتی خادم او در وقت طعام خورانیدن شوربای گرم

بر او ریخت او نظر تیز سوی خادم دید خادم گفت والکاظمین الغیظ

و آن آیه قرآن یاد داشت که خدای در ان آیه ذکر اهل بهشت کرده

است یعنی مهیا کرده شده است بهشت برای فرو خورندگان خشم را

خواجه گفت خشم فرو خوردم خادم بعد آن خواند والعافین عن

الناس یعنی بهشت ساخته کرده شده است برای عفو کنندگان امام

گفت عفو کردم خادم باز فرود آن خواند والله یحب المحسنین

یعنی خدای دوست دارد احسان کنندگان را امام گفت آزاد

گردانیدمت و بعضی این حکایت را نسبت با میرالمؤمنین عمر رضی الله عنه

و خادم او کنند لیکن امیرالمؤمنین عمر رضی الله عنه هیبتی که داشت

خادم او پیش او این نوع غفلت و تنبیه بآیه قرآن کردن نتوانستی

نتوانند علما صحابه بر ابیش امیر المومنین عمر رضی الله عنه جواب مسئله
اگر فرا هم آمدی از مهابت او نمی توانستند گفتن خادم را آن قدرت
کجا که او را بآیه قرآن تنبیه کند من العوارف قیل لموسی بن جعفر
ان الناس افسدوا علیک الصلوة بمرورهم بین یدیک قال
ان الذی اصلی له اقرب الی من الذین یمشون بین یدی یعنی
نقلست از عوارف که گفته شد بر امام موسی ابن جعفر را رضی الله عنه
بدرستی که مردمان فاسد گردانیدند نماز ترا بسبب گذشتن خویش
پیش تو گفت امام موسی رضی الله عنه آنرا که من نماز میگزارم او
نزدیک تر است سوی من از کسانیکه میگذرند پیش من مناقب
امام موسی کاظم برتر از آنست که در بیان آید ثمره شجره نبوت
رحمة للعالمین بود اثر دریای قهر خدا تعالی به برکت قدم او
بازوی السجاد و اگر نه آن قوم جفا کار از ار سیدی آنچه رسیدی .
و مولد امام موسی کاظم بمدینه سنه ثمان و عشرین و مایه بود

پنجاه سال عمر یافت والده او حمیده مغربیه ام ولد بوده است ابنا او
بیست نفر بوده اند از این جمله عقب علی موسی مشهور ترکت بنات او
هژده بوده اند وفات او در حبس هرون الرشید بود سنه ثلث
ثمانین ومایه در بغداد بمقابر قریش دفن کردند انا لله وانا الیه
راجعون ذکر امام علی رضا رضی الله عنه آن میوه شجره
نبویه آن ثمره شعبه سنیه آن اشرف عظام اولیا آن اعظم کرام
اصفیا آن قدوه اهل یقین آن عمده زمره دین آن منبع مآثر
آن مجمع مفاخر آن شاه صوفیان آن سلطان عارفان آن
برگزیده مرتضی امام علی رضا رضی الله عنه وهو رضی عنه امام مقتدای
اهل طریقت بود ومقامی رفیع وحالی بدیع داشت خلیفه پدر خود
موسی کاظم رضی الله عنه بود ودر ریاضات ومجاهده مقامی بزرگ
داشت خواجه معروف کرخی که مقتدای جهان است یکی از پروردگان
دوست خواجه بایزید بسطامی که سلطان عارفان است یکی از برکشیدگان

بزرگشیدگان اوست شیخ الاسلام شیخ حسن ابن شیخ حسین بلخی در رساله
لطائف المعانی آورده است درجات و ترقیات سالکان پنج درجه قسمت
نهاده اند اول درجه نفس است و او همه اوصاف ذمیمه دارد چون سالک
ازین درجه ترقی و عبور کند در درجه دوم که قلب است رسد و اهل دل
گردد و موصوف بصفات حمیده شود و چون از آنجا ترقی کند و عبور
کند در درجه سیوم روحی رسد و چون از آنجا ترقی و عبور کند در
درجه چهارم سری رسد و تا این درجه ظهور و تجلیات صفاتی است
و شیطان را تا این مقام و درجه نفاذ و دست رس بار است و بسیار سالک
رونوکان راه را درین مقام قطع طریق شده ترقی ازین مقام از برکت
خدمت پیری که درین راه رفته و شیب و فراز و آفات راه دانسته و
راه و راه زن را شناخته باشد حاصل شود چنانکه سلطان العارفین
بایزید را از برکت خدمت امام علی رضا حاصل شده که بایزید این
همه مقامات را از دولت خدمت ایشان حاصل کرده بود در مقام

سری رسیده آخر چون بفرزندان خاندان مصطفی علیه السلام پیوسته و خدمت
کرده خدمت امام علی رضا او را ازان مقام ترقی و عبور کنانیده
بذات خفی رسانیده و از تجلیات صفات فارغ گردانیده و بعض
ناقلان حکایت گفته اند که چون بایزید با امام علی رضا پیوست امام
گفت چون یافتی کسانی را که صحبت با ایشان کردی بایزید گفت
هریک خالی از نقصان نبوده اند امام گفت آن نقصان در ایشان
نبود آن نقصان در بصیرت تو بود و این حکایتها مخالف آن
نیست که در ذکر امام جعفر صادق آمده است خواجه بایزید گفت صد و چهار
پیر را خدمت کردم اگر بجعفر نرسیدمی مسلمان نشدمی که آن در ابتدای
حال بوده باشد آنچه اینجا ذکر کرده شده است در انتها بود زیرا که
وصول بذات خفی نهایت حال صوفی است درین مقام کفر و اسلام
برمیخیزد و مقام وحدت صرفست خواجه نجم الدین کبری بیتی میفرماید:
بیت کفر و اسلام و سنت و بدعت ۞ اصطلاحیست در بیان فرق ۞

ذوق شیخ الاسلام شیخ حسن بن معز شمس بلخی راست بیت عاشقانه را
...جند ایا بادمی بنیم وطن ، فی حریم کعبه آنجانی سرای آهرمن ، و آنکه
نقل است که روزی بایزید پیش صادق بود صادق گفت آن
کتاب از طاق فرود گیر بایزید گفت کدام طاق صادق گفت مدتی
شد تا اینجائی و این طاق ندیده گفت مرا با آن چه کار در پیش تو
سر بر آرم که نه بنظاره آمده ام صادق گفت چون چنین است به
بسطام رو که کار تو تمام شد مثل این سخن که صادق گفت برای
ترغیب تخصیص سالک باشد نه آنکه بدین قدر کار تمام شود ریاضت
و مجاهده سالکان راه خدای نه بدین اختصار است که بشر آنرا
دریافتن تواند و آنکه در وصلت نامه آمده است ابیات اندر آن
ز بام صادق بُد امام ، سالکان راه زد جستند کام ، بایزید با خرد
از فروبرش ، دایمای بود چون خاک درش ، تا کمال خویشتن
حاصل نکرد خویش را با قرب حق واصل نکرد چونکه صادق

دیده‌ور را با نظام گفت کارش گشت پیش ما تمام این زمان

برخیز و عزم راه کن در خراسان خلق را آگاه کن و زان وصول

بذات حق لازم نمی‌آید بلکه از این تمام شدن کار مراد آن باشد

که سالکان مقتدائی و پیری شد شیخ الاسلام شیخ حسین معز شمس

بلخی عظم قدره در رساله جواهر السلوک آورده است قسمی از ارباب

مسلک کامل اند بدان معنی که هرچه بعد از گذرگاه مراتب سالکی

با خود داشتند چون انوار تجلی صفات الهی ایشان تاختن آورد کوه

بشریت ایشان فنا یافت فنائی که باستثنا رجوع در راه این طایفه

در سیر فی الله استکمال نیافته رضیا با موسی وار بر طور مراد برآیند و هر لحظه

تجلی را نظاره کنند و در مقام سکر نعره سبحانی لیس فی جبتی غیری از حنجره

نهاد خود می‌شنوند و دعوی هل فی الدار غیری همی کنند که ناگاه چماق

غیرت از درگاه جلال تازیانه لعنت بر سر فضول ایشان زند سبحانک

گویان سر فضول بر بالین مصیبت و اندوه خود در آرند و از ظلم و فسق [illegible]

خود کشند و بزبان حال گویند بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد
در کلبهٔ گدایان سلطان چه کار دارد اما چون بر حقیقت حقایق اطلاع یافته‌اند و
بشیب و فراز راه دیده و شربت جمال و قهر جلال چشیده‌اند شیخی و مقتدایی
را شایسته شوند و مرید را از راه نمودن توانند تا اینجا کلام شیخ الاسلام
مذکور تمام شد این قسم اولیا که شیخ الاسلام مذکور ذکر کرده است عزیزان روزگار
اند و در هر زمانه بلکه در زمانه پیشینیان هم از مقسم بعد الکمیاء والتی در
سایهٔ دولت همه‌ی که او سرمدی زمانه است و اصل حقیقی ذات میکردند
دیگران همه صاحب مقامات عامران باطن اند در آداب مریدین آمده است
که شبلی ابوبکر الواسطی عن مالک بن دینار وداود الطائی و محمد بن واسع
واشباههم من العباد فقال القوم ما خرجوا من نفوسهم الا الی نفوسهم ترکوا
النعیم الفانی للنعیم الباقی فاین حال البقاء من الفناء یعنی پرسیده شد
ابوبکر واسطی از حال مالک دینار و داود طائی و محمد بن واسع و مانند
ایشان از زاهدان گفت ابوبکر واسطی این گروه مردان بیامدند

از نفسهای خویش مگر سوی نفسهای خویش ترک کرده نعمتهای فانی را
از بهر نعمتهای باقی پس کجاست حال فنا از بقا و در مکتوبات قدیم
شیخ الاسلام شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری آمده است که خواجه
منصور حلاج خواجه ابراهیم خواص را دید در بادیه میگشت گفت چه
میکنی گفت قدم خویش در توکل درست میکنم خواجه منصور گفت
ضیّعتَ عمرکَ فی عمارة باطنک فاینَ الفنا فی التوحید عمر در آبادان
کردن باطن ضایع کردی پس در توحید کی رسی و اینجا کسی بگوید که بایزید
در زمان امام جعفر صادق بود در زمان امام علی رضا نبود زیرا که
خواجه بایزید متاخر است از خواجه معروف کرخی که پرورده امام علی رضا
است مخدوم ما مولانا علی کمال دانشمند در تصنیف خود که مسمی مصطفی
در سیر مصطفی است در بیان طبقات در آنچه نقل کرده است از تصنیفی از
تصنیفات شیخ ابوطالب مکی صاحب قوت القلوب آورده است که در طبقه
پنجم زاهد خواجه معروف کرخی بود و در طبقه ششم خواجه بایزید بسطامی بود.

بود و در رسالهٔ قشیری وفات خواجه معروف کرخی در سنه مائتین می‌نویسد.
و وفات خواجه بایزید بسطامی در سنه احدی وستین ومائتین می‌نویسند.
و چون او متاخر از خواجه معروف کرخی باشد بی‌شبهه در زمان امام علی رضا
باشد و تاریخ نقل امام علی رضا شیخ الاسلام شیخ حسین معز شمس بلخی
در رسالهٔ نسب پیغامبر صلی الله علیه وسلم در سنه مائتین می‌نویسند و دلیل
بر بودن خواجه بایزید در زمان امام علی رضا بعبارات منصوصه آمده
است و در شجرهٔ بعضی متوسلان خواجه بایزید دیده شده است خرقهٔ صحبت
خلافت او با امام علی رضا میر سید بدر الدین سمند قوام الدین محمد ابو الفضل
لبس الخرقة المبارکة عن ابیه جمال الدین عبد الحمید عن نجم الدین فضل عن
عمه شیخ جلال ابن مسعود عن عمه محی الدین عبد الله شاهنشاه عن جمال الدین
ابن علی عن الشیخ عز الدین عن الشیخ جمال الدین عن امام العارفین
البسطامی عن الشیخ حسن ازرجی ابن ابی بکر عن الاستاد ابراهیم الکنانی
عن موسی بن سلطان العارفین شیخ ابی یزید طیفور عیسی البسطامی عن

الامام علی الرضا عن الامام موسی الکاظم عن الامام جعفر الصادق عن

عن الامام محمد الباقر عن الامام زین العابدین عن الامام حسین شهید کربلا

عن علی ابن ابی طالب عن خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم

نقل است از رساله قشیری از عبارت عربی بعبارت پارسی که معروف

کرخی گفت که در کوفه میگذشتم رسیدم بر مردی که او را ابن السماک

میگفتند و او وعظ میگفت مردمان را پس گفت در اثنای وعظ گفتن

هر که اعراض کند بخدای بهمگی اعراض کند خدای از وی همگی و هر که پیش آید

خدای بدل پیش آید خدای او را برحمت و هر که پیش آید خدا برا

گاه گاهی رحمت خدای برو وقت وقتی پس واقع شد سخن او در دل

من و پیش آمدم خدای را و ترک کردم همه چیزها را مگر خدمت مولای خود

علی موسی رضا و گفتم پیش او سخنی که ابن السماک گفته بود گفت بسنده است

ترا وعظ ابن السماک اهل طریقت میگویند آنچه در معروف ظاهر شده از

بزرگی و احوال بدیعه همه از برکت خدمت امام علی رضا بود. اهل طریقت

طریقت بیان نحو معروف بدین عبارت کرده اند که آن پرورده
علی رضا نقل است که امام علی رضا گفت خدای تعالی تن آدمی را مثال
مملکتی آورده است و منشور پادشاهی این مملکت بدل داده است و
خانه این پادشاه کالبد و خزینه او معده و سراپرده او سینه و غلامان
این پادشاه رگها و عضوها و پیوندها بعضی آشکارا و بعضی نهان
و یاران آن پادشاه دو دست و دو پای و دو گوش و دو چشم
و دو لب و زبان و این دو دست بر مثال دو غلامی اند که ایستاده
اند تا هر چه پادشاه خواهد بیاورند و هر چه نخواهد دور گردانند و
دو پای مثال مرکب اند که پادشاه را برسیدارند و دو چشم بر مثال
دو ناظر اند که هر چه در مملکت رود در آن نظر کنند و دو گوش بر مثال
پادشاه را دو نقیب اند که هر چه در مملکت رود خبر کنند و هر چه بشنوند در وقت
بسمع پادشاه رسانند و دل که پادشاه است صابر است هیچ کار از وی
بشتاب نه در شود چون سخن بشنوند این دو نقیب عنی تامل پادشاه

برسانند پس زبان که ترجمان است فرمان دهد بجواب و این زبان
که ترجمانست یعنی این دو نقیب است و امتیاز کلام از کلام بسبب مساعدت
و ندانست و بینی بر مثال دو دروازه است که اگر بوی ناخوش آید
در حال دو دربان در بگیرند آن بوی ناخوش سوی حجره پادشاه
نرود مگر بفرمان پادشاه و این پادشاه را ثواب است و عقاب
ثواب و شادی و عقاب و اندوه و اثر این هر دو بچهره ظاهر
گردد از ثواب حمره و از عقاب صفره راویان حکایت میکنند که
اول مسکین که امام علی رضا در بغداد بود چون خلیفه عهد دشمنی ورزید
نیم شب امام برخواست و دست حرم گرفت و گفت چشم به بند او
چشم بست در زمان لطیف در بیابانی قریب طوس که آنرا این زمان
مشهد امام علی رضا میگویند زیر درخت چنار که سالها از خشک شده
بود فرود آمد و از بغداد تا آن مقام چندان مسافت راه بود که
بسیر موازنه چهار ماه قطع توان کرد آن درخت سبز گشت قدم

قدم مبارک او سبز گشت برگهای تر و تازه از وی بیرون آمدند
و آن درخت چنار تا این زمان تر و تازه است شبانی در آن بیابان
گوسفندانی میچرانیدی چون او آمد دید درخت چنار سالها را خشک
شده برگهای سبز آورده است و زیر آن مردی نشسته است که از
نور چهره او بیابان تمام روشن و منور گشته است متعجب باند از
دهشت عظمت امام زبان بسته فرو ماند چیزی گفتن و پرسیدن
نتوانست امام گفت مقداری شیر به ما بده شبان گفت این همه
گوسفندان کاردی اند میان ایشان هیچ یکی شیر آور نیست امام
گفت گوسفندی که مملوک تست پیش من آر شبان گوسفندی
پیش امام آورد امام دست بر پشت آن گوسفند فرود آورد
گوسفند در حال شیر آور گشت آوندی نبود که در ان شیر را بدوشند
سنگی پیش امام افتاده بود آن سنگ را چون موم مالید و کاسه
ساخت و شیر در آن بدوشیدند و مقداری از ان شیر برگرفت

و باقی نشان داد وازو آب طلبید شبان گفت اب اینجا نیست
طرف کوه شود و گفت در آن کوه چشمه است امام دست خود در آن
طرف دراز کرد و جانب خود کشید بعد ساعتی آب آن چشمه زیر
پای امام جاری گشت میگویند آن چشمه تا این زمان روان است
خلق همه از آن آب میخورند چون شبان این احوال بدیعه معاینه
کرد در شهر طوس رفت خلق را خبر کرد همه خلق برای پابوس
امام سارعت شودند ضابط شهر و اشراف آن مقام التماس
کردند که امام در شهر قدم رنجه فرماید امام گفت هر که ما را خواهد
همین جا بیاید ساکن شود آنانکه اهل سعادت بودند مسارعت
نمودند سکونت در پناه امام گرفتند و از آوردن بعضی اسباب و
متاع چون عاجز آمدند بر امام خبر میکردند امام بخارق عادت
آن اسباب و متاع را از شهر طوس به مشهد میرسانید و خلق بتدریج
در مشهد می آمد و ساکن میشد تا می آرند که آبا ر [illegible] طوس

طوس اندکی مانده است شهر اکنون همین مشهد شده است و آن
مقام را والله اعلم مشهد امام علی رضا میگویند از آنجهة که موضع
شهود و حضور امام است و مناقب امام علی رضا و دقایق لطایف و
حقایق حقیقت او که بیان کرده است بسیار است در این زمین
نرسیده است زبان و دل از مناقب او قاصر است ذاتی که بوی بیان
جزئیه بحضرت نبوت دارد بشر را چه اندازه آن باشد که او را
بستودن تواند آنجه در فهم خلق آید مناقب او از آن برتر است او را
رضی الله عنه رضا میگفتند از آنجهة که در ظهور کثرت مستغرق رضای
حق بود شداید و حوادث دهر بنظر حق بین خود چون شهد و شکر
می انگاشت مولد او بمدینه در سنه احدی و خمسین و مائة بوده و چهل
نه سال عمر یافت والده او ام البنین بوده و بروایتی حمدره ام ولد
بوده است ابنا او را محمد التقی و موسی و حسن و حسین بودند و بنات
و فاطمه و سکینه بودند وفات او در سنه ثلثین بوده در مشهد او

بطوس است گویند مامون بن هرون الرشید او را زهر داد

انا لله و انا الیه راجعون میگویند در قبر امام لعل پارها و جواهر
قیمتی وصل کرده اند یکی از زایران لعل پاره را بدندان گرفت
جدا کردن خواست از بی ادبی او اثر دریای غیرت الهی ظاهر شد
دندانش در لعل پاره خلیده ماند هر چند که مردمان قصد کردند که
بیرون آرند بیرون آوردن نتوانستند دندانش شکسته شد
ازان روز باز گرد بر گرد قبر مبارک پنجره از هفت جوش ساخته
اند هر که بزیارت میرود دست دراز میکند و پایان قبر او را می ساید
می بوسد و میگویند هر که را موت قریب شده باشد بحیثیتی که یک سال
از مدت حیات او باقی نمانده باشد دست او بدامن غلاف قبر نتواند
رسید اگرچه دست دراز باشد مثل این کرامات که ذکر آن رفت از
مردان خدا خصوصا از فرزندان مصطفی عم غریب و بعید نیست بلکه
ایشان بر مثل این کرامات فرود نیایند خدا تعالی در زبان

ریشان بارادهٔ خویش ظاهر میکرد اند تا خلق از برکت دولت ایشان
حظی و نصیبی برگیرند اکنون تمام شد ذکر فرزندان رسول صلعم
درین شجرهٔ مبارک بدانکه امام علی رضا و یکی از فضایل این شجرهٔ معظمه
اینست که شش مرد از فرزندان مصطفی صلعم درین شجره اند الحمد لله
علی ذلک اللهم صل علی محمد و آل محمد ذکر خواجه معروف کرخی رحمة الله علیه
آن چشمهٔ روضهٔ رضا آن پروردهٔ علی ابن موسی رضا آن مقبول
طوایف آن مخصوص بلطایف آن همدم نسیم وصال آن محرم
حریم جلال آن مرد میدان معنی آن فرد دیوان آن مشرف
کارخانهٔ یفعل الله ما یشاء آن شهباز آشیانهٔ لیس عند ربی صباح
ولا مساء آن برگذشته صبح و شام چرخ خواجه ابو محفوظ معروف
ابن فیروز کرخی علیه الرحمه والغفران از اجلهٔ مشایخ بغداد بود و
مستجاب الدعوه و کرخ نام محلتی است در بغداد مسکن در آن جای
داشت و در وقت خود معظم اصحاب طریقت و مقدم ارباب حقیقت

بنگر (؟) ... معظم ... فرزندان ... [illegible]

ایشان بارادهٔ خویش ظاهر میکرداند تا خلق از برکت دولت ایشان
حظی و نصیبی برگیرند اکنون تمام شد ذکر فرزندان رسول صلعم
درین شجرهٔ مبارک بدانکه امام علی رضا و یکی از فضایل این شجرهٔ معظمه
اینست که شش مرد از فرزندان مصطفی صلعم درین شجره اند الحمد لله
علی ذلک اللهم صلی علی محمد و آل محمد ذکر خواجه معروف کرخی رحمة الله علیه
آن چشمهٔ روضهٔ رضا آن پروردهٔ علی ابن موسی رضا آن مقبول
طوایف آن مخصوص بلطایف آن همدم نسیم وصال آن محرم
حریم جلال آن مرد میدان معنی آن فرد ایوان فتوحی آن شرف
کارخانهٔ یفعل الله ما یشاء آن شهباز آشیانهٔ لیس عند ربی صباح
ولا مساء آن برگذشته صبح و شام چرخی خواجه ابو محفوظ معروف
ابن فیروز کرخی علیه الرحمة والغفران از اجلهٔ مشایخ بغداد بود
مستجاب الدعوه و کرخ نام محلتی است در بغداد مسکن در آن جای
اینست و معروف خود معظم اصحاب طریقت و مقدم ارباب حقیقت

[illegible] فرزندان معصوم

بود و سید محبان عصر و مقتدای عارفان دهر تا گویند اگر معروف
نبودی عارف نبودی کرامات و ریاضات او بسیار است صحبت
با علی ابن موسی رضا داشت رضی الله عنه و آنچنان بود که مادر و
پدرش ترسا بودند چون او را بمعلم فرستادند استاد گفت بگو
ثالث ثلثة گفت فی بل هو الله الواحد هر چند که معلم میگفت که بگو
سه خدا است او میگفت یکی هر چند استاد و پدرش میگفتند سود
نداشت یکبار سخت بزدندش معروف از ایشان بگریخت و او را
نمی یافتند مادر و پدرش گفتند کاشکی که بیامدی تا هر دینی که بخواستی
ما موافقت او میکردمی وی برفت بر دست امام علی رضا مسلمان
شد و مدتی مدید در خدمت او بماند و نزدیک او بغایت عزیز و ستوده
بود بعد چند گاه بیامد و در خانه پدر بکوفت گفتند کیست گفت
معروف گفتند بر کدام دینی گفت بر دین محمد رسول الله صلعم پدر و
مادرش در حال مسلمان شدند انگاه بداود طائی اعتقاد دیسیار ربا گفت

ریاضت کشید و بسی عبادت بجا آورد و چندان در صدق قدم زد
که مت را لیه شد و منسوب بفتوی گشت از و نقل است که گفت

للفتیان ثلث علامات وفا بلا خلاف و مدح بلا جود و عطا
بلا سؤال علامت جوانمردان سه چیز بود یکی وفا بی خلاف و دیگر
ستایش بی جود و دیگر عطا بی سوال اما وفا بی خلاف آن بود
که اندر عهد عبودیت بنده مخالفت و معصیت بر خود حرام دارد
و مدح بی جود آن بود که از کسی که نیکویی ندیده باشد او را نیکو گوید
و عطا بی سوال آن بود که چون هستی بود اندر عطا تمیز نکند و چون
حال کسی معلوم شود وی ذل سوال نفرماید و او را مناقب بسیار است
و در اخلاق شانی عظیم داشت چنانکه نقل است که گفت بدجله رفته
بودم بطهارت مصحف و مصلی در کنار نهاده بودم پیرزنی درآمد و
بگرفت و می‌رفت معروف پس او می‌رفت تا بدو رسید با وی سخن
گفت سر در پیش افکنده تا چشم وی بروی نیفتد گفت هیچ کس فرزند قرآن خوان

داری گفت نی گفت مصحف بمن ده و مصلی از ان تو زن از حلم او
بشگفت ماند هر دو آنجا بنهاد معروف گفت مصلی ترا حلال کردم
بگیر زن از شرم بشتافت و برفت از شرم آنز انکرفت و او
در فنون علم مقتدای قوم و نیکو دانا بود نقل است که یکروز با جمعی
مریدان میرفت جماعتی جوانان می آمدند بلهو و طرب مشغول بودند
تا بلب دجله رسیدند یاران گفتند یا شیخ دعا کن تا حق تعالی این
جمله را غرق کند تا شومی ایشان از ایشان منقطع شود معروف
گفت دستها بردارید پس گفت الهی چنانکه درین جهان ایشانرا
عیش خوش داده در ان جهان نیز عیش خوش ده اصحاب متعجب ماندند
گفتند ای خواجه ما سر این دعا نمیدانیم گفت توقف کنید تا پدید آید
آن جمع چون شیخ را بدیدند رباب بشکستند و خمر بریختند و گریه بر ایشان
افتاد و در پای شیخ افتادند و توبه کردند شیخ گفت دیدید که مراد
جمله حاصل شد بی غرق و بی آنکه رنجی بکسی رسد نقل است که سری

سری سقطی گفت روز عید معروف را دیدم دانه خرما می چید گفتم
این را چه کنی گفت دی یتیمی را دیدم که میگریست گفتم چرا میگری
گفت من یتیمم نه پدر دارم و نه مادر کودکان دیگر را جامهاست
و من ندارم این دانهای چینم تا بفروشم و برا جامه بخرم و جوز
در دامنش کنم تا گرید و بازی کند سری سقطی گفت من این کار را
کفایت کنم و دل ترا فارغ کنم آن کودک را بردم و جامه او را
پوشانیدم و جوز خریدم و دل وی شاد کردم در حال نوری در دلم
پدید آمد و حالم را لونی دیگر شد نقل است که سری سقطی گفت روزی
خواجه روی بمن آورد و گفت اذا کانت لک حاجة الی الله فاقسم
علیه بی یعنی چون ترا حاجتی بود بخدا او تعالی بمن سوگندش ده
حاجت بخواه که حاجت تو روا کرد نقل است که یک روز بروزه دار
بود وقت نماز دیگر در آمد در بازار رفت سقای گفت رحم الله
من شرب یعنی خدای عزوجل بران بنده رحمت کند که این آب

خورد معروف در حال از آن سقا آب بگرفت و بخورد گفتند ای
شیخ نه روزه داشتی گفت بلی اما بدعای او رغبت کردم بعد وفات
او را بخواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه کرد گفت مرا در کار آن
سقا کرد نقل است که در مرض موت او را گفتند وصیت کن گفت
چون بمیرم پیراهن مرا صدقه کنید که میخواهم چنانکه برهنه باندر
دنیا آمدم برهنه بیرون آمدم و او ببغداد وفات یافت د ردقم
سال بر دویست و چهار بود از هجرت خاک تربت او شفای
بیماران است و تریاق آزموده و خواجه سری سقطی گفت که شیخ معروف
کرخی را بخواب دیدم در زیر عرش چون بیهوش فرا از حق تعالی
ندا آمد ای فرشتگان این کیست گفتند خدایا تو داناتری
فرمان آمد که این معروفست که از دوستی ما واله گشته است
جز بدیدار ما بهوش باز نیاید و جز بلقای ما از خود خبر نیابد او را
کرامات عالیه و فضایل بسیار است علیه الرحمة والغفران

خورد معروف در حال ازان سقا آب بگرفت و بخورد گفتند ای
شیخ نه روزه داشتی گفت بلی اما بدعای او رغبت کردم معروف را بعد وفات
او را بخواب دیدند گفتند خدای تعالی با تو چه کرد گفت مرا در کار آن
سقا کرد فضل ویست که در مرض موت او را گفتند وصیت کن گفت
چون بمیرم پیراهن مرا صدقه کنید که میخواهم چنانکه برهنه باندر
دنیا آمدم برهنه بیرون آمدم و او ببغداد وفات یافت د روم
سال بر دویست و چهار بود از هجرت خاک تربت او شفای
بیماران است و تریاق آزموده و خواجه سری سقطی گفت که شیخ معروف
کرخی را بخواب دیدم در زیر عرش چون بیهوش فرا از حق تعالی
ندا آمد ای فرشتگان این کیست گفتند خدایا تو داناتری
فرمان آمد که این معروفست که از دوستی ما واله گشته است
جز بدیدار ما بهوش باز نیاید و جز بلقای ما از خود خبر نیابد و او را
کرامات عالیه و فضایل بسیارست علیه الرحمة والغفران

والعفران ذکر خواجه سری سقطی رحمة الله علیه آن عالم
تحقیق آن عامل صدیق آن خزانه علم و حکمت آن یگانه حلم و خصمت
آن بدرقه مقامات آن آیه کرامات آن آفتاب ملک و ملکوت
آن واقف اسرار عالم جبروت آن امام امه صفیان عربی و
سقطی شیخ ابوالحسن سری ابن مغلس سقطی طاب سراه از (سقطی)
کبار مشایخ و مقتدای اهل تصوف بود و در ورع و تقوی شانی
عظیم داشت و نخست کسی که در ترتیب مقامات و بسط احوال
خوض کرد او بود و در اصناف علوم بکمال رسیده و در رموز و
اشارات آیتی بود اول کسی که در بغداد سخن حقایق و توحید
گفت او بود و او خال جنید است رحمه الله علیه و استاد او و
بیشتری از مشایخ عراق مریدان او بودند و او مرید معروف
کرخی بود رحمه الله علیه و حبیب راعی را دریافته و او را سقطی
از آنجا گویند که در بدایت حال در بازار بغداد سقط فروشی

بازار بسنی
کردی و سقط متاع روییه را گویند و او ابتدای حال در بغداد دکا
داشت پرده بر در دکان آویخته بودی و هر روز هزار رکعت نماز
کردی یکی از کوه لبنان بزیارت او آمده بود پرده از دکان
برداشت و سلام کرد پس گفت فلان و فلان ترا از کوه لبنان
سلام میرسانند سری گفت او در کوه ساکن شده است پس کاری
نباشد مرید باید که در میان بازار بحق مشغول تواند بود چنانکه
یک لحظه از حق تعالی غایب نبود نقل است که یکبار آتش در بغداد
افتاد او را گفتند دکان تو هم بسوخت گفت من نیز فارغ شدم
چون نگاه کرده بودند نسوخته بود چون چنان دید هرچه داشت
بدرویشان داد و طریق تصوف پیش گرفت پرسیدند که ابتدای
حال تو چه بود گفت روزی حبیب راعی بدکان من بگذشت پس من
چیزی بدو دادم که بدرویشان صدقه کن گفت خیرک الله یعنی
شادمان کندت خدای آن روز دنیا بر دل من سرد شد و دیگر روز

یکروز معروف می آمد کودکی یتیم را می آورد گفت او را جامه کن
او را جامه کردم معروف گفت حق تعالی دنیا بر دل تو دشمن گرداناد
ترا از این شغل راحت دهاد چون این بگفت یکبار از دنیا فارغ
شدم ببرکت دعای او و کسی در ریاضت آن مبالغه نکرد که سری
کرد تا حدی که جنید گفت هیچکس را ندیدم در عبادت کاملتر از
سری که نود و هشت سال بگذشت که پهلو بر زمین ننهاد مگر در
علت بیماری مرگ نقل است که گفت چهل سال است تا نفس من گزر
با عسل میخواهد ندادم و گفت هر روز چند بار در آینه نگرم از
بیم آنکه نباید از شومی گناه رویم سیاه شود و گفت سی سال باشد
که در استغفارم از آنکه یکبار الحمد لله گفته بودم پرسیدند چگونه
یا شیخ گفت آتش در بغداد افتاده بود یکی پیش من آمد و گفت
دکان تو سلامت ماند گفتم الحمد لله از آن پشیمانم که برای نفس خود
نیک خواستم از آنچه بمسلمانان رسیده بود و گفت خواهم هر اندوه که

بردل مردمانست بردل من نشستی تا ایشان فارغ آمدندی از
اندوه او و دریای درد و اندوه بود و در محبت قدم عالی داشت
تا جنید گفت روزی سری مرا از محبت سوال کرد گفتم قومی گویند محبت
موافقت است و دیگری گوید ایثار و دیگری چنین و چنین آنگاه
سری پوست چرم بازوی خود گرفت و آنرا بکشید چنان باستخوان
چسبیده بود که بر نیامد و کشیده نشد پس گفت بعزت خدای که اگر
گویم که این چرم از محبت او برین استخوان خشک شده است راست
گفته باشم و بیهوش شد و روی او که گندم گون بود چنان نمود
گویا ماهی درخشنده است و نیز جنید گفت شبی سر من تقاضا کرد
که بمسجد شونیزیه شوم از خانه بیرون آمدم و روان شدم بر در مسجد
شخصی هایل دیدم بترسیدم مرا گفت ای جنید از من همی ترسی گفتم
آری گفت اگر خدا را بشناختی از غیر او نترسیدی گفتم تو کیستی
گفت ابلیس گفتم خواستم ترا ببینم گفت آن ساعت که از من یاد

یاد کرده از خدا غافل شده و ترا خبر نه مرا و از دیدن من چه بود
گفتم خواستم که بپرسم که ترا بر فقرا هیچ دست رس باشد گفت نی
گفتم چرا گفت از آنکه چون خواهم که بدنیا بگیرم بعقبی روند و اگر
خواهم که بعقبی بگیرم بمولی بگریزند و مرا آنجا راه نیست گفتم اگر بر
ایشان دست نیابی ایشان را می بینی گفت آنگاه که در سماع
آیند و در وجد افتند دانم که از کجا می آیند این بگفت و ناپیدا شد
چون در مسجد شدم سر حق را دیدم که از گوشه مسجد سر بر آورد و
گفت دروغ گفت آن دشمن خدا که ایشان عزیزتر از آنند که
حق تعالی ایشان را بجبرئیل نماید پس بدشمن کی نماید نیز جنید گفت
روزی سری گفت راهی مختصر سوی بهشت میدانم گفتم چیست
گفت از کسی چیزی نخواهی و چون کسی چیزی بدهد بگیری و با تو
چیزی نباشد که کسی را دهی و هم جنید گفت پیش سری رفتم او را
متغیر شده دیدم و آبی پیش وی ایستاده از آن حال پرسیدم

گفت جوانی از زبان در آمد و از حیا سوال کرد جواب داد دم و حلا

آب شد نقل است که یکبار در صبر سخن میگفت کژدمی چند زخم

بروی زد هیچ التفات نکرد او را گفتند چرا کژدم را دفع نکردی

گفت شرم داشتم از آنکه در صبر سخن میگفتم و در مناجات گفتم الهی

عظمت تو و شناخت تو مرا انس داد بتو و گفت اگر نه آن استی که

تو فرموده مرا یاد کن بزبان من یاد نکردمی یعنی یاد تو بزبان

من نگنجد و زبانی که بلهو و لعب آلوده است بذکر تو من چگونه گردانم

و نیز گفت اللهم ان عذبتنی بشیء فلا تعذبنی بذل الحجاب

یعنی بار خدایا اگر مرا بچیزی عذاب کنی بذل حجابم عذاب مکن

از آنکه چون محجوب نباشم آن عذاب و بلا بذکر و مشاهده تو بر من

آسان باشد و چون از تو محجوب باشم نعیم تو هلاک من بود

بذل حجاب تو یعنی بلا که اندر مشاهده مبتلی بود بلا نباشد بلا نعمتی

بود که اندر حجاب مبتلی بود و اندر دوزخ هیچ عقوبتی صعب تر از

ز حجاب شب تیست که اگر اندر دوزخ اهل دوزخ بخداوند تعالی شکایت کنندی

هرگز موسنان عاصی را بهشت یاد نیایدی که هزار رحمت جان را احسان

مسرت دهد که از بلای عذاب کالبد خبر ندارد نقل است که سری

گفت میخواهم که در بغداد بمیرم و از بیم آنکه نباید که زمین مرا قبول

نکند رسوا شوم و مردمان گمان نیک برده اند نباید که ایشان را

بدافتد جنید گفت سری بیمار شد بعیادت وی رفتم و باد بیز

برداشتم و او را باد میکردم گفت ای جنید بنه که آتش از باد تیزتر

میشود گفتم چگونه گفت عبداً مملوکاً لا یقدر علی شیء گفتم مرا وصیتی

کن گفت دور مشو بسبب خلق از صحبت خدایتعالی جنید گفت اگر

این سخن پیش از این میگفتی با تو صحبت نداشتمی پس سری وفات

یافت و سال بر دویست و پنجاه و هفت بود از هجرت ذکر

خواجه جنید بغدادی رحمة الله علیه آن بانی مبانی مقتدائی

آن مجتهد اوضاع طریق رهنمائی آن واعظ خلایق آن

ناطق بحقایق آن سایح فلوات عشق و محبت آن سایح بحار توحید
و معرفت آن قطب باتفاق آن شیخ علی الاطلاق آن ماهر فنون
شیخی و استادی خواجه ابو القاسم جنید بغدادی نور الله مرقده بن محمد
شیخ مشایخ عالم و امام متفق علیه بود تا اهل تصوف او را سید الطایفه
گفتندی و سید مشایخ نوشتندی و در معاملات و ریاضات و اشارات
کامل و کلمات عالی بر جمله سبقت داشت و مقبول همه ارباب قبول و
اصحاب طریقت بود تا او را لسان القوم و سلطان المحققین خواندندی
و در فنون علوم ظاهر از اصول و فروع کامل بود و اصحاب ابو ثور را
بر مذهب و فتوی دادی و بر امامت و افتاء او علماء ظاهر را
اجماع بود تا او را طاوس العلما گفتندی و او را تصانیف عالی
و کلمات در بیان مقامات و احوال بس بسیار است در عصر خود
مرجع علما و جمله مشایخ بود و از اول تا آخر پسندیده همه و محمود و
مقبول ایشان بود سخن او در طریقت حجت است و کسی را بر کلام

کلام او اعتراض نه چنانکه بعد از وی اکثر مشایخ بغداد و را اعذب [مذهب] او بود بلکه شیخ علی عثمان جیلانی رحمة الله علیه در کشف محجوب در باب فرق فرقهم فی مذاهبهم گفته اما الجنیدیه تولای جنید بیان بابی القاسم جنید بن محمد است و اندر وقت وی مراورا طاوس العلما گفته [اند] و سید الطایفه و امام ائمه ایشان بود و طریق وی مبنی بر صحو بوده است و برعکس طیفوریان و اختلاف وی گفته آمد و معروف ترین مذاهب و مشهورترین آن مذاهب وی است و مشایخ بجمله جنیدی بوده اند هذا کلامه معروف ترین طریقی در طریقت طریق اوست شهرتی که مذهب وی بقبول اهل عالم موافقت دیگری را نبود و اول کسی که رموز توحید را کشف کرد و علوم اشارات را بیرون داد [از] منبر نخست [از] منتشر کرد اند جنید بود که غوغای علم توحید و دعات خانقاه را خواست تا روزی خبر بخلیفه رسانیدند که قومی خاسته اند که کفریات میگویند و کشتن ایشان ثواب جزیل خواهد شد

خواجه جنید و خواجه شبلی و خواجه ابو الحسن نوری و صوفیان دیگر
را گرفته بردند خلیفه فرمود تا ایشان را بکشند ایشان را برای
کشتن آوردند سیاف بخواست یکی را از میان ایشان گردن
بزند یکی از جمله ایشان برجست و پیش او آمد که اول مرا گردن بزن
سیاف گفت چیست که با تیغ دلیری میکنی گفت پیش ما این دلیری
نیست این ایثار است بر برادر خود ما این راه که یافتیم از ایثار
یافتیم سیاف از دیدن حال و روش ایشان متعجب ماند پیش
خلیفه رفت و گفت حال ایشان برین نوع است ایشان را
بیکبارگی بی تیغ و تفحص نکشند خلیفه حاکم را طلبید تا ایشان را الزام
بعده بکشند حاکم آمد یکی را از ایشان پرسید که دویست درم چند درم
زکوة بدهند آن بزرگ گفت زکوة عوام می پرسی یا زکوة خواص
حاکم متعجب ماند پرسید زکوة عوام چیست و زکوة خواص چیست گفت
زکوة عوام آنکه از دویست درم پنج درم بدهند و زکوة خواص

خواص آنکه پنج درم بدارند و باقی همه بدهند و زکوة بیش با آنست که
همه بدهند و پنج درم دیگر قرض کرده بدهند مکافات آنکه یا مالک
دویست درم برای چه شد پرسید این که کرده است گفت ابا بکر
صدیق رضی الله عنه که آنچه داشت همه داد گفت از درم و دینار
چه پرسی از معرفت خدا تعالی چیزی بپرس عالم حیران ماند و پیش
خلیفه رفت و گفت اگر این قوم کفریات میگویند پس مسلمان دیگر
کجا اند خلیفه ازان بدعت پشیمان گشت و عذرخواهی کرد و
ایشان را اکرام نمود و نیز احتیاط در جادهٔ طریقت اوراد است
داد و مقبول همه مشایخ عالم افتاد چنانکه طاقیه پوشانیدن
مریدان و مقراض راندن بر سر ایشان در طریقت نهاده
اوست نقل است که یکی از بزرگان رسول عم را بخواب دید نشسته
و جنید حاضر بود یکی فتوی درآورد پیغامبر فرمود جنید را ده تا
جواب گوید گفت یا رسول الله در حضرت تو چون بد یاری

و جهان

طاقیه پوشانیدن و مقراض راندن طریقه جنید است

گفت چنانکه انبیا را بهمه امت مباهات بود مرا بجنید مباهات است
و او حارث محاسبی را دریافته بود و مرید خواجه سری سقطی بود
رحمه الله علیه و خواهرزادهٔ او و اصل او از نهاوند بود و پدر
او را خراز گفتندی و خراز پاره دوز را گویند و مولد او بغداد
بود و منشا بغداد و ابتدای حال از کودکی باز درد و طلب کار
با اندوه بودی و نیک با ادب و فکرت بود و فراستی و فهم عجب
داشت از غایت غیرت و زیرکی او همه را بمیل کامل و رغبت
تمام او را قبول کرده و در دل خویش او را جای داد و پیوسته
با خود داشتی نقل است جنید هفت ساله بود که سری او را
بحج برد و برد در مسجد حرام در میان چهارصد پیر سخن در مسئله
شکر میرفت چهارصد قول در معنی شکر بگفتند سری رحمه الله
با جنید گفت تو نیز چیزی بگوی جنید گفت شکر آنست که نعمتی
که خدای ترا داده باشد بدان نعمت در روی عاصی نشوی و

نعمت دور اما به معصیت نسازی چون جنید این بگفت هر چهار صد پیر
گفتند رحمت یا قرة عین الصدیقین و همه اتفاق کردند که بهتر
ازین نتوان گفت یا غلام زود باش که خط تو از خدای زبان
تو بود پس ببغداد آمد و آبگینه فروشی میکرد و گویند در روی نیز
آبگینه فروشی کردی و هم از آنجا او را جنید قواریری میگویند نیز
تا روز باز
هر روز بدکان شدی و پرده فرو گذاشتی و چهار صد رکعت نماز
بکردی مدتی بر آن برآمد دکان رها کرد و در دهلیز خانه سری جای
گرفت و در آنجا نشسته بپاسبانی دل مشغول شد چهل سال همچنین
برآورد چنانکه سی سال نماز خفتن بگزاردی و بر پای ایستادی و
نماز بامداد هم بدان وضو بگزاردی و هم از وی نقل است که چون
چهل سال برآمد مرا گمان افتاد که بمقصود رسیدم در ساعت هاتفی
آواز داد که ای جنید گاه آن آمد که زنار گوشه باطن تو بتو بنمایم
چون این بشنیدم گفتم جنید چه گناه کرد ندا آمد که بیش ازین

بیچوارهی که تو هستی چند آهی بکرد و دم درکشید و در آن خانه به بست تا
کار او بالا گرفت و آوازهٔ او به همه عالم رسید و در هر چه او را امتحان
کردند هزار چندان بود و یکی از وی پرسید که بدین درجه به چه رسیدی گفت
بدان که چهل سال بر یکقدم مجاهده ایستاده بودم یعنی بر آستانهٔ
سری سقطی یک روز دلم گم شده بود گفتم الهی دل من باز ده شنیدم
یا جنید ما دل بدان ربوده ایم تا با ما بمانی اکنون تو باز میخواهی که
با غیر بمانی و در گرمی رفت و تجلیات جلال کمالات عالی از و صادر
شدن گرفت و در سخن آمد و گفت ما این تصوف بقیل و قال
نگرفتیم و بجنگ و کارزار بدست نیاوردیم اما از گرسنگی و بی خوابی یافتیم
و دوست داشتن از دنیا و بریدن از آنچه دوست داشته ایم و در خشم
آراسته ایم و گفت بگناه اولین و آخرین من ماخوذم و ابوالقاسم
را از عهدهٔ تقیر و تطهیر بیرون می باید آمد و این نشان کلیت بود
چون کسی خود را اکل بیند و خلایق را بمثابه اعضای خود بیند و بمقام

بمقام المومنون کنفس واحد برسد سخنش این بود که ما او و هی هی
مثل ما او و هی است و او در شرح مقامات و راز توحید موی بشکافتی
گرفت چنانکه نقل است که چون در توحید سخن گفتی هربار بعبارتی
دیگر آغاز کردی که کس را فهم بدان نرسیدی تا نقل است که این شرح
بمجلس او بگذشت گفتند آنچه جنید میگوید بعلم باز میخواند گفت آن را
نمیدانم و لیکن این میدانم که سخن او را اصولی است کوئی حق میراند
بزبان او و نقل است که جنید روزی سخن میگفت مریدی نعره بزد
شیخ او را از آن منع کرد و گفت اگر یکبار دیگر نعره زنی ترا مهجور
گردانم پس شیخ بسر سخن شد آن مرید خود را نگاه میداشت تا حال
بجائی رسید که طاقتش نماند و هلاک گشت برفتند او را دیدند در میان
دلق خاکستر شده ازو نقل است که گفت عارف آنست که حق تعالی
از سر او سخن گوید و او خاموش باشد و گفت خدای تعالی سی سال
بزبان جنید با جنید سخن گفت و جنید در میان نه و خلق را خبر نه

وگفت بیست سال بر حواشی این علم سخن گفتم اما آنچه غوامض آن
بود نگفتم که زبانها را از گفتن آن منع کرده اند و دل را از
ادراک آن محروم گردانیده چون سخن جنید عظیم شد سری سقطی
گفت ترا وعظ باید گفت جنید متردد شد و رغبت نمیکرد مریدان
ابتهال کردند و مشایخ بغداد را بدست آوردند که خلق را وعظ
کن قبول نکرد و گفت با وجود شیخ ادب نباشد سخن گفتن تا شبی
مصطفی را عم بخواب دید که گفت سخن گوی بامداد برخاست تا
با سری گوید سری را بر در ایستاده دید گفت سخن ترا سبب نجات
عالمی گردانیده اند بگفتار مریدان نگفتی و بشفاعت مشایخ بغداد
نگفتی و من گفتم هم نگفتی چون پیغامبر عم فرمود بباید گفت جنید
اجابت کرد و سری را گفت چون دانستی که من پیغامبر را
عم بخواب دیدم گفت من خدای را بخواب دیدم فرمود رسول را
فرستاده ام تا جنید را بگوید که بر منبر سخن گوید گفت سخن بگویم بشرط

بشرط آنکه از چهل تن زیاده نبود روزی در مجلس چهل تن حاضر
بودند هژده تن جان بدادند و بیست و دو تن بیهوش شوند خلق
غلو کردند چون مجلس جنید بگفت ترک داد و در بر در نیا نه سنواری شد
هرچند که درخواست کردند اجابت نکرد گفت سخن من شما را خوش
می آید خود را هلاک نمیتوانم کرد بعد ازان مدتی دیگر بمنبر شد و سخن
آغاز کرد بی آنکه کسی درخواست کند پس سوال کردند که درین چه حکمت
بود گفت در حدیث یافته ام که رسول عم فرموده است که در آخر
الزمان زعیم قوم آنکس بود که بدترین ایشان بود ایشان را آخر
او گوید خود را بدترین خلق میدانم برای سخن پیغامبر عم سخن میگویم
تا سخن او را خلاف نکرده باشم داد در تنبیه مریدان و ارشاد طالبان
سخنان موثر و نیکت مفید را انداز رست و دران معنی سخن بسیار از و
منقولست چنانکه گفت مرید صادق بی نیاز بود از علم عالمیان و
گفت چون حق تعالی بمریدی نیکی خواهد او را بیش صوفیان افکند و از

مریدان باز دارد و گفت که نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه
در نماز بدان محتاج باشند و آن را فاتحه و قل هو الله احد تمام است
و هر مریدی که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و گفت نفس هرگز
با حق الفت نگیرد و گفت میان هواجس نفسانی و وساوس شیطانی
فرق آنست که نفس چیزی الحاح کند تو منع کنی وا او معاودت میکند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتی که بمراد خود برسد اما شیطان چون
دعوت کند بخلافی اگر بخلاف آن کنی ترک آن دعوت کند و
گفت هر که نفس خود را بشناسد عبودیت بر وی آسان گردد
و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی مانده بود.
و گفت اگر صادقی هزار سال بحق تعالی روی آورده باشد و یک لحظه
از وی روی گردانیده آنچه او را در آن لحظه فوت شده بسیار باشد
از آنچه در آن هزار سال رسیده بود و گفت غافل بودن از خدای سخت‌تر بدان
از آنکه در آتش شدن فضل است که یکی در مجلس او برخاست

برخاست گفت دل کدام وقت خوش بود گفت آن وقت که او
در دل بود و گفت هرکه گوید الصدق مشاهده دروغ زن است و
در بیان مقامات کلامی عالی دارد و هر یک مقام را شرح شافی داده
که این مختصر جای بیان آن نیست چنانکه گفت اجماع چهار هزار
پیر طریقت است که نهایت ریاضت رغبت که هرگاه دل خود طلبی
ملازم حق بینی و گفت رضا آنست که بلا را دُر را فیمت شمری و گفت
معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن
گفت عارف و معروف او ست و گفت توحید خدای تعالی دانستن
قدم او بود از حدوث یعنی دانی که سبیلی در دریا امانت در دریا
باشد و در طور محبت او را کلماتی لطیف افتاده است چنانکه نقل است
که گفت محبت امانت خدای است هر محبت که بعوض بود چون عوض
برخیزد محبت برخیزد نقل است که شبلی گفت اگر حق تعالی مرا قیامت
مخیر گند میان بهشت و دوزخ من دوزخ اختیار کنم از آنکه

مریدان باز دارد و گفت که نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه
در نماز بدان محتاج باشند و آن را فاتحه و قل هو الله احد تمام است
و هر مریدی که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و گفت نفس هرگز
با حق الفت نگیرد و گفت میان هواجس نفسانی و وساوس شیطانی
فرق آنست که نفس چیزی الحاح کند تو منع کنی داد و معاودت میکند
اگر چه بعد از مدتی بود تا وقتی که بمراد خود برسد اما شیطان چون
دعوت کند بخلافی اگر بخلاف آن کنی بعد ترک آن دعوت کند و
گفت هر که نفس خود را بشناسد عبودیت بروی آسان گردد
و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی مانده بود
و گفت اگر صادقی هزار سال بحق تعالی روی آورده باشد و یک لحظه
از وی روی گردانیده آنچه او را دران لحظه فوت شده بسیار باشد
از آنچه در آن هزار سال رسیده بود و گفت غافل بودن از خدای سخت تر بدان
از آنکه در آتش شدن نقل است که یکی در مجلس او برخاست

برخاست و گفت دل کدام وقت خوش بود گفت آن وقت که او
در دل بود و گفت هر که گوید الله بی مشاهده دروغ زن است و
در بیان مقامات کلامی عالی دارد و هر یک مقام را شرح شافی داده
که این مختصر جای بیان آن نیست چنانکه گفت اجماع چهار هزار
پیر طریقت است که نهایت ریاضت نیست که هر گاه دل خود طلبی
ملازم حق یابی و گفت رضا آنست که بلا را دور را نعمت شمری و گفت
معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن
گفت عارف و معروف اوست و گفت توحید خدا تعالی دانستن
قدم او بود از حدوث یعنی دانی که سیل در دریا امانت در دریا
باشد و در طور محبت او را کلماتی لطیف افتاده است چنانکه نقل است
که گفت محبت امانت خدای است هر محبت که بعوض بود چون عوض
برخیزد محبت برخیزد نقل است که شبلی گفت اگر حق تعالی مرا الخیار
بدهد گوید میان بهشت و دوزخ من دوزخ اختیار کنم از آنکه

بهشت اختیار مراد منست و دوزخ مراد دوست هر که اختیار
دوست بر اختیار خود بگزیند نشان محبت باشد جنید را ازین
سخن خبر دادند گفت شبلی کودکی میکند که اگر مرا مخیر کنند من اختیار
نکنم گویم بنده را با اختیار خود چه کار هر جا که فرستی بروم هر جا که
بداری باشم مرا اختیار آن باشد که تو خواهی و گفت محبت
درست نباشد مگر میان دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را
گوید که ای من و گفت چون محبت درست گردد شرط ادب بیفتد
و گفت حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و
گفت اهل انس در خلوت مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر
بود و اگر عام بشنوند ایشان را تکفیر کنند و ایشان در احوال
خویش بر آن مزید یابند و هر چه گویند احتمال کنند نقل است که
او را از توحید پرسیدند گفت یقین است گفتند چگونه گفت
آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خدایست کسی را با او

با او شرکت نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی
و نیز سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون بنده
اشیا را ملک خدای بیند و پدید آمدن جمله از خدای بیند و قیام
جمله بخدای بیند و مرجع جمله بخدای بیند چنانکه خدای فرموده است
فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء و الیه ترجعون و این همه دورا
تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد نقل است که شبی
با مریدی در راه میرفت سگی بانگ کرد جنید گفت لبیک لبیک
مرید گفت یا شیخ این چه حالست شیخ در جواب او این گفت که قوت
و دمیدن سگ از قهر حق تعالی دیده ام و آواز او از قدرت
حق تعالی شنیده ام و سگ را در میان ندیدم لاجرم لبیک جواب
دادم و شیخ رحمه الله در توحید قدم عالی داشت و در عصر او بقدم
کس نبود چنانکه در بغداد و نواحی عراق عالی قدم در توحید خاست
از صحبت او خاست و هرکجا در اطراف و اکناف عالم صاحب قدمی و

اهل دلی بود و خود را در نظر او افکند و بخانقاه او جای گرفت
حسین منصور حلاج پرورده خانقاه او بود نقل است چون
حسین منصور حلاج خواجه سهیل عبد الله تستری رحمة الله علیه بر دل
آمد بشیخ عمرو ابن عثمان مکی پیوست و هژده ماه با او صحبت داشت
چون از وی برید بخانقاه شیخ جنید آمد شیخ او را خلوت فرمود
روزی چند گاه صبر هم در صحبت شیخ بود یکبار پیش شیخ آمد و سخن
در صحو و سکر میگفت شیخ فرمود ای پسر منصور در کار تو فضول بسیار
می بینم و عبارت بی معنی پس از آنجا بحجاز قصد کرد و یکسال مجاور
کعبه بود باز ببغداد رسید با جمعی صوفیان پیش شیخ آمد و از دقایق
توحید پرسیدن گرفت شیخ جواب نداد و گفت زود باشد که سر
چوب پاره سرخ کنی و شیخ را در واقعه حسین منصور توقف
است چنانکه نقل است آن روز که ایمه فتوی بر کشتن دادند
شیخ جنید نوشت نحن نحکم بالظاهر فتوی بظاهرست باطن او را

دور اتحادی داند و از متابعان او شبلی گفت که انا والحلاج
شیء واحد فخلصنی جنونی واهلکه عقله یعنی من و حلاج یک چیز بودیم
مرا بدیوانگی نسبت کردند خلاص یافتم و او را عقل هلاک کرد و شبلی
رحمه الله علیه مرید جنید بود چون حسین و او پرورده یک خم ان
بودند و از یک جام شراب خورده و هرچه رسیده بود از درد و تحفخانه
جنید رسید لاجرم همچنین گوید نقل است چون جنید بیمار شد و وفاتش
نزدیک آمد اصحاب را وصیت میکرد چون کار تنگ در آمد گفت مرا
وضو دهید ما را در وضو تخلیل فراموش کردند فرمود تا تخلیل بجا
آرند پس در سجود افتاد و میگریست گفتند ای سید طریقت با این
همه عبادت که پیش فرستاده چه وقت سجود است گفت هیچ وقت
جنید را محتاج تر ازین ساعت نیست و حالی قران خواندن آغاز
کرد و میخواند مریدی گفت قرآن میخوانی گفت اولی تر زمن ازین کیست
چه خواهد بود که این ساعت صحیفه عمر من در خواهند نوردید

هفتاد ساله طاعت و عبادت خود را می بینم در هوا بیک موئی

آویخته و بادی در آمده و آن را می جنباند نمی دانم که باد قطیعت است

یا باد وصلت و بر یکی جانب صراط و بر یکی جانب ملک الموت و

قاضی که عدل صفت است میل نکند و راهی پیش من نهاده و نمی دانم

که مرا بکدام راه خواهند برد پس ختم قرآن کرد و از سوره بقره

هفتاد آیه برخواند و آخرین ساعت از روز جمعه بود که کار

تنگ در آمد گفتند بگوی الله گفت فراموش نکرده ام پس در تسبیح

انگشت عقد میگرفت ناچار انگشت عقد گرفت و گفت یا عظیمی

هرچه تمام تر بسم الله الرحمن الرحیم و دیده باز کرد و جان بداد

نقل است که غسال در وقت غسل دادن خواست تا آبی بچشم او

رساند هاتفی آواز داد که دست از دیده دوست ما بدار که چشمی که

بنام ما بسته جز بلقای ما باز نکند پس خواست تا انگشت که عقد

گرفته بود باز کند آواز آمد که انگشتی که بنام ما عقد شد جز بفرمان

هفتاد سال از طاعت و عبادت خود را می‌بینم در هوا یکی

آویخته و بادی در آمده و آنرا می‌جنباند نمی‌دانم که باد قطیعت است

یا باد وصلت و بر یکی جانب صراط و بر یکی جانب ملک الموت و

قاضی که عدل صفت است میل نکند و راهی پیش من نهاده و نمی‌دانم

که مرا بکدام راه خواهند برد پس ختم قرآن کرد و از سورهٔ بقره

هفتاد آیه برخواند و آخرین ساعت از روز جمعه بود که کار

تنگ در آمد گفتند بگوی الله گفت فراموش نکرده‌ام پس در تسبیح

انگشت عقد میگرفت ناچار انگشت عقد گرفت و گفت یا عظیمی

هرچه تمام تر بسم الله الرحمن الرحیم و دیده باز کرد و جان بداد

نقل است که غسال در وقت غسل دادن خواست تا آبی بچشم او

رساند هاتفی آواز داد که دست از دیدهٔ دوست ما بدار که چشمی که

بنام ما بسته جز بلقای ما باز نکند پس خواست تا انگشت که عقد

گرفته بود باز کند آواز آمد که انگشتی که بنام ما عقد شد جز بفرمان

بفرمان ما گشاده نگردد چون تکفین کردند و بر جنازه نهادند.
نماز جنازه او بسر او بگذارد چون جنازه برداشتند کبوتری سپید آمد
بر گوشه جنازه نشست هر چند که میراندند نمی رفت تا آواز از او شنیدند
که خود را و مرا رنجه مدارید که چنگک من بمسمار عشق بر گوشه جنازه
دوخته اند من از بهر آن نشسته ام شما رنج چرا می برید که امروز
قالب او نصیب کروبیان است اگر غوغای شما نبودی کالبد او
چون باز سپید بهوا با ما پریدی روز شنبه بود ماه شوال
و سال بر دویست و هفتاد و هفت از هجرت که بگورستان بغداد
مدفون گشت و بعضی جا گفته که سال بر دویست و نود و هفت بود
از هجرت و اول اصح است نقل است که یکی گفت جنید را بخواب
دیدم گفتم خدای با تو چه کرد گفت رحمت کرد و آن همه اشارات
و عبارات باد بود مگر آن دو رکعت نماز که در نیم شب میکردم
دیگری ورا بخواب دید گفت جواب منکر و نکیر چون دادی گفت

آن دو مقرب از درگاه عزت با آن هیبت بیامدند گفتند من ربک
من در ایشان بنگریستم و بخندیدم و گفتم آن روز که پرسنده او
بود از من الست بربکم من بودم که جواب دادم که بلی اکنون
شما آمده اید که خدای تو کیست کسی که جواب سلطان داده باشد
از غلام کی اندیشد امروز بر زبان او میگفتم الذی خلقنی فهو یهدین
بحرمت از پیش من برفتند و گفتند او هنوز در سکر محبت است

ذکر خواجه ممشاد علو دینوری رحمة الله علیه آن عارف
کار دیده آن صادق بارکشیده آن سیاح بیدای طریقت
آن غواص دریای حقیقت آن محترم اهل عرفان آن محتشم
اولی المکارم ذو الاحسان آن مقدم ارباب محبت آن معظم
اصحاب معرفت آن مبارز میدان مجاهده و آن مجاهد ارباب
مشاهده آن سالک مسالک صفوی و نوری شیخ بحقیقت ممشاد علو
دینوری برد الله مضجعه از کبار مشایخ بود و بسی بزرگان این باب

این طایفه را دریافته و صحبت ایشان دیده بود و مشایخ عظام که
بعد او بودند اقتدا بدو داشتند و او را در طریقت شانی عظیم و قدری
رفیع است و او بعلوم ظاهر و باطن آراسته بود و علوم مکاسب
بکد دست حاصل کرده و در بدایت مدتی بدان مشغول بود و ممشاد
بکسر میم اول و سکون میم ثانی است و دینوری از آن میگویند که دینور
موضع سکونت او بود و از رساله قشیری چاشنی ذکر خواجه احمد سیاه
دینوری کرده است رحمة الله علیه فهم میشود که دینور موضع سکونت
است اما این معلوم نمیشود که دیه است یا شهر و از وی کلمات
بسیار بعبارت لطیف در بیان راه طریقت و ارشاد منقول است
چنانچه نقل است که گفت مرید را ادب آنگاه مسلم گردد که این
چند چیز را بجا آرد آنکه حرمت داشت مشایخ بر خود لازم گیرد و
خدمت اصحاب و اخوان بر خود اختیار کند و از اسباب و علایق
بیرون آید و در راه توکل سپرد با این همه ادب شرع با خود نگاه دارد

و گفت من پیش هیچ پیری نرفته ام و بر هیچ یکی از ایشان عرض نبرده
ام مگر آنکه از جمیع آرزوهای خود خالی بوده ام یعنی همه مرادات
خود گوشه نهاده پیش پیران رفته ام و منتظر مانده ام تا نظر
وی بر من چه وارد شود و از برکات مجلس وی بمن چه میرسد و از
کلام وی مرا چه می آید زیرا چه هر که بخط خود در نظر پیر آید و مراد
خود بر وی عرض آید از دولت مشاهده او نومید گردد و از برکات
مجلس وی و کلام وی محروم ماند و او رحمة الله علیه در توحید در باخت
و بر خاست قدمی بر رسنخ داشت و دایم احوال ساکن مقام استغراقش
عما سوی الله بود و در آن طور کلمات عالی دارد چنانکه نقل است
که او مریض گشت جماعتی بعیادت او اندر آمدند گفتند خدا را
با تو چه معامله است گفت سی سال است که بهشت و آنچه در وی است
از حور و قصور و ولدان و غلمان بر من عرض میکنند و من بگوشه
چشم نمی نگرم و هم در مرض وی یکی مر او را گفت بعلت فرو نکند

چگونه است گفت مرا از علت مپرس علت را از من برس
نقل است که در حالت موت او را گفتند که بگوی لا اله الا الله محمد رسول الله
روی بدیوار اندر آورد و گفت کلیت خود را در راه تو باخته ام
و هر که ترا دوست دارد جز او را و همین است نقل است که بهنگام
نزع او را گفتند دل خود را چگونه می یابی گفت سی سال باشد که دل
گم کرده ام و نمی یابم یعنی همه بکونات را و خود را در مطالعه هستی حق
گم کرده ام در آن حال هر چه او را گفتند از فنا و توحید خبر میداد
داد وفات یافت و سال بر دویست و نود و نه بود از هجرت
ذکر خواجه احمد سیاه دینوری رحمة الله علیه آن امام شریعت
آن همام طریقت آن معدن معرفت آن مخزن حقیقت آن
رهبر دین آن دلیل اهل یقین آن پیر واصل آن شیخ کامل
آن مالک احوال سینه آن هادی مقامات غایه آن مفتاح مفتاح
خزاین کنوز معانی آن مصداق و اشوقا الی لقاء اخوانی

آن خداوند سیمای سروری خواجه احمد سیاه دینوری از مشایخ
کبار و کبرای نامدار بود مرجع اهل طریقت ملجا اهل شریعت
بود در معرفت کامل بود در حقیقت واصل بود در تصوف مبانی
شافی برداشت مشایخ عصر را بر گفتار و کردار او انقیاد تمام بود و
در ریاضت و مجاهده عالی مرتبه بود برگزیده و خلیفه خواجه ممشاد علو
دینوری بود رموز معرفت و دقایق حقیقت و استقامت
طریقت ازو حاصل کرده بود معاصر شیخ عبد الکریم ابن هوازن
القشیری بود و قشیری ذکر او در رساله خود میان مقتدایان
عصر خویش کرده است دینور موضع سکونت اوست ذکر خواجه محمد احمد
بن عبد الله المعروف بعمویه رحمة الله علیه آن مشرف نشر افق
علم و درایت آن مکرم مکرم علم ریاست آن پیشوای شرع مصطفی
آن مقتدای طریق مرتضی آن مجاهد سبیل خدا آن مرابط
صراط هدی آن برهان زمره عارفان آن سلطان فرقه

فرقهٔ صوفیان آن شیخ شیوخ مرهون احوال سینه خواجه محمد
بن عبدالله المعروف بحمویه از مشایخ کبار عزیز روزگار بود و
در ریاضت و مجاهده در عصر خویش نظیر نداشت خلیفه خواجه
احمد سیاه دینوری بود و سند طریقت در خدمت او حاصل کرده
بود رفیع الشان بود بسیاری از مشایخ کبار دریافته بود یکی از
ریاضت ظاهر او این بود که بعد چهل روز افطار کردی علمای
ظاهر صوم وصال را مکروه گویند اما مشایخ طریقت نهی را حمل
بر نهی شفقت کنند و توفیق بر صوم وصال از کرامت انکار نه
بعضی درویشان گرفتار جاه نیز هر روز خوردن را فضل دهند
بوطی و در کشف محجوب آورده است که در روزهٔ وصال نهی آمده
است از پیغامبر علیه السلام چون وی روزهٔ وصال داشتی صحابه نیز
با وی موافقت کردندی گفت شما وصال نکنید انی لست کاحدکم
انی ابیت عند ربی یطعمنی و یسقینی من چون شما نیستم چرا

از حق تعالی هر شب طعام و شراب آیند پس ارباب مجاهده گفتند
این نهی شفقت است نه نهی تحریم و هم در کشف المحجوب آورده
است که من بیان این تمامی بگویم تا سخن از حیز اشکال بیرون
شود بدانکه وصال کردن بی آنکه خلل اندر فرمان خداوند
عزوجل اندر آید کرامت بود و کرامت محل خصوص است نه محل
عموم و چون حکم آن عام نباشد امر بدان درست نباشد و اگر
اظهار کرامت عام بودی ایمان جبر شدی و بر معرفت عارفان
ثواب نبودی پس چون رسول علیه السلام صاحب معجزه بود وصال
آشکارا کرد و مر اهل کرامت را از اظهار آن نهی کرد که کرامت را
شرط ستر بود و معجزه را کشف تا اینجا کلام کشف المحجوب تمام شد اکنون
باید دانست که آنچه از باب کرامت بود و فضل دارد زیرا که کرامت
با اهل خصوص مخصوص است چنانکه بعضی مجذوبان متدارک سالها
یکبار که ترک طعام و آب کنند و در عوارف آمده است که ابوبکر

ابوبکر صدیق و بعضی صحابه رضی الله عنهم طی کرده اند پس لقبش شد
که نهی از وصال نهی شفقت بود بر ضعفا عمویه بروزن علویه مسموع و
مشهور است میان خلق از مریدان شیخ الاسلام شیخ حسین معز
شمس بلخی عظم قدره و در عوارف نسخه سید السادات سید ظهیر الدین
مرحوم که معتمد علیه مردمان است عَمُّویَه بفتح عین و ضم میم و سکون
واو و فتح یا و سکون ها دیده شده است و در فتاوی صوفیه بتخفیف
المیم و تسکین الها نوشته است و آن بر هر دو لفظ صادق است
مرج بهج یکی نیست ذکر خواجه قاضی وجیه الدین ابوحفص رحمه الله
آن عالم ربانی آن عامل حقانی آن پیشوای مشایخ اهل تصوف
آن مقتدای اولیای اهل تصرف آن مرشد سالکان مقامات
آن منجی مریدان از عقبات آن اشرف کبار عارفان آن اکرم
عظام واصلان آن کریم ابن الکریم آن شیخ ابن شیخ عظام آن ملجأ
راسخان ذوی مخلص خواجه قاضی وجیه الدین ابوحفص رحمة الله علیه

و علی والدیه از عظماء مشایخ طریقت بوده و مقتدی و معتمد علیه
عصر بوده و در ریاضت و مجاهده مرتبه عظیم داشت تربیت در
طریقت از پدر خود خواجه محمد بن عبدالله المعروف بعمویه یافته
بود و کمال دین و وصول بدرجات اهل یقین در سایه دولت و
خدمت او حاصل کرده نام او عمر است ابو حفص کنیت اوست
وجیه الدین لقب اوست در خزانه جلالی آورده است شیخ وجیه الدین
عمر را با شیخ محمد بن عبدالله المعروف بعمویه پدر او و اخی فرج زنجانی
بمشارکت یکدیگر خرقه پوشانیدند اما شیخ محمد بن عبدالله المعروف
بعمویه از شیخ احمد اسود دینوری پوشید و او از شیخ ممشاد دینوری
پوشید و او از شیخ ابوالقاسم جنید پوشید اما اخی فرج زنجانی از
ابی العباس نهاوندی پوشید و او از عبدالله بن خفیف پوشید
و او از ابی محمد رویم پوشید و او از شیخ ابوالقاسم جنید پوشید و او
در صحبت خال خود سری سقطی بود و او در صحبت معروف کرخی بود

بود و او در صحبت داود طائی بود و او در صحبت حبیب عجمی بود و او
در صحبت حسن بصری بود و او در صحبت امیرالمومنین علی ابن ابی طالب
کرم الله وجهه بود و او در صحبت رسول رب العالمین محمد مصطفی
خدم بود و از بزرگی خواجه قاضی وجیه الدین ابو حفص چه توان
گفت همین بسنده است که همچو خواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی
که جنید ثانی است همه مشایخ طریقت را تمسک بتصنیفات او و
متابعان اوست در صحبت و تربیت او بر آمده است ذکر خواجه
ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی رحمة الله علیه آن سلطان راسخان
آن برهان عارفان آن امام دین محمد آن همام طریقه احمد آن
مقتدای عظام اهل شریعت و طریقت آن پیشوای کرام اهل
معرفت و حقیقت آن مرشد متصوفان صادق در دقایق آن
منبه پیران حاذق در حقایق آن کاشف مشکلات علم طریقت
و مبین معضلات حقیقت آن مشاهد جلال وحدت در کثرت

آن معاین جمال کثرت در وحدت آن شاه مردان میدا

فردی خواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی رحمه الله علی

علی احبابه و اسلافه و خلفائه مقتدای مشایخ روزگار بود

طوری شانی عظیم داشت علمای شریعت در حل مشکلات

بوی داشتند مشایخ طریقت برای فتح معضلات توجه

محققان روزگار حقایق معرفت از وی میجستند مدققان

دقایق حقیقت از وی میگرفتند سالکان سبیل الله در

عقبات بواسطه برکات دولت او سار رخت

صاحبان تلوین بمرتبه تمکین در خدمت او می رسیدند

اسقاط اضافات بصحبت و مدد او حاصل میکردند

واردات تجربه داشت تا حکایتی از وی مشهور است

جلالی نیز مسطور است که وقتی در حجره مشغول بود

خود شیخ شیوخ العالم شیخ شهاب الدین سهروردی

شیخ النجم [illegible]

پیش وی در حجره نشسته بود خضر علیه السلام بعد طلبیده که خبر زملاقات آن سید
لقای او منیه اولیاست بیامد و گفت برو بگو که خضر آمده است
شیخ شهاب الدین سهروردی درون حجره در آمد عرض داشت که خضر
علیه السلام آمده است شیخ اشارت کرد که باز گردان شیخ شهاب الدین
آمد و از هیبت پیش خضر علیه السلام نتوانست که جواب بگوید خضر گرم
گفت وقتی دیگر باز آیم بعده چون خدمت شیخ ضیاء الدین از حجره
بیرون آمد گوش شیخ شهاب الدین محکم بگرفت و گفت خضر گرم
باز آید و برود فاما وقت را کجا یابند سبحان الله محمدیان در
متابعت و طفیل محمد صدر حیاتی میسر شد که بزبان حال میگویند لی
مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل کرامات و خوارق
عادات بسیار داشت و در ترجمه تکمله شیخ عبد الله یافعی که در مناقب
شیخ عبد القادر گیلانی و بزرگان دیگر تالیف کرده است آورده
است در حکایت بیست و ششم که نقل است از شیخ کبیر شیخ شهاب الدین

حضرت خضر علیه السلام گرم طلبی کرد

سهروردی رضی الله عنه که گفت وقتی من نزدیک عم و شیخ خود
شیخ ابو النجیب عبد القادر بوده ام رضی الله عنه مردی گوساله
بر شیخ آورد و گفت یا سیدی این را برای شما نذر کرده ام و باز
گشت آن گوساله پیش شیخ آمد و شیخ فرمود که این گوساله میگوید
که من آن گوساله نه ام که برای شما نذر کرده اند آن گوساله دیگر
است و مرا برای شیخ علی بن هیتی نذر کرده اند ساعتی گذشت آن
مرد باز آمد گوساله دست گرفته مانند آن گوساله و گفت مر شیخ را
یا سیدی این گوساله نذر برای شما است و آن گوساله نذر برای
شیخ علی است مرا اشتباه شده بود و شیخ شهاب الدین سهروردی
میگوید رضی الله عنه وقتی سه نفر از یهود و سه نفر از نصرانی در مجلس
شیخ حاضر شدند شیخ بر ایشان اسلام عرض کرد ایشان امتناع
عظیم آوردند پس شیخ در دهن هریک لقمه از این طعام کرد هنوز
لقمه فرو نبرده اند که در همه حال هر شش نفر اسلام آوردند و گفتند

کفتند چون در بواطن ما رسید جز دین اسلام هر دینی که بود از دلهای
ما نسخ شد شیخ فرمود و عزة المعبود شما اسلام نیاوردید تا شیاطین
شما پیش من نیاوردند مگر از حق سبحانه و تعالی درخواست کردم که
ایشان را بمن بخشد مولی تعالی بمن بخشید بعد ازین دست مبارک
بر چشمهای ایشان فرود آورد فکشف الله عنهم ایشان بر پای خود
رفتند و اسلام بر ایشان عرض کردند و در حکایت بیست و هفتم
نقلست از شیخ ابو محمد مسعود رومی رحمة الله علیه که گفت وقتی
برابر شیخ خود ابو النجیب سهروردی رضی الله عنه در بغداد در بازار
سلطان میگذشتیم ناگاه شیخ نظر کرد بر یک گوسفندی پوست باز کرده
آویخته نزدیک قصاب بایستاد و گفت این گوسفند مرا میگوید که من
مردارم در حال قصاب بیهوش شد چون بهوش باز آمد اقرار
کرد و بصحت قول شیخ در پیش شیخ توبه کرد و راوی مذکور میگوید وقتی
با خدمت شیخ بر جسری میگذشتیم مردی فاکهه بسیار بار کرده می برد

شیخ او را گفت این خاکه را بدست من بیع کن آن مرد گفت
برای چه بیع کنم شیخ فرمود این خاکه مرا میگوید از دست این مرد
مرا برهان که از برای آن می برد تا شراب خورد و مرا نقل سازد
در حال آن مرد بیهوش شد و بر روی افتاد چون بهوش باز آمد
گفت والله خبر حق تعالی بر این کسی اطلاع نداشت بعد از آن به
شیخ آمد و توبه کرد و راوی مذکور میگوید وقتی با خدمت شیخ در
کرخ میگذشتم و کرخ محلتی است از بغداد از یکخانه آواز مستان
و شور ایشان شنیدم که بر می آید و سخت بوی از آن بدماغ میرسید
شیخ بدهلیز آن خانه در رفت و دو رکعت نماز بگذارد در حال
کسانیکه اندرون خانه بودند همه فریاد کنان بیرون آمدند و گفتند
که خمرها جمله در آوندها آب شده بعد از آن ایشان همه بر شیخ توبه
کردند و هم در حکایت بیست و هفتم آورده است و سن یکلامه رضی الله عنه
اول تصوف علم است و وسطا و عمل و آخر او موهبت و موهبت بر سانند

برسانند و در غایت امل و اهل و این بر سه طبقه اند مرید طالب و متوسط
سایر و منتهی واصل مرید صاحب وقت است متوسط صاحب حال منتهی
صاحب نفس بهترین چیزها نزدیک ایشان عد انفاس است
پس مقام مرید مجاهدات است و مکابدات و تجرع مرارات و مخالفت
حظوظ و آنچه هوای است و مقام متوسط رکوب اهوال است در طلب مراد
و مراعات صدق در احوال و استعمال ادب در مقامات و مقام
منتهی صحو است و ثبات و اجابت حق است از آنجا که بخوانند از
مقامات عبور کرده و در محل تمکین رسید احوال او را متغیر نگرداند
و اهوال در او اثر نکند حال شدت و رخا و منع و عطا و جفا و وفا برو
برابر است اکل او همچو جوع است و خواب او همچو بیداری حظوظ
فانی شده و حقوق باقی مانده ظاهر او با خلق و باطن او با حق
و بدین ابیات تمسک میکیرد شعر تقتضی الحقیقة عن ذاتها و تخفی
الفنا عن عیان الحقیقة و تفنی بلا انت فرد ابه و تبا النعوم بجارا

عمیقة وتقدم من عینها ظاهراً لکل اشارة ذوق دقیقة تثبت

الحجاب و تحی الالباب و هذا نهایة علم الطریقة و شیخ ابو النجیب رضی الله عنه

از اعیان محققان و اعلام علماء عارفان صاحب کشف ظاهر و

کرامات خوارق و احوال نفیسه و مقامات رفیعه و انفاس بیاد فر

و معارف سنیه بود در نظامیه درس فرمودی و فتوی دادی و کتابهای [illegible]

بسیار در علم شریعت و حقیقت تصنیف کرده و ملقب بوده بمفتی العراقین

و قدوة الفریقین و او یکی از آزادگان این کار و ائمه سادات

و اجلاء قادات بود در حقایق منهاج اعلی بود و در معانی معراج

ارفع و در قرب مقر سامی و در تمکین قدم راسخ و در شرف اخلاق و

طیب اعراق باعی طویل داشت اجماع مشایخ و علما منعقد بود باحترام

او و دلهای عباد و زهاد بود بقبول تام او شرح احوال این طایفه

بکردی و لباس علما پوشیدی و بر استر سوار شدی و غاشیه پیش او

برمیگرفتندی و نیک بهی السمت و ظاهر الوضاءة بود و طیلسان در بر

در برگردی تا اینجا تمام شد کلام تکمله و در خزانه جلالی آورده است که
شخصی بخدمت سلطان المشایخ شیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی
قدس الله سره گریان آمده و عرض داشت کرد که مخدوم در ایام جوانی
خیالات فاسده در خاطر میگذشت اما درین وقت که پیر شدم
خیالات فاسد در خاطر میگذرد که چرا چنین نکردم شیخ فرمود زمانه
اول نزدیک بزمانه پیغامبر صلی الله علیه وسلم بود و صحابه و صلحا
این زمان زمانه فاسد شده است از نتیجه خیالات فاسد
در خاطر میگذرد نقل است از نظامی ملفوظ شیخ نظام الدین
رحمة الله علیه که وقتی بر شیخ ابو النجیب سهروردی یکی از اهل دنیا
طعام بر سر اسیران نهاده فرستاد چون طعام کشیدند شیخ آن
اسیران را در یک صف نشستن فرمود بعده از جای خود برخاست
میان اسیران نشست و آن طعام بخورد که در حدیث آمده است
ان من راس التواضع ان نرضی بالسلام علی من الفیت ذرون شما

من سلم علیک ان ترضی بالدون من المجلس وان لا تحب المحمدة والثنا

والتبر نقل است از عوارف که گفت دنیا اکل و دنیا اصلی یعنی من

نقل است طعام نخورم و مال اینست که من نماز نگذارم و طعام خوردن

از آداب المریدین که گفت بشریت هرگز هیچ یکی زایل نشود و آزادی

از بندگی نفس جایز باشد در حق صدیقان و صفات ذمیمه فانی

شود از عارفان و فرو د نشیند در مرید و گفت هر که لازم گرفت

ادب او در مقام مردان رسید و گفت ادب اهل دنیا فصاحت و

بلاغت و یاد گرفتن علوم و اخبار ملوک و اشعار عرب است و ادب

اهل دین با علوم ریاضت نفس و تادیب جوارح و تهذیب طبایع

و حفظ حدود و ترک شهوت و اجتناب شبهات و شتافتن سوی

خیر است و ادب اهل خصوصیت از اهل دین نگاهداشتن دل و

مراعات اسرار و راستی از ظاهر است و گفت بزرگترین خصایل

اهل تصوف اخلاق است و گفت مقصود اصول است و طرق مختلف

مختلف شده است از بهر اختلاف حال سالکان پس بعضی سلوک
طریق عبادت اختیار کردند و لازم گرفتند آب و محراب را و مشغول
کنند بکثرت ذکر و نوافل و مواظبت کردند براوراد و بعضی سلوک
طریق ریاضات و قهر نفس و مخالفات اختیار کردند و بعضی سلوک
طریق خلوت و عزلت از بهر طلب سلامتی از مخالطت اختیار کردند
و بعضی سلوک طریق سیاحت و سفر و غربت و گم نامی اختیار کردند و بعضی
سلوک طریق خدمت و بذل جاه از بهر برادران دینی و ادخال سرور
برایشان اختیار کردند و بعضی سلوک طریق مجاهده و کردن کارهای
دشوار و مباشرت احوال اختیار کردند و بعضی سلوک طریق افگندن
جاه نزدیک خلق و قلت التفات سوی ایشان و ترک اشتغال بخیر و شر
ایشان اختیار کردند و بعضی سلوک طریق آنکه رد شحر اختیار کردند و
بعضی سلوک طریق تعلم و مجالست علما و سماع خبرها و حفظ علوم اختیار
کردند و گفت هر طریقی را محتاج میشود سالک سوی موصلی و دلیلی که

بگیرد آن طریق ازو تا سلامت ماند از حیرت و فتنه و گفت صحبت مکنید

با کسی که مخالف باشد در مذهب اگرچه قریب و خوب روی بود و گفت

صحبت با جاهلان بسبب جمیل و حسن خلق و نظر رحمت سوی ایشان کنند و

چون چیزی ناشایسته گویند بردباری کنند و کسی که جهل او قوی تر

باشد حلم با وی اولیتر بود و گفت اول صحبت معرفت است پس مودت

پس الفت پس عشرت پس صحبت پس اخوت و گفت صحبت چون

درست شود با شرطهای خود بزرگترین اعمال است زیرا که صحابه پیغامبر

رضوان الله علیهم بزرگترین مردمان بودند از روی علم و فقه و عبادت

و زهد و توکل و رضا و منسوب نشدند سوی چیزی غیر صحبت که صحبت اعلی

از همه فضلها است حکایت کرده شده است که علی ابن بندار صوفی

و عبدالله ابن خفیف یکجا میرفتند عبدالله او را گفت پیش شو

علی ابن بندار گفت بکدام عذر گفت تو جنید را دیده و من ندیده ام [illegible]

و گفت صحبت با کسی کن که عقل او کامل باشد از دین او زیرا که دنیا

دین تو مرا و مرا او راست و عقل مرا او راست و ترا و صحبت مکن با کسی که اکثر

همت او دنیا باشد و هوا و گفت همنشینی که نه ترا از و فایده باشد و

نه او را از تو از وی بگریز و گفت عجب در نفس خود یکی از فساد عقل او ست گفت

چون حاضر شوند فقیران خدمت کن ایشان را بغیر تکلف چون گرسنه

باشی ایشان نیز گرسنه باشند و چون سیر باشی ایشان نیز سیر باشند

و گفت صحبت با جوان کردن مانند سوار شدن در دریاست اگر تن

سلامت باشد از هلاک دل سلامت نباشد از خوف و گفت طعام را

بسیار ذکر نکنند که از بسیاری حرص است نفس را حق او دهند نه

حظ و گفت عیب نکنند طعامی را و مدح نکنند طعامی را و پرهیز کنند از

طعام فاسقان و ظالمان اگر چه از کسب ایشان باشد و گفت وجد

در سماع خلاصه صفات باطن است چنانکه طاعت خلاصه صفات ظاهر است

و گفت نیت صدقه دهنده بزرگتر از ردی ثواب از قبول کننده صدقه

اگر باشند محتاج و گفت کسی که مشاهده کند بلا را از میان غایب شود

بر دست میلی از تلخی بلا و سختی و گفت پیغامبر صلی الله علیه و سلم دوست

دارد خدای تعالی آنکه آورده شود رخصتهای او چنانچه دوست

دارد خدای تعالی آنکه آورده شود عزیمتهای او و گفت رخصت

تر خوریست و منزلی که فرود می آید باران مستبدی متحیر میشود در

متوسط راحت میگیرد سوی آن عارف و مقام ما زود را ن

محقق مگر بر نیت گذشتن در وقت اضطرار و گفت هر که فرود آید

از درجهٔ حقیقت باشند از رخصت و هر که فرود آید از رخصت در آید

در ضلالت و جهل و گفت هر که تمسک کند برخصتها و آنچه در ادب

رخصتهاست بجا آورد و اصول ثلثه را لازم گرفت او از منتهیان

صادق است اجماع کرده اند مشایخ رضوان الله علیهم هر که اخلال

کند در اصول ثلثه یا در یکی از آن بیرون آید از احکام مذهب و خالی

شود از آن و آن اصول ثلثه ادای فرایض و اجتناب محارم و

ترک دنیا بر اهل دنیاست مگر لابدی و آن لابد که را اکتفا کرد در سوی

رسول صلی الله علیه وسلم از دنیا پس گفت چهار چیز دنیا از دنیا نیست
پاره نانی که بدان سد کنی گرسنگی خود را، و خرقه که بپوشی بدان عورت
خود را، و خانه که ساکن گردانند ترا از سردی و گرمی، و زنی صالحه که
ساکن شوی سوی این، و آنچه جز اینست پس نیست مر ترا در آن حقی، و
ادبها و رخصتها هر رخصتی را ادبی جداگانه است، این مختصر جای
ذکر انواع رخصتها و ادبهای آن نیست، هر که خواهد که آنرا بداند
در آداب المریدین نظر کند، و مناقب خواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی
بیشتر از آنست که کسی بیان کردن تواند، او بمنزله جنید است، مرجع
مشایخ عصر بود، و بعد او همه مشایخ طریقت الی یومنا تمسک بمصنفات
او و مناقب عالی اوست، چنانکه آداب المریدین که خاصه تصنیف اوست
و عوارف که تصنیف شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی است که
او مرید و خلیفه اوست، و تبصره و رساله در بیان سلوک طریق و مصنفات
دیگر که تصنیف خواجه نجم الدین کبری است که او مرید و خلیفه اوست

و مرصاد که تصنیف شیخ مجد الدین بغدادی است که او مرید و خلیفه

است و رساله مکی که تصنیف مرید و خلیفه شیخ برهان الدین سمرقندی است — خواجه نجم الدین کبری

که او مرید و خلیفه شیخ عبد الرحمن کبری است که او مرید و خلیفه

شیخ احمد گوریانی است که او مرید و خلیفه شیخ علی لالا است که او

مرید و خلیفه شیخ مجد الدین بغدادی مذکور است و شرح آداب

که تصنیف حضرت شیخ شرف الدین منیری است که نسبت ارادت

و خلافت او بدو از این شجره پیران معلوم است و مکتوبات

حضرت شیخ شرف الدین منیری مذکور قدس الله ارواحهم سماع

است که بعضی کسان از شیخ نجیب الدین ابو النجیب سهروردی التماس — صح ضیاء الدین

کردند تا آداب المریدین را شرح کند گفت شرح این فرزندی از — شیخ ضیاء الدین [illegible]

فرزندان من خواهد کرد والله اعلم آن فرزند همین شیخ شرف الدین

منیری است مشایخ طریقت اهل معنی اند مریدان را فرزند خوانند

زند سبب آنکه مریدان فرزندان معنوی اند نام خواجه ضیاء الدین

ضیاء الدین عبد القاهر بن عبد الله بن محمد السهروردی است ضیاء الدین
لقب اوست و ابو النجیب کنیت اوست خرقه طریقت از وی در خود
خواجه قاضی وجیه الدین ابو حفص داشت و در خزانهٔ جلالی آورده
است که او صحبت و اخذ طریقت از شیخ احمد غزالی نیز داشت و
شیخ احمد غزالی از ابو بکر نساج داشت و او از عثمان مغربی داشت و او
از ابو علی رودباری و او از جنید بغدادی داشت نسبت این خرقه
قاضی عین القضات هم خرقهٔ او باشد زیرا که قاضی عین القضات
در رساله مبدا و نامه تصریح کرده است که پیر او شیخ احمد غزالی بود و
چون گفته ایم در ذکر سید الطائفه خواجه جنید بغدادی رحمة الله علیه
علی الاجماع که مشایخ جمله جنیدی بوده اند مشهوری که مذهب او قبول
تمام یافت دیگری را نبود همه متاخران چنانچه ابن عربی صاحب (شیخ محی الدین)
فصوص و شیخ سعدی شیرازی و شیخ فرید الدین عطار و خواجه
بهاء الدین ناگوری و شیخ شرف الدین پانی پتی رحمة الله علیهم همه

جنیدی باشند و مذهب ایشان همه صحو است چنانچه از عبارات
تصنیفات ایشان فهم میشود و چون جنیدی باشند همه را نسبت
بدین شجره بود و هر فردی را نسبت بیان کردن حاجت نیست
غالب آنست که مرجع همه بجنید است و وفات خواجه ضیاء الدین
ابوالنجیب در شب شنبه دوازدهم ماه جمادی الثانیه سنه ثلث و ستین
و خمسمایه در بغداد بود رحمه الله علیه و علی اتباعه ذکر خواجه
نجم الدین کبری رحمة الله علیه آن نهنگ قعر بحر وحدت
آن شهسوار صحرای کثرت آن سلطان ولایت فردیت تجرید
آن شاه ممالک وحدت ملک توحید آن مرشد رندان خرابات آن
موصل پیران مناجات آن امام شیوخ طریقت بتحقیق آن مبین
مشکلات معرفت بتدقیق آن مکاشف بحقایق حقیقت بی شک و
یقین آن مفخر اصحاب صحیح دارباب تمکین آن صاحب همت علیا
که برتر از افلاک است همتش صغری ابوالجناب احمد بن عمر الخیوقی

سنه
[illegible]

الصوفی المشتهر بخواجه نجم الدین کبری قدس الله سره و اسرار انباعه
و افاض الله علینا برکات آثاره از معظام مشایخ کرام بود و از کبار
صوفیان روی جمع دوام بود در ریاضت و مجاهده درجات علیا
داشت در سلوک طریقت طریق سریع الوصول الی المقصود بنیاد نهاد
مبنای طریق او همه بر موتوا قبل ان تموتوا بود و اهم مقاصد طریق
او فنا فی التوحید است مغلوب طور وحدت بود در توحید اخص
خواص شانی بدیع داشته در تصرف طور کثرت اوحدی زمانه بود
عجایب بدیعه و خوارق عجیبه از و صادر شدی عامی بنا بر نظر او
ولی گشتی و ولی بدرجات کمال انسانی رسیدی از فیض عام او
ناقابل قابل گشتی سخن در توحید و معرفت و در قواعد طریقت و حقیقت
بیانی بدیع کفتی تصنیفات او بعربی و پارسی در نظم و نثر بسیار است
از جمله تصنیفات او تبصره در رساله در بیان طریق سلوک درین زمین
هم مشهور است شیخ اوحدی علیه الرحمة والغفران در کتاب مستطاب

تصنیف خود در مناجاتی چند ابیات متضمن مناقب خواجه نجم الدین
آورده است ابیات نظم یا رب بولی تراش مطلق ٭ آن نجم نجوم
ملت وحق ٭ یا رب بمقام آن مقدم ٭ پیر کبری کبیر عالم ٭ یا رب
بکمال پیر خوارزم ٭ آن وارث همت اولوالعزم ٭ یا رب بکمال بخشش
پیرنج ٭ واصل کن مجد الدین شطرنج ٭ یا رب بفور زکنه دانش ٭
از مبصره منکشف معانیش ٭ یا رب ببیان بی مقالات ٭ بی نطق جواب
محو واثبات ٭ یا رب بکون رهنمونیه سجاد دعوی صاحب سادنی
یا رب بعلی تراشی او ٭ خاصیت فیض باشی او ٭ یا رب بصباح
فیض باشی ٭ از سگ منظر ولی تراشی ٭ یا رب به نگاه او که اثر
یافت ٭ هر کس که ز کلب او نظر یافت ٭ در بیان مضمون این
ابیات در حواشی هم خود نوشته است میگوید شیخ نجم الدین کبری
قدس الله سره در میان یاران میگذشت شیخ مجد الدین بغدادی
رحمة الله علیه که پیر صاحب مرصاد است جوانی صاحب جمال بود در بارا

بازی نشسته بود با شاطری شطرنج می باخت شیخ نجم الدین از در
درافتاد خادم خویش را فرستاد و گفت آن جوان را بگو که اگر شطرنج (و گفت)
می بازی بیا با نجم الدین بباز خادم شیخ رفت و گفت شیخ مجد الدین
مهره را فرو ریخت و برابر خادم پیش شیخ آمد شیخ گفت بیا عرصه
فراز کن چون فراز کرد شیخ سپید را پیش او داشت و سیاه پیش
خویش و در بازی شروع کرد به هر مهره که براند او را مقامی از مقامات
طریقت گذرانید چون شاه او را مات کرد واصل گردانید و خلافت
داد و شیخ نجم الدین را ولی تراش بدین معنی گویند که بالفور یکی را
نظری ولی کردی و دیگری میگوید تبصره مختصریست از مصنفات
شیخ نجم الدین قدس الله سره و دیگر میگوید نقل است که شیخ نجم الدین
به بغداد رسید و شیخ الشیوخ و امام فخر الدین رازی آنجا بودند
ضیافه محفلی ساختند و شیخ نجم الدین و شیخ الشیوخ و مشایخ و علمای
دیگر را استدعا نمود و مگر امام فخر را که مخصوص استدعا نکرد و گفت او

[illegible]

مردی نجابت است نباید که در بحث حضور مشایخ را تفوق
کرد اند امام فخر شنید بغیبه مستدعا حاضر شد چون در مجلس آمد
بر شیخ نجم الدین تصور تفوق نمود اگرچه درویشان از تعلق بمعنی
خارج اند باطن شیخ بر خلیفه غلبه کرد خلیفه امام فخر را گفت تا از آن
مقام برخواست و بجای دیگر نشست امام فخر انفعال یافت برای
دفع انفعال اول از شیخ الشیوخ مسئله بپرسید خواست که در بحث مرسله
مشایخ را الزام کند تا خلیفه بوقت [illegible] او بداند و نادم گردد
شیخ الشیوخ آن مسئله را جواب شافی گفت بدان اکتفا کرد
از شیخ نجم الدین هم سوالی کرد شیخ اندیشید که ما درویشانیم اگر
او را بحث جواب گوئیم میان او و ما چه فرق باشد بظاهر
هیچ نگفت اما بباطن نظری کرد و یک نیمه علوم او را از لوح خاطر
او محو گردانید امام فخر چنان متحیر بود که در نیافت که یک نیمه
محو شده است تقاضای جواب کرد شیخ گفت جواب تمام [illegible]

بیخواهی نظری دیگر کرد و تمام علوم او را فراموش گردانید چنانچه
امام فخرالدین خود در رساله آورده است که هر چند اندیشه میکردم
که مرا حرفی از حروف تهجی یاد آید نمی آمد برکت عالم رهنمون گشت
و هم بحضور خلیفه استغفار کرد شیخ گفت برو بحال خود باش امام
فخرالدین آورده است همین که شیخ گفت برو بحال خود باش در خود
علمی یافتم که پیش ازان نداشتم و ابتدا پیش ازان سلونی ما تحت
العرش گفتی آن روز که از سرای خلیفه بیرون آمد گفت سلونی
ما فوق العرش گفتند این چیست گفت هر روز آنچه تحت عرش است
میدانستم امروز آنچه فوق عرش است میدانم و دیگر میگویند که شیخ را
در وقت صباح فیضی مخصوص بود که بر هر که نظر کردی آنکس ولی شدی
چنانکه یک صباح از خلوت بیرون آمد و کسی را نیافت که نظر کند
از خانقاه بیرون آمد سگی پیش در میگذشت نظر شیخ بران سگ
افتاد و ولی صفت گشت که اگر لقمه حرام برای امتحان پیش وی

اندا ختندی نخوردی و هر که صباح در نظر آن سگ گذشتی ولی

شدی چنانچه طایفه هستند از صوفیان که ایشان را کلبیه گویند

باین معنی که نظر کلب شیخ یافته اند و نیز شیخ واحدی مذکور در

مراتب السالکین آورده است که شیخ نجم الدین کبری فرماید قدس الله سره

شعر لبس التصوف ما علمت مرقعا او زکوة او کثرة استغفار

او بذل مال او صلوة تهجد او حج بیت او صیام نهار لکن

مراقبه الاله بسره و دوام ذکر واحضر دم کبار و هم درآن نیز

آورده است که شیخ نجم الدین کبری قدس الله سره فرماید بیت

با درد بساز چون دوای تو منم با کس منشین چو آشنای تو منم

گر بر سر کوی عشق ما کشته شوی شکرانه بده که خون بهای تو منم

در کنج لا یخفی ملفوظ شیخ الاسلام شیخ حسین معز شمس بلخی آمده است

وقتی در مجلس شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین و حضرت شیخ نجم الدین کبری

یکجا نشسته بودند امام فخر الدین رازی آمد در میان این هر دو

بوده بزرگ نشست و خدمت شیخ الشیوخ را پرسید مخدوم زاده
این عامی کی بود که هم زانو شما نشسته بود خدمت شیخ الشیوخ
فرمودند که ایشان از خلفای بندگی خواجه ضیاء الدین ابو النجیب
سهروردی اند بعده امام فخر الدین خدمت شیخ نجم الدین را پرسید
بم عرفت الله خدمت شیخ فرمود بالواردات الالهیة الغیبیة
التی لا تحملها الافهام الضعیفة چون خدمت شیخ این فرمودند مولانای
مذکور متحیر بماند و احساس در خود کرد تمام علم فراموش شده بود
چون مجلس برخاست مولانای مذکور در خانه حضرت شیخ رفت
عذرخواهی کرد و نادم گشت و التماس کرد همچو منی را بچند مدت
توانید بخدای رسانیدن خدمت شیخ فرمود به بیست و سی سال
مولانا گفت اندکی ازین هم میتوانید فرمود بده سال گفت
اندک ازین هم میتوانید فرمود بیکسال گفت اندک ازین هم
میتوانید فرمود بیکروز گفت بفرمایید هرچه بفرمایید آن کنم فرمود

نتوانی کرد گفت کنم فرمود یک سبوی بر سر کرده در خانهٔ خمار برو

در خانهٔ خمار آب پر کرده بیلر گفت این نتوانم خدمت شیخ فرمود

من نگفتم همچو توئی را بیست و سی سال می باید تا بخدای رسد این حکایت

با حکایت شیخ واحدی محمول بر اختلاف ناقلان حکایت باشد

کسی بران طریق نقل کرده باشد که شیخ واحدی آورده است و کسی بدین

طریق نقل کرده است که در گنج لا تخفی مذکور است و در لمحات شیخ

لمعات آورده است که شیخ کامل مکمل نجم الدین کبری در جواب

امام فخر رازی که پرسید بم عرفت ربک فرمود بواردات ترد

علی القلوب فتعجز النفوس عن تکذیبها نقل است از فواید الفواد

ملفوظ شیخ نظام الدین رحمة الله علیه که شیخ سیف الدین باخرزی

در اول حال در آنچه جوان بود مشایخ طریقت و اهل فقر را عظیم

دشمن داشتی تذکیر کردی و در آن تذکیر این طایفه را بسیار بد

گفتی تا این خبر بخدمت شیخ نجم الدین کبری رسانیدند قدس الله سره

سوره شیخ نجم الدین کبری فرمود که مرا در تذکیر او برید خدمتکاران که
حاضر بودند گفتند که شیخ را مصلحت نیست که در تذکیر او در روند او
درویشان و مشایخ را بسیار بد میگوید نباید که در حضور شیخ سفاهتی
کند هر چند که ازین باب بیشتر گفتند نجم الدین فرمود که مرا در تذکیر او
ببرید ضرورت چون بسیار جهد کرد او را در تذکیر شیخ سیف الدین
آوردند شیخ نجم الدین در مجلس آمد و بنشست شیخ سیف الدین چون
شیخ نجم الدین را بدید از آن بدها که میگفت بیشتر گفتن گرفت
کرد و ناگفتنها میگفت شیخ نجم الدین سر بجنبانید و آهسته میگفت
سبحان الله چه قایل است القصه چون شیخ سیف الدین باخرزی
از منبر فرود آمد شیخ نجم الدین برخاست و بیرون آمدن گرفت
چون نزدیک در مسجد رسید سر پس کرد و گفت که هنوز این بوی
نمی آید همان زمان شیخ سیف الدین از میان جمع نعره زد و جامه
چاک کرده بیامد در پای شیخ نجم الدین افتاد شیخ شهاب الدین گوید

دران جمع حاضر بود او نیز بیامد در پای شیخ نجم الدین افتاد چون
شیخ نجم الدین از مسجد بخانه می آمد شیخ سیف الدین باخرزی بیاد
جانب راستهای شیخ میرفت و شیخ شهاب الدین کوزنشتی جانب
چپا الغرض آن روز هر دو بخدمت شیخ نجم الدین ارادت آوردند
و محلوق شدند آنگاه شیخ نجم الدین کبری شیخ سیف الدین را
گفت که ترا از دنیا نصیب تمام خواهد بود و در عقبی بیش ازان
و شیخ شهاب الدین کوزنشتی را گفت که ترا هم در دنیا و عقبی
راحت خواهد بود اما شیخ سیف الدین باخرزی را بیشتر بعد ازان
شیخ نجم الدین شیخ سیف الدین باخرزی را گفت تو در بخارا رو
و ساکن شو بخارا را ترا اقطاع دادیم شیخ سیف الدین عرضه داشت
که آنجا علما بسیارند غلبهٔ تعصب ایشان با اهل فقر معلوم حالی
من چه شود شیخ نجم الدین فرمود که رفتن از تو دیگر ما دانیم از
راویان حکایت سماع است که موازنهٔ چهارصد مرد صوفی

صوفی کامل منتهی در مجلس خواجه نجم الدین کبری آنچنان حاضر
می شدند که آفتاب حقیقی شمس تبریزی در آن مجمع در صف نعال
جای می یافت تا می آرند که وقتی خواجه نجم الدین نماز عشا
گزارده بود گفت قاضی بچه رومی بغایت قابل خاسته است
کسی برود او را دست آرد شمس تبریز از صف نعال برخاست
گفت اگر بفرمائی من بروم او را دست آرم فرمود برو کار تست
چون روان شد در اثنای راه در دلش گذشت که او دانشمندی
مقتدا است دست آوردن او دشوار است درین فکر بود که
خواجه نجم الدین خود را نمود گفت چرا اندیشه میکنی من برابر توام
بعده رفت و کرد آنچه کرد قصه مشهور است و از اهل ذوق بواسطه
مسموع است که خواجه فرید الدین عطار رحمة الله علیه پیوند ارادت
بخواجه نجم الدین کبری داشت خواجه نجم الدین کبری شیخی عظیم بی نظیر
بود احوال و مقامات او در فهم نیاید شمه از احوال خود بنظم بیرون

داده است نظمیم در مجتبلی فکنده ام زورق ؛ که دو عالم درونست

مستغرق ؛ نتوان زورق از محیط شناخت ؛ نه وجود محیط

از زورق ؛ آب شد زورق و ز سر آسود ؛ اینت معنی مشکل و

مغلق ؛ به حقیقت ببین که اصل وجود ؛ نشود مختلف به هیچ نسق ؛

کفر و ایمان و سنت و بدعت ؛ اصطلاحیست در میان فرق ؛

حق پرستی و ما و من گفتن ؛ راه گم کرده زهی احمق ؛ ما و حق بلفظ

احمق است بهم ؛ چون زما بگذری چه ما چه حق ؛ غرق دریا نجم عشق مقاله

نه ما و نه حق

دهر ؛ قدر اصحاب العروق سنگ خرق ؛ غزلیات ؛ گم شده ام در خود

ندانم تا کیم یا چیستم ؛ قالبم عقلم حبابم جان کو یا چیستم ؛ آدمی نامم

ولیکن آدمی در اصل چیست ؛ معنیم یا صورتم اسمم مسمی چیستم ؛

در چنین حیرت که من دارم چه گویم وصف خویش ؛ آتشم خاکم نسیم

آب دریا چیستم ؛ عاقلم دیوانه ام اندر فراقم یا وصال ؛ نیستم

هستم نه پیدایم نه پیدا چیستم ؛ گاه رند و گاه زاهد گاه مست و که

که خموشش ٭ ساقیم یا باده ام یا جام صهبا چیستم ٭ قطره در دریا
و دریا گشته در قطره نهان ٭ آفتابم سایه ام پنهان و پیدا چیستم
در یکی شستم هزاران کوه و صحرا این عجب ٭ شبنمم یا ساحلم یا کوه
و دریا چیستم ٭ عاشقم معشوق عشقم سالکم پیر و مریدم ٭ راهبیم یا
بلبلیم یا مسیحا چیستم ٭ مرده دل زنده ام یا زنده بی جسم و جان
نور ظلمت زهر نوشش و زشت و زیبا چیستم ٭ آه زین وادی حیرت
آه زین دریای زرف کشتی ام در گردابم یا لولوی لالا چیستم ٭
بی نشانی شد نشان و بی زبانی شد زبان ٭ بی نشان و بی زبان
گویا و بینا چیستم ٭ در دو شانم نجم خوارزمی همی خوانند و من
واله و مدهوش و حیران ناچیم یا چیستم ٭ ایضاً بعشق زار زار
گرفتارم نه هشیارم نه دیوانه ٭ نه دل دارم نه دل دارم نه جانی
دارم نه جانانه ٭ نه بی او دیم نه با او دیم نه خاموشم نه میگویم نه می
آیم نه میجویم نه ذکرگویم نه در خانه ٭ نه چون فرهاد مسکینم نه چون پرویز

نه شیرینم، نه چون ویسم نه رامینم نه چون شمعم نه پروانه، نه از علوی
خبر دارم نه از سفلی اثر دارم، وطن جایی دگر دارم که اینجا نیست
آنجا نه، نه از جنت تمنایی نه از دوزخ تبرایی، ازین خوشتر
بود جایی بمن بنمای همانه، نه در کنج مناجاتم نه در کوی
خراباتم، غلاف عقل طامانم کشیده رطل مستانه، بیار آن
جام جان افزا ببر از خاطرم سودا، برون شو از من و از
ما در آرای یار فرزانه، چو آتش گرچه بالاکم نه از بادم نه از
خاکم، چو آب از زمین و آن پاکم بکفتم سر افسانه، الا ای نجم اگر
خواهی مسلم باه تا ماهی بسوی حضرت شاهی قدم بر دار مردانه،
از اهل وثوق مسموع است که شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی
چون عوارف را تصنیف کرد گفت بر خوارزم عرض کنید یعنی بر خواجه
نجم الدین کبری عرض کنید اگر او قبول کند بدارید و اگر نه بشوئید خواجه
نجم الدین کبری چون عوارف را دید گفت صوفی را ازین چاره

چاره نیست هر صوفی که این کتاب مخدوم زاده نداند صوفی نباشد
شیخ شهاب الدین را مخدوم زاده میگفتی از آنجهت که برادر زاده
خواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی بوده اما آنکه شیخ شهاب الدین
خواجه نجم الدین را خواجم کفتی سبب آن بیقین معلوم نیست بگمان
کرده میشود که الله اعلم از آن خواجم کفتی که خرقه خاندان خواجه
کمیل زیاد شیخ شهاب الدین سهروردی را بواسطه خواجه نجم الدین
کبری رسیده است و در سیر الاولیا که سید محمد مبارک علوی کرمانی
المدعو بامیر خورد در مناقب پیران چشت جمع کرده است در نکته
در بیان خرقه آورده است که کاتب حروف بخط مبارک سلطان
المشایخ شیخ نظام الدین نوشته دیده است که رایت و بخط شیخ
الاسلام شهاب الدین السهروردی انه ذکر لبعض المشایخ ان لباس
الخرقه الی الجنید و بعده الخضر علی النبی و غیره من المشایخ یسندون
لبسه الخرقه الی النبی علیه السلام والاعتماد علیه علی حدیث ام خالد

وللمشایخ فیه طریقتان الطریقة الحسنیة والطریقة الکمیلیة فانه

قدم البس علیا وهو البس الحسن البصری والکمیل بن ضیا فخرقة

الحسن البصری معروفة واما الکمیل البس عبد الواحد بن زید والبس

هو ابا یعقوب السوسی والبس هو ابا یعقوب الطبری والبس

ابا القاسم بن رمضان والبس هو ابا العباس بن ادریس

والبس هو داود بن محمد المعروف بخادم الفقرا والبس هو

محمد بن مالکیل والبس هو اسمعیل القصری والبس هو شیخنا ابا

الجناب احمد بن عمر الصوفی والبس هو هذا الفقیر الی هذا الکلام

صاحب سیر الاولیا ابو الجناب کنیت خواجه نجم الدین کبری است

واحمد نام اوست از خزانه جلالی معلوم شده است انشاء الله

ذکر آن کرده خواهد شد آمدیم بر سر سخن که از تاثیر قبول الدعوات

قبول جمله جهان شد جمله مشایخ طریقت برا عوارف اما

است ساخت که خواجه نجم الدین کبری در خلوت دید که در ف

درختی بزرگ است شاخهای بسیار دارد در هر شاخی ولی سوار است و
در یک شاخ خواجه نیز سوار است بعد دیدکه همه شاخها خشک شدند
بگر شاخی که دران خود سوار بود و آن تر و تازه ماند این خواب
پیش پیر خود خواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی رحمة الله علیه
حکایت کرد خواجه تعبیر کرد که معاینه در خاندان تو باقی ماند
دیگر همه اهل صورت گردند نقل است از برهان الاتقیا که در
مناقب پیرانی که متاخر از پیران تذکرة الاولیا اند تالیف
شده است که شیخ نجم الدین کبری را شبی وقت تهجد صحبت با حرم
افتاد شیخ شهاب الدین سهروردی نام بر وی نشسته است که چه وقت
است که درین کار مشغول شوند همان ساعت نشسته بود در سائینه
جهان مطالعه کرد فرمود ازین مشغولی فرزندی متولد خواهد شد که
چندین سالکان از وی ارشاد یابند نقل است از تبصره که

کنت معرفت ذات حق را من حیث انه لیعلمه ینجهله غیره

غیب هویته گویند هیچ مخلوقی از آن هیچ ادراک نکنند و گفت شهود
ذات حق من حیث مظهریه بالمظاهر از اخص و اشرف علوم
مکاشفه است جز بزرگان و کاملان مقربان نداشند ما فی الوجود
الا الله و لیس فی الدارین غیر الله بیت در ده کس نیست جمله مستند
با لکی بدره خراب در ده ** دستر فنا در وحدت و فنا ملک و
ملکوت و کل شیء هالک الا وجهه هم ازین عالم است و گفت
از عارف عبادتی نباید که بدان از کنه معلومات خود بیان
تواند کرد و من لم یذق لم یعرف رباعی ای دوست حدیث
عشق دیگر گونست ** وز کیل حروف این سخن بیرونست ** گر
دیده دل باز گشائی نفسی ** معلوم شود که این حکایت چونست **
و تعرض اکابر از گفتن و نبشتن این علم بیش از تنبیهی و تشویقی نموده
است و گفت طالبان خدای در دو قسم منحصر اند اصحاب البحث
والافکار و اولوا الکشف و الابصار و هر یک را از ایشان در

در اقتباس این مطلوب طریقی است معین اما اهل بحث و نظر می‌خواهند
که به ترتیب مقدمات و تقریر ادله و حجج به اقتضای راه مطالب خود برسند و
این طریق اگرچه محمود است اما چون از نور فیض خالی باشد حاصل
آن به عاقبت جز حیرتی مذموم نبود و حیرت دو گونه است حیرت
نظار است و حیرت اولوا الابصار حیرت نظار مذموم است و آن
از تصادم شکوک و تعارض ادله بود و حیرت اولوا الابصار محمود است و
آن از توالی تجلیات جلالی بارقات بود در مشاهده کبریا و تجلیهای
توحید و عجایب رموز و احکام ربوبیت اما اهل کشف و بصیرت به تصفیه
باطن و تفریغ محل تعقل و دوام توجه به منتهای مقاصد خود می‌رسند
و هو الوصول الی معرفة الله و لقائه نظم در منزل درد بسته باشند
در داد و جهان گشاده دستند چالاک شدند پس به یک گام از
خودی و صورت باز رستند فانی ز خود و ز دوست باقی وین طرفه
که نیستند و هستند این طایفه از اهل توحید باقی همه خویشتن پرستند

این طایفه وجود آفریدگار تعالی بی ترتیب مقدمات عقلی ادراک کنند
هیهات بینا را در رستن ادراک الوان باستدلال فوت لمس چه حاجت
رفتند از پی آنند شک است رباعی گو دل که بداند نفسی اسرارش گو گوش
که بشنود دمی گفتارش معشوق جمال می‌نماید شب و روز کو دیده
که برخورد ز دیدارش شرح مبادی این معرفت که در ذوق
ارواح ایشانست در طی حروف و کلمات نگنجد و گفت چون سالک را
از حبس هوا و هواجس طبیعت خلاصی دهند و دیده او را بنور احدیت
کحل کرده اند و غره سر الله نور السموات والارض نقاب گشوده
باو در میان نهند بداند که نحن اقرب الیه من حبل الورید چه معنی
دارد و جلالت لله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله
و نعماو تحاته کل شیء هالک با او بگوید بیت با خدا غیر او محال
بود در و دربان و پاسبان همه هیچ بیت این همه رنگهای
پر نیرنگ خم وحدت کشد همه یکرنگ اینجا عارف را تنا

عنایت یثبت الله الذین امنوا می باید تا در اینجا یکی کند و اگر نه هلاک
شود چندین هزار سالک درین مقام از راه افتادند و بمذاهب
فاسده چون حلول و اتحاد و غیر آن گرفتار شدند اینجا سر وحدت
و معرفت و اعیان ثابته که آن را خلوت گویند و فنا و عدم ایشان
من حیث النظر الی ذواتهم معلوم گردد و گفت چون بغیب
هویت نگرد همه طول و جلال بیند و آن حضرت ذاتست و هو الله
الواحد القهار و لا یدرک الابصار و هو اللطیف الخبیر سبحان
من لا یعلم ما هو الا هو و چون بظاهر موجودات نگرد همه طول و
اکرام بیند آن حضرت تجلی بارگاه تدلی است سبحان من ظهر فی
بطونه و بطن فی ظهوره اینجا بود که سر حجاب عزت و رداء کبریا
معلوم گردد و محقق شود که خدای عز و جل را جز بواسطه رداء
که باشد نتوان دید و چون حقایق احکام ظاهر و باطن تمام دانست
بداند که حق تعالی را بچه وجه توان دید و بچه وجه نتوان دید رباعی

از عشق گرت بدل در آید دیدن :: معشوق ترا سهل نماید دیدن ::

زنهار بسایه آتش فناخت میکن :: جز سایه مپندار که شاید دید

چون دیدهٔ دل بنور معرفت بینا گردد اینمعنی ظاهر تر از اولیات

شود رباعی کس نیست که عقل گوید او جز تو :: یا کس دارد همت و

نیرو جز تو :: من از تو چه گویم و چه نام گفتن :: میگوی و همی شنوی توئی

کو جز تو :: و گفت بیشتر اینمه کشف اسماء و صفات در لفظ مترادف

هست و یک معنی و در کتاب و سنت این معانی بیشتر بلفظ اسما

می آید و طلبیدن طالب محقق درین مقام آنست که اول اسماء و

صفات را در طریقهٔ ایمان از انبیا و اولیا فرا گیرد پس راه

ایشان برود تا بنور متابعت ایشان بر حقایق این اسما

اطلاع یابد و از راه جدل و گفت و گوی چیزی نتوان دانست

و گفت سادات طریقت و خزینهٔ اسرار وحدت بتعلیم حق و

تعریف او دیده اند که صفات حق عزوجل از وجهی عین ذات

ذاتست واز وجهی غیر ذات چه اسماء او عرض سلطانه جمله معانی
واعتبارات ونسب واضافاتست وآن ازین وجه عین
ذاتست که اینجا موجودی دیگر نیست که مغایر ذاتست واز آن
غیر ذاتست که مفهوماتش علی الاطلاق مختلف است وکثرت
اسما از اختلاف موجودات وتغایر معانی واعتبارات
میخیزد وهمنا اسرار غامضه وحی وعالم ومرید وقادر
از آن اسماست کو خدا یعنی آن قدیم قایم است واسماء علی التحقیقه
آن معانی قدیم است وآن الفاظ اسماء اسماست وگفت الله
اسمی جامع است آن ذات قدیم را از آن روی که موصوفست
بجمیع اسماء وصفات من حیث ظهوره وبطونه واز اسما
هیچ اسمی را این عظمت نیست که این اسم راست وگفت
رحمن اسمی است که آن ذات تبارک وتعالی را از آن روی که
انوار وجود او از حضرت جلال او براعیان مملکت اشراق

میکند و این اسم را با غیب هویت نسبتی نیست از آن روی که
غیب هویت است بلکه بحضرت ظاهر مخصوص است بخلاف اسم الله
که او غیب و شهادت و ظاهر و باطن را فرا میگیرد و این دو اسم
در غایت عزت و جلالت اند از اسمای دیگر که در حق آدمی ادراک
آن ممکن است عارف بنفس خود نفس بنفس احکام آنرا اندر ذوق
ادراک میکند و گفت در خبر است که هر آسمانی را و هر ملکی را اسمی
معین نقد است که نوبت ایشان لکن تا باد آن بود آنکه لطیف
ابد الاباد
دانند قهار ندانند و آنکه عظیم گوید ستار نگوید و علم آدم الاسماء
کلها خاصه خلیفه خدا و مظهر تام الوهیت آدم است بیت
فرستادیم آدم را به بیرون جمال خویش در صحرا نهادیم و
درین مقام اسراری عظیم است و ضرر خلق در سماع بیش از
نفع باشد هر آینه چنان بیان کشیده اولیتر و گفت اسماء
خدای تعالی در حصر نگنجد و در تفاصیل آن هزار و کسی مطلع نگردد

کرده در سناشرت به فی علم الغیب عنده کی این بود و لوان ما فی
الارض من شجرة اقلام والبحر یمده من بعده سبعة ابحر ما نفدت
کلمات الله و گفت افعال او جلت قدرته دو قسم است غیب و
شهادت که آنرا در کلام مجید امر و خلق خوانده است الا له الخلق و
الامر عالم خلق عالمی است که باشارت حسی بدان راه باید و آنرا
عالم شهادت و عالم ملک و ملکوت و عالم اجسام و عالم سفلی
خوانند و دلالت این الفاظ بران یک معنی بر سبیل ترادف
است و عالم امر عالمی است که باشارت حسی بدان راه نیابد
و آنرا عالم غیب و عالم ملکوت و عالم ارواح و عالم علوی خوانند
و این همه الفاظ مترادف است بدان یک معنی و گفت موجودات
را که بیافرید دو قسم اند یک قسم آنست که بعالم اجسام بوجه من الوجوه
تعلق ندارد و ایشان را کروبیان گویند و ایشان نیز دو
قسم اند قسمی اند که از عالم و عالمیان بهیچ وجه خبر ندارند یا موافق

جلال الله وجماله شده‌اند و ایشان را ملایکه مهیمه خوانند و

قسمی اند اگر چه بعالم اجسام التفات ندارند در شهود قیومیت

شیفته و متحیر اند اما حجاب بارگاه الوهیت اند و وسایط فیض

ربوبیت اند و سید و رییس ایشان روح اعظم است و در ملاء

اعلی از و عظیم تر روحی نیست و او را باعتباری قلم خوانند که

اول ما خلق الله القلم و باعتباری عقل اول گویند که اول

ما خلق الله العقل فقال له اقبل فاقبل ثم قال له ادبر فادبر

ثم قال و عزتی وجلالی ما خلقت خلقا اکرم علی منک بک اخذ و بک

اعطی و بک اثیب و بک اعاقب و این روح اعظم صلوات الله علیه در صف

اول این طایفه است و روح القدس که او را جبرئیل گویند هم

در صف آخر و ما منا الا و له مقام معلوم و قسمی دیگر اند که ایشان را

روحانیان گویند ایشان نیز دو قسم اند قسمی ارواح اند که در

سموات تصرف میکنند و ایشان را اهل ملکوت اعلی خوانند

خوانند و قسمی دیگر ارواح اند که در ارضیات تصرف میکنند و ایشان
اهل ملکوت اسفل اند و گفت حقیقت آدمی که آنرا لطیفهٔ مدرکه عالم
ربانی میخوانند زبده و سر عالم ملکوتست او مرکب است از دو عالم
روحانی و جسمانی و اکمل موجوداتست و بینش اهل بصیرت میان
او و میان حق عز سلطانه هیچ واسطه نیست و مقصود از همه افعال
دوست الا مقربان ملا اعلی که مستثنی اند و گفت دوزخ که آفریده
است بکمال عاطفت و رحمت آفریده است باشد تا جمال الرحمن
از حق عزت بیرون آید و با تو گوید در اشارت سیأتی علی جهنم
زمان ینبت فی قعرها الجرجیر چه سرّیست و گفت جمال قرآن بی نقاب
در آینهٔ دل بشعاع نور فهومیت توان دید بوسیلهٔ فکر و رهنمائی
عقل هرگز بدان نتوان رسید و گفت عالمیست که واسطه است
میان عالم ارواح و عالم اجسام و جماعتی از علمای حکمت آنرا
عالم مثال خوانده اند و آنرا بینش محققان تفصیلی است بعضی را

که قوای دماغ در ادراک آن شرط است خیال متصل خوانده اند
و منامات و عجایب این درین عالم است و بعضی را که قوای دماغ
در ادراک آن شرط نیست خیال منفصل میگویند و تجسد ارواح و
تروح اجساد و تشخص اخلاق و اعمال و ظهور معانی بصور مناسب و
مشاهدات ذوات مجردات در صور و اشباح جسمانی درین عالم
است و مصطفی عم جبرئیل را عم بصورت دحیه کلبی رضی الله عنه
درین عالم دیدی و گذشتگان از انبیا و اولیا صلوات الله علیهم که
مشایخ و سادات طریقت در صور و اشباح مشاهده میکنند درین
عالم است و خضر عم درین عالم می بینند و ههنا اسرار عجیبه
و کشف طور ولایت ورای طور عقل است و از جمله احکام مدرکات
آن طور آنست که وجود حق را بی نظم فکر و بی ترتیب مقدمات
عقلی ادراک کند و سر قرب او بهر موجودی فهم کند و چون جلالت
قرب حق سایه بر عارف اندازد در نظر او قرب مصطفی عم

آدم و جبرئیل و عرش و ستاره و مومن و کافر و مورچه و پشه
بعموم وجود یکسان گردد فاینما تولوا فثم وجه الله و همچنین ظهور
سلطان عشق از خواص این طور است و این مرتبه از خواص
آدمیان است ملایکه را ازین نصیب نیست و در خبر است که فرشتگان
ندانند که الودود چه بود در راه عقل و علم تا ساحل دریای عشق
بیش نیست بعد ازان حیرت و بی نشانی است اینجا بود که
حدثان برخیزد و اترا مقام حصول خوانند و آنچه گفته اند السفر
سفران سفر الی الله و سفر فی الله السفر الی الله اینجا بآخر رسد و
سفر فی الله بماند تا اکنون سیر عاشق بود بمعشوق بعد ازین
سیر معشوق بود بعاشق [illegible] در تو کجا رسد کسی تا نزد بپای
تو؟ مرغ تو کی شود ولی تا نپرد ببال تو؟ عجایب این طور را نهایت
نیست و احوال حزب سلوک معلوم نگردد و سلوک غالبا شرط
جذبه است نه آنکه هر که طلب کند بیابد و هر که سلوک کند بمقصود

برسد و گفت عجایب طور نبوت از حد بیرونست و آن از
غرایب علوم مکاشفاتست بضاعت عقل درین معنی نظر
نشاید کرد که معرفت آن بر نوری دیگر موقوفست که ورای
عقل است اشراق آفتاب محمدی باید و اگر نه پیداست که چراغ
عقل چه ادراک تواند کرد زهی حقیقت محمدی محترم که حق تعالی بجودی
خودش خطاب میکند که و علمک ما لم تکن تعلم و کان فضل الله
علیک عظیما و گفت طایفه را از اکمل اولیای امت محمدی از
اذواق طور او قدم نصیب است و ایشان را اولیا خوانند
و ورثه و اخوان حضرت مصطفی ایشانند و اشوقا الی لقاء
اخوانی من بعدی اشارت بدین طایفه مخصوص است و گفت
اولیا دو قسم اند اولیای مردود و مکمل و ایشان هشیارند
و اولیای مستهلک کامل و ایشان مستانند اما اولیای مستهلک را
چون از مضیق بشریت بیرون برده‌اند و در قاموس احدیت

احدیت غرق کردند و در شهود جلال و جمال صمدیت محو کردانید نیز
این نیز از خودی خود آگاهی نبود و بدیگری کجا پردازند این طایفه را
از اذواق ظهور نبوت بهره نبود و ایشان را ابد بخلوت مشغول نکنند
و اما اولیا مردود در راه چون از ظلمت کون و تاریکی حدثان بگذرانند
زمان و مکان را در حق ایشان طی کنند و ایشان را از ایشان
برباید باز تصرف جمال ازل ایشان را بایشان دهد آن مقام را
اثبات بعد المحو خوانند و آن طایفه را خلعت نیابت بپوشانند و بر کرسی
خلافت بنشانند و حکم ایشان در مملکت نافذ کنند خبر نبوت و شرایع که
ایشان در میان خود دیگر از همه از اذواق مکاشفات انبیا صلوات
الله علیهم اجمعین با نصیب باشند و گفت هر که اعیان دنیا را آلت
راه دین سازد و نظر از استیفاء حظوظ جسمانی برگیرد و مما
رزقناهم ینفقون منصب عین دارد بصورت در دنیا بود و بدل
در ملا اعلی هر آینه او را معانی عظیم بود در سلوک صراط مستقیم

نعم المال الصالح للرجل الصالح تا همه در رضای او صرف کند لاجرم
مرجع و مصیر او ملکوت بود فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر و
هر که اعیان دنیا آلت راه شیاطین سازد و همگی اوقات خود را
در تحصیل مطالب و لذات نفس اماره مصروف دارد مآب و منقلب او
درکات جحیم بود و گفت ارواح انسانی را بعد از موطن الست
نشئات و مواطن بسیار است نشئهٔ اول حسی است که آنرا دنیا
میخوانند و حکم این نشئه از زمان ولادت بود تا بوقت مرگ
دوم نشئه از وقت مرگ است تا وقت حشر و در احکام این
نشئه عجایب بسیار است آدمی همه احوال و اعمال و اخلاق خود را
متشخص بازبیند بصور مناسب آن عالمی است که آنجا ظاهر باطن
گردد و باطن ظاهر شود هر صفت که در آدمی در دنیا غالب بوده
باشد او در آن عالم بصورتی مناسب آن پیدا شود اگر غالب محبت
جاه بود مثلا بصورت پلنگی ظاهر گردد اگر قوت شهوت بود با

دیگر صفت نبایه کرده باشد بصورت خوکی پیدا شود و سیوم نشاه
عنصریست و آن نشاه نشاه ثانی است عنصری مشار الیه النشاه
الثانیه فی الدنیا و در احکام آن نشاه عجایب بسیار است و عقل
از ادراک اکثر آن عجایب و احوال معزول است احکام آن
مؤمن با نور ایمان ادراک نتوان کرد با نور کشف و از عجایب
آن روز یکی آنست که نسبت با طایفه پنجاه هزار سال نماید و نسبت
با طایفه دیگر لمحه نماید آنرا روز قیامت کبری میگویند و لفظ قیامت
مشترک الدلاله است عند ارباب بسیار آنرا بر روز معین اطلاق
میکنند و آنرا قیامت کبری میگویند و بر روز مرگ طبیعی اطلاق
میکنند و آنرا قیامت صغری میخوانند من مات فقد قامت قیامته
اشارت است بدین معنی دارد و بر حالت وصول عارف اطلاق
میکنند آن زمان که کونین در نظر او بنور وحدانیت محو و مضمحل میگردد
و لا یبقی الا الحی القیوم و آنرا قیامت عظمی میگویند حالیا مقصود

درین قیامت کبری است و شرح آن در کتاب و سنت مفصل آمده
است و ادراک حقایق عجایب آن بر انوار اطوار ولایت و
نبوت موقوفست وفقنا الله لاسراره بعد ازین نشاه اسرار
و شرح لذت آن در مکاییل و موازین عقل نگنجد فلا تعلم نفس
ما اخفی لهم من قرة اعین و سعداء دو قسم اند مقربان اند و
اصحاب الیمین اند بهشت و حور و قصور و مرغ و حلوا اصحاب
الیمین را و بهشت و تجلی معرفت و نور و لقا مقربان را اکثر اهل
الجنة البله و علیون لذوی الالباب بیت در بهشت فلک
همه فیامان ه در بهشت بود دوزخ آشامان ه اما اشقیا و کفار را
بعد از حشر یک نشاه دیگر بیش نیست و آن نشاه دوزخ است
و گفت عجبی عظیم بود که کسی همنشین پادشاه وجود را شاید
و استحقاق خلافت دارد بگذارد آنکه بگلخن طبیعت خود را
بنجاسات شهوت آلوده گرداند نظم ای بلندان بعقل و جان

جان شریف میکنید بس بلند را قصیف خویشتن را بدیده بید
همه آدم نور رسیده اید همه نه بس تجارت بود سلطنت ابد بود
روزه بند که نفس اماره بفروختن و فسحت عالم نور را بمضیق
عالم زور بدل کردن حیف زشت بود روح قدسی منتظر وانگاه
تو در غرور آباد گیتی همنشین اهرمن داعی لطف دمبدم ترا بخود
دعوت میکند و تو تصامم میکنی و جمال ازلی نفس بنفس خود را
بتو مینماید و تو تعامی مینمائی لذات حقیقی ترا میطلبد و تو از آن
میگریزی و لذات مجازی از تو میگریزد و تو در آن می آویزی
امروز که زمام اختیار بر دست تست اگر کاری نکنی فردا که
دست جلالت تصرف کند و الامر یومئذ لله نقاب بندد
اختیار از روی کار تو بردارد و منادی عزت ندا کند که لمن
الملک الیوم لله الواحد القهار ترا فریاد یا حسرتا علی ما فرطت
فی جنب الله سود ندارد نقل است بمعنی بروجه اختصار از رساله

اختصار

که در بیان سه گونه طرق تصنیف کرده است و گفته طرق الی الله
بعدد انفاس خلایق است و با کثرت تعداد محصور است بر
سه نوع یکی طریق ارباب معاملات است بسیار و صلوة و صوم و تلاوت
قرآن و حج و جهاد و غیر آن از عملهای ظاهر و این طریق اخیار
است و واصلان بدین راه در زمان طویل اقل قلیل اند و دوم
طریق اصحاب مجاهدات و ریاضات است در تبدیل اخلاق و
تزکیه نفس و تخلیه روح و سعی در چیزهائی که تعلق دارد بعمارت
باطن و این طریق ابرار است و واصلان بدین راه بسیار تر از
فریق اول و لیکن با این همه از نادر است و سیوم طریق سایران
الی الله و طایران بالله است و این طریق شطار است از
محبان خدای و سالکان مجذوب و واصلان بدین راه در
بدایت بسیار تر باشند از دیگران در نهایت و این طریق
مختار است مبنی است بر موت بارادت و من و ارادت است در

در ده اصول اصل اول توبه است و آن رجوع است سوی خدای تعالی
چنانچه موت رجوع است بغیر ارادت و آن خروج است از گناه
و هرچه از خدای تعالی باز دارد از مراتب دنیا و آخرت آن گناه
است و اصل دوم زهد است در دنیا و آن خروج است از متاع و
شهوات دنیا اندک و بسیار چنانکه موت بیرون آید از آن
و حقیقت زهد آنست که ترک دنیا و آخرت کند و اصل سیوم
توکل است بر خدای و آن خروج است از اسباب و نسبت
بالکلیه ثقة بالله چنانکه موت و اصل چهارم قناعت است و آن
خروج است از شهوات نفسانیه و تمتعات حیوانیه چنانکه موت
پیش اختصار کند بالا بد منه و اصل پنجم عزلت است و آن خروج
است از آمیزش خلق بانقطاع کردن از ایشان چنانکه موت
کار او خدمت پیر و پیش او باشد همچو مرده پیش غسال تا غسل
دهد او را بآب ولایت از جنابت اجنبیه و لوث حدوث و اصل

عزلت عزل حواس است از تصرف در محسوسات زیرا که هر
آفتی و فتنه و بلائی که بروح است بحواس است و اصل ششم
ملازمت ذکر است و آن بیرون آمدن است از ذکر غیر خدای
به نسیان غیر خدای چنانچه موت بر قضیه فاذکرونی اذکرکم
بدل شود ذاکریه بمذکوریه و مذکوریه بذاکریه پس فانی شود
ذاکر در ذکر و باقی ماند مذکور حالی که خلیفه بود مر ذاکر را و اصل
هفتم توجه الی الله بکلیه وجود خود است و آن بیرون آمدن است
از هر داعیه که میخواند سوی غیر حق چنانکه بموت داکر غرضه
کرده شود و بر وجمیع مقامات انبیا و رسل التفات نکند سوی
آن با عراض از خدا تعالی لحظه و اصل هشتم صبر است و آن
بیرون آمدن است از حظهای نفس بمجاهده و مکابده چنانکه
بموت و ثابت بودن است بر جدائی از مالوفات محبوبات
نفس و اصل نهم مراقبه است و آن بیرون آمدن است از حول

از حول و قوه خویش چنانکه بموت حالی که مراقبه کننده باشد نخست
نفی حق را پیش آینده باشد از غیر خدای مستغرق باشد در دریای
محبت خدای و در روح او بنالد بخدای یاری خواهد بر و توکل کند و از و
فریادرسی خواهد و اصل و هم رضا است و آن بیرون آمدن ا
از رضای نفس بدر آمدن در رضای خدا به تسلیم مر حکمهای
ازلیه را و تفویض سوی تدبیرهای ابدیه بلا اعتراض و اعتراض
چنانچه بموت نقل است از برهان الاتقیا که فرمود صوفی را
می شاید که در سماع حاضر آید که مشایخ سلف جمله سماع شنیده اند
باید که تکلف نکند و چون وارد بدید آمد و اگر پیری حاضر باشد
نتواند آرام گیرد و اگر وارد قوی بود دیر اجنبانند بتکلف نه
نشنید و در سماع سه چیز نگاه دارد مکان و زمان و اخوان
مکان باید که فراخ باشد زمان باید که در وقت فراغ باشد
اخوان آنکه همه یکجنس باشند و صحبت ناجنسان ورای همه عذابها

است و نیز نقل است از برهان الاتقیا که فرمود مرید آنگاه
خرقه پوشد که داند بدان استقامت تواند کرد و بر عناد مشقت
در سنخ طریقت و مجاهده و ریاضت اهل حقیقت صبر تواند کرد
و از عهده آن بتمامی بیرون تواند آمد چون خرقه میپوشد خویشتن را
برنگ مشایخ ما تقدم باز مینماید و آنرا اگر معنی نباشد جمله مشایخ
روز قیامت خصم او باشند و اگر معنی بجا آرد جمله مشایخ شفیع او
شوند و در خزانه جلالی آورده است که از بعضی کتب اصحاب شیخ نجم الدین
معلوم شده است که خدمت شیخ نجم الدین کبری قدس الله سره العزیز
را سه شیخ بود یکی اسمعیل قصری و دویم عمار بن یاسر و سیوم
شیخ ضیاء الدین ابوالنجیب سهروردی رضوان الله علیهم اجمعین
و ازین سبب ورا سه پیر تراشش میگفتند زیرا چه مدد و قوت او
از سه شیخ بود و نیز در خزانه در باب سند خرقه مشایخ آورده است که جلالی
شیخ ابوالجناب احمد بن عمر الصوفی المشتهر بنجم الدین کبری خرقه

خرقه از شیخ اسمعیل القصری داشت و او از محمد بن مالکیل داشت
و او از داود بن محمد المعروف بخادم الفقرا و او از ابی العباس
بن ادریس داشت و او از ابی القاسم بن رمضان داشت و او
از یعقوب الطبری داشت و او از عبدالله بن عثمان داشت و او
از یعقوب النهرجوری داشت و او از یعقوب السوسی داشت و او
از عبدالواحد بن زید داشت و او از کمیل بن زیاد داشت و او
از امیرالمومنین علی ابن ابی طالب داشت رضی الله عنه و او داشت
از رسول صلی الله علیه و سلم. و شیخ ابوالجناب
صحبت و اخذ طریقت از شیخ عمار بن یاسر الاندلسی داشت و او
از شیخ ضیاء الدین ابی النجیب عبدالقاهر السهروردی داشت
و او از شیخ ضیاء الدین داشت و او از ابی بکر نساج داشت
و او از ابی القاسم کرمانی داشت و او از ابی عثمان المغربی داشت
و او از ابی علی کاتب داشت و او از ابی علی الرودباری داشت و او

احمد غزالی

از جنید بغدادی داشت و او از سری سقطی داشت و او از
معروف کرخی داشت و او از داود طائی داشت و او از
حبیب عجمی داشت و او از سید التابعین حسن البصری داشت
و او از امیر المومنین علی ابن ابی طالب داشت کرم الله وجهه
مناقب خواجه نجم الدین بیش از آنست که درین مختصر گنجد در
جهاد اکبر از اخوان طور مصطفی صلعم با کمال وجه بهره مند
بود و در جهاد اصغر نیز از درجه او حضرت او را نصیبی حاصل
شد اثر زهر یهودیه خیبر مصطفی صلعم در مدت باقی عمر داشتند
تا آخر وفات هم بدان اثر زهر شد و نکته باقی داشتن اثر
زهر وفات دادن بدان اثر آن بود که او را صلعم با جمیع
درجات کمال درجه شهادت نیز حاصل گردد و هیچ فضیلتی
فوت نشود و خواجه نجم الدین کبری را نیز متابعه سنته در جهاد شد
جنگیز خانیان شهید گردانیدند تا از آن درجه بمتابعت مر عم نیز بهره مند

بهره مند شد خدا تعالی هر معامله که با دوستان خود کند بی حکمتی و سری نباشد و قصه آنچنان بود که شیخ مجد الدین بغدادی که ذکر او بالا گذشته است جوان صاحب جمال بود در زمان خود در خوبروئی نظیر نداشت هر دیده وری فریفته لقای او بوده زبان حال هر یکی این بیت میگفت بیت

چشمان من از روی تو بینند نه سیرند ⁂ هر چند که بینند به بینند به بینند ⁂

دختر محمد خوارزم شاه فریفته جمال او بود روزی شیخ مجد الدین در بغداد نشسته بود و با شاهی شطرنج می باخت شیخ نجم الدین کبری با جماعت مریدان در بازار میگذشت نگاه او بر شیخ مجد الدین افتاد دید جوانی بحسن صورت و لطف سیرت آراسته قابلیت باطن بالاتر از زیبائی ظاهر بوده صورت و سیرت او گشت بیت

خدنگ غمزه خوبان خطا نمی افتد ⁂ اگر چه طایفه رهبر را سپر گیرند ⁂

خواجه نجم الدین کبری که

بتا هر باز عالم ملکوت و جبروت بود و بتمثلات ملکوتی
و جبروتی مقید نمیشد بتطفیل مصطفی قدم برتبه ما زاغ البصر
و باطنی در چشم داشت جمال با کمال شیخ مجد الدین او را مقید
گردانید زبان مقتضای حال برین مصراع میخواند مصراع مشکل
کسی دام آورد مانند تو شهباز را ازینجا سری عظیم است
عارفان کامل را اندر نقصان برین حال طعنه کنند و کاملان
تحمیل برند و مثل بقصه زینب زنند چون خواجه نجم الدین را عنان
اختیار از دست رفت حیله انبساط او جست و خادم را
بر خواجه مجد الدین فرستاد گفت آن جوان را بگو بیا با خواجه
نجم الدین شطرنج بباز شیخ مجد الدین قابلیتی که داشت فی الحال
رعایت کرد و بساط شطرنج آورد پیش خواجه در نشست خواجه نمود
با شیخ مجد الدین شطرنج باختن شروع کرد و در هر مهره که می باخت
ارشاد میکرد و در مقامی از مقامات سلوک طریقت میگردانید

میکردانید تا آخر چون مات کرد و واصل بحق گردانید و در طریقت
مجاز گردانید شیخ مجد الدین شیخ کامل گشت و مریدان او صاحبان
احوال سنیه گشتند و مصنف مرصاد العباد یکی از مریدان او بود
مصنف رساله مکیه بچند واسطه بمریدی از مریدان او میرسد آمدیم
برسر سخن آنکه چون شیخ مجد الدین در مسند طریقت جلوس یافت
دختر محمد خوارزم شاه که بعشق او مبتلا بود حیلها انگیخت تا
شیخ مجد الدین نوعی التفاتی سوی او کند شیخ مجد الدین در محبت
خدای تعالی چنان مستغراق داشت که از خود بیخود بود التفاتی
سوی غیری از کجا باشد چون مدتی مدید گشت مقصودش بر نیامد
بتلخی و اضطراب عشق مبتلا گشت حکایت عشق او منتشر شد
پدرش را ندامت حاصل گشت غرور سلطنت در کار داشت
در کشتن شیخ مجد الدین عزم مصمم کرد تا نام عشق او از جهان
بر افتد کسانرا گماشت تا او را کشتند بعد کشتن با خود اندیشید که

شیخ مجد الدین محبوب و منظور شیخ نجم الدین کبری بود گرانی
دل شیخ نباید خللی در سلطنت من رساند با نواع هدایا برای
عذرخواهی پیش شیخ آمد همین که نظر شیخ بر او افتاد گفت خون بهای
مجد الدین آورده خون بهای او اول سر تست بعده سر نجم الدین
و سر همه خلایق چون شیخ این نفس راند چندانی نگذشت که چنگیز
ملعون با نه لک سوار در ممالکت او در آمد و نهب و تاراج کرد و
محمد خوارزم شاه و اعوان او را زیر تیغ آورد کافران در خانقاه
شیخ در آمدند و خواستند که تیغ بر شیخ گذارند نتوانستند شیخ
گفت تا سه روز شما بر ما قادر شدن نخواهید توانست و تا نیز
سه روز سبب آن بود که بعضی سالکان اربعین گرفته بودند
سه روز از اربعین ایشان باقی مانده بود سه روز تا بگذرد
و آن سالکان را واصل حق گردانید چهارم روز آن واصلان
همه برابر شیخ شهادت یافتند سبحان الله این چه شغل سالکان

سالکان بود که جهانی زیر و زبر و خراب شد کار بجان رسید ایشان
بر سر شغل خود بودند تا بمقصود رسیدند قابلیت و شغل با چنین نباشد
بمقصود کی رسد بیت لا قابل است آنکه بدولت نمیرسد
ورنه زمانه در طلب مرد قابل است ذکر خواجه سیف الدین باخرزی
رحمة الله علیه آن عالم ربانی آن قابل فیض سبحانی آن ملجأ
اهل شریعت آن مرشد اهل طریقت آن مشرف بمعرفت آن
مکاشف بحقیقت آن شاه صدیقان بصدق و رزی خواجه
سیف الملة والدین باخرزی امام روزگار و شیخ نامدار بود در
مقامات علیه و احوال سنیه داشت سیار و طیار طریق شطار
بود راه موتوقبل ان تموتوا سپرسته ۔ داو را جذبه سابق بزرگ
بود در عصر خود نظیر نداشت مشایخ روزگار را اعتماد بر سخن او
داشتند در حل دقایق معارف بروم می پرداختند بیان علم
تصوف بنظم درست ۔ وقتی مریدان التماس تصنیف کتابی از و

کردند گفت یکان بیت من بمنزله کتابی است سماعست از

اهل وثوق که عبارات الله زمخشری مصنف کشاف در مذمت اهل

تصوف این دو بیت گفته بود شعر ایا جیل التصوف شر جیل

لقد جئتم بامر مستحیل * اقال الله فی القرآن قولا * کلوا مثل البهائم

وارقصوا لی * شیخ سیف الدین در جواب وی این دو بیت نبشت

شعر ایا جیل التصوف خیر جیل * شرحتم کل امر مستحیل * فقال الله

فی القرآن حقا * کلوا من طیبات واشکروا لی * اما قطعه او در

زمین هند تا در رسیده است این دو بیت نیز از گفتار اوست — در اکثر روایت

رباعی چون چتر سنجری رخ بختم سیاه باد * با فقر اگر بود هوس

ملک سنجرم * تا یافت جان من خبر از ملک نیم شب * صد ملک

نیم روز بیک جو نمیخرم * خواجه قطب الدین بختیار اوشی رحمة الله

علیه در دلیل العارفین ملفوظ پیر خود خواجه معین الدین حسن

سنجری رحمة الله علیه آورده است که روز دوشنبه سعادت

سعادت پابوس حاصل گشت آن روز شیخ شهاب الدین
سهروردی و خواجه اجل سردری و شیخ سیف الدین باخرزی برای
دیدن آمده بودند سخن دران افتاد که صادق در محبت کیست
بر لفظ مبارک راندند که صادق در محبت کسی است که چون بلا بوی
رسد بطوع و رغبت آن بلا را قبول کند بعده شیخ شهاب الدین
سهروردی فرمود که در محبت صادق کسی است که چون او در عالم
شوق و اشتیاق باشد اگر صد هزار شمشیر بران بر سر او رسد او را
خبر نباشد و نگوید از کجاست بعد ازان خواجه اجل سردری رحمة الله
علیه فرمود که خبر صادق در محبت کسی است که اگر او را از اره بکشند
و بر سر آن بسوزند و خاکستر کنند دران دم نزند و ساکت باشد
بعد ازان شیخ سیف الدین باخرزی رحمة الله علیه فرمود که خبر صادق
در محبت کسی است که او را ضربی و المی برسد او در مشاهده دوست
فراموش کند و هیچ اثر آن پیدا نشود وانگاه خواجه فرمود که این

سعادت پای‌بوس حاصل گشت آن روز شیخ شهاب الدین
سهروردی و خواجه اجل سنجری و شیخ سیف الدین باخرزی برای
دیدن آمده بودند سخن در آن افتاد که صادق در محبت کیست
بر لفظ مبارک راندند که صادق در محبت کسی است که چون بلا بوی
رسد بطوع و رغبت آن بلا را قبول کند بعده شیخ شهاب الدین
سهروردی فرمود که در محبت صادق کسی است که چون او در عالم
شوق و اشتیاق باشد اگر صد هزار تیغ بران بر سر او رسد او را
خبر نباشد و نگوید از کجاست بعد ازان خواجه اجل سنجری رحمة الله
علیه فرمود که خبر صادق در محبت کسی است که اگر او را ذره ذره بکشند
و بر آن بسوزند و خاکستر کنند در آن دم نزند و ساکت باشد
بعد ازان شیخ سیف الدین باخرزی رحمة الله علیه فرمود که خبر صادق
در محبت کسی است که او را ضربی و المی برسد او در مشاهده دوست
فراموش کند و هیچ اثر آن پیدا نشود و آنگاه خواجه فرمود که این

سخن شیخ سیف الدین نزدیکتر است زیراکه در آثار الاولیا نوشته
دیده ام که وقتی رابعه بصری رضی الله عنها و خواجه حسن بصری
و مالک دینار و خواجه شقیق بلخی هر همه یکجا نشسته بودند در بصره
سخن در صدق و محبت مولی میگفتند چون نوبت رابعه بصریه رسید
فرمود صادق در دوستی مولی آنکس است که چون او را المی رسد
در مشاهده دوست آنرا فراموش کرداند پس ما را نیز اقرار است
بسخن شیخ سیف الدین باخرزی که سخن همین است و در ضمن مجالس
ملفوظ شیخ نصیر الدین محمود مذکور است که وقتی شیخ سیف الدین
باخرزی تذکیر میگفت تذکیر گرم شد بالای منبر نزدیک سقف سوراخ
بود ماری از آن سوراخ بیرون آمد و کنجه کرد و ایستاد خلق
دیدن گرفت یکی دید دیگری دید همه خلق دیدن گرفتند گفت
چیست گفتند ماری بیرون آمده است گفت او را تشویش ندهید
که بشنیدن سخن خدای آمده است چون شیخ از منبر فرود آمد

مار در سوراخ در رفت در راحت القلوب ملفوظ شیخ فرید الدین
اجودهنی رحمة الله علیه آورده است که شیخ سیف الدین باخرزی را
رسم بود که نماز شام بگزاردی همانجا در خواب شدی تا ثلثی شب
بگذشتی برخاستی امام موذن حاضر بودندی نماز خفتن بگزاردی
و بیدار بودی تا صبح عمر او همچنین بگذشت تا اینجا سخن راحت القلوب
بود اکنون باید دانست آنکه گفته اند نوم بین العشائین
مکروه است آن در حق کسی که قیام شب ندارد مگر همان بین العشائین
زیرا که در قیام لیل بقیه شب در قوت القلوب برین طریق ذکر
کرده است وان احب المرید نام ثلث اللیل الاول وقام نصفه
ونام سدسه الآخر وان اراد نام نصفه وقام ثلثه ونام سدسه الآخر
یعنی اگر دوست دارد مرید خواب کند ثلث اول شب و قیام کند
نصف شب و خواب کند سدس آخر شب و اگر خواهد خواب کند
نیم شب اول و قیام کند تا ثلث شب و خواب کند سدس آخر شب

در عوارف نیز بدین طریق آورده است و اگر حمل کنند که خواب

بعد العشا مراد است تقسیم شب مذکور مستقیم نباید زیرا که وقت

عشا بعد سه ساعت که در دیار منیر سند در می آید و آن عشر شب است

زیرا که تمام شب در هوای معتدل که دران درازی روز و شب برابر

میشود سی ساعت است و موازنه دو ساعت در گزاردن عشا بگذرد

پنج ساعت اول شب در بیداری بگذرد و آن سدس شب است تقسیم

شب آن هنگام بدین طریق آید که سدس اول شب بیدار باشد

و سدس دویم در خواب شود بعده در نصف شب قیام کند

بعده سدس آخر در خواب شود و نیز از دوم تقسیمی که در قوت القلوب

کرده است شب را لازم می آید که عشا را تاخیر کند تا نیم شب و تا آن

وقت تاخیر مستحب نیست مباح است برای احیای شب ترک مستحب

جایز میدارد و هم در قوت القلوب آورده است و کان منهم

من ینام اول اللیل فاذا وقت اخیه احیی نصف لیله و ثم بعده نوم نایمه

ثانیهٔ یعنی و بود که بعضی از قایمان شب کسی که خواب میکرد در اول
شب پس هر وقت که بیدار شدی زنده داشتی بقیهٔ شب را و باز بگشتی
در خواب را دویم بار میتواند که شیخ سیف الدین خود را مانند بخواب
کنندگان میکردی و در عبادت فکری مشغول میشدی تا ثلث شب در
محافظت ثلث شب دلیل برین است تا هم حقیقی محافظت ثلث شب
بدوام نتواند کرد نقل است از برهان الاتقیا شخصی بروی در آمد
و سه صد دینار سوال کرد فرمود خادم را سه نان بر دست خواهنده
بده سه نان بر دست داد خواهنده ستد بیرون آمد شخصی رسید ترا
چه عطا کرد گفت سه صد دینار خواستم سه نان داد گفت خواجه سه صد دینار
بستان و نان بمن ده نان بدو داد سه صد دینار بستد او گفت خواجه
رایگان فروختی نقل است روزی مردی بخدمت شیخ سیف الدین
قدس سره العزیز بیامد و گفت یا امام من مالی کامکاری در شتیم
امروز مدتی است که در مال من نقصانی پیدا شده است و وقت از

وقتی نفس را زحمت مباشد فرمود چون مومن را در حال فتوری
پیدا شود در نفس مرضی حادث شود دلیل بر صحت ایمان او
باشد نقل است از فوایدالفواد ملفوظ شیخ نظام الدین رحمه الله
علیه که یکبارگی شیخ سعدالدین حمویه را در خواب نمودند که برو شیخ
سیف الدین باخرزی را ببین چون شیخ سعدالدین بیدار شد
از مقام خود روان گردید از آن مقام که او بوده است تا آنجا که
شیخ سیف الدین باخرزی بود سه ماهه راه بود و شیخ سیف الدین را
نیز نمودند که شیخ سعدالدین حمویه را بر تو میفرستم الغرض چون
شیخ سعدالدین راه سه ماهه را قطع کرد سه منزل ماند که شیخ
سیف الدین باخرزی بر سه کسی را بر شیخ سیف الدین فرستاد
و گفت من سه ماهه راه برای دیدن تو قطع کرده ام تو سه منزل را
قطع کن و بیا چون این پیغام بشیخ سیف الدین باخرزی رسید — استقبال
گفت او فضول است مرا نه بیند شیخ سعدالدین همانجا که بود

بود برحمت حق پیوست و بشیخ سیف الدین نرسید و در راحت القلوب
ملفوظ شیخ نصیر الدین محمد که بتالیف محمد ابوبکر فرشوری جمع شده است
آورده است که شیخ سعد الدین حمویه و شیخ سیف الدین رحمهما الله
هر دو خلیفه شیخ نجم الدین کبری بودند و نیز نقل است از فوائد الفواد
مذکور که سخن در اخلاق درویشان افتاد و معامله ایشان
با اهل خصومت فرمود که پادشاهی بود او را تارانی میگفتند
مگر او را بغوغا بکشتند و این تارانی با شیخ سیف الدین باخرزی
علیه الرحمة عظیم محبت داشتی بعد از آنکه او کشته شد دیگری را
پادشاه کردند این پادشاه بجای او نشست بر وساعیی مقرب
شد و این ساعی با شیخ سیف الدین باخرزی رحمة الله علیه خصومت
داشت چون ساعی را محل سخن شد با پادشاه گفت اگر میخواهی که
ملک بر تو مقرر ماند شیخ سیف الدین را از میان بر گیر که تبدیل و تحویل
ملکها از و میشود پادشاه چون این بشنید همان ساعی را فرمود

که هم نو برو و هر گونه که دانی شیخ را بیار ساعی برفت و شیخ سیف الدین
را پیش برد مگر پای او برهنه دستار در گردن با استخفاف دیگر الغرض
چون شیخ سیف الدین رحمة الله علیه در آمد همین که نظر پادشاه
بر او افتاد تمام او را حیه نمودند در حال از تخت فرود آمد بمعذرت تمام
دست و پای شیخ بوسیدن گرفت و بسی خدمتی پیش آورد و عذرها
خواست و گفت من چنین نگفته بودم فی الجمله شیخ از پیش پادشاه
بازگشت و بخانه آمد دوم روز آن پادشاه ساعی را دست و پای
بسته بخدمت شیخ فرستاد و گفت من حکم کرده ام که این ساعی
کشتنی است اکنون او را بر تو فرستاده ام هر نوع که ترا باید
بکش شیخ چون آن ساعی را بدید در حال دست و پای او را باز
کرد و جامه خود او را پوشانید و گفت امروز برابر من در منبر بیا
آن روز دوشنبه بود وعده تذکیر شیخ بود شیخ در مسجد در آمد
و آن ساعی را برابر خود آورد آنگاه بالای منبر رفت و این بگفت

بگفت بیت آنها که بجای من بد بسیار کردند گر دست دهد بجز نکوئی نکنم نقل است از راحة القلوب ملفوظ شیخ الاسلام شیخ فرید الدین اجودهنی رحمه الله که شیخ فرید الدین رحمه الله گفت طرف بخارا شدم شیخ سیف الدین را دریافتم پیری با عظمت و با هیبت بود چون سر در جماعت خانهٔ ایشان کردم روی بر زمین آوردم فرمان شد بنشین نشستم هربار که نظر بجانب من میکردی میفرمودی که این کودک از مشایخ روزگار گردد و همهٔ عالم مریدان و فرزندان او گردند آنگاه گلیم سیاه که بر دوش داشت بسوی من انداخت فرمود بپوش پوشیدم چند روز نیز ملازم صحبت ایشان بودم هیچ روزی نبود که هزار مرد با ایشان در مایدهٔ ایشان طعام نخوردی آن زمان که طعام نماندی هر آینده که بیامدی محروم نماندی البته چیزی بر وی عطا شدی نقل است از فواید الفواد ملفوظ شیخ نظام الدین رحمه الله که در بخارا کودکی بود طائفهٔ مریدان

(ایمه مرد)

می ربایند هر نماز شامی از مقامی که او بود در می ربودند و
درختی بود میانه خانه ایشان آن کودک را بران درخت می نشاندند
و می رفتند تا مادر و پدر او در محافظت آن کودک هرچند که احتیاط
کردند و در حجره پنهان کردند و در حجره قفل کردند چون نماز شام شد
آن کودک را بران درخت دیدند چون عجز و اضطرار ایشان
بسیار شد او را بخدمت شیخ سیف الدین باخرزی آوردند و
صورت حال باز نمودند شیخ فرمود تا سر آن کودک را بتراشیدند
کلاهی بر سر او نهادند و او را تلقین کرد که اگر بار دیگر آن طایفه بر تو
آیند تو بگوی که من مرید شیخ شده ام و محلوق شده ام و کلاه پنهانی
و بگوی که این کلاه از شیخ یافته ام چون کودک را در خانه آوردند
آن طایفه بیامدند کودک گفت من پیش شیخ محلوق شده ام و کلاه
نمود ایشان با همدیگر گفتند که کدام بدبخت این را پیش شیخ برد
این بگفتند و برفتند پیش نیامدند نقل است از راحت الاغنا و [illegible]

ملفوظ شیخ نصیر الدین محمود رحمه الله که شبی از شبها خدابنده که
مغل پادشاه بود شیخ سیف الدین را در خواب دید گوئی شیخ
جبه سبز و دستار مصری بسته نشسته بودند و مرا کلمه عرض میکردند
و من مسلمان پیش شیخ شده ام چون روز شد خدابنده بر فور
مسلمان شد بعده این خواب پیش حرم خود گفت حرم نیز در حال
مسلمان شد بعده پیش شیخ متعلقان و ارکان دولت و لشکر
خود گفت ایشان نیز همه مسلمان شدند بعده عرضه داشتی بخدمت
شیخ سیف الدین رحمه الله فرستاد دران نوشته که فلان شب
بدین شکل خدمت شیخ را بخواب دیدم گوئی خدمت شیخ مرا کلمه
عرض میکنند و من مسلمان شده ام اکنون من و حرم من و جمله
متعلقان و ارکان دولت و لشکر همه مسلمان شده ایم این
زمان بنیت زیارت شیخ در بخارا میرسم خدمت شیخ خلق بخارا
را بگویند تا هم شیخ خویند و هراسی در دل خود جای نه دهند و ندانند که

من برای گرفتن بخارا میرسم چون خداینده نزدیک بخارا رسید

فرود آمد شیخ را خبر کردند شیخ سیف الدین رحمه الله گفته فرستاد

که تو با چند نفر سوار درون بخارا بیا چون تو باز گردی دیروی

بتدریج لشکر دیگر بیاید خداینده با چند سوار مهم در بخارا در آمد

چون نزدیک خانقاه رسید خبر بخدمت شیخ کردند که خداینده میرسد

شیخ سیف الدین رحمه الله خادم را فرمود که آن جبه سبز و دستار

مصری که داشته اند بیار تا بپوشم یاران عرض داشتند که خداینده

چه کس باشد که از سبب او سکه میگردانند شیخ سیف الدین رحمه الله

فرمود که خداینده مرا بدین جامه در خواب دیده است اکنون

این جامه را می پوشم تا او خواب خود را راست داند و در اعتقاد

بیفزاید خداینده با چند نفر سوار مهم بخدمت شیخ بیامد تحف و هدایا

بیاورد شیخ بدان سامان شد شیخ تعظیم داشت بعد از سیوم روز

وداع شد درین سه روز ترتیب معاش لشکر او شیخ کردند

کردند چون او بازگشت لشکر دیگر بتدریج می آمدند قدمبوس شیخ
میکردند و باز میگشتند بعده فرمود که اول او را خربنده میگفتند
بعد از آنکه مسلمان شد خدابنده خطاب شد در خیر المجالس در ملفوظ
شیخ نصیر الدین محمود این حکایت ذکر کرده است بدین عبارت
که فیدو بادشاه مغل بود چون او بمرد پسر او که او را خربنده میگفتند
بادشاه شد شبی از شبها در خواب دید که پیش شیخ سیف الدین
باخرزی مسلمان شده است تا آخر قصه ذکر کرده است در آخر
گفته است خربنده حوالی بخارا لشکر فرود آورد و خود با حرم و
پسران بخدمت شیخ آمد خبر کردند که خربنده آمده است شیخ گفت
خربنده مگویند خدابنده بگویند بعد از آن خدابنده گفتند نقل است
از فواید الفواد که شیخ سیف الدین باخرزی پسر خود را در خواب
دید که او را میگوید که اشتیاق بسیار شد بیا چون شیخ سیف الدین
این خواب دید در آن هفته تذکیر کرد و در تذکیر همه ذکر فراق و وداع

بود آنگاه خواند بیت رفتیم ای یاران بسامان خیرباد

نیست آسان کردن از جان خیرباد بعد ازان روی سوی جمع

کرد و گفت ای مسلمانان بدانید و آگاه باشید که پسر من مراد خواه

گفته است بیا من میروم خیرباد این بگفت و فرود آمد نقل او

هم دران روز یکی بود رحمة الله علیه نقل است از راحت القلوب که

دران شب که نقل خواهد کرد جمله اصحاب او نشسته بودند مشعله

میسوخت شیخ سیف الدین شیخ در تلاوت قرآن مشغول میبود

ثلثی از شب گذشته بود که ختم قران کرد و باز ختم آغاز کرد که بزرگی

صوف پوشیده و سیبی دست گرفته بیامد و روی بر زمین نهاد

وآن سیب را بردست شیخ داد همین که شیخ آن سیب را بدست

گرفت و یاران را وداع کرد و سیب را بوی کرد بمجرد بوی کردن

جان را بحق داد ذکر خواجه بدرالدین سمرقندی رحمة الله علیه

آن بدر سماء طریقت آن شمس آسمان حقیقت آن مرشد راه

راه استقامت آن ماحی رسوم اهل بدعت آن امام دین
محمدی خواجه بدر الدین سمرقندی از محققان مشایخ عصر بود بسیار
بزرگان طریقت را دریافته بود تربیت و خلافت از شیخ الاسلام
شیخ سیف الدین باخرزی داشت در جمیع علوم دین کامل بود
در ریاضت و مجاهده راسخ بود طریق شطار و محبان حق داشت
بزبان حال همیشه گفتی طلب علوم دین لازم گیرید و بدان عمل کنید
و عمل را خالص برای خدا کردانید که علم بی عمل سود ندارد و عمل بی
اخلاص ثمره ندارد طالب کرامت مباشید استقامت در عبادت
بکرم بجویید که الاستقامة کل الکرامة تا مکاشف بیقین شوید و بنیاد
بنا بر قواعد طریقت درهند استوار از و و از متابعان او شد
بیش از آن عوام و خواص الا من شاء الله شیخی را بنا بر اظهار
خوارق عادت و کرامت کرده بودند معلوم است در عهد خواجه
قطب الدین بختیار رحمة الله علیه درهند بسیار محققان اهل طریقت

بودند چنانکه شیخ الاسلام شیخ بهاء الدین ذکریا و شیخ الاسلام
شیخ نجم الدین صغری و شیخ الاسلام دهلی و شیخ الاسلام شیخ
خواجه بدر الدین سمرقندی صاحب این ذکر و شیخ الاسلام
شیخ معین الدین سنجری پیر خواجه قطب الدین مذکور رحمه الله
علیهم اجمعین اما رجوع خلق عوام و خواص الامن شاء چنانکه
بر خواجه قطب الدین بختیار بود بر هیچ یکی ازین بزرگوار نبود
و این ازان سبب بود که خوارق عادت و کرامت از
خواجه قطب الدین بسیار بود خدای داند تا ایشان را در
اظهار کرامت چه غبت با غث افتاد لیکن خواجه معین الدین
سنجری پیر ایشان از اظهار کرامت از خواجه قطب الدین بختیار
خویش باید باز داشت کرد در سراج العارفین ملفوظ شیخ
نظام الدین رحمة الله علیه آورده است که وقتی شیخ معین الدین
از طرف اجمیر در دهلی آمده بود و در دهلی شیخ نجم الدین صغری شیخ

شیخ الاسلام شهر بود مردی بزرگ صاحب ولایت بود شیخ معین الدین را
نیت دیدن او شد در خانه او رفت و او در صحن خانه چبوتره
عمارت میکرد چون نظر شیخ معین الدین بروی افتاد او روی
گردانید خدمت شیخ طرف دیگر رفت باز روی گردانید تا هر طرفی
که میرفت همچنین روی میگردانید خدمت شیخ معین الدین قدس الله روحه
یکایک رفت دست او بگرفت شیخ نجم الدین آغاز کرد که آن
بختیار را چرا بر ما گذاشته او را منع نکنی گفت منع خواهم کرد
و در آن وقت صیت و آوازه شیخ قطب الدین در شهر قوی بود
و همه شهر رخ بر شیخ قطب الدین آورده بود القصه چون شیخ معین الدین
در خانه آمد شیخ قطب الدین را فرمود که بختیار یکبار چنان مشهور
شدی که خلق از دست تو شکایت کردن گرفت ازینجا بر خیز
در اجمیر بیا بنشین من پیش تو می ایستم خدمت شیخ قطب الدین
آغاز کرد خواجه مرا چه مجال آن باشد که پیش تو توانم ایستاد

شیخ الاسلام شهر بود مردی بزرگ صاحب ولایت بود شیخ معین الدین را
نیت دیدن او شد در خانه او رفت و او در صحن خانه چبوتره
عمارت میکرد چون نظر شیخ معین الدین بروی افتاد او روی
گردانید خدمت شیخ طرف دیگر رفت باز روی گردانید تا هر طرفی
که میرفت همچنین روی میگردانید خدمت شیخ معین الدین قدس الله روحه
یکایک رفت دست او بگرفت شیخ نجم الدین آغاز کرد که آن
بختیار را چرا بر ما گماشته او را منع نکنی گفت منع خواهم کرد
و در آن وقت صیت و آوازه شیخ قطب الدین در شهر قوی بود
و همه شهر رخ بر شیخ قطب الدین آورده بود والقصه چون شیخ معین الدین
در خانه آمد شیخ قطب الدین را فرمود که بختیار یکبار چنان مشهور
شدی که خلق از دست تو شکایت کردن گرفت ازینجا برخیز
در اجمیر بیا نشین من پیش تو می ایستم خدمت شیخ قطب الدین
آغاز کرد خواجه مرا چه مجال آن باشد که پیش تو توانم ایستاد

فکیف کمر بنشینم تا اینجا سخن سراج العارفین تمام شد مقصود
آنست در آنچه خواجه بدرالدین سمرقندی در دهلی بود خلق هند
میدانستند شیخ کسی است که ازو اظهار کرامت شود و از کسی که
اظهار کرامت نباشد او شیخ نیست و چنین نیست بلکه کار بر عکس
اینست یعنی شیخی استقامت در دین و کشف یقین و پوشیدن
کرامت است اگر خدای تعالی کرامت روزی کرده باشد و اگر
کرامت روزی نکرده باشد و کشف یقین شده باشد او نیز
شیخ است از کرامت شیخی را کرامت امری لازم نیست اگر کرامت با
با کشف و یقین نیکوست و اگر کشف یقین شده باشد و کرامت
نباشد نیکوتر و شیخ الشیوخ شیخ شهاب الدین سهروردی رحمة الله علیه
در عوارف در باب سیوم آورده است که گشاده شود بر بعضی صادقان
بابی از کرامت و حکمت در آن آنست که ایشان را یقین زیادت
شود پس قوی گردند بر زهد و بر مخالفت نفس و بعضی بندگان مکاشف

مکاشف میشوند بصرف یقین و بر در شسته میشود از دل ایشان
حجاب و ایشان بی نیاز شوند از کرامت و تمام تر آنکه از روی
استعداد و اهلیت از فریق اول تا اینجا حاصل عبارت عوارف
بهت آمدیم بر سر سخن خواجه بدرالدین سمرقندی خلق را تحریض بر
طلب استقامت کرد و دلهای طالبان را از شائبه طلب کرامت
خالی گردانید کسانیکه خدمت و صحبت او حاصل کردند استقامت
در دین یافتند و راه مشایخ طریقت دریافتند و مذهب ایشان
فهم کردند و دیگران همه بر معتقد قدیم خویش ماندند خواجه بدرالدین
سمرقندی در سماع حالی رفیع داشت وقتی پیش او چنگ میزدند
سماع مزامیر
بزرگی در مجلس او حاضر بود از شنیدن آواز چنگ انکار داشت
بسبب آنکه چنگ از مزامیر است از مجلس برخاست در گوشه رفته
نشست چون خواجه را ذوق سماع در گرفت آن بزرگ که در گوشه
نشسته بود جنبانید ذوق سماع او را در گرفت که محاسن مبارک

خود را گرفته بامدود دستار خود را فرود آورد بالای جنگ نهاد

هر اینه سماع چنین می باید که از برکت ذوق او دیگر را نیز

ذوق حاصل شود و در روش خواجه بدر الدین سمرقندی از

روش مشایخ هند ممتاز بود مشایخ هند اکثر ارباب معامله

بودند و بعضی اصحاب ریاضات و مجاهدات بودند و خواجه

بدر الدین سمرقندی طریق شطار محبان حق داشت و بیان

این برسته طریق در ذکر خواجه نجم الدین کبری نبشته شده است

مبنای طریق شطار بر موت ارادی است سالکان این راه

مخاطب بقول موتوا قبل ان تموتوا اند همه یاران الی الله

طیاران بالله اند اول قدم بر جان نهند خانمان در نظر نیارند

جان در بازند و شیر مردی باید که درین راه قدم نهد و خود را

بعدم در دهد. طالبان مراد و حیات دیگر اند طالبان ممات دیگر اند

کریم در اهل بر نجات و نامراد دیگر بند بیت کفر کافر را و دین

خود را گرفته بیاید و دستار خود را فرود آورد بالای چنگ نهاد
هر اینه سماع چنین می باید که از برکت ذوق او دیگران را
ذوق حاصل شود و روش خواجه بدرالدین سمرقندی از
روش مشایخ هند ممتاز بود مشایخ هند اکثر ارباب معامله
بودند و بعضی اصحاب ریاضات و مجاهدات بودند و خواجه
بدرالدین سمرقندی طریق شطار محبان حق داشت و بیان
این بهترین طریق در ذکر خواجه نجم الدین کبری پیشتر رفته است
مبنای طریق شطار بر موت ارادی است سالکان این راه
مخاطب بقول موتوا قبل ان تموتوا اند سایران الی الله
طایران بالله اند اول قدم بر جان نهند عنانان در نظر نیاز
جان در بازند و شمشیر مردی باید که درین راه قدم نهد و خود را
بعدم در دهد. طالبان مراد و حاجات و کرامات دیگر اند طالبان
کریم و ربل برخاست و نامراد دیگر ند [illegible] کفر کافر را و دین

دین و بنیاد را ... ذره دردی دل عطار را ... سالکان این راه
مجذوبان حق باشند ذکر خواجه رکن الدین فردوسی رحمة الله علیه
آن مجذوب سالک راه کمل مجذوبان آن سایر طریق شطار از
محبان آن رکن طریقت و شریعت آن اهل حقیقت و معرفت
آن صاحب فیض چون فیض او سی شیخ الاسلام خواجه رکن الدین
فردوسی بزرگترین اهل طریقت بود از صغر تا کمال شیخی در تربیت
پیر بر آمد سیر طریقت شطار محبان خدای که طریق شیر مردان
و مجذوبان حق است او را به برکت کثرت خدمت و صحبت پیر
میسر گشته در زاویان حکایت مسموع است که خواجه بدرالدین سمرقندی
پیر خواجه رکن الدین فردوسی شبی در خواب دید که سید السادات
سید امیر خورد ساکن نو هشته پسری را در کنار را و نهاده است
و این سید امیر خورد مردی بزرگ اهل کشف و کرامت بود
خواجه بدرالدین سمرقندی خواب خود بر سید مذکور گفت سید زود

آن بعد چندگاه در شما خواهد رسید و این سید امیر خورد را دختری

بود در حد بلاغت رسیده قوم سید هر بار سید را می‌گفت که این دختر

بالغه شده است او را جا بکنیم باید کرد سید می‌فرمود برای کسی که

نوشته اند او خواهد آمد بعد مدت خدمتی شیخ عماد الدین زردوسی

با دو پسران یکی جوان شیخ نظام الدین نام و دوم صغیر شیخ رکن الدین

نام و رضالقاء در خدمت سید رسیدند سید باعزاز و اکرام پیش آمد

بر قوم خود گفت نصیب کسی که دختر بود او رسید بعده چون نکاح

شد پسر بزرگ با ستر خمای پدر مسافر شد در طلب حق غربت

و خفیه اختیار کرد که در آن انکسار رو قهر نفس است نظر شیخ عماد الدین

فرزند سید بر شیخ رکن الدین بسته غیر از عماد کرست سید امیر خورد

پرسید چرا سیر نمی‌گفت این نیز چون بالغ شود از من جدا

گردد دنیا داری نسبت کرده بود که این را از خود جدا نکنی سید

گفت این از تو جدا نخواهد شد و این مرا مربی است بهتر از تو

از تو او تربیت خواهد کرد سید امیر خورد کسی را بر خواجه بدرالدین
سمرقندی فرستاد و گفت که آن پسر که شما در خواب یافته بودید
رسید آن پسر معنوی شما است خواجه بدرالدین سمرقندی آمد با انواع
اعزاز خواجه رکن الدین را در خانه برد و در پرورش او شفقت فراوان
ارزانی داشت و با حسن احوال تربیت کرد چون جوان شد علم ظاهری
آموخت و در طریقت تربیت کرد چون در طریقت بکمال رسید
خلافت داد چون سیر طریقت گردانید خواجه رکن الدین فردوسی
برکت صحبت و خدمت او بکمال حاصل کرد مشایخ عصر بزرگی
طریقت او غبطه بردندی شیخ نظام الدین رحمة الله علیه با کثر
ازان بود که از روی حسد بیاید اما معامله مریدان و معتقدان
او حسد بود منتظر مصائب و حوادث می بودند اگر چیزی از
مصائب و نکبات و حوادث دهر بخواجه رکن الدین فردوسی رسید
زبان دراز میکردند و میگفتند که این مصیبت و این حادثه خواجه

رکن الدین را از نفس شیخ نظام الدین و گرانی دل او رسیده

معلوم است که تمام خلق دهلی معتقد شیخ نظام الدین بودند

همه را بهمت حسد بر خواجه رکن الدین بود معلوم نیست این حسد

مریدان و معتقدان شیخ نظام الدین از چه بود و منشا این

چیست والله اعلم میان این هردو بزرگان مناظره در دین

بوده باشد معتقدان و مریدان شیخ نظام الدین آن مناظره

را عداوت می پنداشتند و دل پر حسد می داشتند لیکن خواجه

رکن الدین فردوسی در مشاهده حق چنان مستغرق بود که پیش او

همه معذور بودند و هر نیک و بد که او را می رسید همه از حق میدید

و بحق میدید و حق میدید اهل کرامت در پندار کرامت خود

مغرور و محققان بدیدار حق مسرور آنانکه اسقاط افتاده کردند

در وحشتی افتادند که مقابل او دوزخی نیست و مقال حال ایشان

این است مصراع ای مور شبت خوش باد ای یار سلام علیک اما

نوشته در رشته بود مریدان اهل معنی داشت مولانا عالم اندپتی جامع فتاوای تاتارخانیه یکی از مریدان وی بود و نظمهای با معنی دارد مناقب خواجه نجیب الدین فردوسی همه مستور بود رحمة الله علیه پسر شیخ عماد الدین فردوسی است خلیفه و برادر علاتی شیخ رکن الدین فردوسی است مادر او سیده ولیه صاحب کشف و کرامت بود شیخ نظام الدین در ابتدای حال بود و ندکر او گفته و در جبهه او نوشت که در دهلی چیزی بی تکلف کسی نکرده است دختر سید امیر خورد بود کیفیت تزویج او با شیخ عماد الدین فردوسی در ذکر خواجه رکن الدین فردوسی گذشته است رحمة الله علیهما و علی ابیها

ذکر مخدوم جهانیان شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری رحمة الله علیه

آن مجرد تجرید توحید آن مفرد تصحیح تفرید آن مبین دقایق مناهج طریقت آن مظهر معانی حقیقت آن صاحب صفا آن مرد خدا آن ساکن لجه احدیت آن متمکن مقام روحیت آن مبارز

رکن الدین را از نفس شیخ نظام الدین ذوق گرامی دل او رسیده

معلوم است که تمام خلق دهلی معتقد شیخ نظام الدین بودند

همه را بهمت حسد بر خواجه رکن الدین بود معلوم نیست این حسد

مریدان و معتقدان شیخ نظام الدین از چه بود و منشا این

حسد چیست والله اعلم میان این هر دو بزرگان مناظره در دین

بوده باشد معتقدان و مریدان شیخ نظام الدین آن مناظره

را عداوت می پنداشتند و دل پر حسد که داشتند لیکن خواجه

رکن الدین فردوسی در مشاهده حق چنان مستغرق بود که پیش او

همه معذور بودند و هر نیک و بد که او را می رسید همه از حق میدید

و بحق میدید و حق میدید اهل کرامت در بند او کرامت خود

مغرور و محققان بدید از حق سر در آنانکه اسقاط اضافه کردند

و در تشنی افتادند که مقابل او دوزخی نیست و مقال حال ایشان

اینست مصراع ای مور شب خوش باد ای یار سلام علیک اما

اما از آنجا که سنت الهی جاری بر این است که عاقبت محمود محمود باشد

و با آنکه خواجه رکن الدین در هند چنان بر آمد که بعزت تمام رسید

شجرهٔ معظمه پیران را که بنام او زدند پیران فردوسی نمیگفتند

و پیوستگان این شجره را در هند بنام او میخوانند فردوسی نمیگویند

ولا القاب تنزل من السماء فذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و اگر

این فضل در باب خواجه رکن الدین نمی بود پیران این شجره را

سهروردی میگفتند نسبت بخواجه ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی

دارند یا شطار طریق میگفتند چنانچه پیوستگان خواجه نجم الدین را

میگویند خواجه رکن الدین در تربیت مشغولی مکتوبی نوشته است

تحفه است برای مشغولی اهل توحید و آن مکتوب مشهور است

حه در مکتوب اینست ای عزیز مشغولی آنست که دایم در یاد او

باشی و یاد او نه آنست که یاد حروف و اصوات کنی که آن

غیر اوست در ذکر فراموشی غیر او باید چنانکه فرمود واذکر

ربک را از نسبت بلکه یاد او آن بود که ذاکر باشی ذات بی کیف بی شبه او را با صفات بی چون او را دای عزیز چون چیزی ندیده باشی یاد او چگونه کنی و او بچه وجه در خاطر تو بگذرد اکنون بدانکه

نظم چو آدم را فرستادیم بیرون ؛ جمال خویش در صحرا نهادیم ؛ این مقدار عبارت مکتوب برای آن نوشته شد تا تعریف مکتوب حاصل شود بعضی مردمان این مکتوب را نسبت بشیخ رکن الدین ابو الفتح میکنند لیکن روش شیخ رکن الدین ابو الفتح موافق مضمون مکتوب نیست فردوسی و سهروردی اگرچه اتحاد مذهب دارند و از یک شجره اند هم فرق است میان روش شیخ شهاب الدین سهروردی و روش خواجه نجم الدین کبری هر که کلمات این هر دو بزرگوار و کلمات متابعان این هر دو بزرگوار مطالعه کرده باشد پیش او پوشیده نماند و بعضی این مکتوب را نسبت بمولانا رکن الدین به مولانا شهاب ؛

شهاب الدین امام شیخ نظام الدین کنند اما روش خانوادگان
چشت در هند مشهور است پیش هیچ عاقلی پوشیده نیست که مضمون
مکتوب از روش ایشان ابعد البعید است دلیلی قوی برین
این مکتوب خواجه رکن الدین فردوسی است آنست که بقلم
شیخ الاسلام شیخ مظفر شمس بلخی رحمة الله علیه سخنی بطریق فایده
ازین مکتوب نوشته دیده شده است وازین استفاده خدمت
شیخ مظفر مرحوم از مکتوب مذکور دلیل برین است که مکتوب مذکور
مکتوب خواجه رکن الدین فردوسی است زیرا که خدمت شیخ مظفر
عاشق ولایت پیر خود بود استفاده از غیر پیر خود در دل نداشتی
لیکن پیر پیر پیر است اگرچه بوسایط باشد و کیفیت مکتوب مذکور
مسبب آن نوشته شد که پیوستگان این خانوادان برین مکتوب
رغبت کنند و بموجب مکتوب عنایت کنند موجب نجات ایشان
عمل
گردد والله الموفق علی ذلک ذکر خواجه نجیب الدین فردوسی رحمة الله علیه

آن شیخ امام آن صاحب نظر تمام آن رهبر شیخ طریقت آن
مکاشف حقیقت آن سر حلقهٔ مجردان آن سرور مفردان
آن شمع اهل صفا آن سرچشمهٔ مردان خدا آن عالی همت همتش
برتر از عرش و کرسی شیخ الاسلام خواجه نجیب الدین فردوسی
شیخ کامل بود شریعت کرده طریقت رفته حقیقت حال او
گشته هر که بدو پیوست نجات یافت آنچه شرائط مقتدائی
در راه دین بزرگان دین نهاده اند در وی همه بتحقیق موجود
بود در اختیار گمنامی درشت از شهرت و در اسباب شهرت بری بود
اولیائی تحت قبایی در میان او مسلم بود مرشد کامل بود
کیمیاگری صحبت او دمزیل غش وجود مرید آمد شیخ الاسلام
شیخ شرف الدین منیری بخدمت خلیل و صحبت پسر او بمقصود
رسید و کمال حال درویشی حاصل کرده اجازه نامه شیخ شرف الدین
منیری بدو از ده سال پیش از رسیدن شیخ شرف الدین نوشته

میادین مجاهده آن مالک ممالک کشف و مشاهده آن
سیمرغ قاف یقین آن همای همت اهل تمکین آن داود تخت
خلافت آن سلیمان ملک محبت و معرفت آن واقف
اسرار هدایت و رهبری شیخ جهان شرف الدین احمد یحیی منیری
از کبار مشایخ طریقت و عظام اهل حقیقت بود در ریاضت
و مجاهده شانی عجیب و غریب داشت او را جذبه سابق بر سلوک بود
سی سال در بیابانها و کوهها و جنگلها به عبادت خدا مشغول
بود تارک ما سوی الله بود دنیا به نسبت او معدوم بود وجود
نزد نشت آخرت و نعیم آخرت بجنب همت او متروک بود مشغول
جانشین خدای بود از جاده دینی و منزلت آن بیزار بود از کرامت
و خوارق عادت تبری داشت در احوال حقیقت صاحب تمکین بود
مرجع اهل معرفت و یقین بود در بیان دقایق طریقت و اسرار
حقیقت و معرفت عنایت کلام بود در هر طوری بیانی شانی داشت

داشت در عشق و محبت کلمات لطیفه و غامض دارد و در بیان
علم تصوف تصنیفات او بسیار است اسرار توحید خواص و علم حقیقت
در هند از وی ظهور یافت کلمات موحدان و اهل حقیقت چنانچه
امام احمد غزالی و امام محمد غزالی و عین القضات و ابن عربی
و خواجه فرید الدین عطار و شیخ عراقی و مولانا جلال الدین روم
بیان از وی شد پیش از وی در هند کسی کلمات این بزرگان
مطالعه نکردی و اگر مطالعه کردی مقصود این بزرگان در نیافتی
در ملفوظ مشایخ هند رحمة الله علیهم ذکر کلمات این بزرگان کمتر
افتاده است بلکه بعضی از مشایخ هند بر بعضی از این بزرگان بر طریق
طعنه چیزی گفته اند در سراج العارفین ملفوظ شیخ نظام الدین
رحمة الله علیه در باب بیستم آورده است که شیخ نظام الدین فرمود
که عین القضاة قاضی بچه همدان بود در وفور علم او چه توان گفت علم
او شورش شود فاما در بیت سالکی درویشی از کجا شود در مکتوبات او

که از سر حال نوشته است لطایف بسیار است و عین القضاة
عارف بود فاما چون کودک بود وقت هستی او هنوز بمحل فنا
نرسیده بود در کتب خود خود را ستوده است و جابجا سخن از
حد شرع بیرون نشانده است تا اینجا لفظ سراج العارفین
است مقصود آنست که بعضی از شیخ الاسلام شیخ شرف الدین منیری
در کلمات این بزرگان اعتراض برداشتند در کلمات امام احمد
غزالی و امام محمد غزالی اگر سخن برموز و اشارات است اما مذهب اکثر
عین القضاة و مذهب ایشان یکی است و همچنین بزرگان
دیگر که ذکر کرده شده اند هر یکی اتحاد مذهب دارند اعتراض
بر یکی از ایشان در معنی اعتراض بر همه باشد آنچه قاضی عین القضاة
در توحید و وحدت گفته است امام محمد غزالی و بزرگان دیگر گفته
اند هم گفته اند بعضی بتصریح و بعضی برموز و اشارات اما بتصریح
چنانکه خواجه فرید الدین عطار رحمة الله علیه میگوید بیت ای برادر

براد غیر حق خود نیست کسی اهل معنی را همین یک حرف بس

و چنانکه مولانا جلال روم میگوید مثنوی ای قوم بحج رفته کجائید

کجائید معشوق همین جاست بیائید بیائید آنانکه طلبکار

خدائید خدائید حاجت بطلب نیست شمائید شمائید مثل

این تصریح که خواجه فرید الدین و مولانا جلال روم کرده اند قاضی

عین القضاة و بزرگان دیگر کمتر کرده اند اما برموز و اشارات

ملتقط پس چنانکه در ملتقط احیای علوم امام محمد غزالی آمده است

و اما التوحید فقد جعل الآن عبارة عن صنعة الکلام و معرفة

طریقة الجدل والاحاطة بمناقضات الخصوم و القدرة علی

التشدق بتکثیر الاسولة و اثارة الشبهات و تالیف الالزامات

وکان التوحید فی العصر الاول عبارة عن امر آخر لا یفهمه اکثر

المتکلمین وان فهموه لم یتصفوا به وهو ان یری الامور کلها

من الله تعالی رویة تقطع التفاته عن الاسباب والوسایط فلا یری

الخير والشر والنفع والضر الا منه وهذا مقام شريف احدی

ثمراته التوكل كما سياتی بيانه فی كتاب التوكل ومن ثمراته ترك

شكاية الخلق وترك الغضب عليهم والرضا والتسليم بحكم الله تعالی

فهذا من مقامات الصديقين يعنی و اما توحيد پس بدرستی كه

گردانيده شد اكنون عبارت از صنعت بحث و معرفت

طريق مجادله و در گرفتن مناقضات خصمان و قدرت بر اظهار

فصاحت به بسيار كردن سؤالها و انگيختن شبهها و جمع كردن

از آنها داد بود و توحيد در عصر اول عبارت از امری ديگر كه

فهم نكنند آن امر را اكثر متكلمان و اگر فهم كنند آن امر را

پس موصوف نشوند بدان امر و آن امر آنست كه ببينند كارها

همه را از خدای تعالی ديدنی كه قطع كند التفات بيننده را از

سببها و وسطها پس نه بيند خير را و شر را و نفع را و زيان را

مگر از خدای و اين مقام بزرگ است يكی از ثمرات اين مقام

مقام توکل است چنانچه زود بیاید بیان آن در کتاب توکل و از
ثمرات این مقام ترک شکایت خلق است و ترک غضب است
برایشان و رضا و تسلیم است بحکم خدای تعالی و این مقام از مقامات
صدیقانست این سخن امام محمد غزالی در توحید خواص موافق سخن
قاضی عین القضاة است و شیخ شرف الدین منیری قاضی عین القضاة
را در کلمات خود بسیار ستوده است جائی بدین عبارت ذکر
کرده است که آن عاشق فانی عین القضاة همدانی و جائی بدین
عبارت که مست الست یزدانی قاضی عین القضاة همدانی و در
معدن المعانی ملفوظ خود در باب بیستم فرمود اگرچه هر کسی در علم و معرفت
چیزی چیزی نوشته اند اما چنانکه عین القضاة نوشته است بر
قانون و مقتضای تمهیدات اصول دین کم کسی نوشته است و
مشکلات بسیار از آن حل میشود اما دریافت و ادراک مفهومات
کلمات او را اطلاع بر اصول و قانون این طایفه باید که بود

و اگرچه بر قواعد دین بعضی کلمات او را اقرار نتوان کرد حاضر ما

درین محل ذکر عوارف کرد فرمود اگرچه عوارف کتابی معتبر است

در باب تصوف و احکام طریقت و مذهب این طایفه بدان تحقیق

میشود و هرچند مصنف آن برتر از آن بوده است که بهتر از آن

و بیشتر از آن آوردی و درین نزول بود از و در مقام مریدان

و مبتدیان و وفور علم و کثرت معانی او معروف و مشهور است

اما مکتوبات عین القضاة چیزی دیگرست آمدیم بر سر سخن

پیش از شیخ شرف الدین منیری در هند طاقت شنیدن اسرار

توحید خواص کمتر کسی را بود و گفتن خود بابی دیگر است الا ما شاء الله

علی سبیل الندره احمد بهاری دیوانه شکلی بود اکثر بخدمت شیخ — در شطح بسیار دلیر

شرف الدین منیری آمد و شد داشت در توحید خواص چیزها می

پرسیدی و گاهی خود چیزها گفتی با شیخ انبساط داشت در عالم

دیوانگی سخنهای فراخ گفتی که خلق طاقت فهم آن نداشتی و شیخ

شیخ عمر کاکوی مردی صاحب شغل بود کامل الحال بود از غایت
مشغولی این مقدار راه دوری بهار از قصبه کاکو آمدن بخدمت
شیخ شرف الدین منیری میسر نیامدی چیزی اگر در توحید خواص و
در عشق و محبت مشکل شدی حل آن از شیخ شرف الدین منیری بار بار
مکاتبات می جستی شیخ آنرا جواب ها نبشتی آنرا در کلمات شیخ شرف الدین
وجوبه کاکوی می نامند ما نانکه آنست که این هر دو بزرگان در
عهد دولت سلطان فیروز در دهلی رفتند در توحید سخنهای
فراخ و شطح گفتند علمای دهلی بر سلطان فیروز گفتند که این هر دو
سخنها میگویند که مشایان کشتنی شده اند سلطان محضر ساخت
همه اکابر شهر را جمع کرد همه اجماع کردند آن هر دو بزرگان را
کشتنند شهری همچون دهلی مجمع مشایخ و علما و فضلا و پادشاهی
چون سلطان فیروز معتقد درویشان کسی را اعتقاد نشد که
این هر دو بزرگان را به بهانه دیوانگی هم رها کنانیدی چون خبر

کشتن ایشان بشیخ شرف الدین منیری رسید گفت در شهری
که خون چنین بزرگان ریخته شود عجب بود اگر آن شهر آبادان
بماند چنانکه گفت همچنان شد مدتی نگذشته بود که هم در حیات
سلطان فیروز مقدمه خرابی پدید آمد در شهر سلطان فیروز را آن
شوکتی که داشت ضابطه نماند پسر سلطان با خانجهان وزیر در
آویخت خیلی مسلمان دران حادثه کشته شدند شهر روی بخرابی
آورد بعد ازان بندگان سلطان دهلی را گرفتند و با پسر سلطان
درآویختند بعد ازان مغلان آمدند دهلی را زیر و زبر ساختند
والله غالب علی امره سخن از کجا بکجا رسید الکلام یجر الی الکلام
بر سر سخن باز آییم شیخ شرف الدین منیری شیخی بزرگ بود از ابتدا
تا انتها محفوظ بود صغیره ازو در وجود نیامد پدر و مادر او پیش از
آمدن او در وجود بشر بزرگی او شنیده بودند از زبان حکما.
سماعت که شیخ یحیی پدر شیخ شرف الدین منیری بر مولانا تقی الدین

تقی الدین عربی ساکن خطه مهسون صاحب ملتفظ احیای علوم
اعتقاد داشت شاید ارادت هم به مولانای مذکور بوده باشد
از منبر در مهسون برای ملاقات و زیارت او قصد میکرد هر بار
که شیخ یحیی میرفت مولانا بر میخاست و تعظیم میکرد و پشت یده
می بوسید تا وقتی بر مولانای مذکور در رفت مولانا او را تعظیم نکرد
شیخ یحیی در خود منفعل گشت که سبب که مولانا ترک معتاد خود
کرده است مولانا باشراق باطن دریافت گفت ما کسی را که تعظیم
میکردیم در شکم مادر رفت و نیز سماعست که مادر شیخ شرف الدین
منیری در اوان بچگی هیچ وقتی بی وضو شیر نداده است و روزی
در کاهواره در خانه خالی گذاشته در خانه دیگر رفت بعد زمانی
آمده دید مردی نزدیک کاهواره نشسته است مگس میراند و
کاهواره را می جنباند دهشت خورد آن مرد غایب گشت چون
از دهشت قرار گرفت بر حال خود آمد کیفیت به پدر خود گفت

پدرش گفت من پس آن مرد خواجه خضر بود صلوات الله علیه
کاهواره می جنبانید و محافظت بچه میکرد و پسر تو بزرگ خواهد شد
خواجه مرا عتاب میکرد که دختر تو بچه را در خانه خالی تنها گذاشته .
رفته که بچه را در خانه خالی گذاشته نرو نیز زیرا چه خوف خطر آسیب
باشد و پدر ما در شیخ شرف الدین منیری مردی بزرگ بود قاضی
شهاب الدین نام داشت سبحان الله کسی که در اوان بچگی و در
شکم مادر رود در صلب پدر مکرم و معظم باشد مناقب او چه توان
گفت ساعت چون ببلاغت رسید و در تعلیم علوم دین مشغول
شد علوم دین بکمال حاصل کرد در آن وقت آوازه عظمت و بزرگی
و دانشمندی مولانا شرف الدین توامه در ولایت هند بلکه
در عرب و عجم بر آمده بود در جمیع علوم کمال داشت تا علم کیمیا
و هیمیا و سیمیا نیز بدرجه کمال داشت در علوم دین مرجع
علما دین بود عوام و خواص امرا و ملوک همه معتقد و مطیع

مطیع و منقاد وی بودند در علم سیمیا عجایبها تخلیق نمودی از غایت
انقیاد خلق پادشاه دهلی بترسید که نباید که ملک را بگیرد بحیله
مولانا را در سنارگانون روان داشت در آن وقت ولایت
بنگالا در ضبط پادشاه دهلی بود مولانا نیز بقرارست دریافت
از آنجا که اطاعت اولوالامر واجب است مولانا سفر سنارگانون
اختیار کرد و در اثنای سفر در قصبه منیر رسیده شیخ شرف الدین منیری
برای ملاقات رفته بدیدن وفور علم و کمال دانشمندی مولانا
اشرف الدین توامه فریفته گشت گفت تحقیق علوم دین در خدمت
و صحبت بغیر اینچنین محقق حاصل نگردد و عزم کرد که در خدمت مولانا
در صحبت او در سنارگانون برود و مولانا اشرف الدین توامه
نیز بدیدن قابلیت و روش صلاح و تقوی شیخ شرف الدین
منیری خوش گشت گفت در تعلیم علوم دین در حق اینچنین کسی
کوشش باید کرد شیخ شرف الدین منیری با رضامندی مادر و پدر

برابر مولانا شرف الدین توامه در سنارکانون رفت در تحصیل
علوم دین باقصی الغایه کوشید شب و روز در علم مشغول می بود
و دران مشغولی ریاضت و مجاهده داشت روزهای طی و داشتی
از غایت مشغولی در کندوری مولانا شرف الدین توامه حاضر
نمی شدی گفتی در حاضر شدن کندوری بسیار وقت ضایع میشود
چون مولانا شرف الدین توامه کیفیت حال دریافت برای او
طعامی علیحده تعین کرد مدتی در صحبت و خدمت مولانای مذکور
ماند تا آنکه تحقیق علوم دین شد استاد خواست تا دیگر علوم نیز
تلقین کند گفت مرا همین علوم دین بسنده است از آنجا بقصد
منیر گردید بخدمت مادر آمد در آنچه در سنارکانون در علم مشغول بود
مرض حادث شده بود اطبای آن مقام گفتند دوای این
مرض جماعت است برای دفع مرض کنیزکی داشت ازان کنیزک
یک پسر شد آن پسر را نام ابراهیم مادر کرد و گفت این را بجای

بجای من دانید و مرا بگذارید هر جا که خواهم بروم پندارید که شرف الدین
مرد بعده طرف دهلی رفت مشایخ دهلی را دریافت گفت اگر
مشیخی اینست ما هم شیخیم بعده ملاقات بشیخ نظام الدین رحمة الله علیه
کرد در مجلس ایشان چیزی مذاکره علمی بود جوابهای پسندیده
گفت شیخ نظام الدین اعزاز و اکرام فرمودند و یک طبق تنبول
دادنیدند و گفتند سیم غریب نصیب دوم ما نیست از آنجا در پانی پت
رفت ملاقات بشیخ شرف الدین پانی پتی کرد گفت شیخ است
اما مغلوب حال است بتربیت دیگری نمی پردازد سماعت کرد
بعد از آن برادر بزرگ او پیش او ذکر خواجه نجیب الدین فردوسی کرد
و طریق او و مناقب او بیان نمود گفت آنکه قطب دهلی بود
ما را برگشت او باز گردانید بر دیگری چه رویم برادرش گفت در
ملاقات زیانی نیست ملاقات می باید کرد چون برادر التزام
نمود قصد ملاقات کرد و روان شد در اثنای راه بر کسی بخورد

و مقداری برگ در دستار هم بود چون قریب خانهٔ خواجه نجیب الدین
فرد دسپ رسید نوع دهشت پدید آمد و انفعال حاصل شد در
دل گفت من بر شیخ نظام الدین رفته بودم در آن وقت دهشت
نگرفت درین چیست که مرا دهشت میگیرد چون بر خواجه رفت
برگ همچنان در دهن بود چون نظر خواجه بر وی افتاد گفت
در دهن برگ در دستار برگ گفتار اینکه با هم شیخیم در حال
برگ از دهن بینداخت دهشت زده خوی گرفته باادب
بنشست بعد زمانی التماس ارادت کرد خواجه نجیب الدین او را
بارادت مشرف گردانید و اجازه نامه که پیش از رسیدن او بدوازده سال
نوشته داشته بود آورده تسلیم نمود شیخ شرف الدین گفت من
هنوز خدمت شما نکرده ام و روش طریقت از شما نگرفته ام
کاری که میفرمایید آن از من چگونه در وجود خواهد آمد خواجه
نجیب الدین گفت من این اجازت نامه بفرمان حضرت رسالت

رسالت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم نوشته ام نبوت ترا تربیت
خواهد کرد و ولایت پیران در کار راست فواندیشه این کار
مکن بعد تلقین روش طریقت وداع کرد و گفت اگر در راه
چیزی بشنوید باز مگردید یکدو منزل آمده بودند که شنیدند که
خواجه نجیب الدین فردوسی از دار فنا بدار البقا فی مقعد صدق عند
ملیک مقتدر رحلت کرد انا لله وانا الیه راجعون باز نگشت
طرف منیر روان شد چند مدتی در بهیا رسید روزی آواز طاوس
شنید حالتی دروی پدید آمد خود را در جنگل بهیا انداخت کسی
ندانست که چه شد تفحص بسیار کردند هیچ خبر نیافتند برادران
و مصاحبان اجازت نامه را و تبرکات پیر تسلیم مادر او کردند
سماعست که شیخ شرف الدین منیری میگفت که من چون بخواجه
نجیب الدین فردوسی پیوستم حزنی در دل من نهاده شد که هر روز
آن حزن زیاده میشد تا در بهیا رسیدم خود را در جنگل بهیا

اندراحتم القصه مادر شیخ شرف الدین منیری چون خبر غایب شدن
او شنید بفراق او محزون گشت شبی تاریک باران می بارید
سبب فراق او میگریست و میگفت که حال آن جدا مانده درین
شب چگونه خواهد بود ناگاه دید که در صحن خانه ایستاده است
گفت ای فرزند درین باران چرا در صحن ایستاده درون خانه
بیا گفت ای مادر شما در صحن بیائید به بینید که من درین باران بچه طریق
هستم چون مادرش در صحن آمد دید جائی که او ایستاده است
هیچ بارانی نیست و جایهاش خشک است گفت ای مادر مرا
خدای تعالی برین طریق میدارد تو چرا از جهت ما اندوهگین میباشی
مرا بخدای بسپار و از من خشنود باش مادرش گفت ترا بخدای
سپردم و چون تو در طلب خدائی از تو بدل و جان خشنودم بعد
زمانی باز غایب شد ساعتی که چون در جنگل بهیا در آمد
دوازده سال هیچکس خبر او نیافت بعد از آن کسی او را در جنگل

جنگل راجگیر دید بعد سالها در جنگل راجگیر برآمد که کسی ملاقات نیافتی
خدای داند که او را درین مدت چه از در جنگل با خدای چه معامله بود.
ساعت وقتی او را کسی در جنگل دید دست در درختی زده متحیر.
ایستاده مورچگان درون حلق می آمدند و می برفتند او را از ان
حال خبر نبود ساعت که بعد مدتی طویل بعضی کسان او را در جنگل
میدیدند و ملاقات می یافتند مولانا نظام مدنی خلیفه شیخ نظام الدین
در بهار بود او چون خبر یافت که شیخ شرف الدین منیری را
ملاقات می یابند برای ملاقات میرفت و تفحص میکرد هر جا که
در کوهی و جنگلی مشغول می بود در می یافت بعضی یاران شیخ
نظام الدین نیز آن وقت در بهار بودند ایشان نیز دنبال
مولانا نظام مدنی میرفتند شیخ شرف الدین منیری چون صدق
طلب ایشان معاینه کرد گفت از چندین دور درین جنگل که
مقام خورسند و دگان و درنیز کالست بیایند مراد دشوار مینماید

شما در شهر باشید من در روز جمعه در شهر و در مسجد جمعه حاضر خواهم شد
همانجا ملاقات خواهد شد مولانا نظام مدنی و یاران دیگر قبول
کردند از آن گاه باز او در شهر در مسجد جمعه حاضر شدی و ساعتی
با مولانا نظام و یاران دیگر می نشستی باز در جنگل میرفتی چون مدتی
برین طریق گذشت بعده یاران گفتند مقامی می باید ساخت
تا بعد ادای جمعه آنجا قرار گیرند بیرون شهر جایی که امروز خانقاه
مخدوم جهانست دو چهپری انداختند چنین از جمعه باز میگشت
در آن مقام با یاران قرار میگرفت و گاه گاه یکدو روز می ماند
بعد از آن مولانا نظام مدنی بر مجد الملک بهار رمزا هم شد که من مالی مقطعی
خرگی دارم از آن وجه بفرمایش خود خانه برای خدمت شیخ
بر آورده گردان جایی که آن چهپر بود عمارت کردند طعام
ساختند خلق را طلبیدند یاران شیخ نظام الدین حاضر
شدند حضرت شیخ شرف الدین را بر سجاده نشستن التماس

التماس کردند بعد نشستن بر سجاده روی جانب مولانا نظام الدین
منی و یاران شیخ نظام الدین آورد و گفت یاران مجالست شما
برین حد آورد که درین بت خانه نشانند تا دریای قوت بود
بیرون میرفت بکان دوکان ماهی بیرون میماند مدتی برین
طریق گذشت چون سلطان محمد تغلق بادشاه دهلی خبر یافت
که شیخ شرف الدین منیری که سالها در جنگل بهیا میبودند و از
خلق عزلت داشتند این زمان در شهر می آیند و اختلاط با خلق
میکنند مجد الملک مقطع بهار را نوشت شیخ الاسلام شیخ شرف الدین
منیری را خانقاه برآورده بدهد و راجگیر را وظیفه خرج خانقاه
کرده اند و یک مصلای بلغاری نشانی فرستاد و در فرمان نوشت
اگر ایشان قبول نکنند بجبر قبول کنانند و این سلطان محمد بود عجب
بادشاهی بود خلق او را ظالم خواندی و او خود را عادل گفتی
و گفتی هر که مستحق چیزی است او را بدان امر میکنم اکثر اهل طریقت

زمانه را از کسوت ایشان باز داشته بود تکلیف عهده از
عهده‌های دنیاداری کرده بود تا آنکه شیخ نصیر الدین محمود را
تکلیف عهده ریاست کرده و گفت اینچنین کسی اگر رئیس باشد
بر کسی ظلم نشود چون شیخ محمود قبول نکرد انواع جفا برو کرد و
سید السادات سید جلال بخاری را تعهده لشکر فرا داده بود
در خزانهٔ جلالی آورده است که خدمت مخدوم مدالله ظله بخشش بیل
از آنکه در مکه برود بخدمت شیخ قطب الوقت نصیر الحق والشرع
والدین رودهی در عهد خدایگان مغفور سلطان محمد شاه گفت
مخدوم جهانیان که درین زمان درویش زادگان را از لباس
درویشان بیرون می آرند کلاه و قبا میپوشانند خدمت شیخ
نصیر الدین را خاصه تبرک دستار و بارانی خاصه خود پوشانید
و فرمود همین جامه پوشیده پیش سلطان برد که ترا از جامه
درویشان بیرون نخواهند آورد و خدمت مخدوم مدالله ظله امان

همان جامه پوشیده پیش سلطان رفت نیابت شیخ الاسلامی مستقیم
وخانقاه محمدی در سیوستان و دهل خوانق مضافات آن
باسم مخدوم سدالله طله تعین شد چون از لشکر سلطان باز گشت
و بخدمت مخدوم شیخ الاسلام پابوس جامه ل شد و عرضه کرد که
فرمان سلطان شده است که خادمی فقرا در خطه سیوستان بکنم
و اجازه از شیخ قطب العالم رکن الحق والدین ندارم خدمت
خواجه شیخ الوقت نصیر الحق والشرع والدین فرمود از جهت ما
را اجازت باشد تا خدمت فقرا کنی المقصود چون فرمان او بمجد الملک
رسید پیش مخدوم جهان شیخ شرف الدین برد و گفت مرا چه ۲ آنچه او نوشته است
قدرت که بران اقدام نمایم لیکن چون شما قبول نفرمائید او
تقصیر را بمن اضافه کنند و معامله او معلوم است خدای داند
با من چه کنند چون الحاج مجد الملک مبالغه کرد تمام قبول کرد
بعده چون سلطان وفات یافت جلوس سلطان فیروز شد

و به را ترک داد کاملان را اگرچه اختلاط خلق و مشغول بود و
خانقاه زبان ندارد لیکن ایشان در طور کثرت اسباب و
وسایط را برجای ثابت دارند آنچه موجب بعد و تفرقه است
آن را جبه و خانقاه نامند اگرچه ایشان را موجب بعد و تفرقه نباشد
تا ابرار ظاهر نشود و با این بهم همه از حق و حق بینند در مشاهده
ایشان خللی نباشد و چیزها که قدوهٔ طریقت است اثر اکراهت
کنند و در آن شاهد حق باشند مریدان متصوفان حالات
صوفیان را در یافتن نتوانند صوفیان مجمل صاحبان اطوار هر
هر چه کنند همه حق کنند و حق باشند ساعت که وقتی قاضی زاهد
او دانشمند و سالک طریقت بود اعتماد بر مخدوم جهانیان داشت
پرسید که مخدوم شنیده ایم که سی سال چیزی نخورده اید و سر و بول و
غایط شده بود درین ریاضتها خاصیت چه بود گفت سی سال
طعام نخورده ام اما از حسکل وقت حاجت چیزی میخوردم چون

چون سه بول و غایط شد بعد سالها محتلم شدم سرما سخت بود
و دیگر آنکه آب نیستم در دل گذشت تیمم کرده نماز بگزاردم باز در خاطر
گذشت که نفس بهانهٔ شرعی میگیرد در حال در آب در آمدم بیهوش
شدم چون آفتاب بر آمد هشیار گشتم خلعت آن بود که آن روز
نجز فوت شد و گفت زاهد آنچه شرف الدین کرد از ریاضت
مجاهده فی المثل اگر کوه کردی آب شدی لیکن شرف الدین چیزی
نشد لا اله الا الله زهی بلندی همت همه یافتها را بر خاک زد و مفلس
وار زیستاد و پیشه واز سخن را اندر بیت نه حسنش غایتی دارد
نه سعدی را سخن پایان ٭ بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان
باقی ٭ در ملفوظ شیخ الاسلام شیخ حسین معز بلخی آورده است که
یافت از کمندی بصیرت سماعت که وقتی گوینده‌گان این رباعی
پیش او میگفتند رباعی آنها که خدای بین زمین می بینند گر منع
بینند بچشم سر نشیند ٭ گر نغمهٔ خود پیش کسی بر خوانم ٭ سنگ درمی

پوستین زمین بر چینید اورا تواجد حاصل شد گفت والله است
بالله درست این نیز از بلندی همت است چنانچه در سیر الی الله
حال نهایت است در سیر فی الله نیز حال نهایت است کاملان و دانند
شنیده شده است که سید حسن قدسی شیخ بهرام را پرسید که شنیده
ایم که پیر شما شیخ شرف الدین را درین رباعی تواجد بود و گفت
والله درست بالله درست درین سخن معتقد بانست ایشان
منتهی بودند چگونه درین سخن گفتند شیخ بهرام گفت النهایة
هو الرجوع الی البدایة سماخت که وقتی کسی پیش وی پالوده
آورده داشت وی پالوده برداشت بوی ستد و باز در زمین
داشت دیری در تشنه بود بعد از آن کسی را داد روی سوی
قاضی زاهد آورد گفت زاهد چیزی نمانده بود که این پالوده
راه زدی سماخت که وقتی مشایخ عصر هر یکی تمنا و آرزوی خود
گفتند چون نوبت بدو رسید گفت آرزوی من آنست که نام من

من نه درین جهان باشد و نه دران جهان اگرچه اکثر کارهای وی
مبنی بر خرق عادت و کرامت بود اما از اظهار آن کرامت بیزار
بود شکستگی و بینوائی ظاهر کردی اگر کسی استمداد در کاری و حاجتی
خواستی حواله بمیران جلال دیوانه کردی سماعت که وقتی مردی
چند مگس مرده پیش وی آورد و گفت ای شیخ یحیی دیدی گفته اند
بفرما تا این مگسان از زنده شوند گفت من بخود درمانده ام دیگری را
چه زنده کنم آن مرد پیش شیخ احمد چرمپوش رفت شیخ احمد گفت این
سر خدای تعالی به شیخ شرف الدین را داده است ما نتوانیم مگسان را
گفت بپر بپر مگسان پریده رفتند آن مرد گفت یحیی معاینه کردم
یمیست هم معاینه کنم گفت برو در راه معاینه خواهی کرد چون
آن مرد باز گشت در راه ستوری او را چنان زد که بیجان شد
مخدوم جهان شیخ شرف الدین را آگاه شد بر سر جنازه او
حاضر شد چون شیخ احمد شنید که مخدوم جهان حاضر شده او نیز

بر جنازه او حاضر شد بخنوز هرد و بزرگان دفن کردند اخلاق
شیخ شرف الدین مانند اخلاق نبی بود سماعت که وقتی قاضی زاهد
درا پرسید که مخدوم شما چندین وصف مرد خدای میکنید مرد خدای
در هند کیا نند گفت آن دا دانه پانی پتی رست یعنی شیخ شرف الدین
پانی پتی قاضی زاهد گفت چندین بزرگان در هند اند تخصیص
پانی پتی چیست گفت زاهد تو سوال از مرد خدای کردی نه
از بزرگان سماعت که وقتی قاضی زاهد مذکور پرسید که مخدوم
شما در دهلی رفته بودید چگونه دریافتید گفت یا زاهد در دهلی
از هر چه پرسی همه بسیار عابدان و زاهدان بسیار بزرگان
دین بسیار صاحبان سجاده و صاحبان کرامت بسیار اما
آنچه من میجویم آن دیوانه میجوید سماعت که وقتی ذکر حسین منصور
حلاج پیش مخدوم جهان کردند گفت دریغا او در دی کشتند و
دران وقت همه صاحبان مشرب بودند کسی او را باز نداشت

نگذاشت اگر من می بودم او را تزویج کرده میدادم کشتن نمیدادم
والله اعلم ازین تزویج مراد وی ترقی کنانیدن است از مقام
فردیه بمقام زوجیت که مصطلح صوفیانست و منتهای مقام
منتهیان ساعت است که گفت شیخ عز کاکوی و احمد بهاری اعتقاد
و اختلاط بمخدوم جهان داشتند دیوانه صفتان بودند در اسرار
توحید سخنان فراخ داشتند ما ناگذر ایشان در دهلی افتاد
چون سخنان فراخ ایشان اهل دهلی شنیدند طاقت نیاوردند
حکایت سوی بادشاه کردند بکشتن ایشان بستند بادشاه
سوی ملک
در آن وقت سلطان فیروز شاه بود برای ایشان محضر ساخت
مسکینان را کشت چندین مشایخ طریقت بودند کسی ایشان را
بحیله دیوانگی و جز آن رها کنانید بلکه دم سر دهیم بر نیاوردند
چون خبر کشتن ایشان بمخدوم جهان شیخ شرف الدین
رسید گفت در شهری که خون اینچنین کسان ریخته شود عجب بود

که آن شهر آبادان ماند ساعیان این خبر گفتار مخدوم جهانیان را
بسمع سلطان رسانیدند سلطان علما و اکابر را جمع کرد و
گفت من بفتوای شما ایشان را کشته ام شیخ شرف الدین
منیری این سخن چرا میگویند همه بیک زبان گفتند سلطان
ایشان را طلب فرماید آنگاه این سخن ایشان ظاهر شود
که بچه وجه گفته اند سلطان باغوای ایشان فرمان طلب
روان نوشت در اثنای آن خادم سید السادات
سید جلال بخاری رحمة الله علیه بر سلطان آمد و تبرکات
سید السادات بر سلطان رسانید سلطان گفت چیست که
بندگی مخدوم بعد از بسیار روز یاد کرده اند خادم گفت
مکتوبات شیخ شرف الدین منیری بر مخدوم رسیده بود
مخدوم برای مطالعه آن در خلوت می بودند چند گاه کسی
ملاقات مخدوم نمی یافت بدین سبب بسیار روز شد سلطان

سلطان از فرستادن فرمان طلب پشیمان شد باز فرمانی
دیگر فرستاد که اگر فرمان طلب تا بهار نرسیده باشد باز دارند
اینچنین بزرگی را از جای جنبانیدن مصلحت ندارد چون
آوازهٔ فرمان طلب بمخدوم جهان رسید گفت این فرمان
بطفیل سید جلال الدین شیخ نشد عقب این فرمانی دیگر
می آید سماعست که وقتی دانشمندی پیش مخدوم جهان گفت
درویش هرچند که بزرگ شود احتیاج وی بعلما باقی است
گفتند درویشی که محتاج علماست درویش نیست علما هرچه
در کتاب یابند همان گویند درویش اگر در کتاب نیابد از لوح
محفوظ گوید و اگر در لوح محفوظ نیابد از حضرت عزت گوید
سماعست که قاضی شمس الدین دمشقی که هم درویش و هم دانشمند
بود وقتی بر مخدوم جهان آمد و او در استغراق بود از آمدن
او التفات نکرد نشست آنچه معتاد ملاقات بود متروک افتاد

شهر بمشت

در قاضی شمس الدین الله تعالی حاصل شد گفت درویش
کامل بحال یکی گردد حضرت مخدوم فرمودند وقتی که موصوف
گردد نبود و نه صفات خدای جل و علی قاضی شمس الدین گفت
بحقیقت یا بمجاز گفت بحقیقت قاضی طاقت نیاورد برخاست
و بعضی گویند که برسید الشیخ یحیی و نیست بر حقیقت است یا بر مجاز
گفت صوفی کسی است که موصوف شود نبود و نه صفات حق
بحقیقت و شیخ بالا امر از آن است مجلسی دیگر چون با قاضی ملاقات
شد عذرخواهی کرد و گفت کسی را که با د غلبه باشد او را
تفاوتی در گفتار و غیر آن بدید می آید مرا نیز مانند آن گاهی
تفاوت می شود من در آن معذورم ساعتی که جوکی بنام حسب
جمال در بهار رسید با بعضی مریدان مخدوم جهان شیخ
شرف الدین ملاقات شد در خاطر ایشان گذشت که خدای تعالی
کافری را این جمال داده است آن جوکی صفای باطن حاصل

حاصل کرده بود خطرهٔ ایشان را دریافت گفت اینچنین چیزها
در دل نباید کرد شما را کسی گز هست چو کیان پیر را بزبان خود
گز میگویند بضم کاف فارسی بعضی مریدان مذکور گفتند آری ما را
گز هست و ذکر مخدوم جهان و مناقب ایشان پیش او می
کنند او بر طریق استفهام گفت بر ما بیایند ایشان گفتند
ایشان بزرگ اند بر کسی نروند هر چونکه بزرگی است بر ایشان
می آید گفت مرا بر ایشان ببرید ایشان او را برابر کرده بر
مخدوم جهان بردند همین که نظر جوگی بر مخدوم جهان افتاد
پس پا گریخت گفتند چرا میگریزی گفت گز نار روبه شراره است
یعنی بصفات حق گشته است من پیش وی رفتن طاقت ندارم
اگر بروم سوخته شوم قصهٔ حال او پیش مخدوم جهان باز نمودند
مخدوم تبسم کرد و گفت او را بگوئید اکنون بیاید و بعنایت طاقت
خواهد آورد چون باز آمد دید گفت اکنون میتوانم رفت

آمد در مجلس نشست دیری نشسته بود بعد از ان گفت مرا اسلام
تلقین کنید مخدوم او را اسلام تلقین کرد و سه روز برابر مخدوم بود
در شب بعد از ان او را وداع کرد مسافر شد کسی مخدوم جهانیان
را پرسید با اندک مصاحبت چرا او را وداع کردید گفت او کار تمام
کرده بود زنگار کفر او را حجاب بود بعد اسلام با اندک مصاحبت
زوال آن زنگار شد و وداع کردم ساعتی در آنچه مخدوم جهانیان
در جنگل راجگیر بود جوگی شنید که درین جنگل بزرگی میباشد
برای اشتیاق ملاقات پدید آمد در جنگل رفت جایی که مخدوم
جهان بود دریافت پرسید که سید ما را چون بشناسند و سیمیا
در اصطلاح جوگیان مرد کامل را گویند گفت اگر او این جنگل را
گوید زر شو زر شود در حال آن جنگل زر شد اشارت
سوی جنگل کرد و گفت تو بر حال خویش من حکایت میگویم
ساعتی که شیخ الاسلام شیخ حسین معز شمس بلخی گفت مرا ان

مریدان شیخ جهان زیاده از صد هزار بودند میان ایشان
چهل نفر واصل بودند و میان این چهل سه کس مرد آمدند شیخ مظفر
و ملک زاده فضل الله و مولانا نظام الدین درون حصاری و
میان این سه مرد شعلهٔ آتش عشق بشیخ مظفر رسید و دو دیگر
بدان دو مرد و بعضی نا فلان این حکایت گفته اند که سیصد نفر را
واصل حق بودند ساعت که وقتی مخدوم جهان شیخ محمد تالالا
گفتند قوکلاه چرا نمیدهی و مریدان چرا نمیگیری شیخ محمد گفت
مخدوم نفس من گریه میکند و میگوید اگر قوکلاه دهی چنینها ای
بازار که خورد گفتند قیه درین بلاکی در آنجی نقل است از برهان الاتقیا
فی مناقب الاولیا که هندوئی هشتاد و یکساله در مجلس وی بشرف
ایمان مشرف گشت وقت خوش شد گفت سبحان الله بیگانه
که هشتاد و یکسال غیر خدا را پرستیده بود بیگانه و دوست حضرت
خود گردانید پرستیده شد اگر درین مجلس بمیرد حمل بر چه کنند فرمود

باک بی لوث رفته باشد و در تحت این آیه در آید والذین

آمنوا ولم یلبسوا ایمانهم بظلم اولیک لهم الامن وهم مهتدون ولی

اما خوف خاتمت باشد افضل است وقتی قلندری آهن پوشیده

در مجلس وی درآمد فرمودند درویش آهن چرا فرود نمی آری

گفت هست کسی که فرود آرد سر در مراقبه کرد هر یک آهن از اندام

او فرود می آمد قطره قطره میشد ساعتی که عورتی با علام شرع

بروی در آمد و گفت بیرون آی و جواب دعوی من بگوی در حال

بیرون آمد عورت پیش حاکم شرع برد و دعوی کرد که خشتی

که در خانقاه خرج شده است حق منست قاضی گفت جواب دعوی

عورت چیست فرمود حکم کنید تا خشت خود ببرد قاضی چون

این حالت معاینه کرد برخاست بمعذرت پیش آمد ساعتی

در ایام بدایت پادرش اورا درون حجره انداختی و در از تختها

محکم بستی و خود پیش در نشستی تا بیرون نرود و چون در باز

بازکردی که گاه بودی که در حجره نیافتی و گاه بودی که او را در حجره

یافتی اما مرده و روح پاکش بمعراج شدی و چون مادرش بگریستی

برخاستی تسلی دادی سماعت از شخصی که گفت دوازده سال یا بالائی

کوه یاوی بودم درین مدت ندیدم که محتاج بماکولات شده

باشد و نیز سماعت شخصی پنج تنکه زر بر و بهدیه فرستاد چهار تنکه

بر بندگان خدا تعالی قسمت کرد یکی ازان جانب صحن برتاب

کرد و فرمود این حصه قاضی را چه درست از چشم غایب شد چون قاضی

آمد فرمود زر بحصه خود برگیر قاضی تنکه در صحن یافت برگرفت

و نیز [illegible] از برهان الاتقیا سماعت چون مکتوبات او

بر شیخ نصیر الدین اودهی رسید شروع در مطالعه کرد روزی در حالت

استغراق بود فرمود سبحان الله شیخ شرف الدین که در صد ساله ما منیری

بر کف دست کرده نمود سماعت سید جلال بخاری را رسید

که در آخر عمر در چه مشغول باید فرمود در مطالعه مکتوبات شیخ شرف الدین

احمد یحیی منیری باز پرسیدند مکتوبات شیخ شرف الدین منیری
چگونه است فرمود بعضی محل هنوز فهم نشده است حکایت که
روزی در دولت سوار میرفت شخصی بیامد و گفت بر کتف همچو خودی
سوار شدن کجا آمده است فرمود مرده را که میکشد باز گفت
مرده را مسلمانان کشند نه کافران فرمود نفس کافر را
کافران کشند حکایت چون سید جلال الدین در شهر دهلی
درآمدی روی بسوی بهار کردی و سینه مالیدی و فرمودی
بوی عشق از طرف بهار می آید حکایت در سالت سوم
نفل نزدیک وقت افطار پیش وی کسی ماکولات می آورد
والتماس اکل میکرد او در حال میخوردی و فرمودی روزه
نفل را قضا توان کرد اما شکستگی باطن را قضا نیست
حکایت از شیخ مظفر که فرمود روزی از وی پرسیدم که
چه حکمت که درویشان ما تقدم کافران را اسلام عرضه

عرضه میکردند و همدران ساعت بجد اثر رسانیدند و درویشان
این زمان مریدان را مجاهده میفرمایند فرمود کافران که در زمان
ایشان ایمان می آوردند استعداد تمام داشتند فاما مریدان
این زمانه چندان استعداد ندارند بضرورت پیران ایشان را
مجاهده میفرمایند ساعتی که شیخ پیش رفت امامت کرد بعد از
نماز بعرض رسانیدند که این مرد شراب خوار است فرمود همه وقت
میخورد گفتند همه وقت میخورد فرمود در ماه رمضان نمیخورد
ساعتی شیخ زین بعد عربی که گفت در ایام جوانی شراب
خورده بزنا در بیابدم و چیزی نقد از وی در خواست کردم گفت
ای فرزند اگر چیزی داده بخواه شرمنده شدم از آنجا بیرون آمدم
قصد وی کردم سر در خانقاه آوردم او را مستقبل قبله بر سر مصلا
نشسته دیدم روی سوی من کرد فرمود نزدیک من بیا
نزدیک رفتم گوشه مصلا بر داشت گفت زیاده از دو مشت

بر نوازی نگاه کردم فرود مصلا و ریای اموال دیدم دست
دراز کردم و مشت بر گرفتم و بیرون آمدم و بر بابا در آمدیم چون
نظر بابا در بر من افتاد بانگ بزد و گفت ای فرزند از اینجهان
پادشاهی و دشمن خدای درخواست کند از آنجا بیرون آمدم آن
جمله را در باختم و روی خود سیاه کردم و بر روی در آمدم و از سر
توبه کردم و فرمود نیکو کردی آنچه باقی بود در بر داشتی ساعتی که
روزی او را حالتی پدید آمد قصد کوه راجگیر کرد شیخ علاء
یافت در پی او میرفت قریب جنگل رسید دید که شیران استقبال
او کردند چون بدو رسیدند سر در قدم آوردند بدیشان ملتفت
نشد بالای کوه بر آمد شخصی که در پی او میرفت بر جای ماند
از خوف شیران نتوانست که بیشتر شود بعد زمانی روان
شد چون بدیشان رسید گفت بحرمت شیخ شرف الدین
درین راه رفته است راه بدهید شیران متفرق شدند آن

آن شخص در عقب میرفت ناگاه بالای کوه برآمد مخدوم جهان
در عقب خود نظر کرد آن شخص را بدید گفت ازان سگان چگونه
بگذشتی گفت سوگند مخدوم جهان دادم گذاشتند مرا راه
دادند فرمود من که باشم که از سوگند من بروند از خوف حق سبحانه و تعالی
که بر دست داری گریخته باشند بعد ازان فرمود درویش ما را
زیارت دوستی مطلوب است تو اینجا باش تا من باز گردم او را
بر سنگی نشاندند و آیة الکرسی خواندند و بر روی دمیدند و از عالم طیر
در هوا شد چون سه ثلث شب بگذشت از عالم طیر فرود آمد
چون صبح دمیده شد نماز بامداد بگزارد و جماعتی از مردان غیب
بیامدند پیش رفت امامت کرد چون نماز بامداد ادا کرد هر یک
دست بوسیدند و متفرق شدند ساعتی که سیاحی از
مکه مبارک آمد تسبیح آورده داد گفت من در شب جمعه در مکه
مبارک این تسبیح یافتم حاضران را گفتم ازان کیست گفتند این

تسبیح شیخ شرف الدین منیریست که در بهار می باشد در هر شب

جمعه اینجا حاضر میشود و من این تسبیح را بر گرفتم تا بشمارم سالم

جماعت وقتی در ماه رمضان در دیهی برای گزاردن نماز عشا

تراویح حاضر شده بود شب همانجا ماند خواجه آن دیه

برابر خود برد تا افطار کنانند برای محافظت خاطر او برای

رفت طعام پیش آوردند با او موافقت فرمود نیز ران او

گفت صاحب ما را شرم نمی آید که دنبال اینچنین ناجنس کسی طعام

میخورد گفت آن شب وقتم خوش شد نقل است از توبات

قدیم گر گفت آنکه موسی علیه السلام گفت تبت الیک توبه از

خود بحق بود و از آنچه رویت باختیار خود خواست و اندر دوستی

اختیار آفت است پس بازگشتن بود از حسن با حسن و

گفت ای برادر هر چند آلوده و ملوثی چنگ بتوبه زن و امیدوار

باش که از سحره فرعون آلوده تر نه و از سگ اصحاب کهف ملوث

ملوث‌تر نه و از سنگ طور سینا جماد‌تر نه و از چوب حنانه
بی‌قیمت‌تر نه و گفت بر تو باد که از بیم افتادن در گناه از
توبه کردن باز نه ایستی و گفت اگر با عیب قبول نخواستی کرد تا
عیب بنا خریدی و گفت اگر گوئی که آدم در بهشت بیفرمانی کرد
تا از آنجاش بیرون آورد رسول ما صلی الله علیه وسلم چه کرد که
باینجاش باز آورد ولیکن بقاب خوسین برد تا وحشتگان
زمین از صلوة او حرمت بیاموختند اینجاش باز آورد تا زمینیان
از عبادت در شریعت آموزند و گفت آفتاب ایمان در
هر سینه بقدر تو بر او تابد و گفت هر که از ما در بر آید این جهان را
بیند و هر که از خود بر آید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید
آن جهان را بیند پس دنیا و عقبی هر دو جانب نه بد و گفت چون
مرید صادق بود جمال شیخی در آینهٔ دل خود مشاهده کند و از جمال
بر جمال ولایت او عاشق گردد و قرار و آرام از و بر خیزد

و در طلب آن پیر و منشا رحمه سعادتها این مقرر نیست و این
عاشقی است و گفت که پیر هرگز مرید را مرید طالب نتواند کرد
چنانکه پیغامبر علیه السلام مهجوران ازلی را مومن مخلص نتواند کرد
و گفت مرا و ترا در کلیسیا و بتخانه جا نبود هیچ بتی و بت کده
مرا و ترا نپذیرد بدروغ دعوی مریدی نکنیم و لاف مسلمانی نزنیم
چه کنیم اگر میان صادقان و مخلصان نشمارند بود که در زمره
کاذبان و مدعیان درآرند گفته اند - و حقا ثم حقا بودن
بدین درگاهی بدروغ بهتر که بودن بر در دیگران - بیت و گفت
کسی که او را محل ولایت باشد با کرامت آرام نگیرد و خود را
از اهل کرامت نشناسد بیت عارفان کرامت است اگر با کرامات
بیارامند محجوب گردند و معزول شوند و اگر از کرامت تبری کنند
مقرب گردند و موصول گردند و گفت در تبری از کرامت سری
است لطیف و آن آنست که صحت ولایت متعلق است با عراض

باعراض از غیر دوست و ترک ما دون محبت اخذ و ترک ضدند
و اقبال و اعراض مخالف یکدیگر چون بکرامات اقبال کرد
کرامات دید و بران اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود و بغیر دوست
اقبال کرد و گفت مکرم از کرامت بگردد و بنیر سد و بتر باد آنکه
حرمت خویش را خوار ترگیرد تا بزرگان گفته اند بیشتر قطیعت
درین راه اندر کرامات پدید آید و گفت ای برادر تا توانی عمر
در خدمت کفشی صرف کن و در سایه دولت خداوندی پناه
ساز و تا بیچ در خور دین بدست آر که بار در دین سخت عزیز است
و اقطع بود آن که راه دین بی بار نتوان رفت و اگر گوئی چکنم مرا
یار در دین میسر نمیشود باری قبای عشق این نفس کافر از پشت
باز کن و با وی در بی دینی یار مشو عمرت بباد داد و دینت
غارت کرد و با قیامت بیگانه کرد و با دنیا آشنا کرد و
دمار از قاعده دوست بر آورد و سرای دینت خراب کرد

و تو هر روز بر روی عاشق تری و هر ساعت او را محبت تری گفت
محبت و عداوت حق تعالی بعلت قایم نیست زیرا که محبت و
عداوت حق ازلیست و خلاف و موافقت بنده وقتی پس
محبت و عداوت سابق باشد و خلاف و موافقت لاحق
و هرگز لاحق علت سابق نگردد و ازینجا بشناس که همه هیچند
هیچ درین بگوی های در گوش دلم گفت فلک پنهانی هر حکم
که حق کند تو از من دانی بر گردش خود اگر بدی دستم
خود را برهاندمی ز سرگردانی و گفت اگر از لذت صاحبدلی
و با صحبت پیری که عالم ربانی میسر شود آن بهتر و فاضلتر
از آن که بر مصلی بود مشغول با وراد و گفت اگر دل فارغ دارد
ذکر می گوید و اگر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد و آن را
عین ذکر داند و گفت هر کار باید شد اگر چه جوارح و اعضا
بمعصیت آلوده است باز نباید ایستاد که فسق و فجور صفت

صفت جوارح است و ایمان صفت و کسوت دل است و حکم
دل راست نه جوارح را که دل منظور است نه جوارح و حکم منظور
را بود نه مهجور را و گفت ای برادر اکنون دانی چکنی که میکد از
گرمی نازد که میسوزد که میسازد روشن روند کان راه همین
است و گفت زندگی طلب باید کردن که جان محرم آن زندگی
نباید و بجان آن زندگی نباید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود و هر که بحق زید همه اسباب غلام او بود و باحق زیستن
جز در عالم خود مرده شود و آن در زنا دیدن خود است که من میری
نفس نفقد شرک و گفت هر چند که قرب یافته باشد قرب داد هی کنند
کوی نیافته است چون مطلوب را نهایت نبود هر چند جوید
هنوز ناجسته است و هر چند یابد هنوز نایافته است و گفت
هر که خود را بطاعت موصول داند و بمعصیت منفصول داند
وصل و فصل از غیر حق دیده شرک بود و گفت ای برادر

خود را بد کند

امیدوار باش و لنگان لنگان قدمی میزن که این دولت
بفضل است نه باستحقاق بالله العظیم اگر باستحقاق بودی
نصیب من و تو ذره نیامدی لیکن علت از میان برداشتند
تا چنانکه پاکان امید میدارند ناپاکان هزار چندان امیدوارند
و گفت از افلاس و بی استعدادی و از ادبار و آلودگی خویش
بهزیمت نباید شد نظر بر قدرت و فضل باید داشت و گفت
ای برادر اگر عصمت همه پاکان و اخلاص همه معصومان با آن
طینت تو سازند نگر تا فریفته نشوی و اگر همه زنگ قهر بر هر
حسرت آب داده بر فرق تو زنند نگر تا بهزیمت نشوی و گفت
اگر وقتی ترا گویند که دعای تو مستجابست گو خداوندا مرا از خشم
من بردار و گفت بحق سبحانه اگر در عمر خود یکبار این کلمه گفته
باشی از سر دل نگر تا آنرا به بهشت نفروشی که زیاده ارزد اگر
بفروشی زیان کرده باشی و نگر تا خداوند سرای را بسرای نفروشی

فروشی اگر این کلمه را برای او گوئی باخلاص نگفته باشی و گفت
هر چه کنی اگر چه از کسب بود باید که مخلص و صادق باشی اخلاص آنست
که خلق را از راه برداری و صدق آنست که خود را از میانه
برگیری چون بدین مقام رسیدی و این بادیه خونخوار بریدی
ریا را با تو کاری نبود نه عجب را بر تو راهی چون این دو حجاب
نماند ترا بدرگاه حجاب نماند مکاشفه فی مکاشفه نور فی نور
آشکارا گردد هر بنده که او خود را ذره محل در رتبه و منزلت
اثبات کرد تو تجرید وی در عین مکر و عالم بعد است نه قرب و گفت
ای برادر از تیغها دل از جان بردار تا همه تیغهای زهرآلوده
بر تو آید و خود را پای سپر سگان خاک راه کن تا همه حیوانات
گویند و تو در میان خورشش بهتری سر در سجود و سر در شهود و گفت
بر تو باد که از سنا البشی و فذکیه خود دور باشی و خود را از همه مردود دانی
و مطرود ان شناسی و گفت ای برادر اگر کالای با قیمت است و تو

درویشی که نتوان خرید باری آرزو مباح است از لافی کافیست

اگر در خانه آب نشد گیاه نروید باری نمی و خنکی شود و اگر فتح بابی نشود

عجب نباشد مسکین طباخ رنج برده و جامه سیاه کرده و حرارت

کشیده خوردنی کسی دیگر خورده موسی ع گفت ارنی تیغ لن

ترانی چشیده و پاره سنگ را این خلعت پوشانیده و اگر می یابی

تجلی نسبت دل خورش دار نقل است از معدن المعانی ذکر یکه

در حدیث افتاده من عرف الله کل لسانه فرمود از این لسان

لسان ظاهر مراد است یعنی از آنچه مشاهده و مکاشفه ایشان

میشود و اگر زبان ظاهر خواهد از آن عبارت کند نتوانند نه آنکه

مراد از حدیث آنست که هر که خدای را شناسد زبان گنگ شود

هیچ سخنی نگوید بعده فرمود دوم حدیث که هست من عرف الله

طال لسانه این محمول بر لسان باطن است و جایز که این بر زبان

ظاهر هم برانند و جایز که یکی محمول برانند از آنند و یکی را بر انتهاد و فرد

و موده هر که کار بتعلم میکند در لوح بر خود می بند د که آن کلمات منافقا نست
و فرمود که میان این مردمان این خود شایع است میگویند اگر
چنین شدی چنین نشدی اینچنین نشاید گفت که از کلمات
منافقانست و فرمود که اطلاع بر لوح محفوظ شرط صحت ولایت
نیست که هر جا که ولایت باشد این باشد بلکه از ممکنات
است بر سیده شد که صوم وصال منهی است و بدان رسول خدای
مخصوص است دیگری اگر بدارد چگونه باشد و فرمود اگر دیگری
بدارد برای ریاضت نفس را جایز است و در کتابهای مشایخ
نهی بر صوم وصال وارد است بر نهی شفقت تاویل کردند و
فرمود سالک را خصمان چون خار در دامن اند بعده بر لفظ مبارک
راندکه باز بز دیک اهل معرفت همان یک سخن است که میگویند
اگر همه عالم از تو ناخشنود و حق خشنود ترا چه زیان و اگر همه عالم
از تو خشنود و حق ناخشنود ترا چه سود من له المولی فله الکل

بیت اگرم هیچ نباشد نه بدنیا نه بعقبی ؛ چو تو دارم همه دارم

وگرم هیچ نباید ؛ بیت گر برود جهان دهند ما را ؛ چون

وصل تو هست بی نوائیم ؛ بعد از آن فرمود که بدین دو اصل

که در شرع آمده است عاصیان را امید بسیار است یک اصل

اینست که جنایة العبد علی مولاه و دیگر جنایة العبد علی مال مولاه

هدر یعنی جنایت بنده بر مولای اوست نه بر وی و جنایت بنده

بر مال مولی هدر است در شرع ماخوذ نیست پس هر گاه که حکم امروز

این بود فردا نیز خالی نیست که جنایت بنده در حق خداوند

خواهد بود و یا در حق غیر اگر در حق غیر است آنجا امید فدای

دوست و اگر در حق خداوند است آنجا امید هدر است و صد بار

بر زبان مبارک راند که الحمد لله بدین دو اصل عاصی را امید

بسیار است و فرمود هر که ذکر خدای تعالی بر زبان دارد

بود باد بسیار از دوستی باشد نه بینی که بی بی زلیخا از بسکه یوسف

یوسف را دوست داشتی همه چیزها را بنام او خواندی تا گفته‌اند
که در دوستی همچو زلیخا باید تا بمقصود رسد و بر لفظ مبارک راند
که کسی که کامل حال است او را تغیری نیست یعنی چیزی پدید نیاید
در ایشان که بدان در آنچه ایشان‌اند نقصانی آرد اگرچه نفس تغیر
باشد از جهه بشریت که آن صفت لازمهٔ بشریت است تمکین آن
برنمیخیزد و ارباب تمکین را آن زیان ندارد و فرمود که شبهه نیست
که ترک همه چیز بهتر است اگر استقامت بران باشد ولیکن
ترک بدین وجه بهتر که مقداری می باید که باشد که احتیاج ضروری را
التفات نماند تا کار استقامت پذیرد و درست رود و فرمود
که یک ذره کار باطن شرف دارد بر صد ذره عبادت بدنی
و فرمود که عارفان در هرچه بینند در اول نظر حقیقت آن چیز
ببینند پس در هرچه به بینند معدوم یابند ازین سبب ایشان را
سکون و قرار با هیچ چیز نباشد نظم دل بدست آور جلال او

به بین آینه کن جان جمال او به بین گر ترا پیدا شود یک
فتح باب تو درون خانه بینی آفتاب و فرمود که بیشتری
از این طایفه رفتن در حج غلو می کنند میگویند اول معرفت
آن کس بعده در خانه او رفتن نیکو نماید و فرمود که غایت
محبت حق اینست که در دل او جز حق غیر محبت او نگذرد و اصلا
چون اصلا در دل او غیر را جای نباشد داند که محبت حق است
و این چنین کس را واصل حق هم گویند و فرمود اگرچه مردم را
چیزی از طاعت و عبادت نباشد باید که همتی باشد بلند
همت از آنجا که نظر تا کند خوار مدارش که اثر تا کند و فرمود
که همت عبارت از باعثه است که از امور دنیه و خسیسه بامور
عالیه و شریفه بکشد و طلب آن شدنست باسباب و شرایط
آن نقل است از خواجه کاکوی که گفت عشق آن باشد که از
عطا و نوازشت محمود نگردد و بجفا و درشت مذموم نگردد و گفت

گفت خدای تعالی همه زبان گویاست و زبان آدمیان گویاست
اگرچه آدمیان نمیدانند که میگویند و زبان مرغان گویاست
اگرچه مرغان نمیدانند که میگویند و زبان حیوانات گویاست
اگرچه حیوانات نمی دانند که میگویند و گفت بنده بحقیقت مومن
نگردد تا آنگاه که هرکه را بیند از خود بهتر نداند نقل رحلت از
وصیت نامه چون او به پیری رسید و ضعیف گشت و مرض
غالب حادث شد تبی گرفت در غلبه مرض روز چهارشنبه پنجم
ماه شوال ورا در رواق نو برآورده که ملک نظام الدین خواص الملک
بنا کرده بود آوردند بر سر سجاده تکیه کرده نشست بندگی شیخ
جلیل الدین برادر حقیقی و قاضی زاهد و یاران دیگر حاضر بودند
بر زبان مبارک راندند لا حول ولا قوة الا بالله و روی مبارک
بدیشان آورد و فرمود شما همه بگوئید بحکم فرمان همه موافقت
نمودند لا حول ولا قوة الا بالله همه گفتند بعده تبسم کنان

گفت خدای تعالی همه زبان گویاست و زبان آدمیان گویاست
اگرچه آدمیان نمیدانند که میگویند و زبان مرغان گویاست
اگرچه مرغان نمیدانند که میگویند و زبان حیوانات گویاست
اگرچه حیوانات نمی دانند که میگویند و گفت بنده بحقیقت مومن
نگردد تا آنگاه که هرکه را بیند از خود بهتر نداند نقل است از
وصیت نامه چون او به پیری رسید و ضعیف گشت و مرض
غالب حرارت شد تب گرفت در غلبه مرض روز چهارشنبه پنجم
ماه شوال ورا در رواق نو برآورده که ملک نظام الدین خواص الملک
بنا کرده بود آوردند بر سر سجاده تکیه کرده نشست بندگی شیخ
جلیل الدین برادر حقیقی و قاضی زاهد و یاران دیگر حاضر بودند
بر زبان مبارک راندند لاحول ولاقوة الا بالله و روی مبارک
بدیشان آورد و فرمود شما همه بگوئید بحکم فرمان همه موافقت
نمودند لاحول ولاقوة الا بالله همه گفتند بعده تبسم کنان

برطریق تعجب فرمود سبحان الله آن ملعون درین محل در مسئله
توحید چیزی میخواهد که بجنباند لیکن بفضل خدای تعالی چه اتفاق
ولاحول ولا قوة الا بالله گفتن گرفتند بعده در اوراد غیبه ذکر
مشغول شد بعده بلند آغاز کرد الحمد لله الحمد لله خدای کریم کرد
المنة لله المنة لله صد کرت بخوشی و فرح باطن بار بار اعاده
میفرمود و بعد از آن دست قاضی زاهد بگرفت بر سینه مبارک
و فرمود ما همانیم ما همانیم باز فرمود که ما نیم دیوانگانیم ما هما
دیوانگانیم باز در مقام تواضع نزول فرمود بر لفظ مبارک راند
بلکه خاک کفش دیوانگانیم بعده همه را بشارت باتقا ما بلغ
فرمود و امیدوار بایه لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب
جمیعا میکرد و خود آیات رحمت و کلمه طیبه با تسمیه میخواند چون
کار بآخر رسیدن گرفت آیه لا خوف علیهم ولا هم یحزنون و کلمه طیبه
لا اله الا الله محمد رسول الله بر زبان جاری داشت که جان

جان بحق سپرد انا لله و انا الیه راجعون روز پنجشنبه بوقت چاشت
ششم ماه شوال سنه اثنی و ثمانین و سبعمایه مدفون گشت

ذکر مخدوم شاه مظفر شمس بلخی رحمة الله علیه آن سلطان جهان
تجرید آن قهرمان ایوان تفرید آن خورشید آسمان دریاضت و جهاد
آن برگذشته همتش از مقام درخورست آن فنا دیده تجلی ذات
آن بقا یافته در سر صفات آن پاک باز فضای ملک و ملکوت
آن شاهباز هوای جبروت و لاهوت آن صوفی متکبر بکبریای
ربانی آن نازنین حضرت علیای سبحانی آن جان شیخ جهان
و آن روان معروف کرخی برهان الحق والدین شیخ مظفر شمس بلخی
از اجله شیوخ طریقت و اعزه اصحاب حقیقت بود و در مراتب
معرفت و دقایق آن و اسرار توحید و حقایق آن کمال داشت
و در ریاضت و مجاهدات راسخ ترین سالکان بود و در سیر الی الله
دو را قراری نبود تا بمقصود رسید و در سیر فی الله آرامی برفت

تا در فضای عشق نامتناهی نیفتاد جز عشق خدای تعالی بچیزی فرود
نیامد تا بود در درد و محبت حق بمصروف بود و نهایت چه بود
آن حضرت هم پیش همت او قدری نداشت در هر طوری عالی
گام بود شیر مرد سخن او را کار بند دو ان همت راه فرار
پیش گیرد و در هر طوری شورشی داشت مرشد سالکان جان
و جانباز بود هر که جان و تن در باختی شایسته خدمت و صحبت
وی شدی و هر که نه چنین بودی در صحبت وی قدم نهادن نتا
نتوانستی و در ابتدای حال او را شغل تعلم شریعت بر وجه کمال
بود بر هر درویشی که رفتی مشکلات علم پرسیدی چون در جواب
شفا نشدی اعتقاد درست نکردی و پدر او شیخ شمس الدین
خلیفه شیخ احمد چرمپوش بود او میگفتی که شیخ احمد مردی بزرگ است
خوارق عادت بسیار دارد اما اعتقاد ما بر کسی شود که او در علم
راسخ باشد در آن روزها آوازه تبحر حضرت مخدوم جهان شیخ

شیخ شرف الدین منیری در علوم اطوار اربعه شریعت و طریقت
و حقیقت و معرفت جهانی گرفته بود و او را میل طبیعت سوی
مخدوم جهان بود اما بسبب رضای پدر در توجه تاخیر میکرد پدر
چون دریافت گفت رای رای تست هرجا که عقیدهٔ تو قرار گیرد
آنجا توجه کنی بعده بخدمت مخدوم جهان آمد آنچه مشکلات
علمی درشت پرسید مخدوم جهان آنرا جوابهای شافی گفت اگرچه او
از توفیر علم لاف کم میزد بسیار گفت مخدوم جهان باخلاقی که داشت
با او سخن گرم ناگفته به بیان واضح مشکلات او را حل کرد آخر مجلس
بر دلاوری بحث خود پشیمان شد و باخلاق مخدوم جهان ربود
شد بعد از آن ربط قلب با بندگی مخدوم جهان پدید آمد بلکه محبت
پیری که از فیض و فضل خداوند ذوالجلال است از درون سر بر زد
التماس ارادت کرد مخدوم جهان او را بشرف ارادت
مشرف گردانید بعد از آن التماس مشغولی راه طریقت کرد

مخدوم جهان گفت مشغولی را در طریقت بی علم نشود و شما
علمی که خوانده‌اید به نیت جاه و منزلت بود چندانی ثمره ندهد
بخلوص نیت لله باز از سر بخوانید و تحقیق کنید تا مثمر بکمال
شود و موجب ترقی سلوک گشت آن عالی همت همچنان کرد همان
ساعت وداع شد پیاده پای روان گردید چند کروه رفته بود
که در پایها آبله افتاد طاقت رفتن نماند زیر درختی تکیه کرده
نشسته بود که ملک زاده یکی از مریدان حضرت مخدوم جهان
برای سفر در دشت خود در دهلی میرفت در زیر همان درخت فرود
آمد بشناخت پرسید کجا میروید بنده گفت شیخ مظفر کیفیت حال خود
بفرمود ملک زاده نیز همان حال خوش شد یک اسب برای سواری داد
و باعزاز و اکرام تا دهلی رسانید ملک زاده در کار و بار خویش
رفت و شیخ مظفر در طلب علم مشغول شد از سر آغاز کرد
دو سال در تحقیق علم الله بود و دران روز با سلطان فیروز

کوشکی راست کرده بود برای تدریس در کوشک شیخ مظفر را
اختیار کرد شیخ مظفر اگرچه راغب نبود اما از برای اطاعت
اولوالامر قبول کرد تا روزی در کوشک به تدریس مشغول بود ناگاه
مطربان پیدا شدند چیزی گفتن گرفتند شیخ مظفر را حالتی پدید آمد
در حال خود را از کوشک زد و بینداخت خدای تعالی نگاه داشت
هیچ مضرتی نشد هم در آن حال خانه غارت کنانید طرف بهار روان
شد بحضرت مخدوم جهان رسید مریدان عالی همت را کار بر حسب
همت ایشان فرمایند والله اعلم حکمت درین آن بوده باشد
که جاهی که بوفور علم حاصل او را شده باشد شکسته گردد و خود را
از جمله جاهلان پندارد چون بمخلص نیة الله طلب کنند خدای تعالی
او را از آفت جاه که زنار آهنی است نگاه دارد پیران جهان
مریدان را بر حسب حال کار فرمایند ساعتی که مخدوم جهان
او را خواست فقر در خانقاه فرموده بود او در آن خورسند

بودی هرچه فقیران کار میفرمودند اطاعت کردی التفات
بعزت و خواری نکردی جامها اگر پاره میشدی پیوندها میبست و خرقی
دگر جامها میدادی روزی مخدوم جهان دید جامهای او سخت پاره
شده است و در صورت نهایت خواری رسیده و با وجود این
بهم خرسند است زبان حال او این بیت میگفت بیت خوشم
بدولت خواری و ملک تنهایی که التفات کسی را بروزگارم
نیست گفت مولانا مظفر را جامهای لطیف نفیس بها دهند
و سقامی لطیف و مروح برای مشغولی او سازند و جامه خوابهای
لطیف و نرم دهند و طعامهای لطیف گوناگون رسانند همچنان
کردند لیکن او در محبت خدای تعالی و طلب او چنان بود که
این همه او را بمنزلت خارهای بود او را سر فقر روشن شده
بود بدین تنهایی میپرداخت و زبان حال او این بود که میگفت
بیت جان آدم چون بستر فقر سوخت هشت جنت را بیک

بیک گندم فروخت از نقل است درآنچه بالای دهلیز مشغول بود
روزی شیخ مظفر بالای دهلیز دست بالا کرده ایستاده بود
نظر مبارک مخدوم جهان بر او افتاد دید که گوشت در اندام نمانده
است پوست با استخوان چسبیده پهلوی او برآمده است حضرت
شیخ جهان روی سوی قاضی زاهد آورد فرمود زاهدی بینی چه
زار است شده است این که لانسلم گویان آمده بود و انواع انعام
فراکرده ام ارزانی فرمود ساعتی که وقتی از شغله خود بیرون آمد
پیش مخدوم رفت و گفت من در شغله نشسته ام و در دل من
ذکر فلان شد یعنی منکوحه هر بار بی اختیار میگذرد در شغله نشستن
چه سود کند مخدوم جهان ظاهر با او چیزی نگفت دیری نشسته بود
بعد آن گفت من فلانه را مطلقه کردانیدم مخدوم جهان این
سخن چون از وی شنید گفت شما را حاجت بخلوت نیست کار خود
تمام کردید هر جا که باشید و هر جو که باشید یک نسبت علو همت

خویش را بر خواست و در باخت محبوب دل پیر گشت آنکه

گفته اند پیران در طلب مریدان اند تا خود را در آئینه مریدان

ببینند آن مرید او بود از مجذوبان بقوت جذبه و به بدرقه

همت پیر از عقبات ترقی نمود و از غلبات احوال بمقامات تمکین

رسید با این همه که در مقام تمکین بود شور و غلبه حال و از حد

بیرون بود چون حلاج و عین القضاة می نمود مطاع دنیاوی

روا نداشتی که نزدیک او باشد هر بار که در خانه چیزی متاع

دنیاوی دیدی خلق را گفتی که غارت کنید نقل است که صحیح مسلم

نسخه مصحح در غایت تصحیح بود در کاغذ ابریشمی بخط عرب نوشته

بود شیخ الاسلام شیخ حسین معز شمس بلخی را از زیارت صحیح مسلم

همه را آن نسخه بود و آن نسخه بشیخ حسین عطا کرده بود و

گاه برای مطالعه از شیخ حسین میطلبیدی روزی نسخه مذکور

پیش او بود سائلی آمد از وی چیزی طلبید در نزد خود چیزی

چیزی نداشت که بدهد همان نسخه رسایل مذکور را داد شیخ حسین
مشغول رفت عرض کرد که شما این نسخه مرا عطا کرده بودید
گفت چون من دادم تو هم بده بعده شیخ به سیصد تنکه ازان
رسایل خرید کرد عزیزی تنکهای نقره برای ملاقات
آورده بود بعد شرف ملاقات آن تنکهای نقره بهر یک حاضران
مجلس بخشش کرده داد دو تنکه مانده بود خادم آنرا بر طاقی
گذاشت آن بزرگوار بر معتاد خویش در نماز مشغول شد
هر وقت که او تحریمه برای نماز بندد در نظر دو دستوران پیش بیاید
و او لاحول بفرستد و باز در نماز مشغول شود و باز بوقت تحریمه
دو صورت دستوران پیش بیاید بعد لاحول گویان دفع کند
چون تکرار این معامله شد خادم را گفت ای عزیز تفحص کن
آلایش دنیا چیزی در خانه مانده است که هر بار مرا در نماز
مزاحمت میدهد هر دو صورت بسته پیش می آید خادم رفت

تفحص کرد هرچند که تفحص کرد هیچ دنیاوی نیافت باز آمد
عرضه داشت کرد باز چون در نماز شد باز همان دو ستوران
صورت بسته پیش آمدند خادم را زجر کرد او تتبع و تفحص شافی
چون کرد بر طاقی دو سکه نقره بود پیش آورد گفت بر تاب کن
چون بیرون انداخت آن صورت ستوران دفع گشت
گفت الحمد لله الحمد لله المنة لله نقل است در آنچه حضرت
شیخ جهان در راجگیر مشغول می بود شیخ مظفر را برای
مشغولی حجره تعین کرده بود دران حجره مشغول می بود از ان
تعین سی چند روز گذشته بود که امیر شنجو ذوال آمده پیش
در حجره بیتی بر گرفت نظم کیش ما رسم شکستن نبود عهد
وفا را الله الله تو فراموش مکن صحبت ما را بیت درین
دیار گذشتی و سالها بگذشت هنوز بوی تو می آید از
منازل ما اورا طاقت نماند اربعین شکست در حال.

در حال از حجره تواجدکنان بیرون آمد از بر خاست . و دربا[ره]
او چه توان گفت و در خوارق عادت شانی عجیب داشت لیکن
ظاهر نشدی مگر بغلبه وقت و یا بمصلحت مریدی نقل است که روزی
برابر پیر خود در مجلس حاضر شد شیخ منهاج الدین جامی [illegible]
مجلس حاضر بود سخن در فضیلت حج افتاد و شیخ منهاج الدین بر طریق
تعریض بجانب پیر او گفت که حج بر همه مسلمانان فرض است و
نوعی مفاخرت بفعل حج ظاهر کرد او را از شنیدن کلمات
شیخ منهاج الدین نوعی حرارت در باطن پدید آمد فرو خوردن
نتوانست آستین شیخ منهاج الدین را بنمود و گفت چند ذکر حج
خواهی کرد در آستین بندگان شیخ شرف الدین ببین شیخ
منهاج الدین چون نظر کرد کعبه مبارک در آستین او بدید
[illegible] پیر او را این سخن خوش نیامد او را گفت آن مقدار
[illegible] بکرامت خود مشغول گشتی از کرم خود اعراض نمودی

سماعست که بندگی شیخ شمس الدین در دهلی شغل عهده داشت
روزی کسی از اهل دیوان یکی بچشمک اشارات بچیزی کرد
نظر شیخ شمس الدین بر وی افتاد در خاطر گذشت که دین عمل
نفاق است درین چنین مجلس نباید نشست شغلی که داشتند
ترک کردند و از دهلی بیرون آمدند چون قریب بهار رسیدند
شیخ احمد چرم پوش را از آمدن ایشان آگاه شد گفت
دوستی می آید با یاران خود استقبال کردند بعد از ملاقات
شیخ شمس الدین مرید شدند و در خانقاه شیخ احمد چرم پوش
مشغول شدند و بجانب حرم خود نوشته فرستادند که من
ترک دنیا کردم شما اگر موافقت من کنید اسباب و اموال
تسلیم فرزندان کرده اینجانب بیایند حرم ایشان شیخ
مظفر و شیخ معز الدین هر دو فرزندان را گفتند شما اسباب
و املاک که در آرید من موافقت پدر شما خواهم کرد و شیخ مظفر

بشیخ مظفر مرحوم و شیخ معز الدین گفتند برای موافقت
ما دلی ایستیم با نمی موافقت پدر خواهیم کرد و بعد
خانه غارت کنانیده روان شدند در بهار آمدند
مساعی‌ست حادثه موت بندگی شیخ معز الدین
برادر او هم در مکه بود و آن چنانست که شیخ
معز الدین را غلبه ملالت شد حضرت شیخ مظفر
بر سر وقت او حاضر شد بزبان مبارک
فرمود که معز الدین شما بستی که اول مرا می بردند
زیرا چه من از تو مهترم بعده بزبان مبارک
راندند که میان من و تو همین پیراهن است گریبان
پیراهن بر دست گرفته اشارت فرمود
ششم ماه شوال بود که خدمت شیخ معز الدین
از دار فنا بدار بقا رحلت فرمود در مقام بی بی حد
و خواجه فضیل عیاض قریب قبر ایشان دفن کردند
بعد از آن چون از مکه مبارک روان گردیدند در اثنای راه

عدلی پیراهن مبارک پاره شد بخیاط اشارت کرد تا
پیوند زند حضرت شیخ حسین عرضه داشت کرد که جامه
نو موجود است اشارت شود بیارم فرمود آن جامه شما
پوشیده من همین می پوشم هر چند الحاج کرد چون پیراهن
نمی پوشید دستار بر سر بند بد گفت نخواهم پوشید
شما دستار بند بدمانه بندیم بعده شیخ حسین گفت که
این الفاظ از زبان مبارک بیرون میارید این بیچارگان
امیدوار اند که حق تعالی بنظر حضور بندگی مخدوم ایشان را
ازین جهان بردارد تا بندگی مخدوم نماز در جنازه این
بیچارگان گذارند تا ایشان نجات یابند بندگی مخدوم
رو بقبله آورد و هر دو دست سوی آسمان بر آورد
و فرمود حق تعالی دعاء تو قبول نکند شما عجب چون
در عدل مدتی کنز رانید آخر کار چون طول شد موارد به نسبت دیگر روز
زیاده هیچ خوردنی نبود و با کسی تکلم هم نبود چون کسی خبر
می پرسیدی می فرمودی که در تو توقف مرا نشوید

نشنیده‌ایش نخواهید مرا در کار خود بودن نخواهید و هر بار بحضرت
شیخ حسین فرمان میشدی که شیخ را می‌بینم اما مرا هیچ نمی‌گویند چه
باشد چه جمعی بدولت سعادت زبان شد که شیخ حسین مرا برگزیده
نخواهد دید که من امشب بر حسب حال و مطلوب بحضرت شیخ راه داده
ام و ملاقات کرده‌ام و نیز فرمود که امشب خوابی دیده‌ام اما
نگویم حضرت شیخ حسین عرض کرد درشت چون نخواهند فرمودند که
مخدوم برای چه فرمود که خوابی دیده‌ام بر حمت زبان شد
رمزی بگوییم از آن خواب آن رمز اینست من رجب لقاء الله
رجب بعد لقاء ره باز در عالم خود مشغول شدند چون اورا
سفر آخرت قریب رسید و ملالت غلبه کرد حضرت شیخ الاسلام
شیخ حسین برادرزاده خود را آثار رحمت و انواع نعمت خود
و پیران عطا فرمود و وداع کرد و فرمود که در بهار روحی
در بهشت که در آن مقام پیران هستند مرا چه قدرت باشم

که اینجا سر برآرم فرمود والله چون تو سر برآرمی هیچ سر که

خوارم و نعیمی چند دیگر آغاز کرد و مشغول بخدا گشت اندران

مشغولی از دار فنا بدار بقا رحلت فرمود هم در عدن دفن

کردند انا لله و انا الیه راجعون تمام شد نسخه مناقب الاصفیا

تصنیف زبدة الاولیا حضرت مخدوم شیخ شعیب قدس سره

بن شیخ جلال منیری ابن عم حضرت مخدوم جهان شیخ شرف الدین

قدس سره در زمان سلطنت بادشاه غازی محمد شاه

و صوبه داری نواب فخر الدینخان بهادر فخر الدوله شجاعت جنگ

در بلده عظیم آباد عرف پتنا بتاریخ بیست یکم شهر صفر المظفر

سنه ۱۱۴۳ یکهزار و یکصد و چهل و سه هجری حسب الفرموده

شیخ محمد اسد الله صاحب نواسه حضرت مخدوم شیخ شعیب

مرقوم بخط احقر العباد دستمند مانکچند اتمام یافت

تم تم تم

کتب خانه بلخیه فتوحه
آقای حسن بلخی ۷ جون سنه ۱۹۱۹

Manaqibul Asfiya

Hazrat Makhdoom Shah Shueyb ibne Jalal Maniri Sheikhpuri

به مناسبت برگزاری سمینار بین الاقوامی حضرت مخدوم جهان شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری

Alhoda
International Publishers & Distributors

CENTRE OF PERSIAN RESEARCH
OFFICE OF THE CULTURAL COUNSELLOR
ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN
NEW DELHI